

TUTTATA

@ 6 6 7 4 6 7 3 5

huynpny

TUSAUSTRUS 000440 1958

ł

1

-,1

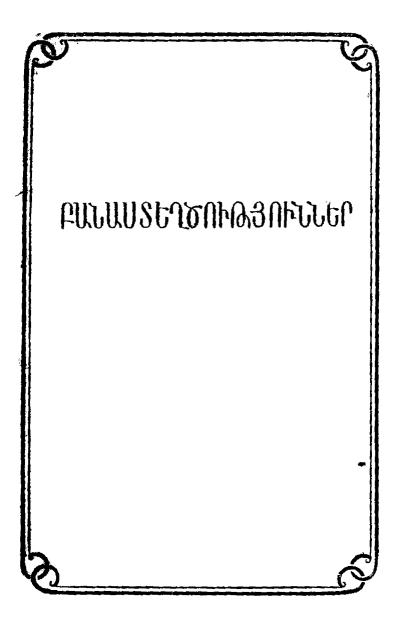
ОВАННЕС ТУМАНЯН

СОЧИНЕНИЯ В ДВУХ ТОМАХ

Том первый

(на армянском языке)

Армянское государственное издательство (Айлетрат), Ереван, 1958

1887 ____ ԳՈՒԹԱՆԻ ԵՐԳԸ

Արի', φαιβωն, վարի', գուβան, Ορύ եկել է, ճաջ դառել, Առը շատ տուր, խոփիդ ղուրբան, Օրճնյալ է աստված, հորովն լ։

Ρωζή', έςη, πισής δωπους, Ρωζή', φωζέδη, ζωη αιδείδη. Ճիպտή'δ αηα, φηζή', δαιαση, Մեη αλ οηήδι διαη αιδείδης:

Պարտքատերը գանգատ գրնաց, Քյոխվեն կրդա, կրծեծի, Տերտերն օրՏնեց, անվարձ մընաց, Կրբարկանա, կանիծի։

էն օրն եկան Թովջի արին, Հարկ են ուղում տերության. Ի՞նչ տամ կոռին ու թեգյառին... Վարի՛, վարի՛, իմ գութան։ Ձեռըս պակաս, ուժըս հատած, Հազար՝ու մի ցավի տեր, Ինձ են նայում մերկ ու սոված Մի տուն լիրը մանուկներ,

Արի', դունեան, վարի', դունեան, Օրն եկել է, Ճաշ դառել, Առը լո'ւռ տուր, խոփիդ զուրբան, ՕրՏնյա՞լ է աստված, հորովե՞լ։

ԱՄԱՌՎԱ ԳԻՇԵՐԸ ԳՅՈՒՂՈՒՄ

Լուսընկա գիշեր, Երկինքը պայծառ, Անհամար աստղեր Ցոլցլում են վառ։

Քընած է արդեն Հովտի մեջ գյուղը, Մըքնած ու լուռ է Գյուղացու Տլուղը,

Հոդնած գյուղական Ընտանիջն ահա Սրահում, կարում, Կամ կրտրի վրրա

Երկընթի դիմաց Գրկված են ջընած, Վերեկցն, ասես, Ժըպտում է աստված։

/ ՀԻՆ ՕՐՀՆՈՒԹՑՈՒՆ

Կանալ, վիթխարի ընկուղենու տակ, Իրենց հասակի կարդով, ծալպատակ, Միասին բազմած, Մի շրրջան կազմած,

ՔԵֆ Էին անում Եվ ութախանում Մեր Հրոկա պապերն ու մեր Հայրերը՝ Գյուղի տերերը։

Մեծը, առույգ ու ժիր գեղջուկ մանուկներ, Երեր դասընկեր, Նըրանց առաջին գըլխաբաց կանգնած, Չեռջներըս խոնարՏ սըրտներիս գըրած, Չի՞լ, ուժեղ ձայնով նըրանց ըսպասում՝ Տաղ էինք ասում։

ορε ηρήμοβωλωյն մեր երդը լըռեց, Մըռայլ βամադեն բեղերն ոլորեց, Նըրա հետ վերցրին լիջ բաժակները Բոլոր մեծերը Ու մեղ օրհնեցին. «Ապրե՛ք, երեխե՛ք, Բայց մեղ պես չապրեջ...»։ լ.

Ժամանակ անցավ, նրանք էլ անցան, Ջրվարն երդերըս վրշտալի դարձան. Եվ ես Տիշեցի մեր օրը լալիս, Թե մեղ օրՏնելիս Ինչու ասացին. «Ապրե՞ք, երեխե՞ք, Բայց մեղ պես չապրեք...»

Խաղաղությո՞ւն ձեղ, մեր անթա՛խտ պապեր, Ձեղ տանջող ցավը մե՛զ էլ է պատել։ Այժըմ, տըխրության թե ջեֆի ժամին, Մենջ էլ՝ օրՉնելիս մեր ղավակներին՝ Ձեր խոսքն ենջ ասում. «Ապրե՛բ, երեխե՛բ, Բայց մեղ պես չապրեջ…»։

1889

Ես նայում եմ. իմ առջև Ահա տիրոջ աշխարթը. Բերրի դաշտերը մինչև Հետու լերանց այն շարչը

Լայնարձակ, դալարադհղ Տարածվում են և կորչում Մշուշի մեջ, իսկ այնտեղ Ծոխ անտառն է կանաչում։

Ութ որ ազատ շրջելով Ապրում են երե, գազան, Եվ Թռչունքը ճախրելով Երգ են ասում գոհության։

ԱՀա, շրեղ դաշտի միջով Գալարվում է և անցնում Հանդարտ դետը մրմունչով Հեռո՞ւ, հեռու է դեում։

Նրա դալար ափերում Մինը հաղար է բերում. Սակալն, ահա, մյուս կողմում Կապույտ ծովըն է մեղմ ծփում։

Μιχομί Έι δημι է, Αριοχωιίρ, Այս աշխարհը լայն, արձակ, Ամեն մի շունչ այջը լի Կապրի այստիղ հուժարձակ։ Ես նայում եմ, և մի միադ Հղանում է ինձանում. Ինչո՞ւ համար են մարդիկ Իրար զրկում, սպանում.

Ների՛ր, ո՛վ կույս, որ հուղևցի Խաղաղ կուրծքդ կուսական, Մեղսոտ սրտով ես չուզեցի Կործանել քո ապագան։

Այն մի անմեղ խաղ էր, հոդի՞ս. Պատանեկան հասակի, Որ անցնելով պատճառ դարձավ Քո աչցերիդ արցունցի։

ես գուշակել չըկարացի Կյանքի վճիռն անարդար, Անգիտությամբ ես Տարուցի Այդ փոթորիկն անդադար։

Ների՞ր, ո՛վ կույս, րուռն եռմունքին Պատանեկան կրջնրի, Ների՛ր, հոդիս, որ մատնեցին Քնջուշ սիրտդ վշտերի։

Ծրանություն էր խոստացել Հույսս ինձ, Բայց ես չոգտա Նրան կյանքի մեջ, Եվ քաջալերված պատիր խոստմունքից, Կյանքի դեմ իղուր վարեցի ես վեճ։ Կարծում էի, Թե մարդիկ անհամբեր Ուրախությամբ ինձ սպասում էին, Եվ ամեն բայլում խղճմտանք ու սեր Մարդոց շրանըը միշտ հուղում էին։

ԿարՏատե՞վ ցնորը, որ անցար արագ, Ինչպես մի քամի, առավել չընչին, Եվ ահա ընկած իբրև մի նավակ, Որ կամեր լողալ ավաղի միջին։

Դուն անցար, այո, դարձյալ աշխարհը Կառավարվում է յուր օրենքննրով, Եվ դիմակ առած մեծ բարերարը Մարդիկ է սպանում դաղտնի ղենքնրով։

Մահացու տիսոով վարակվածն ահա Անարատության հագած վերարկու, Եվ խավարասեր ամբոխը հրա Զաղիր գործերին կանդնած խնկարկու.

Եվ Հաղարոսվոր անոնեղ Հոդիներ Հալածված են չար կրբերից անսանձ, Եվ, ի նախատինս բանականության, Արդար է միայն զորեղը մարդկանց։

ԱՏա գետնաքարչ և չարախնդում Խումբերըն անսիրտ մարդ-Տրեշների Վիտում են անվախ՝ Տրապարակներում, Իրրև առաջնորդ մարդոց մարիրի։

ԱՀա, խնդության ձայներ են թնդում, Իբրև արձադանը չարության խոսզի, Ի՞նչ են կամենում, էլ ի՞նչ են խնդրում ՊատուՀասները մարդկային աղդիւ "Ի՞նչ եր կամենում կուր, մարդիկ ստոր, Մա՞հը, կործանո՞ւմն արժանավորի. Եվ այդ բոլորը միայն մի կտոր Հացի համար, սակայն, ո՞վ դիտի,

Գուցե խուվարը ձեզ ուվեց պաշտոն Բանականության բռնավորների, Եվ դուջ, ունմիաներ, ամբողջ մարդկություն Ձեղ հավիտենական կարծում եր դերի։

Խղճե՞ր, նայեցե՞ջ, անա ձևր դիմաց, Առանց նայևլու ձևր կառը հացին, Քանականության ղավակը կանգնած, Սպասում է նա մոտ լուսաբացին։

δρωϊντιβιτώ էρ μπειπωιμέι ζαιιμου βίως, Սակայն χρημικώ τρωίο կյαντυρή άδος, Ρωμης χեιδ άζαιστέι, πιδιοιοριστα δόλη βορά Ρωπ βία δηπιδ է ηδιομ ζωκιώς αντάμερος.

Հառա՜ջ, կռվելով, և կրգա մի օր, Որ կընկնի ներկան վատչվեր, դաժան, Նրա ավերի վերա փառավոր Ապագան լուսո կրիանդնի նշանո

> Երբ ես տիսուր, հուսահատ, Ինձ կորած եմ համարում, Շուրջս մեռած, անապատ, Սրտիս երկրուղ է տիրում։

Մահու ծայնը դառնալուր Հասանում է ականջիս, Մարդիկ մնում անհամբույթ Եվ խլանում են կանչիս։

Մի զորություն հղորեղ Ինձ հուսադրում է հանկարծ. Եվ զգում եմ, ամեն տեղ Դուն ինձ հետ ես, աստված,

ԾԱՆԿՈՒԹՑՈՒՆ

Երբ որ գարջելով տեսնում եմ շուրջս Մտլեգնած կյանքի պատկերը ցավոտ, Հաճախ, մանկությո՞ւն, խռոված հոգուս Ներկայանում ես ինչպես առավոտ։

Եվ մանկան նման արտասվում եմ ես, Երբ այս օրերում, չարությամը լցված, Քեղ, սուրբ մանկություն, Հիշում եմ ինչպես Երազի տեսիլը անհետ չըջացած։

Ինչպես արևի ճաճանչը վերջին Թռչում է հանկարծ, տիրում է խավար, Այնպես շողացիր և անցար կրկին, Մնացի անղոր, ցոփ կյանջին ավար։

Թե Տնար լիներ մի անգամ դարձյալ Դառնալ ջո գիրկը... ա'խ, ի՞նչ եմ ասում, Այդ անՏնար է. արդեն Տանդերձյալ Կյանջի ճամփան է իմ առջև բացվում։

Բայց մինչև այնտեղ, սոսկալի՞ ոֆթ. Ահա բոնություն, պատիվ անարդած, Ահա հառաչանք, արտասուք աղի, Ահա սև նախանձ և սեր սակարկած... Կլոհերնեմ և ես այս ցավերի տակ Ինձ Տետ տանելով շատ իղձ ու փափագ, Իսկ այս աշխարհից, և ոչ մի պսակ՝ Միայն թո անմեղ, թո սուրբ հիշատակ։

Մի տիսրատեսիլ դուցն գերհզման Անցվորականից խնդրե մի բերան Ողորմի ասել... ո՞վ գիտե, և այն Կըլիսի՞ արդյոր, կընայե՞ն նորան...

կղի երգ

(1111-088158)

Կալ արա, դնանը, Ա՛ եղը ջան. Հարովե՜լ, Հո`րո`վելա՜։

Κρβ', δωύ ωρω, Κ΄_Γ ρύη δεπύεδ, Դարδωύ ωρω, Ղաղեη ωπύεδ:

Ոտիդ արա, Ոտիդ դուրբան, Ուսիդ արա, Այ տխպեր ջան։

ђеј ш, ђіћі, Чшій <mark>ξιеј ш</mark>, Хшреј Би, Кшіві, Հпрпфејш:

ՎԵՐՋԻՆ ԽՈՍՔ

Δέκα'ς, ν'ή υπεργ μωταιηκ:βιατό, Մենք πեղ Յումար չունենը անկլոτն Մեր Յուլածված Յայրենի,թում Ավ մեր ցաված օրաի խորթում

ԳՆա դեպի այն լեռները, Ուր որ հովիվն ու գառները Ապահով են պատառողից, Մենք ազատ չենը - գողից։

Գն։ Տանգիր այն դաչահրում Ուր որ իրար էլ չեն տիրում Ազբայր-մարզիկ, և Չերկելով Քեղ օրՏնում են սուրը ելոգերով։

Գնա դեպի երանավետ Այն վայրերը, ուր կյանըի Չետ Խաղ չեն անում զվարձության Կամ Տեշտության Համար ժիայն։

Իսկ մենդ ցավավ լեցուն սրուսվ Անկարող ենք միջա անվրդով Ե՛վ թուրդերի լուծը տանել, Ե՛վ բեղ օրհնել, փառաբանել։

Հետո՛ւ, ո՛վ սուրը խոսգադություն, Մենթ բեղ, իբրև մի լոկ անուն, հրանությամբ միշտ հիշելով Պիտի կովենը մեսցնող սրով։

1890

ՆՍԽԵՐԳԱՆՔ

Լեռնե՛թ, ներչընչված դարձյալ ձեղանով, Բբնդում է Տոդիս աշխուժով լրցված, Ու չերմ րղձերըս, բախաից հալածված, Ձեղ մոտ են թրուրում հախուռն երամով։

Ձե՞զ, ձեց վերըստին, ամպամած լեռներ, Կյանքի տխրություն ամպերի տակից Ես ձայն եմ տալիս ու ծանրաթախիծ Հողուս ձայները ձեպ բերում նրվեր։

Քեղ մոտ եմ զալիս, իմ Տի՞ն տրամություն, Վեհափառ դայակ մանուկ օրերիս, Այհժամ էլ չէիր ինձ հանգիոտ տալիս՝ Սըրտիս ականջին խոսելով թաբուն...

0°-վ, որ կանչում ես դիշեր ու ցերեկ Հաղար ցավերով, Տաղար ձևերով,– Ոգևորության Հրդոր թևերով Քեղ մոտ եմ գուլիս, Տայրենի՞ր իմ Տեղ։

Գալիս եմ, բայց ոչ ուրախ երդերով Քո ծաղիկներին ծաղիկ ավելցնեմ, Այլ գառն Հեծության Հառաչանթներով Էդ անդընդախոր ծորերըդ լըցնեմ,

Չորե՜ր, ա՜լ ծորևր, սև, լայնաբերան, Սբրտիս էս խորունկ վերքերի Նըման.

Unmont Sundwoh Standard Ve and the 2bq Inm bil quilta, angaid the to

Դուբ էլ խոսեցե՞բ, դուբ էլ պատմեցե Ձեր անդունդներով եկեր չափվերե՞ր։ Դուբ է՞լ եր, տեսնեն, էնդան ենծ ու խորչ՝ Ինչբան իմ հողու Թախթեն ահավոր...

* * *

Այդ ի՞նչ սրտամա**ջ տիրություն է ջեղ** Պատել, Հայրենի գ**հղեցիկ աշխ**ար: Մինչև ե՞րբ պիտի **չարչարկես այդպես** Տառապանջներով, **առանց վերինար...**

Իմ Տայրենիքս տիո**ւր է, տիտար...** Ուր աչք եմ դարձնո**ւմ՝ տիտուր ավերակ,** Ամեն տեղ միայն, **միացն ցավալուր** Հեծունյան ձայներ, **հրկչոտ աղաղակ**.

ԹԵ երկրագործն է Տորովել կանչում, ԹԵ մայրը որդուն օրորը է ասում, ԹԵ հովիվն իրան սրինդը Տնրում, Մի հուսակտուր հառաչը Եմ լտում։

Աշխարհից, մարդուց **հուլտերը կարտ**ած Գանգատվում է Նա, **և ցավից տիգում,** Կյանբիցը զզված, ս**ակաչն գհո չապրած,** Հանգիստ է խնդրու**մ հեռո՜ւ, երկնցում...**

Մի՞թե տրտմության թախիծըն այդպես Խեղդեց նրա մեջ ապրելու հույսը. Մի՞թե այլևս նա չէ երդելու Իրան պապերի երդած խրախույտը։ Մինչև ե՞րբ պիտի մարդիկ կատաղի Արցունքովն հայի կերածը Թրջեն, Եվ երկապե պիտի մեռեկանհազի Տաղերով ագահ ցերբերներ շրջեն...

í

Մի՞ԹԵդեռևս անսիրտ հագարը Այն ավերակաց վերա պիտ իշխե, Անարգե, պղծե մեր տուրը տաճարը, Անարժաններին շնարհներ բաշխե...

Եվ չաթագուշակ մաբերով հուզված Քաշվում, մանում եմ մի խաղաղ անկյուն. Եվ երկար անշարժ ու խորասուղված Հածում եմ նրա ցավնրում անհուն։

Ավելի խորը, ավելի հեռու Միտքս ինձ առնում, թեղջնում, տանում է. Թռչում է հանկարծ մի ծանր հառաչանք Եվ սիրտս կարծես հանդատանում է։

۵၉۱۵ իմ վերջին հայացքը մնա Քո դեմքիդ վերա տիսուր, վշտահար, Տեսնեմ արտասուքդ ու սիրտո իմանա, Որ սրտանց ես դու կոծում ինձ համար,

ԵԹԵ գիտենամ, իրավ պիտի դու Ինձանից Տետո ցավես իմ մահո՛վ, Երդվում եմ սիրով, առանց ցավելու Կըմեռնեմ ես այդ հուսով ապահով։

Եվ երբ կըլսեմ իմ գերեղմանից Ու կըՃանաչեմ թո Հեկեկանջը, Կըմխիթարվիմ, որ սիրում ես ինձ, Որ թաղցըր էր ջեղ Համար իմ կյանջը։ Պանդուխան հրգեց օտար երկրում Եվ սրտարեկ հողող թաշեց, Երբ որ տիսութ յուր երգերում Անցած ուրախ օրերն հիշեց։

Մարմնով տկար, Տոգով տիութ Շուրջը Նայեց, մեկը չըկար, Որ տար գեթ մի բաժակ ցուրտ լուր,— Ողբաց պանդուխտն անմխիթարո

Եվ Նա խնդրեց անժամանակ Հանգստության լուռ գերեզման, ԱՆՏույս երգեց վերջին նվագ,— «Արի՛, չարջաջ կյանջիս վախճան։

ξι πιιο χρήμα. μωριμαί δύωφ, Դուς αίε opbp պանդիստուβյան, Դո՞ւն, ζωιρμάμαն Shans տնակ, Dil bpungubp պատանեկան։

Իսկ դուն արի՛, ջաղցր հիշատակ, Կորցրած սիրո, վայելչության, Արի ինձ հետ իրրև սփոփանը Գերեղմանիս լուռ տիրության»։

Մեռավ պանդուխտն. բարյավ մնաջ... Գիտեք, որքան ձեղնից թաքուն Խեղճը Տեծեց, ողբաց մենակ... Գեթ ողորմի ավեք հոգուն։

ՄԻ՝ ՈՐՈՆԻՐ

Մի՝ որոնիր մի ժամանակ Արհավարհածգ՝ այս կրրծքի տողկյ» Հառաչանքով դուրս Բրռավ հա Ու դատարկ չէ տեղը հիմա...

ξι մի' կանչի'ր, մի' լար իզուր. Քո արցունթից միայն տրիսուր Հին-Տին Տուշեր պիտի զարβեն, Եվ ի՞նչ օգուտ... ո՞ւշ է արդեն...

Շատերի Նման նա էլ խեղղվեցով. Փորրոդությունն եջ պարսավում նրառ Լռեցե՛ջ, եղբարը, ի՞նչ գիտեր, ի՛նչ ցավ Առաջնորդեց այն մարդուն դնպի մաՏւ

Տեսե՛ք, այս խեղճը տխուր, գլխակոր, Մոլոր շրջում է սղվորի նման. Բայց նրա մասին մի՛ դատեր, երբ որ Չգիտեք ինչն է կորացրել նրան։

ԱՏա, վարում են մյուսին պատժարան. 0°, մի՛ անվաներ նրան չարագործ. Ի՞նչ գիտեր, գույց մի միտը հրկնարժան Այս օրին մատնեց այդ մարդուն անփոթեւ

Οψ դուց ի՞նչ դիտնգ, Թե երդիչն ութախ, Որ ձեղ համուր միշտ երդեր է երդում, Քարասիրտ մարդկանց ծաղրանգից ծածկած Ի՞նչ ցավեր ունի չուր սրտի խորդում։

ԽՈՐՀՐԴԱԾԹՒԹՑՈՒՆ

Ո՞րն է դրախտը,— վայրն հրանավետ, Ուր պիտի ապրեմ դերեզմանից ետ. Մի՞նե մարդկային տառապած կյանքը Չրստեղծեց այն սուտ մխիքարանքը. Եվ մի՞նե ևորա մահից սարսափած Ագահությունը չէ իրան խարած... Սակայն դարի է. մի տանջված արդար, Կամ իրան արդար համարող մի չար Երկրային կյանքի վերջին վայրկյանին Հանդիստ ու խաղաղ կավանդե հոգին, Համաձայն իրան ճայակի, կամըի. Վայելըն հիշելով խոստացյալ կյանըի. Եվ ահա միակ, բայց մեծ օգուտը, Որ մարդկությանը տվեց այս սուտը։ Wiju & dbp 4julion. int humphnifinite, AS, Sp Bb & bu, purphy Sh Surjach, Այս իմ հաւյսերիս, ձգտումներիս հետ Պիտի մեռանիմ, լրանառմ անհետ... 21', upplin & funuments bolicaph Հույսն հավերժական, անվախճան կյանքի. Հեռո՛ւ ինձանից Հոդեմաջ կասկած, Ողջույն բեղ, ողջո՞ւյն, ո՛վ կլանըի աստված. Արի', հայտնվի'ը, նշկահիր մահու Տարակուսանաց տաղհապն ահարկու by haip Sudward gapagent Sagbo' Անմահություն տուր լջացած կյանջիս... Բայց ի՞նչպես պիտի կյանը առնեմ կրկին, Արդյոք թուսակազմ, աննյութ, անմարմին apop and watches who begin to Bappard, Pb" haple of Sach 2ptbd mojumpered, Թե՞ անգևույթ, անդարծ թագիառեմ պիտի Մարդոց այքերին անտեսանելի,

Թե՝ ամպերի մեջ պիտի ես Տանգչեմ Եվ ստրիս տակից կայծակներ իջնեն... Օ՜, ներիր, աստված՝ ծածկագետ, անՏուն, Ներիր մեծամիտ, գոռող պատանուն. Աննշան Ճճիս շարաշար մեղա,— Հանդուդն խորհրդով խորամուխ եղա, Չգտեցի պարզել չո աստվածային Անհասանելի, անմեկին գաղտնին։

ՄԱՐԳԱՐԵ

Երբ որ վեհության կնիջը Ճակատին Եվ ճշմարտության սուրբ պատգամներով Նա հայտնվեցավ մոլար աշխարջին Եվ դարձ ջաթողեց հրաթափ լեզվով,

Նրա աստվածային ձայնից սարսափած Գիշերատեսիլ մարդիկ հուղվեցին, Իրանց սեղանից վեր կացան հարբած, Մոլեդնության քեջ աղաղակեցին.

— Ո՞վ ես դուն, արի՛, այս մեր Հանցավոր Ուրախությանը մասնակից եղիր, Կամ թո՛ղ վայելենք մեր կյանքն անցավոր, Թե չէ՝ խիստ պատժի քարերից փախիր։

Սակայն անվհատ նա հառաջ գնաց Անուշադիր յուր անձի վնասին, Մոլորությունը ներելով մարդկանց՝ Հոգ տարավ նրանց փրկության մասին։

ծվ երբ որ լուստ նա ջահը ձևռջին։ Մոտեցավ կորստյան փոսի եղերջին, Ապերախտ ձևռըսվ ամբոխը խավար Զարկեց, խորտակեց ջահը փրկարար։

συσωύωμ ωնցավ. βշվաս ամբոիսին Արդեն փորձանքը վրա էր հասած, Երր ուշքի եկավ, վայ տվեց գլխին. «Նա մարգարե էր, նա իրավ ասաց»։

ԳԻՇԵՐԱՑԻՆ ԱՌԱՋԻՆ ԱՍՏՎԻ ԴԻՄԱՑ

Արևը Թռավ. երկինը ու երկիր Առավ խավարը գիրկն Համատարած. Դուն, փայլուն աստղիկ, դարձյալ շողացիր, Արդյոք այս գիշեր ի՞նչ բերիր մարդկանց.

Դուն ավետեցիր ժամը տեսության Այն սիրատենչիկ սիրահարներին. Որ սրտատրոփ անհամբերությամբ Սպասում էին խաղաղ գիշերին։

Դուն երևացիր խավար երկնքից... 0°, Նա սպասում էր քո երևալուն. ԱՀա ՀուսաՀատ, զզված լուր կյանքից, Խեղդվելու դնաց մարդկանցից Թաքուն։

Դուն երևացիր և րազկատարած Պատրաստվում է մեկն աղօիքը անելու, Այն ինչ, մի ուրիշն յուր դենքերն առած Գեում է անմեղ մարդ սպանելու։

ναμ στάσωματώς μωράτερης Καφωνό. Ζωυφοιαφόατα ζε ωζής βό δια Κήρης Որ լուր պալատի պատի տակ կանգնած Թշվառն օթևան չունի այս գիշեր...

Դուն, փայլուն աստղիկ, որ շողջողում ես, Ինչպես սիրուհու Թրթոռն տենչանը, Ամեն դիշեր ինձ համար բերում ես Կրջերի հուզմունը և հոգու տանջանը:

ՉԱՐԱՄԻՏՆԵՐԻՆ

Դո'ւբ, մեծ Հայրերի ընկած զավակներ, Դո'ւբ, ո'վ ստրուկներ մոլի կրբերի, Դո'ւբ, ո՞վ զեխության խղճալի Հյուրեր, Որ շվայտ կյանբին դարձել եբ գերի.

Դո'ւթ, որ ընկնում եք ո'չ պատերազմում Թշնամու սրով և ո'չ ձեր մահով, Որ եղբայրադավ ժողով եք կազմում Եվ տեսնող աչջից կարծում ապահով.

Դո՛ւթ, որ պատրաստ եք անմեղին կապած Սեղանավորի ոտքի տակ զոհել, Որ ավազակի առաջ սարսափած, Ճշմարտությունն եք ուրանում խոսել.

Դութ, որ ուղում եք աշխարգին խարել, Եվ դատաստանի առաջ դողալով Գիտեք կեղծավոր արտասուբ թափել Չարությամբ լեցուն, հանցավոր սրտով։

Գո՛ւթ, որ մարզկանց ալքերն եր կապում։ Ո՞վ սպասավորներ բանտի, խավարի, Որ Հարադատի արյունն եր նափում Եվ ձեր կղրոր գույծն ամնում ավարի։ Գո՞ռը, որ այրին դառն արտասութով Շաղախեցից ձեր սեղանի հացը, Որ հպարտացած անօրեն գործըով Հարցանում եջ Թե՝ ո՞ւր է աստվածը.

ԿըՏառնի նա ձևզ, բարկունյամբ արդար Արժանի մահով պատուհասելու, Եվ ո՞վ պիտի ձևզ ցույց տա ճանապարհ Նորա բարկունյան պատժից փախչելու

ԾԻԱՄԻՏՆԵՐԻՆ

υρωύρ է λός, ης չόφ հաυկանում, Φό մարդիկ ինչու ինչեր են անում, ծրանի ձնգ, որ մարդու չնդ զրկում, Եվ ոչ ձնդ հասած հարվածն նդ զգում. ծրանի ձնդ, որ ոչինչ չրգիտնը, Որ հողով անդորը, սրառով հանդիստ եր։

Ո՛հ, խմայեցեր, մի՝ հիշեցներ ինձ, Թե ինչպես էր նա արտասուր թափում, Երբ, արդեն խարված նենդավոր խոսրից, Անձնուրաց սիրույս էլ չէր հավատում։

Ո՞Հ, մի՝ հեջառացենը, այդ խոսներ են լոկ Եվ չեն դարձնելու կորուստս անդին, Անտարբեր եր դուր, դեռ ձեզ անողոր Բախար չէ մատնել սիրո վտանդին։ Մի Հիջնցներ, մի, թե բելպես դաժան Մարդիկ իրարից տեղատեցին ժեղ, Թե ոնց եմ ապրում ճրանից բաժան... Թողեր ինձ Հանդիստ,— ես գոհ եմ այսպես...

Ո՛լ, հա լհմ կարող չարչարվել անվերը, Ուղում եմ կարող ցավերից «ետի, Եվ մոռացանյան ազիրների մեջ Բաղել Տիշատակն անցած օրերի։

ՀԻՇՈՂՈՒԹՑՈՒՆ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՑ

Այս կրծրի տակ ապականված, Հեռու կյանքի ժրիսորից, Դեռ մի հնչյուն կա պահպանված Իմ մանկության օրերից։

Եվ Երբեմն պատահում է, Որ հնչում է նա հստակ, Կյանջի ձայնը նշկահում է՝ Ես շնչում եմ համարձակ։

Պայծառ ջողերն հիշոդության Մտնում են ծոցն անցյայի, Լուսավորում իմ մանկության Անհոդ պատկերն անձկայի։—

ԱՀա երկինըն իմ Հայրենի,— Հայի սրտի նման պարդ, ԱՀա երկիրն իմ հայրենի՝ Կանաչաղարդ ճանապազ, Ողջույն ձեղ, ո՞վ տւրախ, աղատ, Անցած օրեր իմ մանկունյան... Ա՛խ Հձեղանից ինձ մի բացատ Անջատել է Հավրտյան։

ԱՀա փոգրիկ իմ բույրերը Խաղ են անում միասին, Օ՞Հ, անհանդիստ, չար եղրայրը Նրանց ծեծում է կրկին...

Մորս ձայնը մեղեդիական Ահա հնչում է քնթուշ, Նրա հայացբը մայրական Ինձ հետևում է զդույշ։

ԱՏա կանգնած է իմ առաջ Մեր բազմաՏոգ գյուղացին, Մեծամարմին և բաջալանջ, Ծիծաղ լրկա Երեսին,

Ո՞հ, լսում եմ Նրա երգը Միանման ու տիսուր. Լայնաբերան Նրա վերքը Մեծանում է օրավուր...

Ահա Թշվառ հայ դեղջկուհին, Դեմքը վշտոտ ու նիհար, Պատառոտած մի շոր հագին, "Չարլարվում է անդադար։

ԱՏա ծերուկը, շարժելով Ալիքները առաջվան, Կյանքն է Տիշում հառաչելով Եվ մտնում է գերեզման... Եվ պարզ աչքով հս տեսնում եմ Հայրենիքս ծաղկավետ, Այն ճոխ երկրից հս լսում եմ Անհոդ ծիծաղ լացի հետ...

Դալարագեղ նրա Տովտում Ի՞նչ աղմուկ է վայրենի,— Գետի գոռոց և որոտում Հազարավոր ձայների։

ԱՏա Նրա լուռ, ա**հավոր** Խաղաղ գիշերն աստղաշատ, Ահա Նրա հանդիսավոր Առավոտը ցողապատ.

Նրա ձորերն անդնդափոս Եվ բարձրաբերձ քարափը, Նրա սարերն ու հորդահոս Սովորական տարափը,

δηρ οη կայծակը շեշտակի Ահեղորոտ իշնում է, Անտառապատ և վիթիսարի Լերանց կրծքին հանգլում է։

Ի՞նչ սիրուն է և Տոլակապ Հայրենքիքս վշտակիր, Եվ դու, մերժած սեր իմ հրատապ, Այն լեռների մեջ հանդիր։ Դեռ անհիշելի վաղ մանկությունից Անհայտ ըդձերով Թռչում էի վեր, Միաժամանակ քարշում էին ինձ Դեպի ստորև ախտավոր կրջեր։

Հնաղանդվեցի մոլություններիս, Ոչ ոք էլ նրանց մասին չըխորհեց, Իսկ կյանքը գրկեց և, փաղաքչելով, Հեշտասիրությամբ սիրտս տոգորեց։

Սակայն ի՞նչ է նա, ինձ ոչ ոջ չասապ, Մեղ ի՞նչ է տալիս կամ ո՞ւր է տանում, Որ մեկը միամիտ, իսկ մյուսն ստիպված, Անվերջ սիրելով կյանը են անվանում։

Եվ ես, անդիտակ նրա խորՏրդին, Անձնատուր նդա բոլոր ուժերով, Մինչև որ հասա ինձ խարող կնտին, Մինչև որ տեսա հոգնած աչջերով.

Վարդերով ծածկած կորսայան անդունդ, Քաղցրավենիջով պատած մահադեղ. Մարդիկ հառաջ են վազում սթտաթունդ, Եվ օրապակաս ընկղմում այնտեղ.

Մեռելի վրա բարձրաձայն սգում, Վաղաժամ մահ են ողբում անդադար, Տեսնում, շոշափում, բայց դեռ չեն զգում, Եվ դարձյալ շուտով ժեռնելու համար...

Ա՜խ, ո՞րջան շատ են ճանապարհները. Որ մեզ տանում են դեպի դերեղման, Եվ ինչպես մոլի մեր Թարմ ուժերը Մենք սպառում ենջ ձեռջով սեփական...

ъՐԱՆ

Ես ուղում եմ, որ ինձ նման էլ չրախրեր մեկը ջեղ. Բայց տոհեն միարերան, Բե պու, իրավ, Տրեշտակ ես։

Ես ուզում եմ, որ թո անմեղ Սիթադը Թադար ինձ Համաթ, Եվ Հավիտյան վառվեր ամնաեղ Միայն իմ սերը բոցավառ։

ου πιηπιά bử, προρύβραιο Ապշած Նայեն աչջերիդ, Ինձ մոռացած, կորչեմ անհուն Խոթունյան մեջ հայտացջիդ։

Իսկ հիե մահե այն ժամի մեջ Ինձ մոտենար, օ՞, սեր իմ, Ես կուղնի չո սիրատենչ Կուրծչդ լիներ ինձ շիրիմ։

4**A2 60**PF5U4 U.8LA8»

Աղատ, Տամարձակ բարձրացի՛ր, արատ, Քո պատվանգանի վերա ոսկեղնե, Բարձրացի՛ր, իշքսի՛ր... Թող մարդիկ անպարտ Հորդ արտասութով ոտրդ ողողեն։

Դո՛ւրս արի, Հանցա՛նջ, մեծատան շեմբից, Խեղդի՛ր, խորտակի՛ր անմեղ տըկարին, Մի' քաշվիր տիրոչ ֆառավոր միրջից՝ Նա ընկեր է քո առած ավարին։

Եվ բաջալերված լրբենի բաղուկ, Ճեղջիր Ճակատը Ճշմարտախոսի, Արդեն արծաթով վաճառվեց ծածուկ Եվ ճշմարտության խոսբը հիսուսի։

Գու, սեղանավոր, ծեռբդ տարածիր Դեպի սեղանը մարդոց սրբության... Մի՝ վախիր,— ամեն րողոք ու խնդիր Գիտի սին օդում անկատար մնան։

<u> ՀԱՄԵՐԳ</u>

Վըտակը ժայռից ներջև է Թրուում, Թափ առած ընկնում ջարերի գըլխին, Զարկում ավազին, շաչում է, ճըչում, Ճըչում անհանդիստ; փըրփուրը բերնին։

Ինչպիս ծերունին, ձայնով պառաված, Չայնակցում է ժիր Թոռնիկի երգին, Այնպես է ծերուկ անտառը կամաց Արձագանը տալիս ջըրի աղմուկին.

Այնինչ բընության գրվարթ Համերդի Ունկընդիրն անխոս, Հավիտենական, Ժայռը մըտախոՀ՝ իր մըռայլ մըտբի Ծահից ընկած՝ լըսում է նըրան։

ԵՐԳՉԻՆ

Ապա, այն հրդն ասա', հրգիչ, Որ Հեծեծանք է միալար, Այն սրտատանջ և մորմոքիլ Երգը հրգիր ինձ Համար։

Սիրտա լիբն է լուռ վշտերով, Շո՛բտ, այն տխուր հրգն Տնչիր, Եվ բո հրգի նուրբ ձայներով Արցունբներըս դուրս կանչիր։

Շատ Թաջցրի սրտիս միջին Զգայազուրկ մարդկանցից, Այժմ ուզում եմ ջո առաջին Ողջ դատարկել իմ սրտից։

Գե ջո'ւտ արա, որ ինչպես թուլն Ինձ չրտանջեն Հավիտյան, Երգի'ր, երգիչ, և նրանք իսկույն Իմ աչքերում կերևան։

ՆԿԱՐԻՉ Գ. ԲԱՇԻՆՋԱՂՑԱՆԻ «ՁՈՐԱԳԵՏԸ ԳԻՇԵՐՈՎ» ՆԿԱՐԻ ԱՌՋԵՎ

Արտի'ստ, բաջերի այս ձորն առարկու Ցուր բնավայրից փոխադրել ես դու. Մե'ծ է արդարև, մեծ է բո հոդին, Որ ընդգրկել է ժայռերն առագին Իրենց սեփական խոր մտածմունալով, Փրփրուն դետը փայլուն ծփանալով, Լուաին-աստղերով **կամանը** երկնի Եվ համատարած խավարն ահռելի... Լուռ հանգատություն՝ գիշեր է միթե-Հանգատանում է տաև իմ հոգինո

Բայց ահա այնտեղ, ձորի խարբերտան Մի մենակ վառվող լույս է երևում. Լո՞ւռ հանգտաություն՝ դիշեր է միթին. Դու ճանաչո՞ւմ ես նորա բնակչին...

0°հ, չես Ճանաչում՝ անծանովն ես գրու, Բայց լնե գիշերը և նրա հոդու Կարողանայիր աետնել և զգալ՝ Հանդստունվուն չէրը նաչողին դու տալ։

Կուրծըս երթեմն եռ է պայիս և հուզվում. Ես մնում եմ անջարժ, ինչպես մի արձան, Միտըս Թռչում դեպլի երկինը և տուզվում Տիեղերթի խորության մեջ անսահման...

Ամփոփում է Տանկարծ երկիր բովանդակ, Եվ սիրատենը կուսի կուրծբին է փողոում, ԽոնազոՏվելով իջնում մինչև ռանաստակ՝ Աշխատողի տխուր Տակատը Տամրուրում...

նտ է թնդում և մոլորված գեղերում Քաղցրանուջիկ իսօր անցյայի լուռ ծոցում, նվ թրթոում արցին լատծ հրգերում, Սառն ու ախուր շիրիմները շղջափում...

Հետաբրքիր ցանկությունով թևառած Ապադայի մթության մեջ խարխափուն,

նվ, մի սատարի տենչով լերամո, սավառնած Երջանկության սահմանները թեածում...

```
Ρυχπιά & άβωτρο,
Υπρχημά & άβοπρο,
Βιξ χδά Καροφαίουδα,
Ρίος δού σμοδοφαιδιαιδι
```

Քրիստոս Հարյավ Հրրաշափառ, Հարյավ աշխարթն էլ նորից, Դու էլ, սե՛թ իմ, Հարություն առ Մոռացունյան խավարից։

Գու, որ ազատ միտքս ու Տոգիս Կախարդեցիր այնպես վաղ, Հայտնփեցար խոստումներով Եվ Տեռացար անՏապաղ։

Արի" դարձյալ, որ առանց բեզ Կյանդար դառան է և անձուկ, Բեղ կանչում եմ, որ նորոգես Մեր վայելրը վարլանցուկ։

Հիշի'ր, որ ընդ դեռ սիրում եմ, Եփ այժան, ընտկանծ պատրանանեց, Ձեռըտ, աշնա, տարածառմ եմ: Ինձ ապատրը այա կչանորից։

ՏԱՐՈՆԻ ԳԱՐՈՒՆԸ

(2484แช จกษยะร)

Գարունն եկավ և Թևերը Հովիտներում տարածեց, Հայաստանի խիստ ձմեռը Լերանց ծայրերն հայածեց։

Ժպտաց երկնից արեգն աչեղ Եվ ձյուները Հալվեցան, Հով սարերի վերա տեղ-տեղ Վրանները շարվեցան։

Մուսաբեկի գազան օրեն Կարձյալ իջավ յուր ուրթում, Նրա մարդիկն առած ջիդեն՝ Մարդազոհ են պարրաում։

Հանկարծ տիրևց ահ ու սարսափ Խաղաղանիստ վայրհրին, Միժիայն հրեն մնաց աղատ Բարձրը լևրանց ծայրերին։

Հարյավ կյանքով գարնանարեր Եվ հրճվում է ողջ Տարոն, Բայց չէ լսվում աշխատասեր Հայ գյուղացու հորոլոն։

Գարունն եկավ, սարերն ելավ Ազատ քյուրդը Հազթական, Գարունն եկավ, յուր ցուպն առավ Հայ գյուղացին գաղթական։

ՏԱՐՈՆԻ ԱՌԱՎՈՏԸ

(2ԱՏՎԱԾ ՊՈԵՄԻՑ)

Կարմիր արևն առավոտյան Գայծառ ցոլաց դևպի Մուշ, Ծավալվեցավ ծովի նման Մշու դաշտը քաղցրահուշ։

Նրա շուրջը խոշոր գեմքով Կանդնած լեռներն ահագին, Քնաթաթախ, լուռ աղոթքով, Նայում են վեր՝ երկնբին։

Արածանին, օձապտույտ Ծաղկադալար ափերում, Մշուշի մեջ, ազատ, անփույթ Խաղ է անում, փրփըրում։

Բայց Տարսներ չեն Տավերժական Խայտաճամուկ շորերով, Եվ չեն եկել, որ լողանան Արածանու ջըրերով։

Որ սիղավետ տափաստանում Վաղվըզելով մանրաքայլ, Երդ ասելով քաղ են անում Մարգերի մեջ ցողափայլ,

Արնդակի շողերի հետ Ահա շողաց և մի բան,— «Ո՞վ գորավոր սուրբ Կարապետ, Ո՞վ ավազանդ հայության…»։

Հանդի՞մտ կայիր, բարեպաշտ մարդ, Այն խայը չէ թո պաշտելի Онсар Частинаты узвержары. Строд Цахарр абрабра

Ծայրն է թրդի առա ծիպակի, Որ ճոճում է ժշուշում. Ահա և ձին ավաղակի,---Ի՞նչ արագ է նոս գոշում։

Տեսավ հեռվից քաղ աշիրը Հվարթ կումբը քաղվորի Եվ ցոլացին տար աշրերը Ցանկությունից վայրենի.

υί υίμαρωί, μυχατο μαιητά δυημαίαται է αιδιητορήμη, Ա΄ Α, μόδη διασταστρ, τι π΄ τη παιητά, Γ΄ υς τ αμιμο αδαπρόπορλημα...

Հասավ, Տանդեց... բռնեց թնարթին Օրիորդին ուշաբարձ, Ասպանդակեց, տարացավ Հին, Եվ Տեռացավ սրընթնաց։

bisuch impy. wrappilud Print washingin to linguas Օր ու կյանքի տենչանքով, Luque ne of murbentiond, Znejubpand Span malammun, Շաստարում է անդադար... Such an profinite populary parts Phulphpend & Sundqued Unumplage prop baland, Եվ, արյունով շաղախած, Appo shapping negues & Երջանկություն ընդունե. 26 blummut, op hanes Եղած կյանքն էլ բնատուր Unmby Sweet Humbert L. but the night formulated to Shubadwab babusho unby & antious information, Ափսոսանքով արտասվում, On & Surpeut le mandenut, the way hupper to wayness. Maps by Amproved & Sustehund, Мизинын շունդը յուր փերջին, Muzuhu Singh Sh 2062660

88

Ա-խ, ԵՍ ԵՐԱՆԻ

Ա՜խ, Ես Երանի Կայծա՛կ լինեի, Որոտ-Տայթյունով Մըռայլ ամպերից Ժայթեի ըմբոստ, Ջարկեի ուժգին, Պատոեի խավար Կամարը երկնի, Ցուլց տայի մարդուն Գաղոնիքը վերին, Որ տեսներ՝ այնտեղ Ի՞նչ բան կա ա՞նդ, Կամ ո՛վ է Նրստած Եվ ո՛ւր է աստված.

ԵՐԳՉԻ ՎՐԵԺԸ

Ծանըը հեծության ժամանակների Ով հընշումների անըդգա որդիք, Կամեցա սիրել, սակայն դուք բարի Սիրտըս ու հոգիս ղայրույթով լցրիք։

Բալց դրա Տամար ես այնպես կերգեմ, Որ այդ ձեր սիրտը ցավից պատառի, Տըխուր ձայներով կըթունավորեմ Հանգստությունը գալոց օրերի։

Հուսահատունյան թախծալի հրդով Լեղի կրդառձնեմ ձեր կյանքը բոլոր, Եվ դուք կարտասվեր լիացած աչքով, Խնջույքների մեջ նստած գըլխակոր։ Եվ խիստ վրևժը զայրացած երդչի Ձեղ կըհետևի մինչև գերեղման, Ձեր սիրտը կայրի, հոգին կրտանջի... Եվ կրտառապեր այսպես հավիտյան,

կԱՆՉ

Եթե կաս, աստված, by you umbyobj Արտասուջ ու լաց, Zbobi, whitebi, Բե չար նախանձի Թույնով մահացու Par zha diapadha Պարզությունն հոգու, Ph anc shu wuhi, Որ կյանքը այսպես Լինի անոպառ Տանջանքի համորնս,-Մեղմացրու մարդկանց Կիրըն ամբարտավան, Եթե աստված ես Դու խաղաղության։

Sb'p արագահաս, Աստված արդարի, Ո՞ւր ես, եβե կաս. Ես աղոβը արի, Բայց սրածության Ահարկու ձայնից Խլացավ իսկույն Իմ՝ աղոթըն անբիծ. Եվ Ես, վայրենի Կրջից կատաղած, Ամբարիշտների Քարերից փախած, Քո անվան հուսով Կովեցի երկար, Պարծեցա թեղնով, Սակայն դու չեկարո Էլ խնչո՞ւ եմ ես Տառապում այսքան, Եթե աստված ես Դու անմեղության։—.

Ինթո՞ւ տակավին Չես պատժում չարին, Pristy & yuluunit, Թե՝ չենք աղերսում։ Mazn's zbu quelhu, П°ср Би, Брв Цши, Թե դո՞ւ չես տալիս Խեղքին պատունաս. Թե չարագործին Դո'ւ չես տվել սուր, Որ խաղաղ հոդին Սարսափի իզուր. Pb" and prahabas Որ այստեղ, երկրում Մարդը ժպտերես Մարդ է զիջատում. Ab wpp' ne mb'u, Quphpp nc zwuppp'e, Եթե աստված ես Դու վրրեժիմնդիր։

ՊԱՏՎԵՐ

Վանա բանաի խորբից նլած Հառաչանը, Ճիչ, աղաղակ բռնաբարված աղջկա, Թալանվածի լաց ու ագհրս, աղաչանը Բե որ լսեր, ասացեր Թե՝ բան չրկաւ

Ամբողջ տարին արյուն-թրաինց աշխատող Հայ գյուղացին Թե որ լինի սովամեռ, Կամ հուսահատ տանից կորչի հողից հող, Գրեցեք Թե՝ ստստիկ ցուրտ էր այս ծմեռ։

Թե կրակված Տայոց դյուղի բոցերում Վա՛յ կանչելով մարդիկ այրվին կենդանի, Հավատացրեք՝ խաղաղություն է տիրում, Ժողովուրդը կյանըն օրհնում է սուլթանի։

Բան է, ին որ (չի պատահիլ տյդ իսկի) Նահատատեված հույին, մի բան տանը, ասեն, Դուբ հասկացրեր, իբրև ծանոն այդ աղդի, Որ ժամը չէ, հայնրը դեռ տըհաս են։

Հայոց լեղուն։ Մեսրոսյն իրան հետ տարավ, Իսկ կրոնը մի աղանդ է զենդական... Սպասեցեբ, մինչև որ մեր սրտացավ ծննամբի տակ լուսավորվեն, առաջ գան։

ՆՎԵՐ ԱՆ, ԱԲ,-ԻՆ

Նորեկ դաթունը լեռնական Հային։ Տեսավ առապար օտար աշխարքում, Տեսավ մոլորված մութով ախրազին, Եվ այսպես խոսաց խախծալի սրտում. «Հիշո՞ւմ ես, պանդուխտ, քո հայրենիքիդ Թանձր անտարը, ծառերը Տսկա, Չբնաղ լեռննրը և ծաղկափԹիԹ Մարդագետինը, որ այստեղ չրկա.

«Գոլող ջրվեժը, որ ողողելով Իջնում է գլխից մռայլ ժայռերի, Հվարթ հավբերը, որ ճռվողելով, Մերթ խլացնում են աղմուկը ջրի.

«Երկրի վայրենի գեղեցկությունը Եվ գեղածիծաղ երկինքը անհուն, Նորա փառահեղ, պերճ հորիվոնը Վաղ առավոտյան, իրիկվան պահուն..

նվ այն րոլորը, որ Թողել ես դու, Որ այնջա՞ն փարթամ, այնջան սիրուն են... Օ՞, մի՝ արտասվիր, խորտակված մարդու Արտասուջները այստեղ դին չունեն։

«Նրանք այս օտար ու սառն աշխարքում Կըկորչեն, ինչպես կաքիլը ջրի, Եվ բո քախիծը, դարձյալ բո սրտում, Մենակ քո անձը պիտի տոչորի»։

N. N.-Իъ

Կյանթի հոսանքն յուր ընիացրում Մեղ վոտկցրեց միմյանց, Բայց ղդայի եր իմ Տողում Հենց նույն ժամին մի կասկած։ Նախաղգացումն ինձ չրխաբեց. Հայտնվեցար պու շուտով, Եվ մենք այժմ բաժանված ենք Ատելության անդնդով։

Արդեն ծանըր ես տուժեցի Քեզ կանչելով «բարեկաժ», Էլ մի՛ ջանար, փարիսեցի, Գրավել սերս մյուս անգամ։

Մի' բարձրացնիր Հիենաց բաժակ, Ինձ մի' օրհնիր ժպտերես, Էլ չի' դարձնիլ ոչ մի մաղթանը Իմ հավատը դեպի քեղ։

Քո պատկերը իմ սրտի մեջ, Նզովելի՞ հիշատակ, Ամեն անդամ զարթեցնում է Բուռն ցասումն և տանջանջ։

Գուցե տեսնես ինձ Հալածված, Անցավակից և մենակ, Թափառելիս անտուն, անհաց... Սակայն, և այն ժամանակ,

ԱՆԴՆազանդ արտասութս Կամ հառաչանք մի ԹեԹև ԵԹԵ հանկարծ հայտնեն վիշտո Ակամայից թո առջև,

Դու մի՛ կարծիր, Թե քեզանից Կարեկցություն եմ ինդրում, Այլև իզուր մի՛ հարցնիր ինձ, Թե ինչ ցավ կա իմ սրտում. Քո խոսքերն իմ տխթունյանը Չեն լինելու մխինար, Եվ իմ սրտի գաղտնարանը Միշտ փակված է քեղ համար։

Երկինը, դետինը Թող միանան, Կանդնի վկա տիհղերը՝ Տվողը Հոդուս կալողության, Էլ չեմ սիրիլ բեղ երբեր։

ՍԱԲԵԲՈՒՄ

Մութը իջավ, գետինն առավ Քոշաքարա սարերում, Գագաթների տեսքը կորավ Ու խոր թաղվեց խավաթում։

Երկինըն ամպած, տիտուր ու սև Լաց է լինում միալար, Հեռո՞ւ, հեռու լերան ևտև Խաղում փայլակն անդադար։

Անա փայլեց և մոտիկից, Լուսափայլեց սար ու ձոր. Ոլորվելով սարի տակից Գետը վազում է պրղտոր։

Մենտակ, անդրուն, հովիվն ահա Կանգնած իրեն արխաջում, Արթուն աչբով հրսկում է նա, Գողից երկյուղ է բաջում։

Փայլակն ահա փայլեց կըրկին, Նըրա կարմեր լուսի տակ, Բինից հեռու, հրևացին Երկու մարդու կերպարանը...

Ամպը գոռաց ու տրրաքեց, Եվ անձրևը սասակացավ, Հովիվն «Հն՛յ-Հե՞յ...» աղաղակեց, Շունը Թևից վեր կացավ...

Հրացանները որոտացին, Ոչիսարն եղավ ցանուցիր, Հավարն ընկավ, ողջ դարթնեցին... Գիշերը մո՞ւթն, ակնակիր...

Երբ տեսնում եմ, մարդ տակավին Պահանջածը չի ստանում, Եվ հուսահատ գերեզմանին, Մոլությանն է ապաստանում.

Երբ աչը եմ ածում շութջո ու հետու Եվ չեմ գտնում խաղաղ անկյուն, Ուր հառաչը տանջվող գերու Չտարածվեր տխրահնչյուն.

Այնինչ խոսքը մարդո որդու Արհամարհված ու մոռացված, Ով գլուխը աղատ մարդու Մինչև դետին խոնարհած,

Բարկությունով լցված հոգով Ես ուղում հմ, որ հենց իսկույն, Տիրող կյանքը յուր վայհլքով Դառնար ժանտախտ ու մաճաթույն...

Թող մեզավոր հարանց շիրմի Վերա որդիջն անապական Ապրեն հանգիստ, և Թոզ լինի Նրանց օրենջն ավետարանն։

ԿՈՐՈՒՍՏԻՑ ՀԵՏՈ

Խնդրի՛ր, սիրտ իմ կարոտակնզ, Սիրտ իմ պանդուխտ, վշտաբեկ, Խնդրիր նրան, օր այլևս ջեպ Սփոփելու չէ երրեջ։

Կանչի՛ր, կանչի՛ր, դուցե կանչիս Հնչյունները ըզձական, Ինչպես միտքս, ինչպես Տոգիս, Թափանցեն այն գերեզման...

Ցուր դրախտից գուցե լսև, Հառաչանքս աղհկեղ, Մտաբերե և ափսոսե, Որ ես ապրում եմ այսպես...

ՀՐԱԺԵՇՏ

Այստեղ ահա կըբաժանվենք. Մնաս բարյավ, սիրելի. Այսպես ես չեմ ցավել երբեք Դառնությունով սիրտս լի։ Այստեղ ահա քեզ Թողնում եմ Եվ չգիտեմ, ուր կերթաս. Կասկածներից ես գողում եմ... Թող պահպանե քեղ աստված։

Ա՛խ, առանց թնղ ախուր կյանջիս, Օրը տարի կղառնա, Բայց ուր լինիս, դարձյալ հոդիս Շուրջղ պիտի Թրթեռաւ

Մնաս բարյավ, բայց միշտ հիշիր, Որ քեզ շատՁեմ կարոտել. Եվ տեսության ժամի համար Չըմոռանաս աղոթել։

ł

ԳԵՐԱՍԱՆ ԱԳԱՄՅԱՆԻ ՄԱՀԸ

«Մեռնել — քնել»։ ՀԱՄԼԵՏ

Ոգևորողն ընկավ արդեն, Եվ լռեցին նորա հետ Սիրո տանջանք, զայրուլի ու քեն՝ Լիր, Օրելլո և Համլետ։

Մեռավ՝ բնեց, Հանդստացավ. Որպես աղմուկ կենդանության, Մեռելության միջից անցավ Եվ չջացավ Հավիտյան։

էլ չի լսվիլ նորա ձայնը Իմաստներով ոդևշունչ, Հավերժացավ աստվածայինը, Մնաց դիակն անմռունչ։ **Եվ կրԴանդչի լուռ և անշարժ** Գերասանը քարի տակ, Բայց կպատմի քարն ապառաժ Մրրկալից հիշատակ։

Եվ այցելուն պիտի կանդնե Շիրմի առջև փառագոչ, Սրտի իւորջից բացագանչե Չայնով Հպարտ ու գողգոջ՝ «Ոսկերացդ Հանգիստ, ԱՆՆման արտիստ»։

ԱՍՏՎԵՐԻ ՀԵՏ

էլ աստղե՞ր, աստղե՞ր, britigh wiphp, Որ այդպես վառ-վառ Ժրպտում եք պայծառ. Inwonal the Anes, bpp bu gbn dwindy Kyfunije ne huljmun, Ձեղ նման պայծառ Prinding th AL guid incubp ... *ժրպաում եր* այսօր, bpp placy as whanp, 4npmb Snejutphu Upulpou be impu... կրժպտաը նաև Chphilps dbpk ...

«Երբ խոսում էիր, պատմում էիր ինձ, Ես այն ժամանակ արբած քո շնչից Եվ հափշտակված քեղ էի նայում. Իմ հոգին մենակ այն էր դրավում,

ԹԵ ինչպես էին շարժվում բորբոքված Թերթիկները քո վարդադույն շրթանց. Ինչպես աչքերըդ արտևանոմնդիդ Ստվերջերի մեջ, սրպես ծով հանդիստ,

Մերթ լցվում էին խաղաղ Տրապույրոմ, Մերթ վառվում էին կենդանի Տրով... Այնպես էր թվում՝ երագում էի, Եվ իբրև Տեռվից ես լսում էի Մի նոր մեղեդի անո՞ւշ, անբարբառ... Ա՞հ, նորից կոսիր, բայց երկա՞ր, երկա՞ր...»

ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹՑՈՒՆ

Քո աչքնրում, որ փայլում է, Հոգուս հուրն է մշտավառ, Իսկ ժպիտդ, որ բացվում է,---Սրտիս բերկրանջն անսպառ,

Երբ որ հանգչի հուրն աչջերից Եվ շըրթունջըդ կարկամի, Կըմեռանի նաև գերից... Եվ մեզ մի մահ կըտանի։

wear

Գո՞ւ Ես, իմ սիրո^ււն, Այն չըջնաղ ուրուն, Որ գըրկում է ինձ Գիշերը ջընից։

Գո՞ւ ես գրրկաթաց Հայտնըվում հանկարծ, Ուղում ես գրրկել, Ու հանկարծ, մեկ էլ Խավարի միջում Սահում ես, կորլում...

Գո՞ւ ես ծիծաղով Կամ ծանոք ձայնով Մեր սիրած երգի՝ Իմ լուռ սենյակի Մոտից հեռանում Գիշերվա մըքնում...

Ասա՝, իմ սիրո՞ւն, Դո՞ւ ես այն ուրուն, Որ զրրկում է ինձ Գիշերը բընից...

Սիրելի' աշեր. Որպես մուն գիշեր Վառված աստղերով, Անմեկին ահով Ցնցում եջ հոգիս.

bi, Jbpf umshipu, Անդիմադրելի Հրապուրանքով լի Սիրտս եր թափանցում, Բայց դուբ չեք խոցում, Այլ մեղմ, անվրդով, Inca wijndan huwunand Գրկում եք ամուր Սիրտս անձնատուր Եվ ճմլում այնքան Քաղցը թ, դյութեկան... 0° пг Вр штрр, Այլ ապշած պաշտել 26q Spwjb Gnight, Սիրատենչ սրտի Lopit funumhpythp,-Սևորա'կ աչեր։

4

٦

1892

ՕՐ. Օ. Գ.-Ի ԱԼԲՈՄՈՒՄ

ի՞նչ ես ուղում,, որ թեողներ Քա ալբոմում հիշատակ, Սիրո հրդե՞հ փոքերիալի, Ուրախությո՞ւն, թե տանջա՞նը...

Դու խնդրում ևս, րայց որի՞ց, Սիրտս լիբն է բոլորից։

ορε ηλερπιβύ υπιβ Απράμουλη υπιβ Απράμουλη υμαι μων μουλύ σματιδ δύ βύλ, Γύ υματρ Απηπιδ Οωηπιδ ξ πυξβ Δωδωύχε Απτυπ ζωρωπία ζ μυδεβ, οξι διαπόπτιδ δυ. υχρωπία μο μο τραίμος το μομορίο δημητιδ μο σμομη δημητιδ μο σμομη σμομορ Եվ ծպառում են ինձ, Թե՛ աստված, թե՛ մարդո

· — —

Աստծո տաճարում Մոմը սնդանից Խնկարույը ծխում, Վառվում է հանգիստ. Իմ մռայլ հոգում Առաջինության, Ճշմարիտ կյանջի Հավիտենական Լույսը ցնչանտոմ, Վառվում է նույնպես. Սրտով մեղմանում,

Կույսի աչբերին Նայում հմ աղահ. Pugned & Snghu, Դողում ակամա, Եվ կենդանության Ujumbon bandu, Ակսործ այրվում են Իմ հրակներում. Սիրաս անհանդիստ Պայթում է կարծես, Land bit guid, dham ... Եվ տանջվում եմ ես, Բայց այն տանջանքը Rungp & pus susup, Քան երկար կյանքը, Աղոթը փրկարար։

ՌՈՐԱՆՍ

Երկու ա՛չթով լալիս էր Նա. Վճիտ կանիլքն արտոսրի Թափվում էին կրծթի վրա Սև աչջերից այն կուսիւ

Նութբ շրթեռնքը այրվում էին Մատաղ սրտի կրակից, Եվ համարձակ իմ առաջին Հալով պատմում էր նա ինձ։

ου ակնապիշ լսում էի Այն պատկերով հիացած, Եվ հիշում եմ միմիայն վերջի Նրա խոսբերն, որ ասաց՝

«...Ա՜խ, չարտասվել ես չեմ կարող, Ծանր է ապրել սիրազուրկ...», Եվ բարձրաձայն հեկեկալով Դարձլալ Թափեց արտասութ։

ՔԻԻՍՏՈՍՆ ԱՆԱՊԱՏՈՒՄ

Անապատի մեջ խավար ու տխուր, Ցրված քարերից մի քարի վրրա, Գլխակոր նըստած, մտախոն ու լուռ՝ Աշխարնի մասին մըտածում էր նաւ

Նրա Հակատը մութն էր ավելի Քան անտպատը գիշերվա մթնում, Մտածում էր նա՝ սեր—լույս ծավալի Մարդկային կյանթի մութն անտպատում, Ալթի առաջև անց էին կենում Սըրով, արյունով խուժադուժ ազգեր, ԱնՏար ու տըկար լաց էին լինում Աղջատը, այրին ու որբը անտեր...

Եվ անապատում մի քարի վրրա Միայնակ նըստած մըտածում էր նա...

ԵՐԱՉ

Գիչերն երաղում Տալածում էին․ Փախչում էի չար Թշնամիներից․ Նրանը խառնաձայն Տետևում էին․․․ Դողում էին սիրտս ու ծնկներս ահից։

Իմ առջև տեսա ընդարձակ դղյակ Բարձըը պատերով փոքրիկ ծմակում. Ես այնտեղ մտա... անմարդ ու դատարկ Այն ավերակը ինձ հույս էր ազդում...

Չգույշ կուչ եկած, շունչս պահելով Ես դողում էի մահվան սարսափից, Եվ, զարհուրելի աղաղակներով, Չարագարծները մոտիկ էին ինձ։

Հանկարծ դղյակի իմ շուրջ տարածված Գերեղմաններից ձայներ դուրս եկան, Իմ Հոգուն ծանոթ ձայներ մոռացված... Եվ ես ղորություն առա գերբնական։

Անարգ թաջստից դուրս թռա իսկույն Որպես վրդոված վադրը դարանից, Եվ հարձակվեցի ընդդեմ թշնամուն,— Զենջերի բախում... զարթեցա ջնից։ Մութն էր երկինչըը, ոչ որ չրահսավ Բնության դործը դիչերվա մթնում, Միայն առավոտ, երբ որ լուսացավ, Փայլում էր ցողը կանաչ դաշտերում։

Հուռ էր պոետը, թախիծը դեմբին, Ի՛նչ էր մտածում՝ մարդիկ չիմացան. Սակայն տողերում, երբ որ կարդացին, Զդայոնն սրտի արցունջը տեսան։

ԱՌԱՎՈ\$

WER THE SAF SHUUPSALPSALP

Սրտամաշ տաղաուկ ծանրը գիջերի,․․․ Անելի սարտափ գիջատիչների․․․ Թառանչում էի և լալահառաչ Միմիայն արևի լույս էի իննդրում, Երբ որ շողացին մի քանի ճաճանչ Մուն հորիղոնի մռայլ ամպերում։

Առավոտ առա, բացականչնցի, Եվ բարաց հոդիս. թեթև շնչեցի... Ցանկալի կյանքի նշան ակներև. Պատառվից առա թատձր խավարը, Օրը բացվում է և դվոիս վերև Շառադունել է երկնակամարը...

ኮሆ ሀԵՐዊ

Ես սիրել եմ վարդը արժգույն Սիրոշց տանչված այտերի, Մելամաղձոտ խաղաղություն Ջույդ սևորակ աչջերի։

Ես պահել եմ սրտիս խորթում Մի լուռ գաղանիք սիրային, Եվ այն երբե՞ք, ոչ մի երգում Հայտնելու չեմ աշխարհին։

Բայց և պահել անկարող եմ, 0°, դրժվար է համբերել, Չասել՝ ինչով բախտավոր եմ, Չասել՝ ինչպե՞ս եմ սիրել,

ፈኮՇኮ՞Ր…

Ցուր չար բախտի ճանկում բռնված Նա թեղանից հեռու մնաց. Սիրեց բեղ հեռվից Զրկված բո բույրից, Եվ տանջվեց Թացուն Գիշերը անթուն։

Նրա սերը մնաց անհաս, Բայց անունը չըմոռանաս,— Գահի՛ր ջո մաջում, Հիշի՛ր ազոթերում. Եվ չո սրտում նա Քաղ անմահանա։ ԻՆՆ մի՝ խընդրիր, ես չեմ երգի Իմ տխրությունն ահագին, Աղեկրտուր նըրա ձայնից Կը խորտակվի թո հոգին... Ոչ, ջեղ համար այսպիսի երգ Երգելու չեմ ես երբեջ։

Ես երգեցի սարի վրրա, Ուր չորացան խոտ ու վարդ, Անապատ է այնտեղ Տիժա, Սև՞, ամայի անապատ... Հառաչանքից այրված սարում էլ ծաղիկ չի դալարում։

Ρσιζη πι αδψιστιπ δυ ξαταξόρ Οξ ωργωιστιο συξδιξωπ, Άρ θη պωιδωπ δρα διστυδή Αι δραβή φδη δωδώρ... Ρωία ήδ υμρώρ κρπδωδ δύ φδπ ζοτη δωπωιώνο, υλ αμιζερι

ՆՎԵՐ

Դու արտասվում ես, և ջո ծանրավիշտ Սրտից լճացած արցունքի տակից Փայլում է միտքը բոցոտ այքերիդ՝ Խելոք տրտմություն և քնջուշ թախիծ.

Եվ այդ առավել վեհ ու սիրուն է, Թեև ամպամած գիջերվան գրկում Փայլակն էլ շողում և ցոլանում է Խաղաղ ջրերի խորին հատակում։ Ա'խ, ո'րջան փարթամ կյանջը ծաղկում է Մատաղ կրծջի տակ. Ալջերի մթնում փայլատակում է Կենդանի կրակ. Հեշտախտի տապից այրվող շրթունջը Խոսում են անբան, Եվ արբեցնում է անույշ բուրմունջը Նորա թարմության. Եվ այս բոլորը բեզ պատմում են ճոխ Սիթո գաղտնիջը, Բայց, ափսո'ս, չըկա նաև մի պատմող, Թե այն աղջիկը Տերն է պոետի Հոգու և սրտիս

ԱՄԱՌԱՑԻՆ ԵՐԵԿՈ

Ամռան գիշերվա երկինքն աստղալի, Յուր Հսկայական վրրանի ներքո Գրկած շարքերը բարձր լեռների, Պատմում է երկրին մեծությունն աստծու

υվ բարիքներով լցված— լիացած Երկիրն ունկնդիր երկնջի ճառին, Քնելուց առաջ, խոնարհ, երկյուղած Փառաբանում է մեծագոր տերին։

Եվ փառը են տալիս իմ շուրջը բոլոր, Ամեն մի տերև, ամեն շընչավոր...

Lun'al hu yne ty, Ab phy bu fununal Մեր մասին ամրողջ ամառանոցում. Աշքերի տակից, տեսնո՞ւմ ես, ինչպես Twonch Winghand Shinkness the Sha, Մեր ամեն խոսքին ականց են գնում Եվ կասկածավոր այքով են անում... Մեղանից հետո էլ մեկը մյուսին Կասեն՝ հիշո՞ւմ եք դուք այն երկուսին, Uquulus sthe, as parin as hopening, Ման էին գայիս անընկեր, անմայր... Եվ գիշերները այս ծառերի տակ Երդ էին ասում ծայնով ներդաշնակ, Եվ նրանց ևրդը զգացմունքով լի, Որ կախարդանը էր գիջերին տայի, Որ ծավալվում էր այնքան հեշտալուր, Լցված սրտերի զեղմունը էր մաքուր։ Նկատո՞ւմ էիք, անտառի միին Սավերում երգը ընդհատում էին. Այն լոտվվյունը հասկանո՞ւմ էիք... Մտարերո՞ւմ եք դեմբը դեղեցիկ Վայելյահասակ այն աղջկանը. Երբ երիտասարդ օտարականը Ադահ այքերը վրան հառում էր, Իսկույն շիկնելով նա խոնարհում էր Սիրուն գյուվոր և ձեռջին բռնած Ծաղկափնջին էր նայում չփոթհված... Ուրախ հնչյո՞մեր նորա ծիծաղի, Որ տարածվում էր այնքան դյուրայի Այս ամայացած, խոպ չրջակայքում Եվ սուր ճիչերով սրտերը ծակում... 2h2n at be whying Ula mhammennene, Uhyon yolung queratu. Սիրահար էին...

0811.PMP911.6 ՄԵՋ

Իմ եղբայրները օտարության մեջ Ինձ ասում էին. «Կարոտ ննջ, երդի՛լ, Մեր հայրենիքի երդերիցն ասա՝ Քո երգից նորա Մայրական զովարք Հողի ու ջորի Եվ մեր հարազատ Հայ ժողովրդի Համն ու հոտն առնենք, Որ մխիթարվենը...

Սիրտո լցվեցավ, եվ Հառաչեցի... Նրանբ էլ ինձ Հետ սաստիկ ցավալի Աղաղակելով արտասվում էին. Սվ Հռսում էին Արտասութները Տիսուր աչջերից, Եվ մեր ձայները Մի ծանոթ կսկիծ Ուժեղացնում էր...

Եվ տիրության մեջ կամ նե ինջույթի, Օտար աշխարգրում, Մենբ այսպես էինք մեր գայրենիթի Երգերը երգում...

ԿԱՐՈՏ

Սըրախս ԹագուՏի, Կարոտել եմ բեղ. Ա՞խ, ի՞նչ կըլինի Հանկարծ Տայտնըվես Եվ Բեկուգ իսկույն Դարձյալ չըջանաս, Ինչպես գիշերվան Կարճատև երաղ, Միայն Բե տեսնեմ Պատկերըդ մեկ էլ, Միայն Բե ասեմ՝ Ո՞նց եմ կարոտել։

0', լա՝ւռ կաց, ընկե՛ր. այդ ի՞նչ ես երդում. Ինչո՞ւ նա խաղաղ հոդիս փոթնորկում Ուրախ օրերի սիրելի նրգով Եվ սիրոս վառում անցյալի կրակով... Քո ձայների հետ վաղուց հեռացած Եի ուրիշ պատկեր մաբումս երևաց. Ահա, կենդանի կանգնեց առաջիս, Եվ, ահա, դարձյալ կարոտ ականջիս Հնչում է նորա ձայնը սրտալի, Որպես երբեմն, երբ սիրված էի։ Եվ մաբումս ահա լուսավորվեցան Հին ցնորջներս, անցքեր զանաղան, Գծերը հոդուս ծանոթ դեմբերի, Տեսարանները հայրենի երկրի, Այն օրհնյալ երկրի, ուր մի ժամանակ Վայելում էի լիուլի Տրճվանք... Բայց դրկված եմ ես այժմ բոլորից. Դու Տիշեցնում ես կորուստո նորից՝ Երջանկունյունս մռայլ վիճակում Եվ այդպես անգուն սիրտո կտրատում... Ո՛հ, ներում եմ բեղ, չեմ հանդիմանում. Չրդիտես, հոդիս, նե ի՛նչ ես անում. Սակայն մի՛ երգիր այդ երգը ինձ մոտ, Թո՛ղ, երդիր ուրիշ մի երգ անծանոն։

ፀዮ. ሆ. Վ.-ኮъ

Սրթոր բացվնլիս է եղնլ արփին, Սարերի լանդում կամ Ձե քարափին, Դիմացը կանդնած ես շատ եմ դիտել. Առաջին շողը դեռ ինձ է դիպել. Եվ ես ծանոՁ եմ այն հրաշալի Գույն ու ձևերին արևագալի, Որ այնքան շըքեղ մեղ ցույց են տալիս Երկինը ու երկիր քնից արՁնելիս։

Բայց թեղ տեսնելուց օրեր անցկացած, Երբոր վերստին տեսա լուսարաց, Հասկացա դապտնի կապերը բնունյան,— Բացվում էր պայծառ առավոտն ամոտն, Եվ ցոլանալով շաղախվում էին Վաղ արշալույսի շողերն առաջին Ջինջ կապուտակին անամպ երկնբի, Որ գիշնրային բողը յուր դեմբի՝ Բենև մշուշը դեռ արևմուտբում Իսպառ վայր ձգել չէր համարձակվում, Մինչ առավոտյան լույսի երերուն Ժապավենները խայտալով սիրուն Սրկնային ծավի կապտան ծորում Հեռո՞ս և հեռու էին տարածվում Եվ մի կյանը, տանս, Նուրը ու տիրագեղ Ծանոք ակնարկով խաղում էր այնտեղ. Ծանոք էր քվում կապույտն երկնքի Եվ ծիծղուն շողը անտես արեդե...

ծել ես Գիշեցթի տրադի Թերդյունով, Ալբերբա, կասպույտ, նույնպիսի գուլծող՝, Նրանց ժպիտը զվարթ, կուսական, Որ արշալույսին նման է այնջան. Տեսա՝ երկուսն էլ մի բան են պատմում, Երկուսն էլ տեսա՝ արև են բերում, Մեկը՝ լույսի, Մյուսը՝ Տույսի,

St 62

V by to be with the Security unter the state of the security o Ap he wayne what the source probably ---Uppedday officiation of the marginay. ԱԳԵղագոլ ալիքները լեռնաչափ Բարձրանային իրար վերա անդադար Եվ մըրրիկը Երուծը վրա սաստերածաղ... bil gfrunkspe drugenspe gyfnighter har hantigte under, Երը հողմակոծ կանակերը մոլեգնուծ Մինչև երկինը փրփուր ու ջուր ցայանիծ by, naswing, puper withphy gumpythe, by, purpuradefurd, optimulate the downand Zhamburgh's fungengend Ampandenst, bil, fuluanis sintempret, boutty term Pupapuauspa unguingant shaudap. Նոր հարձակմումոց, անհաշտ կռիմ դայրադնած... by buybh during affirt bu hubatinde

կቢሀካቲት

П"վ ни, гир пар, той, то իմ иритай Այսպիսի անկսիղ հրուցեր ես կարորում. — «Խղճալի", առւյնիսկ այն гրգնեւնըները, Որ համրուրում ես կաիսարդված մարով, Գապանգի ծաղրում են բո անբխծ սերը, Որ փույգիայում ես այդգան խնամրով...»

HOAUSLUS ULP

Միրում էի Երբեմըն բեզ... Այծըմ ևս տակավին Խմ արտումը, դու ապրում ես, Բաղը ոչ ուծով թո Նախկին,

Առաջ հընչում էիր մաքուր, Որպես աղոթեք իմ հոգում, Որպես սիրո նախանձ և հուր՝ Տաք արյունս բորբոքում։

Այժմ՝ որպես վաղուց մեռած Բարեկամի հիշատակ, Կամ մանկության օրով սիրած Մի հին երգի եղանակ...

Ρπ ωύπτωρη ωյσό տալիս, Էլ «Հոգյակ» չեմ ես ասում, Չեմ աշխատում բուն մտնելիս, Որ բեղ տեսնեմ երադում։

Բայց ղարմանքով երբեմնապես, Մտածում եմ ակամա, Ինչո՞ւ էլ դու սիրելի չես, Ինչո՞ւ ես քեղ մոռացա....

ዲዚፄ ዐዖ<mark>ዮ</mark>

δαιρω է, իմ ընկե՛ր, ու Հողմ աՀագին. Սև Թևերը լայն փրռած մեր գըլխին Որոտում է խուլ երկինջը խավար.

Դեսուդեն ցրրված ամպերն Հողմավար Փընտրում են, ասես, մի տեղ, օթեան, Մոլորված մարդու մրաքերի նրման։

Այս խավար, ճընչող, ցուրտ մըինոլորտում Հանդիստ լեն, ընկն՛ր, նաև իմ հոդում Իմ վեհ ցընորջներն, իմ տենչերն աննենդ. Նույնպես հալածված՝ նրրանք էլ երբեջ Չեն կարողանում գրտնել ապաստան, Երկընջի ցրրված ամպերի նրման։

1893

ՀԱՑ ՈՒԽՏԱՎՈՐԻՆ

Hun'n gumad, w'r achunwdan, Երանի ընդ, հայ ուխաավոր, Որ կարոտով ու սիրառատ Ուխա ես գնում դեպ Ալրարատո Abhinchubped, dwghuby pariped, Խնչպես ծնող սիրագորով՝ Քեզ կողջունեն զմրուխտ հագած Գեղամ սարերն ու Արագած, Եվ հարազատ աչջի նրման Քեզ կը ժպտա վճիտ Սևան, Ap ibnübph 2nighph Sbin hun & winds, four more of the of the start, Փալլփլում է ծփանջներով, ٩ Inphanial & including daily, Եվ մերթ վշտով ու տիսրությամբ Սևանում է, ինչպես մութ ամպ...

Հապա էն սա՞րն, էն սար հսկան, էն սարերի սարն ու արջան, Հաղուր երկնի ծոցը մրտած, Ճերմակ գլուխն ամպեր փախթած, Ահա կանգնեց ծանր ու տրտում Քու առաջեն ու քու սրտում... է՞, նա արդեն քանի սև դար Պերճ գագաթովն իր ձլունափառ Շողջողում է, փայլատակում, Եվ ուխտավոր Տայի հոդում Հպարտության ծնում Թունդեր Եվ սիրելի երոպ՝ Ձե դեռ Էն երկնահաս Մասյաց կատար, Ուր հին տապանն առավ դադար, Դադար կառնեն փառջերն մեր հին, Որ նորափայլ իջնեն կըրկին...

Ρρիυտոս Տարյավ... Ա⁻խ, և այս հոծ Մութ-մրոայլից, երանի, Հառներ հոգիս կըրակ ու բոց, Ջրվարթ հոգիս երբեմնի։

Եվ, Երանի, նույն սաստկությամբ Սիրո կիրքը ևս հառներ, Երկինքս էլի դառնար անամպ, Միտքըս ուժդին սավառներ...

— Լո՛ւռ կաց, անմիտ, ի՞նչ ես լալիս Վրհատ ձայնով ծերության, Գեռ բո ճամփին լույս է տալիս Ճառագայթը վաղորդյան։

Եվ մըռայլից, որ կա իջած Ծանր ու տարտամ թո սըրտին, Պիտի Հառնևն տանջված, խաչված Ցընորջները թո նախկին։

Ն. ԲԱՐԱԹԱՇՎԻԼՈՒ ԴԱՄԲԱՆԻ ՎԵՐԱ

Մխիխարունյո՜ւն, օդավոր Վրաստան, Ինչո՞ւ է տիօրել դեմբրդ այրական. Շարժված աճյունը Հանգած պտետի Շարժե՞ց վերստին ցավը բո օրտի, Թե՞ նորա մբնին գերեզմանը խոր Որբ Հոդուդ Համար շատ է աշավոր...

Կը խաղես, այո', դարձյալ քո երգչին, Բայց նորա վառած զգացմունքներին Չըկա գերեղման և ոչ էլ վախճան. Նրանք կենդանի կըմնան հավիտյան, Եվ դու նրանցով սլիտի մի այլ օր Թաղես քեղ մաշող ցավերը բոլոր։

Ավ թե^ապ, անցավոր շիրիմից շիրիմ, ՀԵգ ժողովրդի երգիչ մտերիմ, Քե՞զ, որ տանջվել Ես անհանդիստ սրտով, Հավիտենական հանգիստ անվրդով։

ԱԳԲՑՈՒԲԸ

Սարի լանջին, ժայռի տակ, Ջուր էր բրխում սառնորակ Ու ցրվելով խոտերում Իղուր Տահիճ էր դառնում։

Նրա առաջ մի իտոր գուջ Շինեց հովիվն ու անուջ Խաղ ասելով նա տարավ Ջրեց հոտը իր ծարավ։ Պախրեն անցավ էն ստրից՝ Շոդից Հանած չոր լեզուն. Կուշտ-կուշտ խմեց աղբյուրից, Ապա նայնց աստծուն,

Անցվորն նկավ տոնհակեղ, Սառն աղբյուրին որ հասավ, Գրլիսարկն առավ ու չոքեց՝ Խմեց, սիրտը հովացավ։

Ու տվավ իր օրհնանքը Անցվոր մարդը էն բարի. «Քո շինողի օր-կյանքը Ջրի նման երկարի՝...»։

ԱՅՎԱԶՈՎՍԿՈՒ ՆԿԱՐԻ ԱՌՋԵՎ

Ելած՝ օվկիանի անզուսպ ալիջներ, Ծանրը Հորձանքով զարկնլով դեպ վեր, Լեռնանում էին, ՝դոռալով ահեղ, Եվ մըրրիկն ուժգին շընչում էր այնտեղ Անեզր ու անվերջ Տարածունյան մեջ։ «Կանգնեցե՝ թ», գոլեց վըրձինը ձեռջին Կախարդ ծերունին հուպված տարերջին. Եվ լուռ, հրնազանդ հանճարի ձայնին, Մուն ալիջները, փոնորկի ժամին, Կանգնած են ահաւ

ԽՐՃԻԹՈՒՄ

Մանուկները գոռում-գոլում, Հալիս էին աղեկեզ. — Նանի՛, Նանի՛, հաց ենը ուզում, Վե՛ր կաց, Նա՛նի, հաց տուր մեզ։

Հիվանդ նանը տեզի տակին Ծանր տընքաց տըխրալի. –Մենք Հաց լունհնք, հս ձեզ մատաղ, Ապին գնաց Հաց բերի,

-Չէ՛, խարում նս, սուտլիկ նանի, Դու ասացիր` քարափին Երբոր զարկի շողջն արևի, Հաց կրբերի մեր ապին։

Արևն նկավ անց էլ կացավ, Մենք սոված ննք դեռ էսպեմ. Նա՛նի, Նա՛նի, հաց ենք ուզում, Վե՛ր կաց, Նանի, հաց տուր մեզ։

- Հաց չի գտել ձեր ապին դեռ, Տուն չի գալիս սևերես. Քիչ էլ կացեք, իմ բալիկներ, Հիմի այնտեղ կերթամ ես...

Մի մեծ ապի կա երկնջում, Նա շատ ունի ալնտեղ հաց... Նա ձեզ այնթան շատ է սիրո՜ւմ... Նա չի Թողնիլ ձեզ սոված...

ԿերԹամ այնտեղ, նրան կասեմ, Որ սոված եք, իմ բալեք, Ձեզ Համար շա՜տ-շա՜տ հաց կուղեմ, Որ դուք ուտեք, լաց չըլեք... Ասավ, սեղմեց սուքալոլուկ Զավակներին իր լանջին, Ու շըրթունքի վրրա դալուկ Սառավ Համբույրը վերջին։

Կըռներն էլ ետ չրբացվեցան Բազմաչարչար մայրիկի. Աչթը փակնց ու հավիտյան Գրնաց, որ հաց ուղարկի։

Մանուկները գոռառւմ, գոչում, Լալիս էին աղեկեղ. — Նա՛նի, նա՛նի, Տաց ենբ ուղում, Վե՛ր կաց, նա՛նի, հաց տուր մեղ։

ՊՈԵՏԻՆ

Մեր ուշջն ինչո՞ւ ես կախարդում Սիրո անձող երգերով, Մեր աչըն ինչո՞ւ ես դու խարում Ցնորական պատկերով։

Այս օրերում **Հարկավոր չեն** Զրոսանջներ Հոդեկան, Նայի՛ր կյանջին, մեզ կանչում են Մեր եղրայրներն օդնունյան։

Իսկ դու, անփույթ մեր տանջանջին, Հարվածներին մեր բախտը, Արբեցնում ես արթուն հոդին Քաղցըր թույնով հեշտախտիլ

θη υիրային հրգերի հետ, Նայի'ր, սուդ ենը մենը անում։ rաղաղաս չ, ղասգտրր, պոստ, Կլան∑ն կռվի սաՏմանում,

Եվ տարասրը աջըդ անգենք Ընդդեմ չարին մահարեր, Մենբ էլ այնժամ քեզ հետ կասենք՝ «Մնաք բարյավ, կույս և սեր»։

ՆԱ ՆՍՏԱԾ ԷՐ...

Նա Նստած էր դաշնամուրի առաջին, Որպես հրդի մի վշտացած դիցուհի, Եվ, Նրվագի հնչյուններով տրարագին, Այնբան ազդու պատմում էր վիշտն յուր սրտի Որ Թվում էր այն հիացման ժամին ինձ, Թե արցունբն էր հոսում տրկուր աչբերից...

<b>CAP SUPP

Anc ti wph, Նորեկ տարի, Aniluhu Abring Ubghp-qpbw, Mayulu il on Թենևասահ, Որ արևի Yun drupand, Znys ne zwifth Umate wydadynd Usy & yound Owyhh dpphy. Put tour Southands Pn Sneumphy Uzen dbph, Փոքրիկ, չընչին, Subned & hund Unin & danspluibu ti tumbu, Նորեկ տարի,---Մի խոտ, մի բույս, N', wylappe

Մի երկիր է Տվել մեզ կյանջ, Մի երկինջ է

60 U.UU.84...

ՄԻ ՀԱՌԱՉԱՆՔ

ԱՑՎԱՋՌՎԾԿՈՒ «ՍԵՎ ԾՈՎԻ ԱՓԵՐԸ» ՆեԿԵՐԻ ԱՌՋԵՎ

bu mbum Suhm Տաղանդի մի գործ՝ Uterman Anternah Ափեղոն այեկոծ. Shum brilumphija dwinhny abd-abd. Shaw, Shugu, bi uppmu pugyby. Եվ Նրդա միջից, Որպես վանդակից Արծիվը դերի, Մի կարոտայի Lunwywig Bowy, Ծուխ դարծավ, կորավ Դեպի ծայրերը ha Swinbuhah, Դեպի՝ վայրերը ha mugme himuph

υβά δη ορ, υνάπ'ςς εύιξάρ, Գաւս այցելու իմ շիրմին, Ու υπρωρπιյο վատ ծաղիկներ Տեսնես փըռված չորս կողմին,

Υπι չը կարծես թե հասարակ Ծաղիկներ են սաջիդ տակ, Կամ թե գարունն է այն բերել, Իմ նոր տոմտը զարդարճլ։

Όρωնς չերգած իմ երգերն են, Որ սրտումըս ես տարա, Նըրանς սիրո այն խոսցերն են, Որ դեռ չասած ես մեռա։

Նրանը իմ ջերմ Տամբույթներն են, Այն աշխարքից ուղարկված, Որի ճամփեն բո առջև Գերեղմանով է փակված...

ቆቁŝስኮኄ ቢያዳሪቦ

Գու մի՝ Հավատա ժրպտուն աչջերին. Շատ անգամ նրրանջ ծաղիկներ են վառ, Բուսած կորըստչան անգունդի ծայրին, Միամիտ մարդկանը ջարջելու Համար։

ԱՀա պոետն, էլ պատրանքով Հարբած՝ Գերվեց մի անգամ ժրպտուն աչքերի, Ու որքա՞ն տանջվեց, տառապեց խաբված, Ու որքա՞ն սրրտում գանգատներ ունի...

Դու չատ մի՛ խարվիր ժըպտուն աչքերից. Շատ անգամ նըրանք ծաղիկներ են վառ, Ծըլում են սըրտի ավերակներից, Տրխուր հատակը ծածկելու համար։

ԱՏա պոհտն էլ՝ տառապած մի մարդ, Որ սրտում աջնջան գանգատներ ունի, Բայց ՏաՏախ աջնպես ժրպտում է զրվարթ, Ասես թե ջեղնից թախտավոր լինի։

ԵԲԿՈՒ ՍԵՎ ԱՄՊ

Վաղուց βողած բարձր ու կանաչ Գահը իրենց հանդըստության, Երկու սև ամպ, հողմի առաջ Գընում էին հալածական։

ζηηθη υωկωιν չωη ζπυωυρηή Ρωσί ές, γημες ζη կωρεύοια, Μερωύ έγρωύς τωι ερήδρη Φευαιηεί τη ρηταί, υιωθατί

Ու անդապար գընում էին Քըշված Տոզմի կատաղությամբ, Իրար կըպած ու միասին, Երկու սև ամպ, երկու սև ամպ...

ԳԻՇԵՐ

Եկավ դիշերն՝ սփոփանբը Անմիփթար սըրտերի, Եվ սարերի կերպարանբը Փոխվեց անեզր ստվերի։

Հաղթահարված խորին ջնից՝ Պապանձվեցին ամեն տեղ, Մութն ու խավար հորիղոնից Ծաղեց լուսին փառահեղ։

Եվ երկնթում բարձր կախված Սիփան սարի կատարին, Մունջ նայում էր նա դեպի ցած՝ Տխուր նիրհող աշխարհին։

Նըրա փափուկ, արծաթահեր Հով շողերը իրանց հետ Թափում էին հանդստաբեր Նիրհ ու թեթիր քաղցրավետ։

Սակայն գիշերն այն հեգ երկրում Հանդստության փոխանակ Ահ ու սարսափ է միշտ բերում, Գաղանի հարված ու տանջանք։

Գիչեթային լռության մեջ Ծանրը տնքոց է լովում, Եվ աղաչանք, և լաց անվերջ, Եվ... ողջ լեզվով չի ասվում։ էն ճամփորդն է, ճամփի տակին Չարչարվում է կիսամահ, Էն ծնողն է իր զավակին Ողբում, կանչում... և չըկա...

Կույս աղջիկն է լրլկանջի մեջ, Ալևորը խոր բանտում... Էն կարիճն է հայրենատենչ Խիղախ հոգին ավանդում...

δή կյան μο ω μίστο τη δωύρ στη μουή ωρ Մի գիջեր է ω հավ σρ... δή σ'ή գիտ δ, σρβ* հω մաρ Αρίστου μίω μωρή ορ:

ՀԱՐՈՒԹՑՈՒՆ

Քրիստոս Հարյավ․․․ Երկինը դնաց, Երկրում Թողեց պատվերներ. Բայց պատվերը գրքում մնաց Եվ աշխարհըը Տնծում է դեռ։

Դեռ կուրացած ժանգ արծաթից Մատնություններ են անում, Եվ փախչելով արդար դատից Միշտ ձեռջերն են լվանում։

Ապտակում ԵՆ դեռ ծաղրելով ԱՆմեղության ճակատին, Եվ հարության օր տոնելով Խալ ԵՆ հանում ճշմարտին։

Π⁻4, կարձամիտ անզգամներ, Դրանք այսօր կըմեռնեն, Բայց վազը ձեր փոշու վրա Նոր փառջերով կըհառնեն,

ԲԱՑԲԸՆԻՆ

Ի՞նչ մեծ հանճարով, ո՛վ հսկա պոետ, Ազատությունը կաշկանգող շըդթան Հաշտեցրել ես դու ազատ մարդու հետ Եվ բաղցրացրել ես վիշտը գերության։

Ρ΄ δεμβα ημηληδη δα ρωίτης ζωιρόδη. δή πης μείουρξε ιμιδιμράψη τη εμίτα...

ԱՏա տանջանքի աշխարքում բընիկ Մեծարում են քեղ որդիքը Տիվանդ, Եվ արտասվում են քո անմահ երդում, Թե ոնց է մարդու Տոգին խորտակվում։

ԳԱՂԹԱԿԱՆԻ ԵՐԳԸ

Υμραιά կυρμαθή, το կαιτασά կυρήδο, Δωτατί-υδήσται μαιτασό τραμή στοιό Ρα απότη δυημών, γρωρατι τριμόν... Κ΄μ, το μυστάδη, σύμων αωμόσων, Λι θως το τωστάδη, τι θως τη απόρ. Κ΄μα, το μυστάδη, τι θως τη απόρ. Κύραια δη τηματί τη απόρα τη απόρ. Κύραια δη τηματί τη απόρα τη απόρ. Κόρα το τη απόρα τη απόρ. Κοματί τη απόρα τη απόρ. Δηματί τη δηματί τη απόρ. Δηματί τη δηματί τη απόρ. Δηματί τη δηματί τη απόρα. Κ΄μ, ένα τη απόρα τη απόρ. Κ΄μη τη από τη απόρα. Γ΄ματί τη απόρα τη απόρα τη απόρα. Γ΄ματί τη απόρα τη απόρα τη τη απόρα. Γ΄ματί τη απόρα τη απόρα τη τη απόρα. Γ΄ματί τη απόρα τη απόρα τη απόρα. Γ΄ματί τη απόρα τη απόρα τη απόρα τη απόρα. Γ΄ματί τη απόρα τη απ

ԱՆԴԱՐՉ ՃԱՄՓՈՐԴՆԵՐ

Իմ անցած կյանջն ու հին տարին, Երկու անդոր ծերի նըման, Զըրույց տալով գընում էին Դեպի աշխարՏն հավերժական։

Մինն ասում էր.— Ես ունեի Թարմ ու բուրյան ծաղիկներ, Ու բոլորը մարդկանց տըվի Գտրնան գըրկովն առատարեր։

Մյուսն ասում էր.— Ես ունեի Շատ ըզգացմունջ ու կորով, Ու ողջն ես էլ նըրանց տըվի Սիրանըվեր երգերով։

Մինն ասում էր.— Ես Թողեցի Ձըմե՛ռ ու սև՛ էն հովտում։ Մյուսն ասում էր.— Ես թախծայի Մի սիրտ բեկված ու տրրտում։

Մինը ասավ.— Բայց կը ծաղկի Էն Հովիտը նորից նոր։ Մյուսը էստեղ ոչինչ չասավ, Ու գնում էր գվրակոր... Էսպես իմ կյանըն ու Տին տարին, Երկու անզոր ծերի նրման, Զըրույց տալով գընտաք էին Դեպի աշխարքն Հավերժական։

ԵՐԿԱՐ ԳԻՇԵՐՆԵՐ

Sանջվում եմ անդուն գիշերն անկողնում, Sանջվում հուսահատ, վաստակած, տըկար, Ու մըտբերն հոգիս հանգիստ շեն թողնում, Ու գիշերը մո՞ւթ, գիշերը երկար։

Ա՞խ, մի ժամանակ, և դեռ նոր էր այն, Մայրական գիրկ էր աշխարջն ինձ համար, Շրրճվանբը սըրտիս չէր Թը[ում ունայն, Ոչ դիշերն այսպես տաղտկալի, երկար։

էς, ωնցա°վ, գընա°ց. և' ցընորթ, և' սեր, Ե՛վ ույժ, և' եռանդ, կորավ՝ ինչ որ կար, Եկան սև օրեր ու ծանրը հոգսեր Ու դարձրին այսպես գիշերը երկար։

Տանջվում ևմ անքուն այժըմ անկողնում, Եվ հուսակըտուր, հոգնած, ուժասպառ Նայում եմ, նայո՞ւմ, դեռ չի լուսանում. Ա՞խ, այս գիշնըներն ինչջա՞ն են երկար։

ՏԽՈՒՐ ԳԻՇԵՐ

Sμπτρ ημούρ, πρωπτισ αρουρ. Վροικά πι κα έδε μεβαιδι στότωψ Ο πιαπισ όδε στη μαθ δησές, Ρτο π'ρικοτηρη τη μαριαμότερι

-Ասա՛, իմ վի՛շտ, իմ սև թախիծ, Ա՛յ անբաժան կյանբիս ընկեր, Դու ո՞ր օրից կամ ո՞րտեղից, Ի՞նչ դեպքով ես ինձ հետ ընկել...

Ու գալի՞ս են սև-սև հուշեր... Տրիսո՞ւր դիշեր, արրտո՞ւմ գիշեր...

ԳԱԲՆԱՆ ՀԻՇՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Մի՞տդ է գալիս մեր ջեֆն, ընկեր, Ալն Ճյուղալի ծառի տակին, Երբ գնացինը դիմավորել Նոր գարունջին ու նոր կլանջին։

Այն լավ օրից տարիք անցած, Ես այն ճամփով անցնում էի, Եվ ականջիս դիպավ հանկարծ Մեր աղմուկը ուրախալի... Պարզ ու σրոջ ես լըսեցի Այն կենդանի ձայներն, ընկեր. Շըրըխկոցը բաժակների, Աշխույժ ծիծաղ, ճառ ու երգեր...

Ու սրտաթունդ վեր նայեցի. Բալց կարոտած աչքիս առաջ Դաշտում դալար ու ամայի Մեր հին ծանոթ ծառն էր կանաչ։

Լուռ ու դատարկ մարգի վրա Մենակ կանգնած մընում էր նա, Նա էլ, կարձևս, բան էր հիշում Եվ տիրալի ձայնով շըրշում...

Մի՞տգ է գալիս մեր քիֆն, ընկեր, Այն ճյուղալի ծառի տակին... Բայց, ո՞վ դիտի, ո՞ւր ես ընկել, Եվ կրտեսնե՞նք միմյանց կրրկին։

U.S'G OPPS

Ալն օրից, ինչ որ նրան Թաղեցին, Այլևս խընդալ ես չեմ կարենում. Բերկրանը, խնդություն, իմ մեջ պաղեցին, Ծիծաղս էլ երբեր սրտանց չի լինում, Այն օրից, ինչ որ նըրան թաղեցին։

Միտքս βαչում է միշտ այն կողմերը, Ուր որ նա իջավ դալուկը դեմբին, Դեպի հանդստյան այն սև բլուրը, Դեպի հանդերձյալ աշխարհն անմեկին, Միտքս Թռչում է միշտ այն կողմերը։

ՏՐՏՄՈՒԹՅԱՆ ՍԱՎՄՈՍՆԵՐԻՑ

Step, δինչև δ°ρε մեր աչջնրը բեղ δοնան. Մնր գույժն հասավ հեռո՞ւ-հեռոջ աղդերին, Աշխարհ լրցվեց մեր աղաղակ, մեր կական, Ու չի անցել մեր տանջանբը տակավին։

Ιδιχία^{*}ε, συμπέζω^{*} οι πρέλ^{*}ρίε στρηγορ διαγραφιών Φπέθρη φορδύδια φαίστραδή σεγα δαραειό, Φέ^{*} αταροιημέρη υψιάτητεφικάτορη φριομοιατίδια Απαριδαείθχατώς οιμαρ-οιτίωρη στήθεραταζε

Մի^{*}βե, աստվա՛ծ, դեռ բավական չրտեսար Այսքան ավեր, վիշտ ու ցավեր, հեծություն, Մի^{*}βե, աստվա՛ծ, հանհլի չեն քեղ համար Աղոβք ու սեր, կյանը ու տաղեր զըվարթուն։

Ŀ

Աստվա՜ծ, ինչպես ծուխ օրնրըս անցան, Ոսկնրջըս, խնչպես խըռիվ, չորացան, Սիրտըս ցամաջեց, ընկա խստի պես, Ճամփես մոռացա ահաղին վրշտես,

Հայրո ծախատինթն եղավ օտարի, Հանդիստըս ճամվում հալածանքների, Լըսեցի ցերեկն աղաղակ ու բոթ, Գիշերը լացի մինչև առավոտ։

Տըջնեցի, ինչպես բու ավերակում, Ինչպես միայնակ ճնճղուկ՝ տանիջում․․․ Աստվա՞ծ, տանջանբից ուժերըս հատան, Մի՞թե չըհասավ ժամը փըրկության։

ՄԵՐ ԱՉԳԱՑԻՆ ՎԻՊԱՍԱՆ ՊԵՐՃ ՊՌՈՇՅԱՆՑԻՆ՝ ԻՐ ՔԱՌԱՍՆԱՄՅԱԿԻՆ

Այնտեղ ծնված ու մեծացած, Ուր դարեվոր վրշտերն հայի Ծանր ու մռայլ կան լեռնացած, Ինչպես Մասիսն այն վիթիարի։

Դու ընտրեցիր ջեզ ուսուցիչ Ազգի վերջերն ողբերգողին, Քառսուն տարի ձեռջիդ գըրիչ, Անցար, բռնած նըրա ուղին։

Հայ գյուղացին ցավեր ուներ Խեղդված իրեն խուլ խրճինում, Այն ցավերին լեզու տըվիր Ու խոսեցրիր ամեն սրրտում։

Այդ սրբաղան գործի համար, Այժմ ահա, ծեր օրերիդ, Մենք գալիս ենք երախտապարտ Պըսակ դընել ալիջներիդ։

Եվ Թող ապրի անմահ փառքով, Ով որ ցավը Թույլ Թըշվառի Կարեկցության հղոր խոսքով Դարձնում է ցավն իր աշխարհի։

ԻՆՉՈԴ ԱՅԴԳԵՍ

— Ինչո՞ւ այգպես ինձ մոռացար, Ասավ աղջիկն ինձ մի օր։ — Ինչո՞ւ այդպես մեզ մոռացար, Գանգատվեցին սար ու ձոր։

- Ո՞հ, մի՝ Հարցնեջ, հին ընկերնե՛ր, Ինչու էլ չեմ երգում ձեղ. Շատ եմ փոխվել այն օրից վեր, Այնպես մի ցա՞վ ունեմ ես...

— Ի՞նչ է ցավըդ, մի ճար անենք, Ասավ աղջիկն անձնըվեր. — Ի՞նչ է ցավրդ, տո՞ւր մենք տանենք, Ասին սարերն ու ձորեր։

Π⁻4, 2ξ, υμρη'ιύ, ξι ης δη υbp Ճար չի անի իմ υρρισμն, Դուբ էլ, անուշ սար ու ձորեր, Չեբ դիմանա էս դարդին։

Ա՜խ, իմ դարդը... Բայց ո՞նց անե՞մ, Որ իմ դարդը իմանաք. Սիրտըս խորն է, թե բաց անեմ, Սիրտըս խորն է, լեզուս՝ փակ...

ንስኑ ዳስ ፈዚሆቀじՆ

Գու թո մամփե՛ն գնա, թույթի՛կ, Եվ Թող լինի նա պայծառո Ինձ մի՝ ժըպտա, ինձ մի՝ սիթիր, Ես ընկեր չեմ թեղ համար։

Ելած կյանթի ամեն ճամփից, Կարոտներով անմեկին, Ագահ, անվերջ ու անհանգիստ Թափառում է իմ հոգին։

Մի ձեռը չըկա, մի գիրկ չըկա՝ Պահի նըրած իրեն մեջ, Խենթ, խնչագար գընում է նա Ձրգտումներովն իր անվերջ։

Եվ ո՞վ գիտի՝ դեռևս անմեղ Քանի Հոգի կը տանջի, Եվ ո՞վ գիտի՝ ինչ մութ, աՀեղ Անապատում կըՀանգչի...

Դու քո ճամփե՛ն գընա, թուլրի՛կ, Եվ երբ լինենք մենք Հեռու, Ազոβք արա, որ մյուս անգամ Չը Հանդիպենք իրարոււ

l

Κ΄μ, μ΄ Έι μωμ δε υωρή ψρηω Անցնում օրերն, անո՞ւշ, անո՞ւշ, Անըրջայի՞ն, βեβևասա՞Հ, Ամպ ու Հովերն անո՞ւշ, անո՞ւշ։

ԱՏա բացվեց թարմ առավոտ Վարդ է թափում սարին-ջարին, Շաղ են շողում ծաղիկ ու խոտ, Շընչում բուրմունը նդեմային։

Ա՜խ, ի՞նչ հնշտ են սարի վրրա Սահում ժամերն անո՞ւշ, անո՞ւշ, Շրվին փրչնց հովիվն ահա՝ Աղջիկն ու սերն անո՞ւշ, անո՞ւշ։

ԸՆԿԵՐԻՍ

Իմ վեհ տենչերի, չըքնաղ վըշտերի, Վառ երազների մըտերիմ ընկեր, Դու էլ ինձ նըման պանդուխտ ու գերի, Անդուսպ կարոտով ձրգտում ես միշտ Վեր։

Այնտե՜ղ, մեր հոգու սուրբ հայրենիքում, Խաղաղ օրերի պայծառ լույսի տակ Ապրում է սերը, ժրպիտը ծաղկում, Ուրախ երգերը Թընդում ներդաշնակ...

Ρωια, ω΄μ, ύω ωινορωί, ωινορωί է Հեռու, Ու՝ մինլև այնտեղ կը Հասնենը մենը գեռ, Այնջա՞ն ենը լալու, ալնջա՞ն տանջվելու, Իմ տանջանըների մրաերի՛մ ընկեր։

<u>ՏՐՏՈՒՆՋ</u>

Օրերս անպըտուղ, տխուր, ձանձրալի, Ու գնում եմ ես ունայն տըրտունջով Իմ սիրած մարդկանց, իմ լավ հույսերի Գերեղմանների շարջերի միջով։

Թաղել եմ նըրանց։ Տխուր է ճամփան։ Եվ իմ հայրենի աշխարհում օտար, Օտար ու մենակ անցվորի նըման, Որ չունի ընկեր, ոչ տեղ ու դադար։

Օտար են շուրջըդ ու չեն Տասկանում Ոմանք ջո վիշտը, ոմանք քո լեղուն, Անտարբեր դալիք երջանիկ օրին, Չըգիտեն նըրա կարոտը անքուն...

Չընչի՞ն մարդուկներ, լըրբորեն հանգիստ, Անսիրտ, փոքրոգի, գըծուծ ու կոպիտ. Մեռնում են, մարում նըրանց հայացրից Ե՛վ հոգու ձրգտում, և՛ սըրտի ժրպիտ։

ξι π°ιδ ωπωջին υիροπη ρωց անեυ, Π°ιδ ζωδωρ երգես υπροιωյի երգեր, Λ°ρ <u>τη</u>φή υμρեυ, **μιωύρη** udhptu, ξι μ° υχαία ωμρόυ ωδυόρ, ωδηδιάρ...

Եվ օրերս այսպես տըխուր, ձանձրալի՝, Ու գընում եմ ես ունայն տըրտունչով Իմ սիրած մարդկանց, իմ լավ հույսերի Գերեղմանների շարջերի միջով։

ባቢኒጉስኮከ8 ԵՄ, ዳስኮፀቦኮካ

Պանդուխտ եմ, բույրի՛կ, մամուկ օրերից. Գընում եմ դեպի մի անհայտ երկիր՝ Կըտրված կյանքի ամեն կապերից, Մենակ, տարագիր,

Հալածում են ինձ անցած օրերը, Ներկա ժամերը հանդիստ չեն տալի, Հոգնած են վաղուց իմ Թույլ ոտները, • Ու սիրտս ավելի։

Բայց գընում եմ ես հալածված նորից, Ամեն վայելջից ու բախտից հետու, Նույնիսկ հայրենի հողից ու ջրից, Ինչպես եղջերու։

Եվ դու Հանդիպած իմ դրժար Համփում, Ասում ես՝ արդեն բախտավոր եմ ես. Իզուր եմ փախչում, իզուր գանդատվում Ու տանջվում այսպե՛ս...

Λ΄ ή դու միամիտ։ Բայց, երկինը վրկա, Չեմ եղել երբեք ես այդքան ըստոր, Որ կարհնալի այս դաժան բանտում Լինել բախտավոր։

Չեմ նղել, քույրիկ. բոլոր օրերը Տառապանց բերին, կորուստ ու կըսկիծ, Եվ կլանքի Տաճույքն, և կընոջ սերը Ընկան իմ սըրտից։

Ես էլ վիրավոր գընում եմ փախած՝ Անհայտ օրերի խավարի ընդդեմ, Ամենջից զրզված, ամենջին թողած, Քեղ էլ կը թողնեմ...

. ՄԵՐ ՆԱԽՈՐԴՆԵՐԻՆ

Ορωύρ΄ էρ λός, απίζω δ δραβιώδη, Υπερ δραπιά έλο ζωη ωπωζησημώ, Ορρηρ δρωημάρω ωιμηπιά έλω ηλη, Παθή δρωηδάρω ζωιή ψηρηκηζιώδη

ՁԵր թարմ երգերում կար մի Տայրենից, Խրո՞խտ, վեճապա՞նծ, թեպետև գերի, Եվ ձեր ջրնաթի ձայներն երջանիկ՝ Լիջը ճրրճվանջով գալոց օրերի։

Ա՜խ, նա հոշոտվեց մեր աչքի առջև Եվ մեր ըզգայուն սըրտերն իրեն հետք Ոսկի երաղներ՝ միրաժի նըման՝ Մեր անապատում, չրջացան անհետ։

ος δένε μπητοιμίως δέη կյանτή δυαρη, Անհույս ու դալուկ, Δωկատներըս ցած, Ընկնում է ερύար մեր մատաղ Δάπερη, Ընկնում են սրրտից և' երդ, և' աստված։

ԽՈՐՀՐԴԱՎՈՐ ՄԵՌԵԼԸ

Ուր որ կանդնում, նըստում եմ ես, Ամենուրեջ, անմեկին, Ալջիս առջև դրրած է միշտ Մի լուռ դագաղ Թանկագին։

0°, մի՝ հարցներ՝ էն դագաղում Ո՛ւմն է դալուկ էն դիակ, Կամ թե ինչո՞ւ ես չեմ թաղում Նրրան ընդմիշտ հողի տակ։

θή περ կանգնում, նրստում եմ ես՝ Նա մի՞շտ աչքիս առաջին... Ու երը խոսում, ժըպտում եմ ձեղ՝ Ըսպասում է իմ Հոգին...

ζωψωυκτά διέ ωτίδυ վωγρηγώδ, Ρ6 πτρ πρ ξ' Αβάβ δω Φρωβ 2002β πε δωδηωήωδ Ρρ ωχρήρη βάδ ρωδω...

ՄԱՐԳԱՐԵՈՒԹՑՈՒՆ

Այժըմ ես կրգամ, ասում է աստված. Օգնել աղջատին իր ծանըր կրովում. Չեմ թեողնի նրան Հավիտյան լրջված, Նա ինձ ապավեն կանչեց նեղ օրում։

Վա՛յ ձեզ, Տըպորներ, որ իր խըրձիթում Լացացրիք խեղձին, այրուն ու որրին, Ու վես, անպատիժ՝ ասիք ձեր սըրտում՝ Ո՞վ է վերևից նայում մեր ճամփին։

Մի®βά կարծում եր՝ չէր տեսնում, լրսում, Նա, որ ստեղծեց և՛ աչը, և՝ ականջ. Մի®βե կարծում եր՝ ուժն էր պակասում, Ե*թե համբերեց դատելուց առաջ*։

Իմ աչքերն անթարթ ձեր Համփի Լոա՝ Հրսկել եմ անքուն ես ձեր գործերին, ζι չեմ դանդաղի՝ դալիս եմ ահա, Ծս, տեր ղորությանը՝ և հաւրն իմ ձեռին։

Ου Տուր եմ ձրգում δրնչվածի Տոգին Նրա Տամարձակ լեզվով ձեզ դատեմ, Ես ուժ եմ տալիս ազբատի բաղկին, Նրա Թիկունթին՝ գալիս եմ ձեր դեմ։

LUSAS LEALERADE

Մեր ճամփեն խավար, մեր ճամփեն գիշեր, Ու մենք անհատնում Էն անլույս մըինում Երկա՜ր դարերով գընում ենք դեպ վեր Հայոց լեռներում, Դըժար լեռներում,

Տանում ննը Հընուց մեր գանձերն անգին, Մեր գանձերը ծով, Ինչ որ դարերով Երկենլ է, ծընել մեր խորունկ հոգին Հայոց լեռներում, Բարձրը լեռներում։

Բայց բանի անգամ շեկ անապատի Օրդուները սև Իրարու ետև Եկա՞ն ղարկեցին մեր քարվանն աղնիվ Հայոց լեռներում, Արնոտ լեռներում,

Ու մեր ջարվանը շրփոթ, սոսկանար, Թալանված, ջարդված Ու հատված-հատված Sանում է իրեն վերջերն անհամար Հայոց լեռներում, Սուզի լեռներում։

Ու մեր ալբերը նայում են կարոտ՝ Հեռու աստղերին, Երկընթի ծերին, Թե ե՞րբ կըբացվի պայծառ առավոտ՝ Հայոց լեռներում, Կանալ լեռներում,

24808 4.6686

Հայոց վիշտը անչհուն մի ծով, Խավար մի ծով ահագին, Էն սև ծովում տառապելով, Լող է տալիս իմ հոգին։

Մերթ զայրացկոտ ծառս է լինում Մինչև երկինը կապուտակ։ Ու մերթ հոգնած սուզվում, իջնում Դեպի խորջերն անհատակ։

Ոչ հատակն է գտնում անվերջ Ու ոչ հասնում երկնքին... Հայոց վշաի մեծ ծովի մեջ Տառապում է իմ հոգին։

ՄԵՐ ՈՒԽՏԸ

Մենը ուխտ ունենը՝ միշտ դեպի լույթ, Ու գընում ենը մեր Համփով, Մըրրիկներով պատած անհույս, Սև խավարով, մութ ամպով։

Մենք անցել ենք արյան ծովեր, Սուր ենք տեսել ու կըրակ, Մեր ճակատը դեմ ենք արել Մըրրիկներին հակառակ։

Ու Թեպետև պատառ-պատառ Մեր դըրոշը սըրբաղան, Ու մենք չունենք տեղ ու գադար՝ Երկրից Երկիր ցիրուցան,

Բայց դղմում ենջ մենջ անվեհեր Զարկերի տակ չար բախտի, Մեր աչջերը միշտ դեպի վեր՝ Դեպի լույսը մեր ուխախ։

ԸՆՏՐՑԱԼԸ

Հոդու սրրբաղան կրրակով վառված՝ Իջնում էր Մովսես լեռան դագաթից, Իջնում էր առեղ պատդամներն առած՝ Շրղթայից Հանտղ աստուծո մոտից։

δή մինչ կանխատես աչքովն իր հոզու Տեսնում էր գալոցն իր ժողովըրդի, Եվ մինլ հրճվում էր... ահա ներբևից Ձայներ բարկության ու խառն աղմուկի...

Եվ տեսավ Մովսես լեռան բարձունքից, Ժողովուրդն այնտեղ ներքև, հովիտում Աստված է շինել ոսկուց, արծաթից, Պարում է շուրջը ու հարբած գոռում.

– Ինչո՞ւ մեզ բերավ Մովսես անապատ, Լի Եդիպտոսից ինչո՞ւ հանեց մեզ... Ո՞ւր է մեր սըիստորն ու սոիսը առատ... Այնտեղ հանդիստ էր ու լիբն էր այնպես...

Գոռում է այսպես ու Տարբած պարում։ Եվ... սուրբ Սինայի մըռայլ ամպերում Կանգնեց մարդարեն, նայեց դեպի վեր. «Մի՞թե այս ամբոխն իմ եղբայրն է, տե՞ր...

ζυπωί եմ ձայնըդ լեռների գլխին, Ծավեր եմ պատռում, անցնում անապատ, Հրթեղեն սյունով տանում իր ուղին, Նա մի՛շտ կասկածոտ, նա մի՛շտ հուսահատ..

Տանջանքի միջից նրկատում եմ ես Երկիբն ավետյաց հետո՞ւ մըշուշում, Իսկ նա փոքրոգի, կույր ու կարճատես, Գերումյան սրիստորն ու սոխն է հիշում...

δή δρε ωδαβροιή μουσιά δύ εδη ζέν, Քδηδέρ ψερήσιθμων պատդամ δύ εδροιά,• Όω ωίνωδη σωδοιά σοιμ΄, ωνδιβδ΄β Ποήμ է պաշտում οι ζωρεωδ պարում...

Ինչո՞ւ հն, աստվա՛ծ, թո վեհ պատգամներ, Իմ տանջանջն ինչո՞ւ...»։ Գոչեց զայրացած, Ու մեծ խորհուրդի քարյա տախտակներ Ժայռերի գըլխից նետեց դեպի ցած...

Ρωια... διατυ ωκωվαտ, bpp np qbn ppbud, Հանգչում էp ամբոխն աղմուկից հոգնած, Իp ցուպը ձևոթին բարձրանում էp նա Գարձյալ միայնակ վե՞ր՝ դեպի Սինա,

կԱՔԱՎԻ ԳՈՎՔԸ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ

Արև բացվից Թուխ ամպերեն, Կաքավ Թըռավ կանաչ սարեն, Կանաչ սարեն՝ սարի ծերեն, Բարև բերավ ծաղիկներեն. Սիրունի՞կ, սիրունի՞կ, Նախշուն կաքավիկ։ Ρη μπώ ζητιυωδ δωημβύρη η Շուշան, նարգիղ, նունուֆարով, Ρη տեղ լրցված ցող ու շաղով, Ρηδου-կելնես երգ ու տաղով. Սիրունի՞կ, սիրունի՞կ, Նախշում, կաջավիկ։

Քո թե փափուկ ու խատուտիկ, Գրստի կրտուց, կարմիր տոտիկ, Կարմիր-կարմիր տոտիկներով, Կըշորորաս ճուտիկներով, Սիրունի՞կ, սիրունի՞կ, Նախշուն կաջավիկ։

Երբ կըկանգնես մամոոտ ջարին, Տաղեր կասես ծաղիկներին, Սարեր ձորեր գլ(արթ կանես, Դարդի ծովեն սիրտս կըՉանես. Սիրունի՞կ, սիրունի՞կ, Նախշուն կաջավիկ։

էն լայն հոստներ, մեծ աղմուկի տակ Հավիտյան անշարժ, համր ու անդիտակ, Անտարրեր էն տաք, հռուն պայքարին, Անցնող օրերին, ապրող աշխարհին՝ Հղորն ու տկար Ընդմիշտ հավասար, Անխտիր հալվում Մեծ հանդըստի մեջ, Հալվում են, ձուլվում, Հանդրում են ավերջ...

ԾԱԳՈՒՄՆ

Ելնում է ահա նազելի փառքով Հոգուս խորքերից իմ նոր դիցուհին, Պճնած կուսության ճերմակ պսակով, Վառվելով իր սուրբ շողնրի միջին։

Ելնում է շռայլ իր փառջից շիկնած, Ցոլուն ալջերը գետին խանարհում, Թեև նրանց մեջ երկնջից ծագած Ամենից պայծառ Ճաճանչն է բերում։

Թոլում են երգերս նրան ընդառաջ, Տնորջներս աշխույժ պարում են իր շուրջ, Թուտւմ նմ և ես իմ բախտից հարբած Ու կյանբը Թեթնև Յվում է անուրջ։

ԴԺԱՐ ՏԱՐԻ

ԺՈՂՈՎՐԳԱԿԱՆ

Վարի՛, գութան ջան, վարի՛, Շատ է գրժար էս տարի. Պապին տարան քյոխվի գուռ, Հարկ են ուզում.— տո՛ւր հա, տո՛ւր — Կրտամ, քյոխվա, փող չունեմ։ — Չունե՞ս, Շեկոն կրտանեմ։ - Ամա՞ն, εχημία, εξη ήπτηρωն, Շեկոն գրնա βոη գութան, Գարնան անենք վարուցանք։ Կալը կալսենք, բերենք տանք։ Գարունքը ետ դառավ էլ, Կութան լրծվեց - Տորովե՞լ... Վարի', գութան ջան, վարի', Դատենք ցորեն ու գարի, Տանենք ածենք բյոխվի փեշ, Որ չրտանի մեր գոմեշ

ԳԱՐՆԱՆ ԱՌԱՎՈՏ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ

Բարի լուսի պանդեր պարկին Զընդպընդալնն անո՞ւշ, անո՞ւշ. Լուսը բացվեց մեր աշխարհրին Ճըղճրղալեն անո՞ւշ, անո՞ւշ,

Հովտում առուն խոխոջում է Գըլգըլալին անո՞ւշ, անո՞ւշ. Քամին բարակ շընկշընկում է Ջըլզըլալևն անո՞ւշ, անո՞ւշ։

Կռունկն եկավ երամ կապած Կըռկըռալեն անո՞ւշ, անո՞ւշ, Կաբավ բարին տաղ է կարդում Կըղկըղալեն անո՞ւշ, անո՞ւշ։

Հարսն ու աղջիկ հանդերն ելան Շորորալեն անո՞ւշ, անո՞ւշ. Ծաղկանց բուրժունըն անժահական։ Սըլսըլալեն անո՞ւշ, անո՞ւշ։

ՃԱԽԱՐԱԿ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ

Մանի՛, մանի՛, ճախարակ, Նրստենք բանի, ճախարակ, Անտերին տեր, ճախարակ, Որբերին հեր, ճախարակ։

Լուսնյակը դուրս է եկել, Աչքերիս լուս է եկել։ Լուսնի լուսով մանեմ ես, Սիպտակ ոստեր անհմ ես, Ադքատ օրով ու լացով Яրրեր պահեմ մանածով։

Մանի', մանի', ճախարակ, Նրստենք բանի, ճախարակ, Անտերին տեր, ճախարակ, Ոբբերին գեր, ճախարակ,

Է՞հ, ո՞վ գիտի, մենք ապիկար՝ Ժամանակի խաղալիք, Ու անհայտ են միշտ մեպ համար Օրն ու սերը մեր գալիք։

Մեկ էլ տեսար, _քո սիրելին Ընկավ օտար ու Տեռու, ՊատաՏեցիր ուրիշ մեկին Ու ժոլաացիք իրարոււ

Բայց չի տևում այդ էլ երկար՝ Նոր օր, Նոր մարդ, Նոր ալիջ, Ու ծփում ենջ մենջ անդադար, Ժամանակի խաղալիջ...

1 9 0 9

ԱՎԵՐԱԿՈՒՄ

Մոլոր, մենակ ես շրջում եմ Ավերակում հայրենի, Աշը եմ ածում ու հիշում եմ Անցած կյանջը վաղեմի։ Է՜, այստեղ էլ ժամանակով Շեն ու կենդան է եղել, Ուրիշ օրով, ուրիշ կյանքով, Ուրիշ մարդիկ են ապրել։

ԱՀա նըրանց տեղ-տըները Լուռ-լուռ փոսեր ցիրուցան, ԱՀա նըրանց շիրիմները, Մամռոտ, անշութ, աննըշան։ ԱՀա մեծի ապարանքը Ու ամրոցը կիսավեր, ԱՀա նըրանց խաղաղ վանքը, Աղոթում է կարծես դնռ...

Մթընջաղը գետինն առել, Լուռ է աշխարհը-արարած. Բեկորներին աչքերս հառել Մըտածում եմ շրվարած։ Հին դարերի մըշուշի մեջ Նըշմարում եմ ես ահա Փարթամ բաղաք, տներ անվերջ... Մեծ պայատներ... ու սրրահ... Ու սըրահը ճոխ դարդարված Վառվում է ուշ դիշերով... Էն սրահում, լուսավորված Բյուրեղյա Թանկ ջահերով՝ Հայրենիքի աղատանին Հավարվել է խընթույրի, Տոն է տոնում, տո՞ն հաղնության Իր հավատի ու ղենքի...

Ու փափկատուն տիկինները Հանդիսավոր ընթացրով Ճեմ են առնում, այր են ածում, Սեր են թափում հայացրով։ Պարիկները պար են պարում Ու դոփում են համարձակ, Ու թընդում են մեծ սրրահում Երդ ու նրվաղ ներդաշնակ...

«Վո՜ւյ...», «վո՜ւյ...», բուն էր, վայհց ամա... Մունն էւ Ու հս դըլխիկոր Էն ավերակ քաղջի վըրա Կանդնած, ինչպես մի բեկոր...

ՎԱՑՐԷՋՔ

Քառասուն տարի բրռնած ճանապարհ՝ Շիտակ, անվեհեր Գընում եմ ես վեր՝ Դեպ Անհայտը սուրբ, աշխարհբը պայծառ։

Քառասուն տարի ճամփովն ահարկու Անցել եմ էսպես Ու հասել եմ ես, Խաղաղությանն եմ հասել ես հոդու։ Μαηκι Εθ Σερρά, πλο ικατά ακατηρά, Ε΄ η ματορο, τ΄ ηωδά, Ε΄ η εκτι, τ΄ ταιματά Κάδυο, μές πο δουσαιά η κατρύι

Եվ էն ամենը, արդ նայում եմ ես,— Տեսնում եմ նորից Իմ լեռան ծերից՝ Էնպես Հասարա՞կ, դատարկ են էնպե՞ս...

- - -

Եվ ես իմաստուն ու բեռըս ԹեԹև, Անհոդ ծիծաղով, Երգով ու տաղով Իջնում եմ դըվարթ իմ լեռան ետև։

PARODIA

Հովճաննես Հովճաննիսյանի «Իմ նայրենիքը ահան"լ ես, առա՛»... բանասանդծության

ers sugphthen what's bu, waw's ...

Տեսե՞լ ես արդյոք այն բլուրները, Ուր Տոխ ծաղկում է մշտական գարուն, Ուր Բալանում են մերոնը ու այլերը, Ուր հոսում է միշտ արցունը ու արյուն։

Տեսե՞լ ես արդլոր այն այդիները, Ուր իբրև դոհար խաղողն է հասնում, Որից դատարկ են նըստում տերերը, Որ միշտ ցեցերի գըրպանն է լըցնում։

Տեսե՞լ ես ծերուկ ժայռերի միջով Կատղած անցնելիս դետը փըրփըրած. Վախե՞լ ես անցնել կոտրած կամուրջով, Նստե՞լ ես արդյոք ափին մոլորված։

Տեսե՞լ ես պյուղը հովտի մեջ մենակ Ու շուրջը փըոված հին աղբակույտեր. Տեսե՞լ ես ո՞նց են այնտեղ շարունակ Կրովում, կեղեջում թյոխվեն ու տերտեր։

Եվ դու տեսե՞լ ես նրա գանձն անգին, Հարավի դուստրը՝ խըդճուկ արարած, Լռության կնիջի իրեն շրըթունթին։ Ու ինջը ամբողջ կեղծի մեջ կորած։

Տեսե՞լ ես Նրա եպիսկոպոսին Դեմբին գոհության տափակ կնիրը. Գիտե՞ս ինչ ղարդ է թաղման հանդեսին, Եվ կամ ի՞նչ արժե մատի մատնիրը։

Եվ դու տեսե՞լ ես Երա գաղեթը, Որ ազատ միտը է վաճառում Տային. Զգո՞ւյշ, բարեկամ, չըվիճես Տետը, Թե չէ՝ կրմատեր թեզ պոլիցիային...

«ha swiphupp mbub" i bu, wuw'»...

ՍՈԽԱԿԻ ՎԻՇՏԸ ծողովթեպես

Մի օր տեսավ օտար Թրոչուն՝ Սոխակ կուլար կուց-կուց արուն. — Ինչո՞ւ, ասավ, սոխա՛կ սիրոն, Ինչո՞ւ կուլաս կուց-կուց արուն. Ինչո՞ւ, մինչ ե՞րթ դու երերուն, Տըխուր կուլաս չոր Թրփերուն, Աշխարհ ամեն վառ ջո սիրուն, էդ ճրովռան ջո երդերուն, էպ լուս ու մուն առավոտուն, էս լուս ու մուն առավոտուն, էս լուս ու մուն առավոտուն, էս լատ անուշ գով հովերուն Ախ ու վախով կուլաս արուն։ — Ի՞նչ կրխոսես, օտար Թրոչուն, Խենթ ու խելառ դու ցընտրուն. Υμωράς εμρά ωτειπτύδρατώ, Υμωράς δαυρά δωτράδορατώ, Υμωράς δαυρά δωτράδορατώ, Υμωράς δάδα μας ματητώς Ν'διτάδα τριμαί άμις-ήμις ωρατώς Κρά ματά το άμις ματητώς Δυράς της μαι άμις-ήμις ωρατώ, ζόμα της της ματητάστητώ, Κρά δωτά το άμις της τομορατώ, Κρά διατόδη στη τωράστατώ, Αωχάρω εράτα ωτητικώτητώς Γι της ωπωδ τη δωτάδρατώς

ԿԱՔԱՎԻ ՈՂԲԸ

ժՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ

I

Կըտուցը լիջը արին Կաջավը նրստել ջարին, Ձեն է տալիս, կըզկըզում, Գանգատ անում հավջերին. Ա՛յ ջուրիկնե՞ր, Ա՛յ հավջե՞ր։

Ρπώ ζήνδος էν υωρποί, Δως ζωνδος μυνησίων, Γεμιζ μοωχω δωραδρποί, δημιν μωμινά που σωριών, Ա΄ μπορήμνδη, Ա΄ ζωνήρετη

էն կարկալուն վրղիկը Սուր դանակով զարկեցին. Էն կարմըրիկ կըտուցը Հուր կըրակին ձըդեցին, Ա՛լ բուրիկնե՞ր, Ա՛լ Հավբե՞ր։ էն մանրաջույլ տոտերը Գրարատեցին ծունկն ի վար, էն կատուտիկ փետուրը Ո՛րն արին ծոր, ո՛րը՝ սար, Ա՛յ ջութիկնե՞ր, Ա՛յ Տավջե՞ր։

ξυ, πρ υωράρδι էր Υώνει, Αωσβύ είμως φαιν ωρως, ξυ, πρ απρερίε ζη ωνημι, Ζειείς είμως πι υωρως, Ա΄, φαιρβάνε, Ա΄, ζωιζείς,

П

էլ ո՞նց անեմ, էլ ի՞նչ անեմ էն բընում. Հանդիստ չունեմ, դադար չունեմ էն բընում։ Ջօրը մենակ՝ չեմ դիմանում էն բընում, Գիջերն անտակ՝ չի լուսանում էն բընում. Անցած օրերն եկել նորից էն բընում, Գել են դառել, ուտում են ինձ էն բնում։ էլ չի մընում իմ սըրտիկը էն բընում, Ցավով լիջը, լացով լիջը էն բընում։

m

IV.

```
Վա՜լ կաջավիկ,
Սև կաջավիկ,
Չալիկ-մալիկ
Սիրուն հավիկ։
```

Վա՞լ բո Հուտին, Լն խորոտին, Վա՞լ սրգավոր Իր մոր սըրտին։

Е сво Царрый Zuxun n. аратся, Մыр парыруд Чырван тррания

Վա՞յ կաքավիկ, Աև կաքավիկ, Վա՞յ իմ կորած Սիրուն հավիկ։

ԳԱՐՆԱՆ ՀՐԱՎԵՐ

Ρωχվάτι Έ μωρύων Ορέρη պայծառ, Υράμ"ο, βι υνήδ΄ρ, Գνωνος դեպի սար, Գրնաνος αδιά ωյνουλη, έρμνως τοι άλοκ, Υμνύρη լωινωρδωί, έρμνος πι ωρά...

Φηββαιί δύ μμηδιωύ Ծաղկաները վառ-վառ. Վե՛ր կաց, վե´թ, ընկե՛թ, Ելնենք դեպի սար. Հաղար գույներով, հաղար-հաղար ցեղ Ժրպտում են նրանը ու բուրում այնտեղ...

Կանչում են պարճան Հավքերն անհամար. Գնա՛նք, իմ ընկե՛ր, Թռչենք դեպի սար, Երդենք նրանց հետ, երկնահաս վերև, Կանքը լայնարձակ, ծաղիկ ու արև...

ՄԱՆՈՒԿՆ ՈՒ ՋՈՒՐԸ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ

Ամպոտ սարեն ուրախ ձենով Ջուր է գալիս, անցնում շենով։ Մի Թուխ մանուկ դութս է վազել, Ձեռջն ու երես պաղ լրվացել, Լրվացել է ձեռջն ու երես, Ու դարձել է՝ խոսել էսպես.

— Դու ո՞ր սարեն կուգաս, ջըրի՛կ, Իմ պաղ ջըրիկ ու անուշիկ։ — Ես էն սարեն կուգամ մըթին, Որ հին ու նոր ձյունն է գլխին։

— Դու ո՞ր առուն կերթաս, ջըրի՛կ. Իմ պաղ ջըրիկ ու անուշիկ։ — Ես էն առուց կերթամ ղվարթ, Ուր ափերն են շուշան ու վարդ։

— Դու ո՞ր այգին կերթաս, ջըրի՛կ, Իմ պաղ ջըրիկ ու անուշիկ։ — Ես էն այգին կերթամ դալար, Որ տերն է ժիր մեջն այգեպան։

ԹԵԳԵՏԵՎ ԲԱԽՏԸ ՄԵԶ ՇԱՏ ՀԱՐՎԱԾԵՑ...

Ρεφένα ρωφυνο στη γωνο Κωριβαλάς δρίμαρ դարերով, ωκεη κωριβωδοί, Ρεφένα ξυφέν σρήδο, ισωρωδές, Χρημο κατέκτη, ήρκες δοιβοδοί,

Վկա է սակայն բովանդակ երկիր, Որ մենք կարեվեր ապրում ենք կրկին, Եվ ուր հասնում է հայի դիրքն ու գիր՝ Կենդանի է դեռ հայունկան ոգին։

Եվ թարմ աղմուկով մանկունը մեր մատաղ Առաջ են խաղում լուսավոր տենչով, Եվ թնդում են դեռ Հայի երդն ու տաղ Հարազատ լեղվով, Հայրենի շընչով։

Եվ իր փըլատակ`տը⁄ների տակից Ելնում է ահա հզոր ժողովուրդ, Իր վեհ ճակատին տանջանջ ու Բախիծ, Խորունկ հայաց**բում մ**եծ կյանջի խորհու~~րդմ~~

Ո՜վ դուբ սրբազան Մասիս, Արագած, Էդ ձեր երկնամուխ գոհար Թագերով, Եվ որ նրանցից վերև խոյացած Փայլատակում եք լույս-պըսակներով՝ Սահակ ու Մեսրոպ, և շատ պանծայիջ, Որ լրցրիջ Հայոց աշխարհջն ու սրտեր Լուսավոր կյանջի սիրով երջանիկ Ու ձրգաում տրվիջ՝ ձրգտեյ դեպի վեր,

Քանի որ դութ կաթ, ջանի կըմնաթ, Հոյակապ սյուննը Տայության ոզու, Մենթ միշտ անսասան առաջ պիտ գնանթ, Ինչջան մեր ճամփան լինի ահարկու։

Եվ տոն կըտոնենը էսպես խնդագին, Ել թեղ իմանա բովանդակ երկիր՝ Ապրում է անմեռ հայությունը հին, Ապրում են անմահ իրեն գիրջն ու գիր։

ԾԱՂԻԿՆԵՐԻ ԵՐԳԸ

(ՀԱՏՎԱԾ)

Մեծ գոլն ընկավ, ձընհալն ընկավ, Հողը շընչեց, զեփյուռն եկավ, Արևն ելավ վառ Ճառագած, Հարցմունը արավ հողին հակված.

Աւեր

- Սիրուն աղջի'կ, ի՞նչ ղըրկեմ քնղ,

Աղջիկը

- Ես ծաղիկներ կուղեն պես-պես։

Աւեր

-Ա՛լ աղբյուրննը, ա՛լ գետակներ, Սառցի ներջև ջընա՞ծ եր դեռ. Դո'ւրս եկեջ, գո^{*}ւրս, Շո^{*}ւտ, դեպի լուս, Նոր աշխուժով Ու նոր ուժով Կարկաչեցեջ Ու կանչեցեջ Հողում ջրնած սիթուններին՝ Ծաղիկներին ու ծիլերին։

Ջբեբը

- 4, n' 12 - 4 n' 12, 4 n' 12 - 4 n' 12, **ξ**υ μ΄ Έχρω Έ πιζ... Աղջի', աղջի', ծիլ-ծաղիկներ, Ruibh ppbbp, db'p quybp, db'p, Խրնկածաղիկ, Ծրնկածաղիկ, Unkeniphy Շար-շարութիկ Հասմիկ, հափրուկ, Ամանկոտըուկ, Zapan-Sapan Աղավնարոտ, Կոնղեղ, ճանդուկ, **Բուրդ, Տարճատուկ,** Հարսնածաղիկ, Λυμόδωημή, Խաշխաղ, ծրծուկ, Վարդ, հրիցուկ, Unizy-durgdbonily, Anim, Jundynnich, Շրրվան, մրրվան, Շուշան, ռեհան, Ապրեմ-չապրեմ, Parped-Juped... Puth prubp Sngh Shehu,

Եկեր էստեղ, սարի լանջին, Առվի ափին, Տով ըստվերում, Ժայռի տակին, Տովիտներում, Կանալ խոտով, Անուշ Տոտով, Ծիծաղեցեր Ու ծաղկեցեր

Ծաղիկները

— Բարև, բարև, կարմիր արև, Ա՜խ, ի՞նչ լավ է դնպի վերև— Աղա՜տ, լո՜ւյս, տա՜բ, Կապո՜ւյտ, Տրստա՜կ...

Ծաղիկները

— Սիրո^{*}ւմ եր ինձ...

Արեր

– Ա՜խ էնպես եմ սիրում, էնպե՜ս, Էլ առանց բեղ լեմ ապրիլ ես... – Ես բեղ հետ եմ ուր որ դընաս... – Ես կրաբիրեմ՝ որ հեռանաս...

Աւեր

- Ապա եթե ձեղ Համբուրե՞մ...

Ծաղիկները

- Ես հաճույթից կրկարմրեմ...

- Ես կըթուրեմ...
- Ես կըմարեմ...

Աբեր

— Ա՛յ անուշներ, Ա՛յ բրնբուշներ, Ապրեմ - չապրեմ, բուրեմ - մարեմ. Բաժակներդ բացեք իմ դեմ, Հազար գունի, Տազար ձևի, Պայծառ, ծավի ու ծարավի, Լըցնեմ շողով, Գոհար ցողով, Ջերմ եթերով, Նուրը թըրթիռով, Կյանքի հուռով, Ա՛յ անուշներ, Ա՛յ բնբուշներ...

Աղջիկը

-- Էս ի՞նչ անթիվ ծաղիկներ կան. Ոսկի-ղեղին, կարմիր, դեղձան, Մոռ, ծիրանի, ճերմակ, պուտ-պուտ, Ալ, նարընջի, մավի, կապուտ, Բացվել, լրցվել, ծաղկել են վառ, Ողջ ինձ Համա՞ր, ողջ ինձ Համա՞ր...

Հողմերի առջև ցրրված, Տալածված, Քարեքար զարկված, տանջված ու Տյուծված Ի՞նչ է ուզում նա դալուկ շըրթունքով, Անվերջ բողոքով, անզոր խնդիրքով. Իր փա՞ռջն է ուղում, թե թագն ու գահո՞ւյք... – Իր կլանքն է ուղում, իր պատիվն, իր գույթ. Ο΄ 2, Ξωδαμμ^τυω, Ξαμμ^τυ, μησιμ 2μ κ2βδές Ο δόμ αι δωημί, ας ωμίς εμδε, Ο μαυρίο Ξωδωμάη, ας άμης εδοραις, **Υπο δ**άδ αι ημήμιμβ, μδωυσιατίο δη αιό, Αρ δαιβίο ως μωμζερό στωδαιοί է δωμητιδο

Դեպի Լույս աշխարհը, սեր, եղրայրություն... Ամեն մի չարիը ունի իրեն վերջ Ու կա հատուցում ամեն գործի մեջ. Կա մխիթարանը տառապող հոգուն. Հացող աչըերին կա հանգիստ ու ջուն...

> Տաղով եկավ, Ախով գնաց Սայան-Նովան. Երգով եկավ, Վերբով գնաց Սայան-Նովան. Սիրով եկավ, Սրով գնաց Սայան-Նովան. Սիրով մնաց Սայան-Նովան։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

Վեր է կացել հին վիշապը Նոր Թափով, Վեր է կացել վերջին մոլի տազիապով, Արյունըռուշտ, ոճիրներով ահավոր Մահ է շընչում լեռներն ի վեր ալևոր։

Πι ύρω դեմ կլած անդուսպ, անսահման, Հորձանք տալով ամեն կողմից՝ հայության Հին-հին հույսերն ու հուգմունքը դարավոր Ծառս են լինում լեռներն ի վեր ալևոր...

Ու լեռները պառավ մոր պես վերստին Արնոտում են գլուխները իրենց հին, Միշտ խորհելով ամպերի տակ սևակնած, Որ հենց իրենց հառալանջն են կուտակված...

ՀԱՑՐԵՆԻՔԻՍ ՀԵՏ

Վաղուց Թեև իմ հայացքը Անհայտին է ու հեռվում Ու իմ սիրտը իմ մտքի հետ անհուններն է Թափառում, Բայց կարոտով ամեն անգամ երբ դառնում եմ դեպի ջեզ՝ Մըդկրտում է սիրտըս անվերջ բո Թառանչից աղեկեզ, Ու գաղԹական զավակներիդ լուռ շարբերից ուժասպառ, Ե՛վ գյուղերից, և՛ շեներից՝ տըխո՞ւր, դատարկ ու խավար, Ջարկվա՞ծ հայրենիք։

Խըռնըվում նն մըտքիս Հանդնպ րանակները անհամար, Տըրորում են քո երեսը, քո դաշտերը ծաղկավառ, Ու ջարդարար ոհմակները աղաղակով վայրենի, Ավարներով, ավերներով, իընջույքներով արյունի, Որ դարձըրին քեզ մըշտական սև տւ տուզի մի հովիտ, Խեղճ ու լալկան քո երգերով, հայացքներով անժըպիտ, Ողբի՞ հայրենիք, Որբի՞ հայրենիք։

Բայց Տին ու նոր թո վերջերով կանդնած ես դու կննդանի, Կանդնած խոհո՞ւն, խորհրրդավոր ճամփին նորի ու հրնի. Հառաչանքով սրրտի խորքից խոսք ես խոսում աստծու հետ Ու խորհում ես խորին խորհուրդ տանջանջներում չարաղետ, Խորհում ես դու էն մեծ խոսքը, որ տի ասես աշխարհքին Ու պիտ դառնաս էն երկիրը, ուր ծրգտում է մեր հոդին— Հույսի՞ հայրենիք, Լույսի՞ հայրենիք։ Ու պիտի գա Տանուր կյանքի արջալույսը վառ ՝ Տագած, Հազա՜ր-Տաղար լուսապայծառ հոգիներով ճառագած, Ու երկնահաս քո բարձունքին, Արարատի սուրբ լանջին, Կենսաժրպիտ իր շողերը պիտի ժրպտան առաջին, Ու պոետներ, որ չեն պրղծել իրենց շուրթերն անեծքով, Պիտի գովեն քո նոր կլանքը նոր երգերով, նոր խտաքով, Իմ նո՞ր հայրենիք, Հրզո՞ր հայրենիք...

ԲԱՐՉՐԻ8

Ին բարի սըրտի էն մեծ խոհերից, էն մեծ խոհերի անհուն խորերից՝ Կամեցավ՝ ելավ իմ հրվոր հոգին, Որ բարձրից նալի աստծու աշխարհբին։

Ու պայծառ ցոլաց դեպ վերին այեր՝ Մարդկային ամեն հընարջներից վեր, Վե՞ր ամեն շուջից և շամանդաղից՝ Մինչև լուսեղեն ոլորան անխախիծ։

Ու իր Հարազատ բարձունդիցը լույս՝ Անչար, անաչառ, անդորը ու անհույզ՝ Պարզ, ամենատես Հայայլովը նա Ճառագեց ներջև՝ աշխարհջի վրրաւ

Տեսավ աշխարհըը՝ գեղեցի՞կ, անվե՞րջ, Եվ հայրենիքներն անձուկ նըրա մեջ, Եվ աստվածները Նըրանց զանական, Եվ սուրբերը խիստ, խըտրող ու դաժան։

Տեսավ՝ ուտում են ամենքն ամենքին. Ամեն հայրենիք՝ իրեն ղավակին, Եվ իր պաշտողին՝ ամեն մի աստված, Եվ կլանջը տանչանջ, ցավ համատարած։

Ու ոչ մի երկիր չըկա հանգչելու.... Խոր, արարչական հանգիստն անխըռով, Ու ոչ մի անկյուն չըկա շընչելու Շունչն աստվածային՝ լի անվերջ սիրով...

Անպատում վրշտով վերըստին նայեց Իմ էս մեծ սըրտին՝ աշխարհբից էլ մեծ,— Անսահմա՜ն աշխարհբ, և սեր ընդհանուր, Եվ մարդը ուրախ, և հրդ ամենտւր...

Ու իջավ Նորից Էնտնղ Տանգչնլու... Խոր, արարչական հանգիստն անխըռով, Էնտեղ հանգչնլու, Էնտեղ շընչնլու Էն մեծ խոհերով, էն անվերջ սիրով...

ԱՂԹԱՄԱՐԻ ԿՂՉՈՒՄ

Սըրտիս խորջերեն Հովեն Թև ծովեն Մի ձեն եմ լրսում. Ո՛նց է մի աղջիկ Մեղմ ու հանդարտիկ Անվերջ արտասվում։

Կոպիտ աշխարհ է, Մարդը միշտ չար է, Կյանը է կործանում, Կյանըն էլ կործանված Որ անցավ գնաց, Էլ ետ չի դառնում... Uppmhu μπηρητού Σημού βο δημού Մի δού οι լρυπωί. Πώς է մի աղջիկ Մեղմ ու հանդարտիկ Անվերջ արտասվում։

«Թամա՜ր... Ա՜խ, Թամա՜ր...» Իզու՜ր... ոչ մի թառ... Չի պատասխանում։ Սերը որ կորավ, Սիթար որ մեռավ, Արցունջն է մնում...

Սըրտիս խորքերին Հովեն Թև ծովեն Մի ձեն եմ լրսում. Ո՞նց է մի աղջիկ Մեղմ ու Հադարտիկ Անվերը արտասվում...

Շուռ է գալիս ծանր ջարը Մեր մոր կըրծջից տենչավառ, Վեր է կենում մեր աշխարհը Ավերներից անհամար...

Մաիկ ավեք՝ ինչ վեհ պատկեր Մեծ հիացման արժանի, Էսքան դարեր նա քարի տակ Դեռ շընչում է կենդանի. Ու աչքերը, Թեև լացոտ, Լիջն նն կյանջով ու հույսով, Ու հույսերը համակ աղնիվ Լիջը բարով ու լուսով...

Տեսեջ, Թեև ծվենս-ծվենս Ծիրանի է իր հագին, Ու ցալում է իր հիպերենս Աղնվական իր հագին... Ամեն շարժում դեպի կյանջն է, Ամեն ձրգտում՝ դեպի վեր, Ալջերն էն կողմ, ուր ծաղկում են Ընտիր աղգերն ու ցեղեր...

ԴԺՈԽՔԻ ՀԱՆԴԵՊ

Հո՞ւշ, հասավ օրը վերջի՞ն, ահավո՞ր. Սրոով ու Հրրով բացվում են էսօր Հայոց դրժոխքի դրոներն ամրափակ. Սարսափի պիտի աշխարհբը համակ... Ո՞ւհ, ի՞նչթան մութն է, դարշահոտ ու պաղ... ինչքան ոսկորնե՞ր, կրմախքներ անթաղ... by how fundation Shuth fundament... I'd & hawand ... n'id wigh & gapait... Մեջաեղը մենակ, ժեռուտ բարձունըին, Հողմերի առջև կանգնած է մի կին. Որդու արյունը իր ձևռըն են տրվել. - Խըմի՛ր սուլթանի կենացը դու էլ... Եվ Նա, որ մարդ էր ու մայր էր երեկ, Այժըմ, էն ժայռիչ կանդնած կիսամերկ, Անուժ ու ապուջ խելադար է մի, Բաժակը ձեռջին, որ պիտի խրմի... Կանդնուծ է մենոսկ, և լոկ մոլեդին Հողմերն են ոռնում ու նըրանը չորս դին... Բայց՝ հո՞ւշ. լաությո՞ւն... մըթին, ահավոր Երկինը են նայում կըմախքները չոր, Ու իրենց կարկամ շըրթունքները բաց՝ Խոսը են ասելու աշխարհըի դիմաց, Խո՞սք, որ շի լըսված դեռևս լուսնի տակ... Սարսափի պիտի աշխարհ բովանդակ...

<u> ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ</u>

Ու վեր կացա ես, որ մեր հայրենի օրենքովը հին՝ Վերջին հանդիստը կարդամ իմ ազգի անբախտ զոհերին, Որ չեն ու քաղաք, որ սար ու հովիտ, ծովից մինչև ծով Մարած են, մեռած, փըռված ու ցրրված հաղար հաղարով...

Ու կըրակ առա Հայոց Հրդեհի կարմիր բոցերից, Էն խաղաղ ու պաղ երկնբի ծոցում վառեցի նորից Մասիսն ու Արան, Սիփանն ու Սըրմանց, Նեմրութ, Թանգուրեք, Հայոց աշխարհի մեծ կերոնները վառեցի մեկ-մեկ, Սուրը Արադածի կանթեղն էլ, ինչպես հեռավոր արև, Անհաս, աննըվաղ, միշտ վառ ու պայծառ, իմ գրլխի վերև...

Կանդնեց խոժոռ, մենակ ու Հաստատ, Մասիսի նըման, Կանչեցի Թըչվառ էն հոգիներին՝ ցրրված հավիտյան Մինչև Միջագետթ, մինչև Ասսրիթ, մինչև Ծովն Հայոց, Մինչև Հելլեսպոնտ, մինչև Պոնտոսի ափերն ալևկոծ։ — Հանգե՞բ, իմ որբե՞ր... իզո՞ւր են հուզմունք, իզո՞ւր . և անչահ...

Մարդակեր գաղան՝ մարդը՝ դեռ երկար էսպես կը մնա...

Աջիցըս Եփրատ, ձախիցըս Տիգրիս՝ ահեղ ձեներով, Սաղմտս կարդալով՝ անցան, գընացին խոր-խոր ձորերով, Ամպերն էլ նլան Չիրավի ձորից, հըսկա բուրվառից, Ճանապարհ ընկան Ծաղկանց սարերից, Հայկական պարից,

Апւյլ-րույլ, բուրավետ, շարժվեցին դեպի կողմերը հեռու, Գոհար ցողելու, ծաղկունը բուրելու, բուրմունը խընկելու Մինչև Միջաղետը, մինչև Ասորիը, մինչև Ծովն Հայոց, Մինչև Հելլեսպոնտ, մինչև Պոնտոսի ափերն ալեկոծ... – Հանդե՞ը, իմ որբե՞ր... իզո՞ւր են հուզմունը, իղո՞ւր և անշահ... Մարդակեր գաղան՝ մարդը՝ դեռ երկար էսպես կը մնա...

ԻՄ ԱՐՈՒՍՑԱԿԻՆ

Լուսապըսակ Իմ Արուսյակ, Ի՞նչ գեղատես Ու ի՞նչ զրվարք Վառվըռում ես Իմ աստղաղարդ, Պայծառ ու պերճ Գիշերվա մեջ...

Usin', Øbb Ձեղավ արև Էս պաղ կյանքում Ու երկնքում, Բայց բյուր արեգ Ու բյուր ցերնկ Միշտ արժեր Էսքան շըքե՛ղ, Հըրաշադե՛ղ, Մի դիշեր...

ԳԵՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵՉ

(ՆՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ)

Ρωράμπύի պետեղերջին նրատել էին նրանջ պերի, Հիշում էին իրենց Սիոնն, նրուսադեմն ու լալիս, Կախել էին տավիղները վեր՝ Ճյուղերին ծառերի, Հիշում էին անցած փառջևրն, անցած երպերն ու լալիս – Առե՛ջ տավիղն, երպե՛ջ, տեսնենջ նրգերը ձեր Սիոնի. Ասում էին գերիչները Իսրայելի որբերին, Ու՝ սըրրելով նըրանջ լացը իրենց տխուր ալջերի՝ Տավիղն առած երպում էին օտար պետի ափերին։ - Λ' ψυμηρωψωύ δηπιωνηδά, μυψήτης ύδη δητορή,
 δή εία, θητώ, άδη αρκαιβητώ, βί δαπωύωνο άδυε δημέε,
 βαη δαπωύω άδη δίδη δωψήσιων ας δύνως δίδο τρημε,
 βαη ζαπούω άδη δίδη δωψήσιων ας δύνματηβητί և ας έρτ...
 - Λ' ψ ωνορόν τοι Ρωμείνο, δρύδψ μωψήδυ πρωπαι,
 Αρ ματιμή ωχερη ωπως ημιψύδημη εωρόρη,
 δητιβητίς μαι βραφικάς του ματιμάτες
 Αρμαμημή ωχερη ωπως ημιψώδημη εμιθηδη,
 δητιβητιβητιβητίς
 δητιβητιβητιβητίς
 Αρμαμημή ωχερη μητιβητίς
 Αρμαμημή ματιμάτες
 Αρμαμημή ματιμήδο δαιδημάτες
 Αρματιβητίς
 Αρματιβητίς

ՎԲԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱԲ

(2በԴՎԱԾԻ ՓՌԽԱՐԵՆ)

Երբ խոսում են Վըրաստանի Թըշնա<mark>մանջից արյունոտ,</mark> Զարմանք է ինձ պատում Հայտնի, Եվ խորին ցավ, և ամոնե

Ո՞չ ապաքեն գիտեն նրրա Ոսոիսները մինչ անդամ, Աղ ու հացն է սիրել միշտ նա, Միջտ աշխարհրին բարեկամ։

Թեև պատած Հաղար վերքով՝ Շատ ցավեր է նա տարել, Բայց խաչակիր իրեն ձեռքով Գեռ ոճիր չի կատարել։

Եվ իր ձեռջը եթե Համառ Տարածում է Հին վրկան, Ոչ թե դաժան գործի համար, Այլ դեպ պայծառ ապագան։

Եվ ի՞նչպես չեն տեսնում ոմանք Նըրա ընթհացքն աննըկուն, Ո՞նց են ասում. իր բախտի տակ Նա ընկել է անկանգուն։

Ո՞լ ապաքեն Կովկասն անսաստ Պատ է կանգնած մինլ երկին, Որ լրՀագթի բութը նրրան, Ինլջան սուրա մոլեգին։

Π΄ μυμωρέδ Φπίσπους ζως Շστύς է ζαυστό ζαιί στ. ητί, Πε ύω ζωίζου Τρύω ημιως, Ισπρομίδερης μυμωζαί:

Եվ չե՞ն լրսել դեռ վրրացու Երգը զրվարք ու անհոգ, Ո՛նց է ծաղրում նա մահացու Ամեն հարված անողոք։

Երբ խոսում են իր անկումից, Թըչնամանքից արյունոտ, Զարմանք է ինձ պատում անվերջ, Եվ խորին ցավ, և ամոթ։

Երաղեցի շարունակ Իմ կլանջի մեջ ես ժանկուց, Ու մընացի միշտ մենակ Պատրանթի մեջ՝ Ես մանկուց։

υα ζραμπου πι στάμμο υρωηύτρημη μα ζρομη, υξ πι σημ σωρη, πι σημ μμυ Ζάρπουύτρη μα ζρομη

Ծրաղեցի շարունակ Իմ կյանքի մեջ ես մանկուց, Ու մընացի միշտ մենակ՝ Պատրանքի մեջ՝ ես մանկուց։

ԴՈՒ ՉԳԻՏԵ՞Ս...

Դու չըգիտե՞ս՝ Խնչու եմ ես Անբուժելի Տրխուր էսպես։

— Ինչ ունեի լավ ու պայծառ՝ Ընկա՞ն, հանգա՞ն մի-մի, մի-մի. Օրորանս էլ՝ միակ, որ կար, Արնոտ հղավ ու թրշնամի...

Դու չըգիտե՞ս՝ Ինչու եմ ձեզ Քընարիս հետ Գըրկել էսպես...

-- Մρβύնց Հոգուս երկինջն անՀուն, Սիրտըս պատեց ժեծ շափառուկ. Մեռա՞ն, կորա՞ն շուրջս ու Հեռուն, Քընարս է լոկ մնացել... և դուջ...

ՊԱՏՐԱՆՔ

Վեր է կացիլ էն սարում Մեր Չալակը իր Թևից. Գընում է մութ անտառում, Քաջ ախպերըս ետևից,

Զրընդում են նըրանք խոր էն անտառում կուսական, Ես կանչում եմ նորից նոր, Ինձ Թրվում է, Թե՝ կրդան...

Ջո՜ւթ... վա՜ղուց են, ա՛խ, նըրանջ Մեր սարերից գրնացել. Էն զիլ ձեներն են մենակ Իմ ականջում մընացել...

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՈԳԻՆ

Խունկի բության մըջուշներում, Մըրմունջներով պատած երգի՝ Կանգնած է նա կապույտ հեռվում՝ Վարդը կյանջի, հարսն երկընջի, Եվ չըդիտեմ՝ աղո՞նջ անեմ, Թե՞ րդմայլվեմ իր գեղի դեմ։

Համակ շընտրեր ու սըրբություն, Նայում է լուռ՝ լուռ սըրտիս մեջ, Լույս Հայացրի խորքում անհոմ։ Վառված սիրո կըրակն անջևջ... Եվ ո՞վ կասի՝ կըրա՞կն է շատ, Թե՞ սըրբունյունն իր անարատ։

Խալ է բրոնած իր կույս ձեռին, Որ նրման չի ոչ մի խաչի, Ու վարդն, ասես, աստվածային, Պիտի շրնչի ու կանաչի. Մի նրշանում կապված հանդարտ՝ Տանջանբը վեհ, կյանբը գրվարն.

Γαιθή θόθα φαι է ήγδι Φωιδωππιθμωύύ ής δυζωύχδι, Վζατή ωδαμήη ιαιμά δωδωύχδι, ζαιμό ευφαιιδι (ζωαιδώ ής Κήδ. Δι ζωρήφύ ζι, ωυόυ, ωύζως, Δαμη է ηωράδι ής ήτω δωδωσι

Ա՜խ, առնհի եղբոր ձևռով Բախտի ձրգած քողը տրրտում, Որ նա Տառնհր իր ողջ գեղով, Ապրհր անփույն էն Հոխ Տովտում, Վերին Պոետն ուր որ նըրան Կերտեց, գարձավ ապշեց վըրան։

ኮሆ ԵՐԳԸ

Գանձեր ունեմ անտա՞կ, անծե՞ր, Ես հարուստ եմ, ջա՞ն, ես հարուստ, Սով բարություն, շընորհը ու սեր Ճոխ պարդև եմ առել վերուստ։

Անհուն հանջը ին դանձերի, Սիրտս է առատ, լեն ու ազատ. Ինչքան էլ որ բաշխեմ ձըրի՝ Սերն անվերը է, բարին՝ անհատ

Երկյուղ չունեմ, ահ չունեմ հա Գողից, չարից, չար փորձանչից, Աշխարհրով մին՝ ահա էսպես Շաղ եմ ատլիս իմ բարձոմնջից։

նս Հարուստ եմ, ես բախտավոր Իմ ծրճընդյան պայծառ օրեն, Էլ աշխարհ չեմ գալու հո նոր, Իր արվածն եմ տալիս իրեն։

ՆՎԵՐ

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆԵՐԻՆ

Չէ՝ չի լրոել մեծ Շոխայի Երդի ձևնը կաթողին Ու դարավոր ցավն ամեհի Չի խորտակել էն Տոգինո

Թընպում է դեռ նոր ծեռջերում Էն ընտրը գովանի, Խընդում է դեռ նոր երդերում Վըրտստանը դեղանի։

— Ողջո՞ւյն, ողջո՞ւյն ձևղ հին ու նոր Արի, բարի ընկերներ, Արարատի կողմից էսօր՝ Եղբալրական երգ ու սեր։

Հին օրերի վերջալուսին, Արշալուսին նոր կյանքի Որգենք սըրտանց ու միասին Երգր Հանուր բերկրանքի։

Բարձըը Չընչի մեր նրգը Թող, Չարի ձենը խըլացնի, Հընչյուններովն իր կախարդող Երկրե հրկիր Թող անցնի։ Ամեն կողմից թեող ամենին Հըրապուրի ու բերի Բազմալեզու խըրախճանին Ծեր Կովկասի ազգերի,

Ելնե՞նք՝ տեսով ու Հանաչով, Ընկեր, ախպեր, մեր ու քուր՝ Մեր բյամանչով, ուրախ կանչով Գընանք դեպ կյանքն ընդհանութ։

Շատ, շատ արցունը Թափվեց մեզնում, Մեն մի կաԹիխ՝ մի խըրատ, Անլուռ, անդուլ էն է ասում՝ Ճամփա չունի գործը վատ։

Թող` ով կուզի՝ երկար-րարակ, Ջոռ տա խելջին մինչև մահ, Մենք իմաստուն՝ սիրենք, խնդանք, Կյանջը էս է, ինչ որ կտո

Զարկե՛ք ուժգին մեծ Շոթայի էն բընարը ոսկելար,— Մարդը ինչ տա՝ էն կը շահի, Թող իմանա ողջ աշխարհ.

Shulp φωնի նոր Δέδη ξ Խոսում մուսան էս երկրում, Պատգամներով պայծառ ու վեհ, Հաղար ու մի երգերում։

Ողջո՞ւյն, ողջո՞ւյն ձեղ հին ու նոբ Արի, բարի ընկերներ, Արարատի կողմից էսօր՝ Եղբայրական երգ ու սեր։

ՍԻՐԻՈՒՍԻ ՀՐԱԺԵՇՏԸ

Սիրիո՛ւս, նրկնից ահեղ անցվոր, Ո՞ւրկից նկել, Ո՞ւր ես Թեջիլ, Ո՞ւր ես Հեպում էզքան հրղոր, Անճառ Թափով, Անծեր ճամփով, Դարե՞ր, դարե՞ր հաղարավոր։

Սիրիո՛ւս, հրկնից շըջեղ գոՏար, Որ խաղում ես, Փազփաղում ես Ճերմակ ու բիլ լուսով քո վառ Ու ղարդարում, Զըվարթ վառում Մեր դիշերվան Ճակատը մառ՝

Ի՞նչթան աչբ հն վրրադ հառել, Ծայում են բեղ Հիմա մեղ պես, Ի՞նչբան աչբ է ճայիլ, մարել, Եվ կամ ի՞նչբան Դեռ պիտի դան, Որ անհայտից կյանը չեն առել։

Ո՞վ առաջինն ասավ ողջերն Քեղ մեր հողից, Մարդու ցեղից, **Կամ ո՞ւմ աչքում պիտի անհետ** Մի որ հատնի, Մարի, մըքնի Հրթաժեշտի շողըդ հավետ...

Բորի ճամփա՛, Տյո՛ւրըդ մեր հին․ Եվ իե տեսնես՝ Մեղնից էսպես Մի հարցում սուր հըզոր մահին․ – Մարդու քանի՞ Սերունդ կանի Մի հըրաժեշտն աստեղային։

2nds. Pridwhjub, S. 1-10

¥ ± Ա՜նց՝ կացա՞ն... Օրհրս Թըռան, ա՛նց կացա՞ն. Ախ ու վախով, դաթդերով Սիրտըս կերա՞ն, ա՛նց կացա՞ն.

«Հառաչանք»-ից

Վերջացա՜վ... Կյանքըս մաշվեց, վերջացա՜վ. Ինչ հույս արի՝ փուչ ելավ, Ինչ խընդություն՝ վերջը ցա՜վ։ «Հառաչանք»-ից

չ....≁ Ո՞ւր կորան... Մոտիկներըս ո՞ւր կորան, Ինչքան լացի, ձեն աձի՝ Չեն չի տըվին, լո՞ւռ կօրան։

σίεκ h'm չնկավ... Գրնա'ց, գրնա'ց, bm չնկավ, Անկուշտ մահին, ok հողին Գերի մընաց, կ'տ չնկավ։

Հեմ Հիմի բացե՞լ են հանդես Երգիչները իմ անտես, Ջա՞ն, հայրենի՝ ծըղրիդներ, Ո՞վ է արդյոք լըսում ձեզ։

Und է ին վիշտն, անափ ու խոր, Լիջն ակունքով հաղարավոր. Ին դայրույթը լիջն է սիրով, Ին դիշերը՝ լիջն աստղերով,

Քանի՞ մած կա իմ օրրտում, Թափուր գած կա իմ օրրտում, Չէ՞ դու էլ ես մածացու. Մածի ած կա իմ օրրտում։

JJ.

Ο΄ια δίμδ"φι.. Գարնան վարար գետ δίμδ"φ, Անդյա՞ծ օրեր, խի՞նդ ու սե՞ր, Դարձե՞φ, իրար Տետ ճկե՞φι

2755

2 2/10 ω2/υωρς ερ ωθέδι ορ 2ω ηωρ θωρη է θρωδιατό δαρ, 2ω ηωρ καυρίζω ψαράδι αι ηπρό Ωυμρυίστι τ ωθόδι ορι.

> « / Τ Ո՞վ իմամա՝ ո՞ւր ընկանը, Քանի՞ օրվա հյուր ընկանը, Սերն ու սիբտն էլ երբ չըկա՝ Կըրա՞կ ընկանը, զո՞ւր ընկանը։

1.13 Նրաղումըս մի մարի Մոտըս եկավ հարցմունքի. - Աստված պահի թո որդին, Ո՞նց էր համը իմ ձագի...

لَّهُ مَعْدَ 1.15 مَنْ اللَّهُ اللَ 2.15 مَنْ اللَّهُ اللَ 2.15 مَنْ اللَّهُ اللَ 2.15 مَنْ اللَّهُ اللَّ

K & X

Բանի՝ ձևոջից եմ վառվել, Վառվել ու Հուր եմ դառել, Հուր եմ դառել՝ լույս տըվել, Լույս տալով եմ ըսպառվել։

Մընացել է ընրդը մնզ, Հաղթանակի երթը մեզ. Անց են կացել՝ ով կային, Հիմի կըգա Տնրթը մեզ։

$1 \ 9 \ 1 \ 8$

Π΄ δη է σημιοπιδ μο Κπαμία Չարին, բարուն,— ամենջին. Լույս է σουլμα σην կյանջիս Ու էն ճամփիս անմեկին։

Ρ΄ Έι δα βραιατό, μα-ηα αμ΄ μα, Ζωημη κωύμ δωά, αμ΄ μω, Ένα «Ένη ζωνδάλ ζωημη σόη Ράη τηλα βωήμαη, βάβα, αμ΄ μω:

Դեմ սո՞ւթ, արթեռւն ականջում Մի խոր ձեն է միջտ Տրնչում, ԱնՏո՞ւն, անքո՞ւն կարոտով Իրեն մոտ է ինձ կանչում։

ς 【ինե՞ր Հեռու մի անկյուն, 【ինե՞ր մանկան արդար ջուն, Երասլի մեջ երջանիկ, Հաշտ ու խաղաղ մարդկություն։

41

⇒յյ Մի հավը սարկի ես մի օր. Թրռա՞վ, զընաց վիրավոր։ Թրոչում է միշտ իմ մրաքում Թևր արնոտ ու մոլոր։ «Ժծ ԳԵրկու շիրիմ իրար կից, -)՝Հավերժական լուռ դրրկից, Դ Բախծում են պաղ ու խորհում Թե՝ ի՞նչ տարան աշխարհբից։

9 Աչնած ամպին ու ղամպին, Մոլոր նըստած իր ճամփին, Լոռու հանդում՝ մի արտուտ Նայում է դեռ իմ ճամփին։

Կըլթացնում են, արտորում Արտուտները արտերում, Թըոչում մանուկ Տոգուս Հետ, Ճալսրում, ճըխում եթերում։

5 Բերանն արնոտ Մարդակերը էն անբան Հազար դարում Տազիվ դառավ Մարդասպան. Չեռբերն արնոտ գնում է նա գեռ կամկար, Ու Տեռու է մինչև Մարդը իր Ճամփան.

Մեռա՞ն, մեռա՞ն... Եվ ահա, wanted by the youte an sus. Չեմ հասկանում աշխարհրի «Կան ու չըկան» ես հիմայ

Արևելքի եղեմներին իջավ պայծառ իրիկուն, Հերիաթական պալատներում ըսպասում են իմ հողուն. Ինչ եմ շինում էս ցեխերում, աղմուկի մեջ վայրենի... Ա՜խ, Թե նորից գլումնեմ Տանփան դեպի էնտ`ե` զ, դեպի տուն...

Մի-J Աղատ օրը, աղատ սերը, ամեն բարիք իր ձեռքին, Տանջում, տանջվում, որոնում է ու դրժբախտ է նա կըրկին. է՞լ անխելը մարդ, ե՞րբ տի թողնես ապրողն ապրի սըրտալի, Ե'րը տի ապրես ու վայնլես էս աշխարհըը շեն ու լի։

لالريه

Հե՞յ աղած մարդ, ծե՞յ անդոծ մարդ, միտքըդ երկար, կյանքըդ կարճ, Քանի" քանիմն անցան բեղ պես, բեղնից առաջ, ըս առաջ. ի՞նչ են տարել նըրանք կլանքից, թե ի՛նլ տանես դու քեղ հետ, Խաղաղ անցիր, ուրախ անցիր հրկու օրվան էս ճամփեգ։

Դու մի անհայտ Բանաստեղծ ես, չրտեսնըված մինլ էսօր. Առանց խոսքի հրդ ես թափում հայացքներով լուսավոր, Ես էլ, ասենը, զարմանալի Ընթերցող եմ բախտավոր, Ap hupped bit to brabpe tuput shew as tuput prope

Քուն Թե արԹուն՝ օրիս շատը երաղ եղավ, անցկացավ, Երազն էլ, նուրբ ու խուսափուկ, վրռաղ եղավ, անցկացավ. Վրռաղ անցան երաղ, մուրաղ, ու չըմասա ոչ մեկին, Կյանքըս ԹեԹև տանուլ տրված գրրաղ եղավ, անցկացավ։

0×1.1

Ո՞ր աշխարհրում ունեմ շատ բան. միաք եմ անում՝ է՞ս, թե էն. Մեջտեղ կանդնած՝ միաք եմ անում, չեմ իմանում՝ է՞ս, թե էն. Աստված ինչն էլ, տարակուսած, չի հասկանում ինչ անի. Տանի՜, թողնի՜,— ո՞րն է բարին,ո՞ր սահմանում, է՞ս թե էն։

Ի՞նլ իմանաս ըստեղծողի գաղտնիրները անմեկին.---Ընկեր տըվավ, իրար կապեց էս աշխարհրում ամենջին. Բանաստեղծին Թողոց մենակ, մե՞ն ու մենակ իրեն պես, Որ իրեն պես մրաիկ անի ամեն մեկին ու կյանթին։

Երնեկ էսպես՝ անվերջ թեզ հետ՝ իմ կյանթի հետ լիննի. Հազար Երնեկ՝ դաշտում մենակ՝ երկընջի հետ լիննի. Բայց ո՞վ կրտա էն վայելթը՝ ինջըս ինձ էլ չրվգայի, Ու հայվեի, ծավալվեի, ամենջի հետ լինեի...

Առատ, անհատ՝ աստծու նրման՝ միշտ տեղալուց հոդնել եմ ես. Հոգիս ծարավ՝ սրրան-նրրան մրտիկ տալուց հոդնել եմ ես. Մինը պիտի գար իմ դեմը՝ ճռխ ու շրռայլ անհաշիվ, Ամեն ճամփում ըսպասելուց ու փընտրելուց հոդնել եմ ես։

Ես շընչում եմ միշտ կենդանի աստծու շունչը ամենութ. Ես լըսում եմ նըրա անչուռ կանչն ու Տունչը ամենութ Վեհացնում է ու վերացնում ամենալութ իմ Տոդին Տիեղերջի խոր մեղեդին ու մըրմունջը ամենութ։

Արյունալի աղետներով, աղմուկներով ահարկու, Արևմուտքի ըստրուկները մեջենայի և ոսկու՝ Իրենց հոգու անապատից խուսափում են խուռներամ Դեպ Արևելջն աստվածային՝ հայրենիջը իմ հոգու...

Ամեն անգամ ջո տրվածից երբ մի բան ես դու տանքում, Ամեն անգամ, երբ նայում եմ, թե ի՞նչջան է դեռ մընում,— Հարմանում եմ, թե՝ ո՞վ շրռայլ, ի՞նչթան շատ ես տրվել ինչ Ի՞նչջան շատ եմ դեռ ջեզ տալու, որ միանանը մենջ նորիչ։

Ասի. «Հենց լոկ էս աճյունն է ու անունը, որ ունեմ»… Երբ ճառադեց անծայրածիր ջո ժըպիտը հոգուս դեմ. —Ի՞նչ է աճյունն էդ անկայուն, ու անունը, որ ունես, Դու աստվա՞ծ ես, դու անհուն ես, անանուն, ես ու աներ տ Աստեղային երազների աշխարհըներում լուսակաթ, Մեծ խոհերի խոյանըների հեռուներում անարատ, Անհիշելի վերհուշերի մըշուշներում նըրբաղոտ՝ Երբեմն, ասես, ըզգում եմ ես, թե կըհասնեմ նըրա մոտ.

Քարձր է հընոց աշխարհըն հայոց ու Մասիսը երկնադետ. Իմ խոր հոդին էն բարձունքին խոսք է բացել նըրա հետ՝ Անհաս բանից, ըսկդրանից իրը չրկան էլ դեռ չրկար, Մինչև վախճանն անվախճանի ընընում է դարեդար։

- 3,0°վ անճառ մին, որ ամենին միացնում ես մի կյանքում, Ամեն կյանքում ու երակում անտես, անկեզ բորթոքում,— Ողջ ազատ են ու Հարազատ էս աշխարհրում քեղանով, Ողջը քո մեջ՝ անմա՞հ, անվերջ՝ քեղ են երդում քո ձենու
- 10 Կյանջըս արի հըրապարակ, ռաջի կոխան ամենջի. Խափան, խոպան ու անպըտուղ, անցավ առանց արդյունջ Ի՞նչջան ծաղիկ պիտի բուսներ, որ չըբուսավ էս հողին... Ի՞նչ պատասխան պիտի ես տամ հող ու ծաղիկ տրվողին

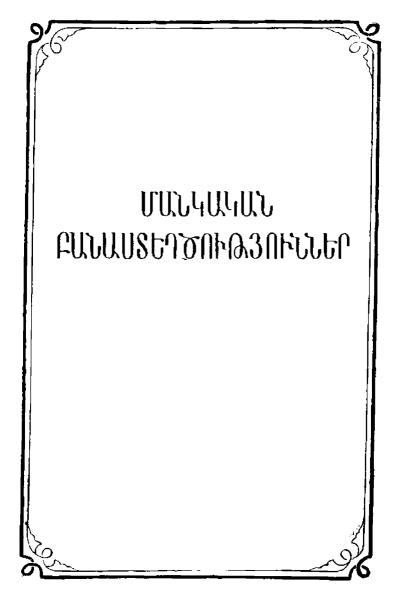
Իմ կընունբին երկինբը՝ ժամ, արևը՝ ջահ սըրբաղան, Ծիածանը նարոտ եղավ, ամենբի սերն՝ ավազան. Սարը եղավ կընբահայրըս, ցողը՝ մյուռոն կենսավետ, Ու կընբողըս նա ինբե եղավ, որ սահմանեց ինձ պոետ։

⁸ μ₁μ₁πιρύτρη ζηύζαιδ ύν αι ωνη μύναιδ, Όωρωψύτρη ατύχαιδ τν αι ωνη μύναιδ, Πι τρουνήμ ωμαινρύτρητο τρωφαιώ Πατιπύτρη μωνοχαιό τν αι ωνη μτυατό.

Տիեղերթում աստվածային մի ճամփորդ է իմ հոգին. Երկրից անցվոր, Երկրի փառթին անհաղորդ է իմ հոգին. Հեռացիլ է ու վերացել մինչ աստղերը հեռավոր, Վար մնացած մարդու համար արդեն խորթ է իմ հոգին։

էնջան շատ են ցավերն, ավերն իմ սըրտում, էնջան տըրտում կորած լավերն իմ սըրտում... Չեմ էլ հիշում շար ու խավար էս ժամին՝ Ե՛րբ են փայլել ուրախ օրելն իմ սըրտում։

___~~^____/

ԱՂՎԵՍԸ

Աղվեսն եկավ բարձրը սարից, Հարցմունք արավ լիբը թնառից. Մեծ խորող է հարկավոր խնձ. Քաղցած աղվեսն, ադին ծաղիկ։

Աղվեսն հադել ջուրջը դեզին, Գրտուտ կուդա շուրջը գեզին. Ջուր կրտըրվեց տատիս լեզին. Դեղին աղվեսն, ադին ծաղիկ։

Աղվեսն ասավ պառավ տատին. «Մրտիկ չեմ տա ձեռիդ փետին, Կարտտել եմ Թըմփլիկ Տուտին». Անվախ աղվեսն, ագին ծաղիկ։

Աղվեսն եկել, նստել դեզին, Երկար ագին ծըռել վըզին, Աշբ է ձըգել մեր խորոզին... Էն գող աղվեսն, ագին ծաղիկ։

Մին էլ կանչեց տատրս պառավ. Ամա՞ն, հասե՞ջ, տարա՞վ, կերա՞վ... Գրլխիս էս ի՞նչ փորձանջ բերավ Անտեր աղվեսն, ագին ծաղիկ։

2nd 5. Prestubjub, 5. 1-11

Ա՛յ իմ խորող, կարմիր խորող, Ման կուդայիր գոռող-գոռող, Փետուրդ արավ ողջ դար ու փոս էն չար աղվեսն, աղին ծաղիկ։

Κηվե΄υ, ωη ηδ΄υ, փոρρή η գապան, Ուոներըդ կարճ ու խիստ վաղան, Շըներն աժեն ջեզ չը «ասան, Ճարպիկ աղվես, աղին ծաղիկ։

ԼՈՒՍԱԲԱՑԻՆ

— Ծուղրուղո՜ւ. Աթլորը զիլ կանչեց Թառին. — Ճի՛կ-Ճի՛կ, Ճի՛կ-Ճի՛կ, Զարթնեց մթնում ծիտը ծառին։

— Ծուղրուղո՞ւ. Խոսեց ծեղին երկրորդ բերան. — Հա-Տո՞, հո-Տո՞, Նախիրն արդեն հանդը տարան։

— Ծուղրուդո՞ւ. Լույսը բացվեց երթորդ կանչին. — Վո՛ւյ-վո՛ւյ-վո՛ւյ-վո՛ւյ, Նստեց նանը տեղի միջին։

ՔԱՄԻՆ

— Ո՞ւ-ո՞ւ-ո՞ւ... Քամին է, քամին, Տես անզգամին. Ռերան չունի՝ փրչում է, Քևեր չունի՝ Թռչում է, Չեռքեր չունի՝ քաշում է, Իմ փոքրիկին քրշում է։ Կորի՛, դու քամի, Անպիտան քամի։ Մի՛ վախի, ջանիկ, Փեշրս պինդ բռնի, Ես Թող չեմ անի Քամին քեղ տանի։

ԱՌԱՎՈՏ

Հավը խոսնց երեք բերան. — էյ քնածնե՞ր, ծուղրուզո՞ւ, Բացվեց կարմիր ազոթարան, Ժամանակ է զարթելու։

Խավարն անցավ գիշերային, Հեռու մեզնից ու փարատ, Աշխարհ լցվեց լուսն ու բարին, Լուսն ու բարին անարատ։

Գյուզում ազմուկ, գյուզում խնդում, Օրը պայծառ, բուրավետ, Ժիր մըշակի երգը հանդում Զրընդում է գործի հետ։

† ԽՆՈՑԻ (ժողովթգական)

Հարի՛, հարի՛, խնոցի՛, Մեջդ բարի, խնոցի՛, Ունկրդ բարակ, խնոցի՛, Մեջրդ կարադ, խնոցի՛։

ԿՈՒՑՐ ԱՇՈՒՂԸ

Կույր աշուղը մի տան բակում Եկել ճստել՝ երդ է երգում. Երգում է ու սաղին տալի Էնպես տիսո՞ւր ու սրտալի. «է՞լ, պարոննե՛ր, երնե՞կ նրան, Ով տեսնում է ամեն օր Կապույտ կամար, արևի լույս Ու երեսը իրեն մոր»։ Երգում է ու սաղին տալի

ԿՌՈՒՆԿՆԵՐ

(ժՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ)

Կը`ռ, կը ռ, կըոկրոան Կոունկները Հա՝ Թռան. Կոունկների Թևի տակ Եկավ դարուն մեր դոան։

(ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ)

Հուռին դնաց բանջարի, Բանջար չեղավ՝ խոտ եղավ, Խոտի տակին ծիտ եղավ, Ծըլվբլալեն դուրս Թռավ։ Ծիտը Թռավ դերանին, Կանայ խոտր բերանին։

UPS/A-SP4

(ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ)

Արտուտիկ, Նախչուն տոտիկ, Իջնեն կալեր Գողտիկ-մողտիկ, Ընտրեն թարեր, Ուտեն կուտիկ, Կը ծրլվրլան Կրլմիկ-կրլմիկ,

____

ԱՐԱԳԻԼ

(ቆቡኒበՎቦԴԱԿԱՆ)

Արագի՛լ, բարով եկար, Հա՜լ, արագի՛լ, բարով եկար. Դու մեղ գարնան նշան բերիր, Մեր սրտերը ուրախ արիր։

Արագի՛լ, երբ գընացիր, Դու մեղանից երբ գընացիր, Հա՜ փըչեցին բուջ ու թորան, Ծաղիկները ամեն տարան,

Արագի՛լ, բարով եկար, Հա՛լ, արագիլ, բարով եկար. Բունըդ շինիր էն Տին ծառին, Մեզ մոտ մեա ամբողջ տարին։

ՈՒԼՈՒՆՔ

(ቆብቢብՎቦንԱԿԱՆ)

Գարունը հկավ ամպետով, Ամպերը եկան անձրևով. Անձրեր տանեվ արտին տամ, Արտը ինձ ցորեն տա. Ցորենը տանեմ ջաղացին տամ, Ջաղացր ինձ այլուր տա. Ալյուրը տանեմ տաշտին տամ, Տաշտը ինձ իմոր տա. Խմորը տանեմ կոնրին տամ, Թոնիրը ինձ Հաց տա. Հացը տանեմ բոշին տամ, Բոշնն ինձ ուլունը տա. Ուլունըը տանեմ նանիս տամ, նանս ինձ ծեծի՞, ծեծի՞,

որբըծ աբողող

\lambda (ժոզովթիսկան)

Մի' լինի ուրագի պես, Միշտ դեպի ջնզ, միշտ դեպի ջնզ, Այլ եղիր սղոցի պես, Մին դեպի ջեղ, մին դեպի ժեղ։

ፊՆፊቢበՒԿՆԵՐ

(ԺՈՎՈՎՐԴԱԿԱՆ)

4 nm ni կես կորեկ nibid ցաննվու համար, Ճնձղուկներ խռան եկան nimbini համար, Կռացա թար վեր առա цարկելու համար, Ղասաբներ դանակ բերին մորխելու համար, Աղջիկներ Թև քաշեցին փետրելու համար, Պառավներ աղինձ դրին եփելու համար, Դուռ-գրկից շուրջ բազմեցին ուտելու համար, Տերտերներ խաչով եկան օրհնելու համար, Աշուղներ սագով եկան գովելու համար, Ա՞լ հնճղուկիկ, Կարմիր տոտիկ, Սպիտակ փորիկ,

ԿԱՆԱՆՉ ԱԽՊԵՐ

Ε΄ η μωύωύς ωμαμέρ,
Ε΄ η δωύωύς ωμαμέρ,
Աρή^{*}, εία ζέω μέρ
Աρμ^{*}, εία ζέω μέρ
Νμή γρημη.
Νμημωχαιύ ζρωμά,
υμημωχαιύ ζρωμά,
υμήτε ζωμαμικα,
νωνατική ζωιζερ,
Αμρύαμύ δραμόρ,
Αμπύ δραμόρ,
Αμπύ δραμόρ,
Αμπύ δραμόρ,
Ε΄ η μωύωύς ωμαμέρ;
Ε΄ η δωύωύς ωμαμέρ;

ԱՇՆԱՆ ՎԵՐՋԸ

Սարի լանջին, Մեգի միջում Խոխոջում է Ու տըրտընջում Ջուրը բարակ, Ջուրը արխուր. --- Վաշ-վի՞շ, վաշ-վի՞շ, Ո՞ւր կորան, ո՞ւր, Sbph ni funm, Վարդը շաղոտ, Սարվորն ուրաքս, Սբրինդ ni fumq, Շուրջըս դատարկ, Շուրջըս տըքսութ... Վաշ.վի՞շ, վաշ.վի՞շ, Ո՞ւր կորան, ո՞ւր,

ԳԵՏԱԿԸ

— Λ^{*}ιρ Ευ <u>վ</u>ωησιό Այդպես ωρωα, Ա^{*}յ դու կայտառ, Սիրուն գետակ. Կանգ առ, խաղանջ Էս ծառի տակ։

«Չէ՛, փոքրիկը», Գնամ պիտի. Տես ջաղացը Գյուղի մոտի. Պետք է ուժ տամ, Որ պրտըտիւ

Βωδύ էլ հովտում Անուշահոտ Μնձ են մնում Ծաղիկ ու խոտ, Հոգնած-ծարավ Տավարն ու հոտ,

Սառն աղբյուրը Բարձըր սարի Դրանց Համար Է ինձ տալի Իր վով ջուրը Կըլկըլալի։

Իսկ կամուրջի Տակն էլ որ կա, Կա լվացջը Պառավ կընկա, Պետք է լվամ Քանի լույս կա։

Գե՜, տեսնո՞ւմ ես. Մնա՞ս րարով. Ճամփաս ցանած Հաղար գործով, Դադար չունեն Ես մինչև ծովթ։

ԱՄՊՆ ՈՒ ՍԱԲԸ

Ամպը եկավ Նստեց սարին, Նստեց սարի սուր կատարին։ -- Լըսի՛, պապի, ասավ Նրան, Լավ օրերըդ անցան, կորան. Խիստ սոսկալի Ցուրտ է գալի։ Ասավ, դնաց։ Սարը կամաց Մտավ սպիտակ Վերմակի տակ։

ՓԻՍՈՆ

(ծնՂնՎԲԳԱԿԱՆԾ

Φραπύ, φρασί σζωνζωύ, Φωνζηρη βαητο, φωρωνή Υωί, Ιτηπί βαθρωύ, τρίμορ αμι, Γύς αρ αιητος, ωυρίι α΄ς,

Փիսոն դնաց գողեղով, Փորը դատարկ, սիրտը դող, Դունչը մեկնեց կովկիթին, Շերեփն իջավ ճակատինո

ԳՈՒԹԱՆ

(ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ)

Լունը լուսացավ, Բարին շատացավ. Վաղ լուսարացին Գութան լրծեցին. Հորովել Տո՞

Գութանը լարած, Հոտաղը շարած, Մաճկալը մաճին, Ձեռը ականջին. Հորովել Հո

Գութան ջան, վարի՛, Ակոսը շարի՛ Թափ տուր, Թև արա, Շուռ տուր, սև արա. Հորովել Հո՟...

Βωύδύρ, ωρο ωύδύρ, Ζύδούρ, σπιδ σωύδύρ, Λιδεδωύρ ζωσι Κωg. Οργίμου է ωνσιζωδ. Ζηρπιζει καΐ

ԿԱԼԻ ԵՐԴԸ

(ԺՈՎՈՎՐԳԱԿԱՆ)

ΙΑρή, έιζη ջան, Ծիրան ջա՛ն. Հորովել ա՜, Հորովել ա՜ Ոտիդ արա, ուսիզ արա, Կալը կալսենջ, անձրև չրդա։ Տա՛ր, ման արա, ա՛ թեզ մեռնեմ, Դարմանը՝ գու, ցորենը մենը Չմեռն ուտենթ, հանդիստ ապրենը։ Օրը գնաց, ա՛ Ծիրան ջան։ Բանը մնաց, ջան, ախպեր ջան։ Ոտիդ արա, ուսիղ արա,

ՓՌՔՐԻԿ ԵՐԿՐՂԿՈՐԾ

(ԺՈՂՈՎՐԳԱԿԱՆ)

Սկավ գարուն, հկան հավքեր, Տաքցավ արև, դլգլան ջրեր, Սկան վարի-ցանքի օրեր։ Կռունկն ամոլ արեցի, Սաղերն հորիք լրծեցի, Ճնճղուկն հոտաղ վարձեցի, Կաքավն հացվոր բռնեցի, Արտ ունեի՝ վարեցի, Ցորեն, գարի ցանեցի։

ՔԱԶ ԿԻՎԻՎԸ

(ԺՈՎՈՎՐԴԱԿԱՆ)

Ճախիններում, գետին մոտիկ, Գեղափետուր ու խատուտիկ, Բարձրասրրունջ, ցրցունազարդ Ո՞վ է ճեմում սեղ ու Հայարտ,— Կի՛-վի՞վ, Կի՛-վի՞վ...

Գեղափհաուր ու խատուաիկ Քաջ Կիվիվն է գետին մոտիկ, Իր զինվորներն արքուն չորս դին՝ Ուրուրն ու բուն, բազեն ու ցին։

Ուրուրն ու բուն, բաղեն ու ցին Լագլագի դեմ արշավեցին։ Թևին արավ Լագլագն ահից. «Ամա՞ն, ասավ, մի՛ դիպչեք ինձ, Ինձ ու մանրիկ իմ ձագերին. Ճահճի միջին, առվի եզրին Մի հատ ոտիս կանդնած էսպես՝ Քաջ Կիվիվի ջրրվորն եմ ես»։

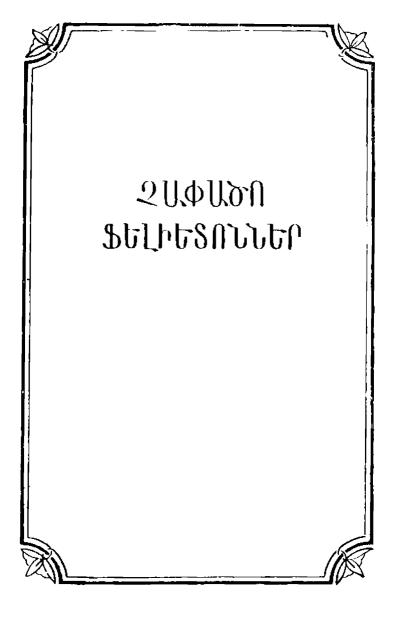
Ութուրն ու բուն, բաղեն ու ցին Ադռավի դեմ արշավնցին։ Թևին արավ Ագռավն ահից. «Ամա՞ն, ասավ, մի՝ դիպչեբ ինձ, Ինձ ու մանրիկ իմ ձագերին. Ծառի ծերին, սարին, ջարին՝ Սևեր Հագած ծընած օրես Քաջ Կիվիվի երեցն եմ ես»։

Αιρπιρύ πι ηπιώ, μωφέν πι **γρύ** Սադի վ*μ*μω ωρχωվεγρίν Ρևիύ աμωվ Սագը ահից. «Ամա՞ն, ասավ, մի' դիպչեր ինձ, Ինձ πι մանրիկ իմ ձագերին. Տիղմի միջին πι մարգերին Ορωρ-շորոր, խոնարհ πւ հեզ, Քաջ Կիվիվի տրնտեսն եմ ես»։

Λιραιρίε αι ρατί, ρωτικό αι τρίε Υρααιδιή ημα ωργωιμορίε. Φιμίε ωρωιή Υρααιδιήτε ως hg.

«Ամա՞ն, առավ, մի՝ դիպլեք ինձ, Ինձ ու մանրիկ իմ ձագերին. Ամեն աշխարհ, որ աշխարհին Գարունը գա՝ բանա հանդես՝ Քաջ կիվիվի աշուղն եմ ես»։

1 8 8 7

119.00-8

Սողումոնի պես, տե՛ր, ñu (աելջ չեմ ուղում, Ինձ նրկար օրեր Եվ վող տուր բազում։

Մի ձևոբ էլ շոր, Միայն մտղնի, տե՛ր, Մին էլ մի հաստ փոր, Տրոստ, ակնոցներ։

Եվ բավական է, Դու վերեն դիտե, Թե ինչեր կանե, Այդ ծառադ դիտեն

ՀԱՑԻ ՉԱՐՄԱՆՔԸ

ՆվԵՐ Գ. ԳԵՎՈՐԳ ՏԵՐ-ԿԱՎ**Ի**ՑԱՆԻՆ ԻՐ ՔԵՄԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒ~~Թ~~ՑԱՆ ՔՍԱՆՀԻՆԳԱՄՅԱԿԻՆ

Մեր բեմի Ծիծա՛ղ, քսանհինգ տարի Դու հըրճվանք տվիր այսքան սրտերի. Անձայն ժաքցըրիր ցավերըդ ներքին, Եվ այդ հանճարեղ ծաղրը քո դեմքին Դարձար հայկական բեմի պարծանքը. Բայց այդ չրշարժեց հայի զարմանքը.

Սիրելիդ մեռավ, և նա գագազում՝ Դու խեղկատակի դեր էիր խաղում. Միմոսի ճամուկ, երկայն գըդակով, Ծիծաղում էիր Տըզոր կատակով, Զսպելով հոդուդ անհուն տանջանքը. Այդ էլ չշարժեց հայի զարմանքը։

Ρη ვρετη μωητή մարդիկ հիացան, Ծափեր զարկեցին ու գոհ հեռացան. Դու տուն գնացիր հոգնած, վաստակած, Ոչ փող ունեիր, ոչ մի պատառ հաց, Իվ սակայն տարար այդ չարջաշ կյանբը... Այդ էլ չշարժեց հայի զարմանբը։

Դու թո աՉադին, Հսկա շնորհրով Շատ տառապեցիր անտրտունջ Հոգով, Աղքատ, անընկեր, անօգ ու անգործ Երկար ջրջեցիր փողոցից փողոց, Վերջը գնացիր ու մտար բանկը. Այդ էլ չըշարժեց հայի զարմանքը։

Բայց չըկարացիր բեզ լա`վ մշակել, Եվ ինչպես շատերն էին գուշակել, Համաշխարհա`յին արտիստ չըդարձար, Ոչ ուսո`ւմ առար, ոչ դպրո`ց անցար... Իզուր փչացրիր թո ձիրբն ու կյանթը... Այդ սաստիկ շարժեց հայի պարմանջը։

ՀԱՅԻ ՑԱՎԸ

(ՆՎԵՐ «ՄՇԱԿ»-ԻՆ)

Հայը թեև շատ ցավ ունի, Դայց ողջ մեկ չեն նրա համար, Մինն է նրան միայն սիրելի, Նրա հոգոան, խելքին հարմար։

Առե՛ջ, ահա, մեր ԹերԹերը. Ամեն տեղից գրում են միշտ, Թե՝ տրգետ է մեր տերահրը, Խիղճը մեռած, բարջն ամբարիշտ։

Ձեռը ես առնում— էլ բան չըկա— Մեր տերտերը ապահ, տըդետ, Մատաղահաս մի աղջկա Պըսակել է մի ծերի հետո

Շուռ ես տալիս, այլ տեղ՝ կարդում. Մնացել են մարդիկ խավում. Տերտերն այնտեղ լոնի մի մարդ, Գիշեր-ցերեկ խաղում է կարու

Մի ուրիջ տեղ տերտերն անկին (Աստված Հայից Հեռու տանի) Քանի տարի ծուխի միջին Կին է պաՀում ապօրինի... Հապա այստեղ՝ մեր կենտրոնում, Հայ տերտերը դրժած ուխտին, Առանց վարձի չէ կամենում Հողին հանձնել հայ պանդուխտին։

Այսպես անվերջ ու անփըտիր Ուր որ գնաս, մի կարճ խոսքով, Շուշի, Ղղլար, Բաթում, Իգդիր, Կարս, Երևան, Ղազախ, Մոսկով,

Գտրի, Գանձակ, Փիբ, Ասխաբադ, Բաքու, Նուխի, Թիֆլիս, Թելավ, Ամեն տեղ էլ տերահրը վատ, Ազգի գլխին դարձել է ցավ...

Եվ խեղճ ազգը շատ մտածեց, Վերջը մի ճար դտավ սըրան,— Շատ հոգևոր գպրոց բացեց Մինչև անգամ ընծայաշան...

Բայց ահա մեր խելոբները Հարց են դնտւմ այսօր կրկին՝ Խելբի՞ կրդա հայ տերտերը, Եթե ուսում առնի կարգին։

δή շատ միշտ է այս կասկածը. Թե ուսումը խելոքացներ, Մի՞βե ուսում առած մարդը Այս տեսակ բան կՏարցըներ;

Այսպես մեր հին ցավը էլի Մնաց ընդմիշտ անբուժելի, Եվ հայ թերթը շատ տարի դեռ Պիտի գրի՝ տերտե՛ր, տերտե՛ր...

ՀԱՑԻ ՏՐՏՈՒՆՋԸ

(ՖԵԼԻԵՏՈՆԻ ՓՈԽԱՐԵՆ)

Ջարմանք բան է մեր րախտն, ախպեր, Հայ դործիչին ինչ էլ անես, Լավ տեղ կրտաս, պատիվ, Թե սեր, Վերջը պետք է դու փոշմանես. Ահա ես ձեղ համրեմ մի-մի, Մեղջն, ասացեք, ո՞ւմն է հիմի... Չէ՛, մեղանում, աստված վկա, Արժանավոր մի մարդ չըկաւ

Φπέωδ, υυρί, տաղանդ ռանի; Մենջ էլ դրինը գործակատար, Բայց տեր աստված հեռո⊾ տանի՝ Հաշիվն այնպես խառնեց իրար, Այնպես անկարգ, ցրված եղավ, Որ իաղեյնի զահլեն փախավ... Չէ՛, մեզանում, աստված վկա, Մի շնորդքով... պոետ չրկաւ

Դերասանին շատ դովեցին, Այնքան ասին՝ գլուխ տարան, Մենք էլ տարանք... բանկի միջին Մի հեշտ պաշտոն տվինք իրան, Մի հե՞շտ պաշտոն, բայց տես այն էլ Կարենո՞ւմ է գլուխ հանել... Չէ՛, մեզանում, աստված վկա, Մի հատ կարդին... արտիստ չրկան Վիպաստնին բանքար ասին, Մենք էլ արինք... աստվածաբան, Բայց մի հարցրեք նրա մասին, Թե ի՞նչ կասի սովրող տղան. Չէ իմանում պատմել իրավ, Թե Քրիստոսն ինչպե՛ս հարյավ... Չէ՛, մեղանում, աստված վկա, Կարգին... մի վեպ գրող չրկաւ

Հայրենասեր և հոգեխոս Քարոզիչ էր մեծ ու բարի, Մենք էլ արինք... պոլիտիկոս, Ասինք՝ Թող մեղ կառավարի. Քայց գործերը այնպես տարավ, Որ աշխարքը լեղու առավ... Չէ՞ մեզանում, աստված վկա, Մի հասկացող... դլուխ չրկաւ

Վերջը, խոսքս կտրում եմ կարճ, Ով որ մեր մեջ ծայն է հանում, Մենք քաշում ենք այսպես առաջ, Բայց միշտ նրանք ետ են գնտւմ. Դուրս է գալիս մի օր հանկարծ, Որ իւաբված ենք աշքներս րաց... Չէ՞, մեղանում, աստված վկա, Մի ընդունակ գործող չրկա։

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ «ՄԱԶԱՆԳԱ»

(ՆՎԵՐ ԻՄ ԲԱՐԵԿԱՄ Ղ. ԱՂԱՅԱՆԻՆ)

Այսքան երազ, որ մենք Հայերս Ընդունակ ենք տեսնելու, Պարզ է, որ շատ սազում էր մեզ Հավ երազդիրք կազմելու։ Ծվ գրջերից՝ միջտ հայ ազգը Երաղագիրջն է շատ հարգում, Ինչպես կազմող տեր-հոր ազգը Ցույց է տալիս «Մըշակ»-ում։

Տեր-Հայրն այնտեղ ասում է, որ էլ չԹոդին երաղգիրջ. Ամեն կողմից ուղարկում են Շատ նամակներ ու խնդիրը...

Ծրաղագիրջն է, ասում է նա, Հայի ոսկի ընկերը... Եվ սրանում կասկած չրկա՝ Փաստ է ասում տերտերը։

ծրազգիրթը չի կարելի Տալ ապառիկ ոչ մի հատ... (Ի՞նչ ապառիկ, երը մի բանի Մուշտարի կա այսջան շատ)։

ԴԵՀ, իմ անգին Ասլան-ապեր, Արի Թողնենք ամեն ձիրք. Էլ չրգրենք հրգ ու վհպեր, Շինենք մի լավ հրազդիրք։

Ա՜խ, հԹե մենջ գեԹ մի֊մի հատ Երաղադիրջ հորինենջ, Ալնուհետև դրչով ապրող Կարդին դրող կըլինենջ։

էլ չենջ ծախիլ մեր գրջերը Ութսունուհինդ տոկոսով, Կոպեկ-կոպեկ առնել փողը, Այն էլ՝ կանխիկ միայն կիսով։ Տեր-Տոր նման քսան տողից Երկար մի աղդ կըգրենք, Մինչև նոր տիպն ընթերցողից Համբերություն կրխնդրենք...

Οψ σեη ανησήμο της μουσιωτών Այսպես առատ վարծ σι փող, Նոր կըտպենջ ավելի βանկ, Եվ ավելի մեծ ու Հորս

Իսկ երբ տանենը գրախանութ, Էլ չենք կանգնիլ լուռ ու խեղՃ. — Հայի ոսկի ընկեւն է սա. Ոչ ապառիկ և ոչ զեղչ...

Ապրի՛ս, տեր-Հայր, ի՞նչ լավ գիտես Մեր Հայ ազգի ճաշակը. Թե չէ՝ մենակ պարծենալով Զահլա տարավ «Մըշակը»։

ՎԱՑՐ ԸՆԿՆՈՂ ԱՍՏՎԵՐ

(ՆՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ)

— Հայրի՛կ, տե՛ս, տե՛ս, աստղը թռավ, Անհետ կորավ երկրնքից, Ո՞վ էր արդյոք, որ զրկվեցավ Կեսդիշերին իր կլանթից։ - Ո՛հ, իմ դստրիկ, հանդիստ եղիր, Մի հոդևոր հայր էր Նա, Phythe-glipth of Sugar achter, Որ մեզնից փող ստանաւ Փարիսական իր գործերով Աշխարճ խարեց, դրդվեցրուց, Այդ պատճառով աստված նրա Աստղի լույսը իսավարցուց։ Նա ամեն բակ ծախեց փողով, Ուորեց ամեն սրրբություն... Ujda withinky we ne unand Հաշիվ կրտա աստործուն։ - Հայրի՛կ, տե՛ս, տե՛ս, մեկն էլ ընկավ, bil splanglig as if apo, Una, Suipphy, to n'd Saiunad Ու պակասեց մեր կյանքից։ — Ո՛Հ, իմ դստրիկ, խաղաղ մնա, կեղծավորի մի ասող էր, Որ ծևացավ ամբողջ կլանքում Առաջինի, աղդասեր Ամեն անդամ նա իւնջույքում Բախտ էր մաղթում իւնդճերին,

Աղզի կենացն առաջարկում, Արտասութը աչքերին։ Ρωյց խեղճերը նրա ծեռջից Phylip-glaphy Sugmiddiad, Ազգին չեղավ նա կարեկից, Ոչ աղդ գիտեր, ոչ աստված։ - Luipp'4, int's, int's, insunne Brud, Հետքից մի կարձ դիծ թողեց, Kump Paul goup Pagent, ty dynew whymis tophby: - Ո՛ն, իմ դսարիկ, Տանզիստ եղիր, this annohile of around to, Ap pp upmand Stufus oppg Չուներ անկեղծ գործի սեր։ նա աղմըկեց, անուն Հանեց, Սանդուղը շինեց իր ազգին... by any dunphy, bpp wapped to Գըրպանները լի ոսկին։ - Zingph'y, mb'n, mb'n, abhu by pubund, Zhunghy flughy of down apo, Ասա, հայրիկ, էլ ո՞վ հանգավ, Աստղը պակսեց երկրնըից։ - Ո՛հ, իմ դսարիկ, մի՛ վրղովվիր, Մի խըմբագրի աստղ էր այն, Որ իր քերքը արպագրում էր Անձի համար միմիայն։ Նա՝ կուրացած իր ցած կրքից՝ Հայնոյում էր անամոթ, Եվ դորա տեղ միշտ իր ազգից Պահանջում էր րաժանորդ։ Գրրողները Նորա թերթից Հիշոցներով հալածված, Չումներ մի տեղ, մի թղթակից, Որ չըլիներ վշտացած։

— Հայրի՛կ, Տայրի՛կ, ինչ լավ եզավ՝ Այդ աստղերը վայր ընկան, Հայրի՛կ, Տայրի՛կ, այդայնս մարդիկ Մեր աշխարհеումն էլ չըկա՞ն։ — Ո՛հ, իմ դատրիկ, մի մասն են լոկ Այդ աստղերը, որ ընկան, Մեր հրկնըում, դիտե՞ս արդյոք, Որըա՞ն այդպես աստղեր կան։

480.4

Դե դրի, տեր Հայր։ «Յանուն հօր և որդոյ»... (Այսպես անիրավ բա՞ն եջ տեսել, տո՛, Կյանջս մաշելով փող դիղեն այսջան, Հիմի իմ ձեռքով տամ սըրան-նըրա՞ն... Բայց դե ի՞նչ անեմ, հետս ու՞ր տանեմ... Գուցե պոս վերջին առուտուրն անեմ, Գուցե կաշառեմ աստծուն ու աղդիս, Սրանով փրկեմ անունս ու հոդիս...)։ Դե գրի, տեր հայր։ Ուշըս դեռ վրես, Կտակ եմ անում իմ աղդիս այսպես։

Ամենից առաջ ես իմ կտակում Իմ մեռած եղրոր որդոցն եմ զրկում. Կտակ եմ անում, որ նրանք երբեք Չուտեն իմ փողից և ոչ մի կոպեկ։ Ջուր տեղը իմ դեմ դատ էին բացել, Բև իրանց բաժնին ես եմ տիրացել. Լավ էր, որ հաղիվ պրծա կաշառով, Մարդիկ էլ տեսան ընկել եմ շառով...

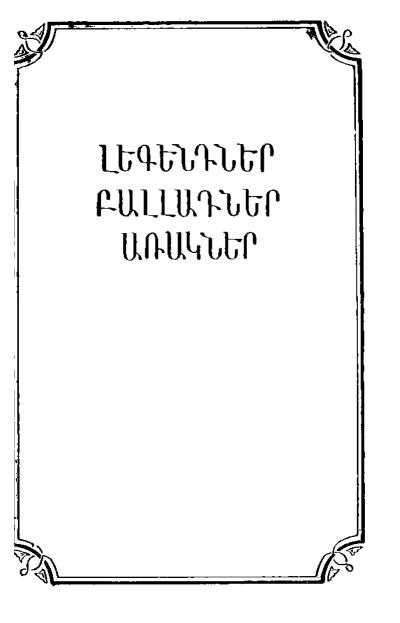
Գրի մեր ժամին մի հարյուր Թուման, Հետն էլ այսպիսի մի անխախտ պայման, Որ եկեղեցու դավԹում ինձ Թաղեն, Υύπου ζωύνη էլ կողքիս տեղ Թողևն, Տարին հինդ անդամ պատարադ ամեն, Հուգիս անպատճառ դրախտը տանեն. Սրանից հետո հոդան ինձ վրրա, Հոյակապ արձան դնել մարմարյա, Ոսկի տառերով վրրան փորադրած, Թե ազդիս համար ինչեր եմ արած։

Վանքի ղարոցին դրի մի գումար, Որ իմ անունով, իմ Տոզու համար Որդեգիր պահեն նըրա տոկոսով. Ամեն տարի գան խմբով, Տանդիսով Դամբանիս վրա գովը ու ճառ ասեն, Righ Stokph zwppned hus quobb, Պատկերս էլ կախեն դրպրոցի պատից, Թեկուզ մի թիչ ցած մեր հայրապետից։ Ապա այն տունը (որ կեղծ թղթերով, Ingha ulta [nd], upwand at gonad, Իբրև պարտքի տեղ, առա այն խեղջից Ու իրան լալով դուրս արի միջից...), Իմ Տոժար կամքով, իմ վերջի օրին Այն էլ տալիս եմ մեր մայր ախոռին, Որ վեհափառը զըրի մի կոնդակ, Անունս սփոի աշխարհ բովանդակ Եվ ինձ օրհնանքի այնպես մի գիր տա, Որ հրկրնքումն էլ ասաված հավատա...

Գրանից հետո մի գումար գըրի Հօգուտ մեր աղգի խեղճ ու որբերի Ընկերությանը Բարեգործական, Որ գլուխն անշարժ մնա հավիտյան, Նըրա տոկոսը մեր մեծ առներին Բաժնեն (իմ ղրկած) խեղճ ու որբերին, Ամեն մեկին տան մի-մի արասի, Որ ուտի՝ հոգուս ողորմի ասիս

- Հապա, օրհերված, տանու տերտերին Ժամոց չե՞ս տալիս թո հոգու խերին. Քանի վախտ ունես, այդ էլ ասա շուտ... Ասա՝ տանըցիր տան լավ կողոպուտ, Ոսկի սՀախրդ, նոր շորերրդ տան, Որ Տեշտ անց կենաս գուռն արքայության... - Lud, map Supp, up to pty to have her and house here and Որ խնձ միշտ հիշես քո պատարագում, Դագաղիս վրա մի բարող ասես, Ph hhy Suglaby, Std Supp th bu ... Այս կտակն աթավ հայ բարերարը Ու մեռավ գնաց այն մյուս աշխարհը. Միշտ երախաադետ մեր ազգը հայոց Նրան Տրոչակեց ազնիվ րարեդործ, Իր ժամի դավխում թաղևց ու մարմար Արձան կանգնեցրեց իր գործքին հարմար, Վրրան էլ գրեց պերձ տապանադիր. - 0°3, վոեմ հոգի, դու խաղա՞ղ հանդիր, Թեև դու մեռար, բայց միշտ բո հոգին Հրոկում է բարձրից քո Թրչվառ աղդին... Բայց երբ որ գնաց այն մյուս աշխարհը Եվ ուղեց մրանել արզարոց շարը, Հանեց օրհնանքի աարած պատճենը, Տերն մեր կարդաց դրդեց դենը. — Քո սիրտը Հանիր, ասաց, հողեղեն, Այնտեղ են գրված դործերրդ ամեն։ Եվ մարդու սիրաը կարդաց մեր տերը, Ուր տըպված էին նըրա գործերը. Կարդաց չա՞ր գործեր, – նաև կրտակը, Եվ... իսկույն դրկեց դժոխըի տակը։

ՇՈՒՆՆ ՈՒ ԿԱՏՈՒՆ

ľ

Ժամանակով Կատուն Հոն էր, Շունն էլ գրլխին գրդակ չուննը, Միայն, գիտեմ ոչ՝ որգիանց որդի, Ճանկել էր մի գառան մորթիր Եկավ մի օր Հմեռնամըտին, Կատվի կուշտը տարավ մորթին։

- Բարի աջողում, ուստա Փիսո, Գլուխըս մըրսեց, ի սեր աստծո, Ա՛ռ էս մորթին ու ինձ համար Մի գղակ կարի գըլխիս հարմար։ Վարձիդ համար միամիտ մընա, Համա-համա շատ չուշանա։

- Ալջիս վրրա, ջեռի Քուչի, Մի գրդակ ա, Տո մի ջուրջ չի. Քու Թանկագին իսաթեր համար Ուրրաթ օրը համեցեջ տար։ Փողի մասին ավելորդ է, Մեր մեջ խոսելն էլ ամոթ է. Ի՞նչ մեծ բան է, տո՞, հեր օրհնած, Միա՞յն, միա՞յն մի գդակի վարծ։ Ուրբախ օրը ջեռի Քուչին՝ Ուստից առաջ՝ բաց-բաց կուճին Թափ-խափ տալով՝ ծանըթ ու մեծ, Ուստա Կատվի շեմբում կանդնեց. — Ուստեն ո՞ւթ փափախս ո՞ւբ ա... — Մի ջիչ կացի, Հրես կերևա։

П

Ուստեն եկավ բուրբը Հագին, Շանը տեսավ, բեղի տակին Իրեն-իրեն թիչ փընթիվընթաց, Ու մուշտարու վըրտ խընդաց. — Ցուրտը տարա՞վ... վա՞հ, տընաչեն, Չես խող անում մի շունչ քաշեն. Հիջտ բան հո չի՛, հըլա Նոր եմ Ցրրցամ տըվել, թե որ կարեմ,

— Α δύρ ορδωυδ, ξυπδύς ωυω, ξη ρωρίωδω [η ξι ρύζηυ ωι Φηη δύ πριβίι, ζπιωπή ήωρη, Φυ ζξ' ωυω' ξηπιςς ωρήι ζων ωυπισ δυ, ζων ζάυ ήωρπιν, ζων μπυπισ δυ, ήρηδυ ηππιν, ζων'ν, ζω'ν, ζω'ν, ζω'ν, Ρωυή", ωμυηδρ, ηρύων πι αωδ... Κυωή Ρπιζήυ πι δυθηωσωδ Վδρωηωρδωή αρηπίμο ρωσι

III

Մին էլ եկավ, դարձյալ չըկար. Ես անգամը դիպան իրար. Էլ անպատիվ, անկարդ խոսբեր, Էլ Տին ու Ֆո՜ր, էլ Տեր ու մե՜ր, էլ դող Փիսո՞, էլ թուլալ Շո՞ւն... Բանը հասավ դիվանբաշուն։ Շունը մինչև գնաց, եկավ, Ուստա Կատուն կոտըրն ընկավ, Գրլուխն առավ ու մի դիշեր Հա՞լղե, կորավ, էն կորչիլն էր...

IV

έυ ορίωνρη πρύμ ορυ έ σπών ξυ ρωνο το σπωμές, δη πωρατίο γία υμωδατά έ, Αρωέη Ψωσιβύ-υμωσωνατί έ, Ψερ έ βρηχατό, άρρω άωγατό, δρέν σαρβίν έω έ στιματό. δού υμέρευ Ψωσατύ δων ήμηδ δω έ ηματυτί στο ρωρίμασωδ Φργωμιστά έ, πρήωδ ύπο έδ δρησωδ ωρήμε, βίο ση ήμορά.

ԱՆԲԱԽՏ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՆԵՐ

Մի օր Չըղջիկն ու Ճայն եկան Թե՝ ե՛կ դառնանը վաճառական։ Ասին ու խելջ-խելջի տրվին, Հավան կացան, պայման գրրին. Բայց՝ արի տես... որ փող չունեն։ Շատ միտբ արին, Թե ինչ անեն. Վերջը եկան Փրշի մոտը, Ընկան նրրա ձեռն ու ոտը, Ու մուրՏակով, ՇաՏով, կարդով, Փող վեր առան բավականին,

ինչջան պետը էր իրենց բանին։ Չիղջը մընաց, արնպան դառավ, Ճայր բոլոր փողերն առավ, Unad, unumby umily Shepu, Հասավ Մրսըը, Չինումային, Ֆարս, Հրնդրստան, Upurpromut... է՛լ խանկացին թիրմանի շալ, է՛յ մարզարիտ, դրմրուխա ու յալ, Հրնդու խութմա, փրստա, բաղամ, Եվ... ո՞ր մեկի անունը տամ. bu, op intered, upp apple, Առատ-առատ Նավը լցրեց. լՆավը լցրեց Հաղար բարով 7 Ու ետ՝ նկած ճանապարհով Ուրախ-ուրախ տուն էր դալի։ Ճամփին ծովում սարսափելի Այեկոծում, մրթիկ ելավ, Զարկեց, տարավ ապրանը ու նավ։ Միայն սովղաբյար Ճայր Լնօր Unwardsgud Shey at mehines Աղատվեցավ՝ փառը իր աստծուն, Բայց ի՞նչ սրրտով խեղճր դա տուն. Գա՜ – ի՞նչ ասի պարտըատերին, Ո՞նց երևա իր ընկերին... Ընկերն էնտեղ՝ դուռը կրտրած, Այթը ճամփին, վիղը ծրոած, Zuudpned & орь орр фррш, Թե՝ մեր Ճայր ե՛րը պիտի դա... Երկար նայեց, Ճամփեն պահեց, Շատ յավ ու վատ երապ տեսավ, Մինչև պարաթի օրը հասավ, Ac SnipSulp Bright Atripte, Փաւթը արակվեց կրաեր ծերին.

ј, нтричти, раз ртар ар. ξι չեք wunti, με պարտը nibbp... Գործ բրոնեցիք, Հորս ողորմի, bas out by at they a shap Paing to upday dwar himghe, Uning, mpain, and mulighours Purjus So op" dayp be bu Li ... Upugh'n, tombo put by mbaby. Ոսկի տա մարդ իրեն ձևտով, Չրկարենա առնի դոսո՞վ... Սրանից հետո ղե արի դու AL aba abhip mapun dupanc... Punganul to age funulation, Lugsugned to, pungmanuland. Ամեն մարդ էլ, ով որ լրսում, Հենց մի բերան էն էր ասում. - Wy wiln B &by, 2papph ne Ruy, b'u hup jound. - dw's, dw's, dw's, dw's, Անուններըը վաճառական, Ու էս տեսակ խայտառակ բա՞ն... Buis, duis, duis, duis, 2pash4 n. Bug ... 2papphi tumbu Span publiku Uppmp phpund unipa to quipur Բարկանում էր իրեն մրաբում, Ubhond to, mond, popul. — Ա՛յ քու տունը քանդվի, ա՛ Ճայ, Ա՛յ դու դառնաս գըրողի փալ, to h by put tp, op and wphp, Գյուխս էս ի՞նչ փորձանք ըերիր... Ու խընդրում էր ամեն անգամ. - Մի' նեղանա, Փուջ բարեկամ, Շատ ես կացել, 4m'y ilp phy \$1. Թուղի բուռացա երեկ Ճայից,

Ph' naya the knowphing Որտեղ որ է՝ շուտով կրդա, Itan of pub to under home ... - Սա լեմ ուզում ավելն, ախպեր, Կանվորկ համրած իմ փողր բեր. Tus be gepty, Ampun be gente. My upped in, the bet munit, Ձեղնից ավել բան չեմ ուղում։ ~ 25, wyw Pury, Ph dary, Ph niz, Փողն իր կարդին, շահն իր կարդին, Pul պատիվըդ... ես իմ հոգին... Ես հույս ունեմ... ասենը պարտը ենը... Բայց լէ՝ ախար մենը էլ մարդ ենը... Չէ՛, թու արածն ով մոռանա, Իր աստվածն էլ նա կուրանա...

blagh tumbu ibane wowd, Ծատ հույս տըվավ, շատ խոստացավ, Շատ սուտ ասավ պարտքատերին, Շատ ըսպասեց իր ընկերին. Բայց ընկերը չըկա՞, չըկա՞, - էս ի՞նչ ցավ էր, աստված վրկա. b'by ha publi to' down atig, Որ խայտառակ լինեմ վերջը... Ի՞նչպես պըրծնեն էս կըրակից, էս ահագին պարտքի տակից. k pt 2 wubs, Ո՞նց րոպասեմ. Նա ե՞րբ կըգա, ի՞նչ իմանամ, Ո՞ր չուրք ընկնեմ... ո՞ւմ մոտ գընամ.... Cum Sping wpwd, Դես-դեն թըպավ, ինչ որ ուներ տանը, հագին,

Ողջ հավաբեց, տովավ պարտքին, ծիփ մերկացավ։ էլ չրպրրծավ, Stopp inbuild, no Sup though : Թևեր առավ, ինթն էլ փախավ, Փախավ, կորավ, որ էլ էնպես, Դատարկ, սրնանկ ու սևերես,, Ոլ պատահի պարտքատերին, Ոչ երևա թույս աշխարհին։ Այնուհետև իր նամուսից, Spashyp' Stepy, huluws incopy, 8երեկները դես-ղեն Թաթլում, Applept & Span Septend Penand, Որ չերևա իր թայ-թուշին, Ոլ պարտքատեր աղա-Փուշին։ Buju ti dadaud, Ճըչում, ծրվում, Ջուրն է մըտկում, Դուրս է պրրծնում, Թևին տալիս, Ման է դալիս, Թե մի գուցե բախտը բանի, Կորուստն էլ ետ ջրրից հանի։ Роц Флего, шруба блегор вштид, Ճանկ ու ատամ սուր պատրաստած, Կողքովն ով որ անց է կենում՝ fuzzet & pbzt ne Supptied, Թե չե՞ն տեսել մեկն ու մեկին, to the Zaipt had Space the Πι ξύ ορήμα βήδιμα ομα ξι Մեկը մեկին դեռ չեն տեսել։

ԱՐԵՎ ԵՎ ԼՈՒՈՒՆ

(ԺՈՂՈՎԲԳԱԿԱՆ ԱՎԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆ)

thunid by, puple, splaned humpnening Կա մի լուսեղեն սիրուն ապարանը. Այնանդ հներբում, ամպերի գլխին Ամուր, անսասան կանգնուծ է նա մին։ Նրա դուներին պահնորդ չէ հոկում, Ոյ մոտից անցնող, ոչ ծայն է լովում. Միայն դյութական ամրոցի միջին Տաղարն առաջին յորած է մի կին։ holon & Saturnal, & purpartfulpp Վերև են թայած մինչ արմունկները. hang & Snilyned h whole booned. Որ փափկաննչյուն յորն եթերջում Անտոր այերը թեթև տատանում, Կամաց Տեռանում է, անհետանում։ ԱՏա Տամրընթաց, ծյունավասյլ, ճերմակ Ամպերը կտրած միմյանց բամակ, Ինչպես գնայուն լեռներ ահադին Ունկնդիր են այն թաղցրալուր նրդին։ Այն հրաշագեղ կինն երկնաբնակ Ունի հրկու հատ դեղեցիկ դավակ. by asta quityby pp apprets grouph, Lunde undlig plb 12 garne bluite hangehter thyphy & stop, munitit' thehumy, Նմանը չրկա երկնքում հրևշտակ. Այքերը սև-սև, մաղերը դանդուը,

Pul denppp' mqw. wonthe lacrogut, Շարմաղ, ինչպես Հյուն, իրավ լուսունակ։ Ապա թե խոսեց մայրը լուսածին. «Գնացե՛ը, որդիը, Արհղակ, Լուսին, Ublyg ghybpp, dining geptigp, Incounderphylip hundur wyhamps pp. Դե Հ, բավական է, գնացեր, որդիք, 26php hemisuport famplemithe dupplips -- Ես ցերեկը կերիած ասաց Լուսնյակը, Incompany him for a property for the second Եվ այնանդ ինչ որ տեսնեմ, նկատեմ, Գրդամ բեզ, մայրիկ, մին-մին կրպատմեն։ -4. 4. 4. 25, 25, 40 uponh 46. 4. 3 ybrehter, huuty Approdute uppris thetyp. Upph washyn hpopph' abound, Որոշիր, խնդրեմ, մայրիկ, մեր դերը։ - Լսի'ր, իմ Լուսին, չէ՝ խելոր ես դուն, Հորդորեց մայրը յուր համառ որդուն, Արեղն աղջիկ է, նա կրվախննա, Դու քաջ աղա ես, գիշերը գնառ Սակայն Լուսինը պսլին էր կանգնել, Uppnis prop young ghewith. Եվ այդ ժամանակ մայրը լուսածին Բարկացած դարձավ համառ Լուսնյակին, - Բավական Լուսին, պատասնի դու վես, Գնա՛ թո դործին, Տևռացիր այթես։ Ասաց, Լուսնյակի երեսին սիպատկ Խմորոտ ձեռրով զարկեց մի ապտակ։ Խաղվեց Լուսինն ու լացակընած Դութս եկավ իսկույն իր գործին զնաց. Բայց ապտակ կերած օրվանից դեսո hannan t bnm phou ac hatan Սակայն ամաչկոտ Արեղակն այժմ էլ Մարդուց էր քաշվում ցերեկով շրջել.

Եվ ահա մայրն Արևին տվեց Մի բուռը ասևը, այսպես պատվիրեց. -- Հողեղեն այբեր թե որ նայեն ընդ, Այս ասեղներով նրանց կրծակես։ Արևը շիկնած, մեծ ապարանքից Դուրո հկավ հրկինը, ամպի արանքից Նայեց աշխարհրին, կենսատու շռայլ Իջավ, լուսացավ երկիրը մռայլ, Եվ զվարխացավ բնունյունն ամեն։ Բայց մինչև այսօր ոչ մի հողեղեն 21 կարող նայել նրա լույս դեմջին, Uzehu & Sudnof, muby yu Shaphu Մեկը ցերեկը, մյուսը դիշերը, Ջոկ կատարելով իրանց ղերերը, Երկար ժամանակ իրար չրահսան, Սաստիկ կարոտով տանջվել սկսան։ Եվ տվեց աստված իրարից բաժան Parip at bapang of dud whome Bimu. Այդ տեսակցության ժամին կարոտած Քույրն ու նղբայրը գրկում են միմյանց. Իսկ բույթ ու նղբայր երբ որ գրկվում են, Մարդիկ մի un dad jacjuhy gphilaid bu

1 8 9 1

ԱԽԹԱՄԱՐ

Ծիծաղախիտ Վաճոս ծովի Փոբրիկ գյուղից առափոյա, Ծովն է մըտնում գաղասպողի Ամեն գիշեր մի տըղաւ

Ծովն է մըտնում առանց ճավակ, Բազուկներով առնացի Ջուրը ճողվում, լող է տալի Գեպի կըղդին դիմացիւ

Խավար կըզզուց պարզ ու պայծառ Մի լույս կանչում է Նըրան, Մի վառ փարոս Նըրա Համար, Չըմոլորի իր Ճամփան։

Սիրուն Թամարն ամեն դիշեր Այնտեղ կըրակ է անում, Եվ ըսպասում է անհամբեր Այնտեղ՝ մոտիկ դարանում։

Ծըփում է ծովն ալեծածան, Ծրփում է սիրտը տըղի, Գոռում է ծովն ահեղաձայն, Նա կըռվում է կատաղի։ **Եվ Բամարը սըրտատըրոփ** Արդեն լըսում է մոտիկ Ջըրի մողփյուն, ու տղջ մարմնով Սիրուց այրվում է սաստիկ։

Լրուեց։ Ծովի խավար ափին Կանգնեց սե֊սև մի ըստվեր... ԱՏա և նա... իրար գրտան... Կասկածավո՞ր լուռ գիշեր...

Միայն ալիջը Վանա ծովի Մեղմ զիպչում են ափերին, Հրբšըրելով հեռանում են Շրշունջներով անմեկին։

Նրրանը ասես փըսփըսում են... Ու աստղերը կամարից Ակնարկելով բամբասում են Լիրբ, անամոթ Թամարից...

Բամբասում են կուսի սրրառան... Ժամ է արդեն... ու կըրկին Մինն այնկոծ ծովն է մրանում, Մյուսն աղոխում եղերթին...

«Ո՞վ է ջածել էն խիղախը, Որ հենց հարբած իր սիրով, Սըրտից հանած ահն վախը Ծովն անցնում է գիշնրով։

Ծովն անդնում է մյուս ափերից Մեր Թամարին համրուրում... Աղջի՞կ խըլի նա մեր ձեռի՞ց... Ի՞նչի տեղ է մեղ դընում...» Էսպես ասին վիրավորված Կրզղու միջի ջահելներ Ու Թամարի ձնռքով վառած Լույսը հանդցրին մի գիշեր։

Մոլորվեցավ խավար ծովում Լողորդ տըղան սիրագար, Ու բերում է գողմը, բերո՞ւմ Հառաչանջներն՝ «Ա՞խ, Թամա՞ր...»,

Մոտ է Հայնը, խոլ խավալառմ, Ժայռերի տակ սեպացած, Ուր ամեհի ծովը է գոռում, Մերβ կորչում է խլացած, Ու մերβ լրովում ուժասպառ, «Ա՞խ, Թամա թ...

Առավոտյան ծովը ծըփաց, Ափը ձըգեց մի գիակ, Նըրա շուրԹին, պաղ, կարկամած, Ասես մեռած ժամանակ Սառել էին երկու բառ. «Ախ, Թամա՞ր...

Այն օրվանից սըրա Համար Կըզզին կոչվեց Ախթիամար։

PRAPABANNO PRAPANO

(ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՌԱՍԳԵԼ)

Կես դիշերին մուն խրճինում Մայրը լսեց մի խորդյուն, Եվ վեր նռավ ահը սըրտում, Նայեց քնած յուր որդուն։

Մի արարած սև ու խավար Նա նրկատեց սըրտադող, Եվ ճանաչեց սարսափահար՝ Օրորոցի մի չար գող,

Որ ղավակի թուկը բոնած Խեղդում էր սև ճանկերում, Եվ երեխան աչբերը բաց Չարչարվում էր ու հևում։

Խելակորույս իսկույն ևևթ Վրա Թռավ կատաղի, Եվ բռնվեցան իրարու Տետ Օրրանի մոտ երեխի,

Կես գիշերին մուն խըրճինում Կիսակենդան մանուկին Իրարից խլել են աշխատում Ծնող մայրն ու չար ոգին։ Կոիվ են տալիս. նախատում են, Եվ կրրծում են և նրջում, Իրար սեղմում և խեղդում են, Ճանկռում, ծեծում, ապտակում։

Եվ մայրական անհուն սերը Ուժ էր տալիս գերրնական... Եվ ուժասպառ, հաղթված չարը Թողեց օրրանը մանկան։

ԵՐԿԻՆՔ ՈՒ ԵՐԿԻՐ

by hing Sugary and Lephbage of op Ներքե՝ մայր երկրի երեսին Նայեց, Տեսավ դեղեցիկ դաշտեր, սար ու ձոր, Ikumanthhp, dudhp... h uppuSuppley brhhpp' Banud, mlaner, gpmmalan, Հայրկարծ սիկափվեց դարունքվա կլանքով, Վառվեցին օրտում Հրրեղեն բոցեր, եվ շնչեց հաղար ծաղկանց բուրմունըով... Եվ պինդ սիրեցին էսպես իրարու Իրարից բաժան, իրարից հեռու Dobby ne boyho ... Բայց ե՞րբ է սերը արդելը հարցընում, 26ug np quifu & upphip Saubasi, Երկինըն աստղաղարգ, անհամբեր, ազահ, Իր հաղարավոր աչըերը բանում, 2hmgmd burned appressed upper, Մինչև լույս նայում և չի կշտանում։ Եվ ասաղ-այքերը վառ-վառ ցոյանում, Ընկնում են երկրի կրծընրը ջրային, Որ փրվորում են, ուռչում, բարձրանում, Ճղնում են հասնել վեր՝ սիրահարին։ Եվ սիրող երկինքն ավելի վառված, Գիչերվա բոլոր զուգսով ղարդարված, Փռում է իրեն բոլոր փառքերը, Իր թոյոր աննչերն, այրվող կրջերը, Hundred, pappapatas,

Φωρπιδ է, ηηψοιδ... Եվ երբ չի հասնում իր անհաս սերին, Լուո-լուռ հպում է ցոլուն աչըերին, Ցոլուն աչքերից գիջերվա մինում Երկրի երեսին ցողեր են ընկնտոն,... Մարդարիա ցողեր՝ արցունք երկնային... Իսկ էդ ժամանակ երկիր-սիրուհին Հավար շրթունքով սարերի ծերից Համբույր է տայիս խիսգուռ ամպերին, Անհուն ծովերից, անխիվ ծովերից Հավար կրծըերով ձգտում է յարին։ Տանջվում է ուժդին, վառվում է սերը, Հուղվում են, փրփրում նրրա ջրերը, Սակայն չեն հասնում քնքուշ փափակին, Ծանրը տնքում են, հեծում մոլեդին...

> Ամպերի աակից, Իր միին դահից

Pոլորը տեսնում լուսինը անրուն Եվ բանաստեղծին պատմում է Pաբուն, Խե ինչպես ծովը գիշերվա մխնում Ուոցնում է իրևն կուրծքը տարփալի, նրկինքը Հաղար աչընրով ժպտում Եվ դաղանի տիրո Համբուլը է տալի. Եվ իրար Տամար հրգեր են տառմ, Իրար փայփայում, դղվում, արտասվում, Իրար փայփայում, դղվում, արտասվում, Եմ բանաստեղծը տխրում է սաստիկ, Նախանձում է նա, Pb ինչո՞ւ լունի Ինջն էլ էն տեսակ մի վեծ սիրուծիս

«ՊՈՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ»

Վաղո՜ւց, երբ մոտ էր երկրին երկինը, Ալ լրսում էր դեռ մարդկանց տերն-ինթը, էն յավ ժամանակ երկու մանուկներ Ունեին մի չար, մի անտիրա խորի մէր։ $- haph'_p - aphangh_p, - arghumminh_p - aphp,$ Այկսատանը արևը ու եկեր կերեր. Phy by dep punchely unapped անբան, Հասած արդերը եր Տինգ-վեց տարեկան... Այսպես բարկայավ մի օր խորի մերը, Ճիպոտներ տրվավ, դրրկեր Հորթերը։ Rusantyhum Sapplip, adundan Jug op. Կետ արին, փախտն, ընկան սար – Հոր uppung hinhhy' jurind, shurind, Փոքրիկ որբերը՝ քարեքար դայով, Վաղ էին տայիս անտառի միջում, Վաղ էին տալիս իրար կանչում, -- 9ngn'u, unu" pi - g f' f'Պետորուս, պառանքին - 987 - dui podui po dui condui con - 4. 4. 1- 4. 11, 4. 11. 1. 1.

Անտեր Հորքերը չըկան ու չըկան։ Ծարները կրտրած՝ խեղձերը եկան, Լալով չոբնցին.

> — Տեր աստոված, ասին, Ի՞նչ կրլնի, գրքառ՝ Գոնև խևեր Թևեր տաս՝ քրոչենը, Թըոչենը ու կորչենը,

Ωρ ζι ζωλωύρ մեպ մեր μπρβ մերը, Մինչև πρ գρουδέδερ կորած հորβերը... Հենց ասին-չասին անմեպ բերանով, Աստված որոտաց իր գըβπω ձայնով. — Ահա ձեպ βևե՞ր, սիրուն երեխե՞ջ, Թըոչուններ դառեջ, βրռած ման եկեր, Ωր էլ շրտեսնի ձեղ ձեր խորβ մերը, Մինչև որ դրաներ կորած հորվերը։ Գիշերը թնեցեր ծառերի ճյուղին, Ծեղը ու ծղուսը արեը անկողին, Required to the part of a transformed by երը որ դադարզուն եղաք ծեր տանից... through a duphing strug hours by wound was, **Գոջրիկ սրբերը փոխվեցին Յանկարծ** Ac Black manuals, Թրոյուններ դառան։ AL PULL WINWS Թրոյուններ դառած Pha dhugh tuop, Chiques wap no Sup, Opdaw Lu, Sphyned, Ubhabban hwarmal. - Апап'я, црини "р $-gt^{*}t^{*}$ - Պեարո'ս, գրտա՜՛ր։ - 2EE: - 4w'1-4w"1, 4n'11-4n"11, - Mui (- Jui). In u-In ce

ԱԴԻԾԱԾ ՀԱԲՍԸ 💷

Վաղ ժամանակ մի Տայ շենում Մի հարդևոր հարոն է լինում։ Նրրա բերնից՝ կեսուր-կեսառ Չէին լրսել մի շունչ, մի բառ, Չէին տեսել շուրքը մի օր... էսպես խոնարհ ու հարդևոր։ Մի օր մենակ օդում նրստած, Իր հոխ մազերն արձակ թուփած, Ազատ, անփույթ սանթում, հյուսում, Հետն էլ ձենով երդ էր ասում։ «Ալխարհբը բանտ, Մեջը անբախտ Ես մի գերի անխընդում. Սիրուն շորեր, Ջահել օրեր Ի՞նչ եմ անում էս բանտում։

υρυδί φουρία, διατημή θηγήα δητηριατί է, βραβριωτιά, Φραζατά αήμωδ Εύφδητα ωπωδ, Աημίω, φωίωζι ωρωδηπτά:

Ա՜խ, սև՛ թլի, Ջրբվի, փըլի Ծընված օրը աղջկա, Ցավ ու խընդում Փակված օրրտում, Ծիծաղ չըկա, ախ, չըկա...»։

*U*μύ ξι ζωύζιμου μασιβίο απου, *θ*ε ύλρα δρομαί δη βάνουρο
— ζα', ατ' τια', ατ', φαύζες βιέσξε,
Φίσηδα πατοπο,
— ζοιμοτη τατάπου, *U*ματη ζωταδοπο, *U*ματή ζωτου *V*μ το δροσταδ΄ *P*δ τροσταδ΄ *θ*δ το ματοδ΄ *μ*δ το

Սանրը միջի։ Աստվ-չաստվ, Մին էլ տեստվ՝ Սանրը զըլխին Հարսն առաջին Երդիկից Բրռավ Հոպոպ զառավ Ու վերացավ, Վե՞ր, Հեռացավ

Գրյխից կրպչի

էն էր ու էն. ԽեղՏն էն օրեն Հանդերն ընկած՝ Հոպոպ մընտց. Սիշտ էլ էն հին Սանրը դրլխին,

Չալի՞կ-մալի՞կ, Լեղուն լայիկ, Անխոս թուռ, Մոլոր, արիտւթ։

Ρωις Εργ Αυδίμωρδ Միան է գալիս, Δρ գլիսաբաց, Δρη ասելիս՝ Իր կեսութը բացեց գուռը, Վեր է Ջըոլում Սըրտատըրոփ Δι դեռ Շըչում. — Հո'-պո'պ..., Տո պո պ...

ԱԲԾԻՎԵ ՈՒ ԿԱՎՆԻՆ

նդամի մի անգում ակտասի միջին Արծիվո Կազսին Լոպես վիճեցին, Թե ո'րն իրենցից շատ տարի կապրի, Ութե է դիմացկուն պինդ ավելի։ Արծիվի ասավ՝ եռ. կազնին էլ թե՝ ես։ Երկուսն էլ համառ – հրպարտ էսպես՝ Մեծ-մեծ պարծեցան, սառարկ վիջեցին, Վերջը էս տեռակ պույման կապեցին։ Ժամանակ զբրին չինդ Տարյութ տարի Արթան Հավրհրի, արթան անտառի, Որ //ե արաչված էն օրին հասնեն, Europp offis ly quite fipmp what has Ու Արծիվը իսկույն հաղնուց ձեռացավ, Հրկոր իևերը շարժեց, վերացավ Դեպի ամպերը, դեպի ժայսերը, Ուր անց է կացնում իր լավ օրերը։ Կազորին էլ փըոհց ճյուղերն երկարի, $h_n p$ իսոր միսեց ճանկերն արմատի Ու Լնպես Հուժկու կանդնեց անտառում, Որ վայր չրեկնի էլ Հինպ հարյուր տարում։ Դարե՞ր անց կացան։ Եվ ահա մի օր Արծիվը եկավ ծերացած, անդոր, Ծըվոցը կրտրած, տրկար, հնալով, Press-Bucy Blann Swyhil pwpz mwjail Sun Summed of they, Smithy abuncato, Տեսավ, որ կազնին ընկել էր արդեն. Ճյուղերը նեն ղեռ խարմ ու կանաչ, Ընկել էր աշեղ փոթորկի առաջ։ — Հե՞լ, կանչեց. դոտող, պարծենկո՛տ Կաղնի՛, The jud Subushin had no phy shap. 2644 Swajnen manneg ih dus by your you,

Ընկել ես արդեն, անկոտրում Չըսկա։ — Հինդ Տարյուր տարի տպրել եմ կանգնած, Էդքան էլ կապրեմ գեռ էսպես թիկնած, Մինչև լրրանա մի Տաղար տարին։ Պատասխան տրվավ ընկած վիքիսարին։

JPPAN

ΎՀԱՑ ԺՈՂՈՎՐԳԱԿԱՆ ԱՎԱՆԴՈՒԹՑՈՒՆՐ

- U_{μ} su⁻ μ ... U_{μ} su⁻ μ ... g_{μ} shiph μ prote Կանյում է Որբն աղհկըտուր, Աշխարհըն այնինչ մրտած խոր ըուն, Ինքը մենակ շուրջը լուս։ Unphy to him of dudwing, Buyla myper ust an abymuch. Բուրքը տեսավ, իւեյքը գրնաց, Ուղեց դոռուլ Տարեմ տանիւ — Մի՝ վախենար, սիրուն բուրի՛կ, bu չեմ թողնի քեզ տանելու. Քես կրթույնեմ, ինչպես մրրրիկ, bu mylumpsphy Shan's, Shan's... buybu wawif pur Upsmip, Prange wound humpun d, young, Թողած իրևնց Հոր աշխարհըը, Ռուրքի դաժան յուծը թողած։ - Տե՛ս, են ձյունոտ, բարձրը սարհը, Ap Spydned by Shadned whu, էն սարերն էլ անցնենը թե չէ՝ Դենր, քուրի՛կ, է՛լ Թուրք չըկա... Հենց էս խոսքում՝ թուրքը հասավ, Uh shu prows' ourph mulphy. - how t washing, how t, www. Ո՞ւր եք փախչում դուք իմ Հանկից...

-Մի' վախենտոր, սիրուն քուրի'կ, կանգնած եմ ես չար խուրթի դեմ. Փախի՞ը, գընա՞ ինչպես մրթրիկ՝ Ես էլ կրդամ բեղ կըՏասնեմ... Ու եա դարձավ բաջ պատանին, 26hph 2m2 inth, quipt ne undhily, Զարկ են տալիս, զարկ են առնում Հայի անած կրարիձն ու թուրը... Աղջիկը արապ վաղ է տալի, Շունդը հատած փախյո՞ւն, փախչո՞ւմ. Մին էլ նայեց՝ թուրջն է գայի, $Φ_p v_{2nei} + λ_p v_{2n} q_h v_{2p} - 2 w_{2nei} \dots$ -Ա՞խ, ի՞նչ կրյնի Թոյուն դառնած... Կանլեց անից խեղմը հանկարծ, Ու, բաց էին պրոներն երկնից, ζραξη ύρημα δέδρ μασσιζωδι Դարձավ թրոյուն մի թևավոր, Երկինքն ելավ, թրոա վ, պրրծավ. Մրնա ց, մրնա ց, մինչև էսօր Pury alunghing bar spympsaile the optimity program program Stubly wind hurz & guip, 26hg Sautand & Saup alighpp' $= \theta_p \lesssim w^* \eta_{m}, \quad \theta_p \lesssim w^* \eta_{m}, \quad \lesssim h = t - m w_1 h$ 265 & much alizent h parts կանչում տրիւութ, աղեկրաո՞ւթ, Աշխարհըն այնինը մրտած խոր բուն, Խърр մենակ ու շուրջը խուու

1 9 0 2

204-620.6

(1696690.)

Փոցիսովի ձորում ծաղկում էր Շամոն, Կուսական դարուն ու սեր շընչելով, Փոցիտովի ձորում Թոշնում էր Համոն Ծաղիկ աղջըկա սիրուց տանջվելով։

2ξ', չեմ Տավատում իսկի թո սերին, Դու սուտ ես ասում, դու չես սիրում ինձ... Ասում էր Շամոն սիրահար տըզին Ու հեռո՞ւ-Տեռու հրրում իրանից։

Αι դարձյալ ηρնաց արդան սիրակեղ. Α՞ր կըրակն ընկնեմ, Շամո, որ դրβաս. Սիրոս չեմ կարող, βե հանեմ տեսնես— Ի՞նչ անեմ ուրիչ, որ ինձ հավատաս։

— Տեսնո՞ւմ հս, ամա, ասավ աղջիկը, Ցույց տալով լեռան դադանը ամեղ. Ինձ դիր բո ուսին, սըրինգըդ փըչիր, Ու վե՞ր, պարելով՝ տար մինչև այնտեղ։

Երը որ կըՀասնենք էն սարի գըլխին, Այնժամ կիմանամ, որ սիրում ես ինձ, Այնտեղ կըլինեմ ես բո սիրուհին, Ու սիրով կապված կիջնենը այնտեղից։ Ու ղբրավ ուսին սիրած աղջըկան, Սրինգը Չընչեց, ըսկըսվեց պարը, ՃանապարՉ ընկավ սիրաՅար տրղան։ Գեպի ամպամած լերան կատարը։

Φρύπιά է, αρύπι^{*} ά αλαγ σωγπληδι μ. վեր, Ηι αγαιρ է φαιμ, և αιδιήδης αιδπιά. — Դեռ χαία է Տեռու... π^{*}ησιλη ևα ημι φέ». Υπι μύλ χέα αμρατά, ημι απτικ δα αυπτά...

Ծալվում են հոգնած ծընկները տակին, Քըրտինջը վաղում ճակատից ներթև, Բերանն է հասել՝ Թըոչում է հոգին, Ալթերը մինում, շընչում հերհեւ

— Չէ, չեմ հավատում ես դեռ թո սերին, Դեռ շատ է հեռու դագանը լեռան... Ասում է Շամոն նըստած ուսերին, Ճրդնում է նորից ուժասպառ արդան։

Արդեն ամպերի տակին է պարում։ Մոտիկ է արդեն գադանը Հյունոտ, Վերջին ուժերը հավաքում, լարում, Դարձյալ մի պըտույտ, դարձյալ մի ոլորտ...

Մի թիչ էլ... թիչ էլ... վերջապես հասավ, Վայր դրավ ուսից սարի կատարին. — Հոգիս հանեցիր, օ՞ֆ Շամո...—ասավ, Ասավ ու ընկավ սրրինգր ձեռին։

— Այժմ բո սերին հավատում եմ ես, Այս ժամին ահա բոնն եմ հավիտյան, Ճըչաց աղջիկը, գըրկնց վերջապես, Գըրկեց Համոյի... դիակն անկենդան։ Այժըմ էլ ժեռուտ սարի գագաթին։ Դեռ ցույց են ապլի մի հին դերեդ։քան, Պատմում, ափսոսում անբախտ իգիթին Ու սարի անունն ասում Հոդեհան...

երուում անթերվե

Կես դիշերին կանիեղը վառ Կախ է ընկած երկընթից, Լուսավորլի կանիեղն անմար Հայոց մըինած երկընջից։

Կախ է ընկած առանց պարան Արադածի կատարին, Ու սեղանից Հըսկայական Լույս է տալիս աշխարհինո

Լույս է տալիս երկա՜ր դարեր Ու վառվում են միջտ անջեջ Սուրբի մաբուր արցունթները Յուղի տեղակ նըրա մեջ։

Π₂ մարդկային ձեռ կը հասնի Էն ահավոր բարձունթին, Եվ տ_{2 բ}ամին կը հանդցընի, Վիշապ-թամին ահագին։

Երբ պատում է մուն խավարը Չընաշխարհիկ մեր երկրին, Երբ տիրում է ահն ու վախը Թույլ, կասկածոտ սըրտերին,

Ով անմեղ է լիքը սիրով Ու Հավատով անսասան, Ով նայում է վառ հույսերով Դեպի Հայոց ապագան,—

Նա կըտեւնի էն մրշտավառ Ձահը կախված երկընջից, Ասես՝ աստծո աչքը պայծառ Հրսկում է ցած երկրնջից։

ՓԱՐՎԱՆԱ

1

Ռարձրագահ Աթուլն ու ՄըԹին սարեր Մեջբ մելջի տըված կանգնել վեհափառ, Իրենց ուսերին, Հավախջից էլ վեր՝ Բրոնած պահում են մի ուրիշ աշխարհ։

Ասում են՝ էնտեղ արծըվի նըման, Ծիծղուն, կապոսոակ երկընջի ծոցում, Նրստում էր էն սեդ սարերի արջան Իրեն Փարվանա Տերմակ ամրոցում։

Φωρվանա արքան մի աղջիկ ուներ. Ու ոչ մի որսկան գեռ իրեն օրում Էնքան գեղեցիկ Եղնիկ չէր տեսել՝ Իր որան անելիս Մըթին սարերում։

Աշխույժ մանկությամբ ղարդարում էր նա Ծերության օրերն ու սարերն իր Տար, Ու ապրում էր ծեր արջան Փարվանա Իրեն էն ջընջուշ ծաղկով բախտավոր։

Մեծ բախտը սակայն առաջևն էր դեռ. Եկավ էն օրն էլ հասավ երջանիկ, Ու ղըրկեց արջած ուրախ դեսպածծեր Ամեն մի ամրոց, ամեն արջունիջ։

—Ո՞րտեղ է, աստվ, էն չր․ջը, Թե կա, Իմ չընաշխարհիկ գըստերն արժանի, Թո՛ղ առնի իր ձին, իր դենբն ու գրթահ, Գա, ցույց տա իրեն, իր բախտը տածի….

П

Հագած, կապած ղենք ու զրրահ, Տիանք հեծած ամեհի, Ահա եկել հավաքվել են Կրարիճները Կովկասի. Ծեր Փարվանա Թագավորի Ապարանքի հանդիման Կաղմ ու պատրաստ սպասում են Մոտիկ ժամին մըրցունյան։ Հսպասում է ողջ աշխարհքը՝ Եկած, կիտված Փարվանա, Թե ո՞ր կրարիճն արդյոք պիտի Էն սիրունին տիրանա։

Հընչհց փողը։ Ահա փունջ-փունջ Գըրանիկներ, նաժիշտներ, Ահա աղջիկն իր նաղելի Ու Բադավորն ալեհեր։ Հայրը ինչպես մրռայլ մի ամպ, Աղջիկն անուշ մի լուտին, Ամպ ու լուսին իրար փարված՝ Դուրս են գալի միասին. Հառաչում է ողջ աշխարհջը. Կրտրիճները ջարացած, Երաղների մեջ են ընկնում՝ էս աշխարհջից վերացած։ --Նայիր, դրոտրի՛կ, իշխանագուն։ էս քայերին լայնայանը, Այժմ պիտի հանդևս դուրս դան, Պալքար մրտնեն չո առաջ. Մեկը իրեն ուժը ցույց տա, Մյուսը՝ լընորհըն իր բազկի, Ո՛րը՝ մարպիկ ձիարշավը, Ո՛րն (յ թափը իր վաղքի։ Իսկ երբ կրռիվն առնի դագար, Հայտնի լինին դաջն ու վատ, Ու երբ անցնեն մեր առջևից Կրարիճները պայաղատ, Ընտրի՛, դարկի՛ ձեռքիդ ինձորն Անհապիններից անհաղթին, Որ ողջ աշխարհ մայիլ մըճա Անվուղական ըս բախախն։

Ասավ արջան, ծեռըը ձրդեց, Նրյան տրվեց պայքարին, ILit his' washit wows by with Կարմիր խնձորն իր ձեռին։ — Գույլե, Հայրի՛կ, տրկար լավին Հաղթի մի վես արմարդի, Բայց չի կարող լինել երբեր Նա սիրելին իմ սըրտի... - է՛լ, Փարվանա չրջնաղ փերի՞, ի՞նչն է Տավան քո սըրտին,-Խոնրվում են կրարիմները, Խրնդրում կրկին ու կրկին։ - 9-ш*62 bu педпей, пицр", шрдш"/8. Անգին բարեր ու գունա՞ր, Ա՞ստղ ես ուղղուն, մենք երկընթից Վեր կրբերենը քեզ համար -ինչի՞ս են պետը ոսկին, արծաβ bi quai wange beterbete,

Ասավ աղջիկն. իրար անցան Կրտրիճները բաջարի, Ջիանը հեծան, Թրռան հապճեպ Դեպի չորս կողմն աշխարհի, Թրռա՞ն, շուտով գրտնեն, բերեն Անշեջ հուրը աղջրկան. Բայց... տարիք են գալի՞ս, գրնո՞ւմ, Նրրանք չրկան ու չրկան...

Ш

— Հայրի՛կ, ինչո՞ւ ետ չրդարձան էն քաջերը սիրատենչ. Մի՞Թե, Տայրի՛կ, ինձ մոռացան, էլ չեն բերի հուրն անշեջ։

—Ո՛լ, իմ դուստրիկ, կրգան անշուշտ Ու կրբերեն էս տարի. Կրռիվներով արյունըռուշտ Լիջն է ճամփեն ջաջերի,

Λ'ų իմանա, պետը է անցնեն Մութ աշխարհրից, Սև ջրրից. Λ'ų իմանա, պետը է փախցնեն Յոթղըլխանի դևերից։

Անց է կենում դարձյալ տարին. Նայում է կույսն ամեն օր. – Ու՞ր է, Տայրի՛կ, հ՞րբ կրգա Նա՝ Սարից թրռած ծիավոր։

Միշա հրադում ես տեսնում եմ Էն Շեթոսին ապազա, Հութ կարոտով Որոած իմ դեմ, Լուսանում է... ու չրկա։

— Կըպա, դրոտրի՛կ իմ քանկագին, Հեշտ չի բերվում հուրն անշեջ. Շատ, շա՛տ անդամ բերող հոգին Ինբն է Լրվում Ֆրրա մեջ...

Անց է կենում դարձյալ տարին. Նայում է կույսն ամեն օր. Ոլ մի սարից, ոլ մի ճամփում Չի երևում ձիավոր։

— Հայրի՛կ, հայրի՛կ, մի՞նե չըկա Էս աշխարհրում անշեջ հուր. Թառամում է սիրտըս ահա, Պաղ է էս կյանըն – արխութ...

էլ չի խոսում. մռայլ, տըրտում, Լուռ է արթան ալևոր, Սև-սև ցավերն իրեն սըրտում՝ Միտբ է անում ղըլիւակոր,

11

եսպես անցան շատ տարիներ. Տրիուր աղջիկն արջայի Նալե՞ց, նայե՞ց սարերն ի վեր, Ճամփաներին ամայի, Հույսը հատավ,... լաց եղավ. ξυρωΐ υ ωρωί μα μπ μπ δ, Νρ μβ μμαρί μα μπαιωυτερ, Όωδμο ρωιμωρύ τι υτάρτο. Όωδμο μητιών, μυρώ μ δίστ... Κιστα μάτι μητιστάτοντα δια μα ματιστάτος Ντο Φωριμούνα μβύ ματιστάτος Αι μυ μπομομούνα δι μυ μπομομομομούν δια μα μα ματιστάτος Ομ μητιστάτος Ομ μητιστότος Ομ μητιστάτος Ομ μητιστάτος Ομ μητιστάτος Ομ μητιστάτος Ο

Unna the the Phillenberg. Որ գիշերվա իսավարում, Որտեղ ճրրադ, որտեղ կըրակ, Որտեղ յույս է երևում, Ludwedned bb, Income you mand, Մեջն են ընկնում խելագար, Ասում են, թե էն Փարվանա *Զահիլ*ներն են սիրավառ։ Lowwybing ph to wate, Tupati Plak Phptnutp. Ու տակավին Տուր տեմնելիս Մեջն են ընկնում անհամբեր, Զանը է անում ամեն մինը, Շուտով տանի, տիրանա... AL windred hu, windred wuders Կրարիմները Փարվանայ

1905

ԳԱՌՆԻԿ ԱԽՊԵՐ

Ορίπι πρυθρ, Απιρ πι ωψωμορ, Απρω´δ φύπιδ δύ Αδηπι. Աρևը վωα, Ճամփեն Երկար, Ας աղբյուր կա, πς ωπηιι

Քույրը մեծ էր, ոնց որ լիներ Կը համբերեր արևին, Բայց ախպերը փոքրիկ էր դեռ, Չէր դիմանում ծարավին։

.....

Գընում են, գընտուն, տեսնուն են, ճամփին, Կովի ոտնատեղ՝ մեջը լիջը ջուր։ «Քուրի՛կ չան, ջուրիկ, ես շատ եմ ծարավ, Ի՞նչ կըլի Թողնես խըմեն մի պուճուր»։

— Չէ', ախպեր ջան, չէ', դու կով՝ կըդառնաս, Կովի կճղակի տեղից մի՝ խըմի. Մի քիչ էլ կացի... քիչ էլ որ կենաս, Առաջներս պաղ աղբյուր կա հիմի։

> Երկու որրեր, Քուր ու ախպեր, Գընո՞ւմ, գընում են Տեռու. Արևը վառ,

Ճամփեն Երկար, Ոչ աղբյուր կա, ոչ առու,

Գընում են, գընո՞ւմ, տեսնում են Տամփին Ձիու ոտնատեղ՝ մեջը լիջը ջուր։ «Քուրիկ ջան, ջութիկ, ես շատ եմ ծարավ, Ի՞նչ կըլի խողնես խըմեմ մի պուճուր»։

— Չէ', ախպեր ջան, չէ', դու ձի կպառնաս, Ձիու ամբակի տեղից մի' խըմի, Մի բիչ էլ կացի, բիչ էլ որ կենաս՝ Մոտիկ մի պուլալ աղբյութ կա հիմիւ

> Ορίμαι αρφορ, Ροτιρ αι υψυφορ, Φράνοιτί, αρίνατις δύ ζουσι. Κρώρ έμου, Δωθήσδι δρήμορ, Ος υπαριμέρ ίμω, αι υνακο

Գընում են, գընում, անսնում են ճամփին Գառան ոտնատեզ՝ մեջը լիջը ջութ։ Փոթրիկ ախպերը էլ չի Տամբնրում, Քըրոջից թաջուն խըմում է պուճութ։

Քույթը մին էլ ետ է նայում, Որ մի գառը մզկտալի Իր ետևից տիտւբ մայում Ու մայելով վաղ է տալի՝

Νοης Οπύσιχη Αμη Επισιβιο, Αμη Επισβρο, μυβία, ημεβία. Ρωης Ει βίας μόλος, Ρωης Ει αίτη μόλος... Երկու որբեր, Քուր ու ախպեր, Գառն ու աղջիկ մոլորված, Հեռու երկրում Տրիսուր-արրառւմ Գրնո՞ւմ, գրնում են կորած։

Սոված ու ծարավ դընում են, դընում. Գընում են, դընո՞ւմ, չըդիտեն իև ուր. Վերջապես մի հով անտառ են մրտնում, Անտառի միջին մի զանգակ ազբյուր։ Կուշտ-կուշտ իրմում են էն ստոը չրից, Հետո Մանուշը ծառն է բարձրանում, Գառնիկ ախպերն էլ ծառնրի տակին Մուշ-մուշ արածում, որոճ է անում։ Իրիկան պահին խորհրնջ քրրքիջ... Հրցվում է հանկարծ անտառն աղմուկով. Մոտիկ են դայի ծայները բիչ-բիչ...

Տեր աստված, արդյոր ի՞նչ Հրաշը է սա, Վայրի անտառում իջած էս ծառինո

-Մեղ որբության ցավն է բերել Ձեր աշխարհրը անծանոթե Ջայն է տալի ծառի վրրից Միր Մանուշը ամաչկոտ։ Մննդ տուն չունենք, ոչ ապավեն Էս լայն-արձակ աշխարհրում, Մութն էլ հիմի շուտով կրնկնի, Վախննում ննր անտատում։

Ուծառաները գառն ու աղջկան Առնում են բերում պալատն արջայի։ «Ո՞վ ես դու, սիրուն,— Հարցնում է արջան, Անբան դառան Հետ ի՞նչ ես ման գալի»։

Կանգնում է աղջիկն էստեղ նորից նոր, Պատմում է, ինչ որ պատմեցի ես ձևղ. Թե ապրած կենաս, ահեղ խագավոր, Մեր բանը, հապա՞, էսպես ու էսպես...

Թաղավորն նրբ որ լրսում է մինօ-մին՝ Ե՛վ շատ ցավում է, և' շատ հավանում. Անում է նրրան իրեն Թագուհին, ՑոԹն օր, չոԹ դիշնը հարսանիք անում։ Λι ψωπερ σβετιά, 20,20η φωζιβδουά, Ιρχύ οι δρεωύρη ωφρουά է Մωύοις. Գառնիկ ωφοηδρύ էι δοία պաροσδηθόρουά Ι Βροσ է ωδιουά οι φωφουά ωδους.

Պալատումը կար նախանձոտ ու չար Մի պառավ կընիկ, մնուց աղախին, Նախանձում է սա, թե ո՞նց պիտի գա Մի որբ՝ թագուհի դառնա մեր գլխին։

Մի օր էլ գալի, գըլուի է տալի, Առաջը կանդնում, կեղծավոր գովում. «Արի բեղ տանեմ, սիրուն ԹաղուՏի, Չրփ-չը՜փ բողացնեմ շարմաղ էն ծովում»։

Խաբում է, տանում, ղցում ծովի մեջ Շորերը առնում, նա բերում ջազաջ, Հագցընում իր սև, դարձվոր աղջըկան, Պալստ ուղարկում ինադուհու տեղակ։

Երևոր ծածկած խանձր շրդարշով Պալատ է մրտնում էն սուտ խագուհին, Ու Թագավորն էլ կասկած չի տանում, Թե ո՛վ է Եկել բաղմել իր գահին։

Բայց ինչ անում են, ինչ որ չեն անում, Չեն կարում էլ տում, ըերևն Գառնիկին. Մայում՝ էս ափից էն ափն է վազում, Մայում՝ էն ափից ետ գալի կըրկին։

Ի՞նչ անենք սըրան, ո՞նց անենք սըրան. Գառավն ու աղջիկ շատ միտք են անում. Վերջը գալիս է դարձվոր թագուհին։ Անկողին մրտնում, հիվանդ ձևանում։ էլ Թանկ ուտելիր, էլ աղնիվ մրդեր Բևրում են փըռում, խնդրում, աղելսում. Մըտիկ չի տալի ոչ մեկի վրա. Վերջը Գառնիկի մըսիցն է ուղում...

«Բայց չէ՞ որ, Մանուշ, թո հղբայրն է նա, Ո՞նց ես նըրա միսն ուղում դու հիմա...»։

— Ի՞նչ անեմ, ինձնից նա աղիղ Հո չի՞. Ես որ մեռնում եմ, թեող նա էլ կորչի... Ասում է, ճչում. «Վա յ, մեռա՝ աման... Ու թագավորը տալիս է հրաման.

> «Կըրակ վառեցեք, Դանակ սըրեցեք, Բևրեք մորիեցեք, _Ախպեր Գառնիկին, Որ առողջ լինի Իր քույրը տիկին»,

Թագավորա էսպես պատվեր է տալի, Պատվեր է տալի ու գուրս է գալի, Գընում է ծովափ սաստիկ սրտնեղած, Թե ո՜րջան Մանուշն անգուն է եղած...

Մայում է, լալիս Գառնիկ-Ախալերը, Լացացնում է ժեռ ծովի ափերը, Մի ափից բըռնած մյուս ափն է Թըուլում, Մարդկային լեզվով բըրոջը կանյում.

> — Քուրիկ ջան, թուրիկ, Կըրակ են վառում, Կըրակ են վառում, Դանակ են սըրում, Քուրիկ ջան, թուրիկ,

ւրար ասպուսդրայ Օգնության հասի, Սպանում են ինձո

Լրսում է արքան՝ տեղը քար կըտրած, Ով ալիքների միջիցը հանկարծ Շատ ծանոն մի ձայն հեռո՞ւ, խո՞ւլ ու խոր Կանլում է քնջուշ, կանլում է անղոր.

> «Ախպեր ջան, ախպեր, Անհեր ու անմեր, Անջուր ու անտեր, Իմ Գառնիկ-Ախպեր, Դրժար է տեղըս, Չենըս չեն լրսում, Ձենըս չեն լրսում, Ձեռըս չի հասնում։ Ա-խ, չար պառավը Սև արավ օրըս, Այժմ էլ կրսպանի Գառնիկ-Ախպորըս»։

Լրսում է արբան, պալատն է Տասնում, Պատոում է թողը ԹագուՏու դեմբի. Պատոում է, տեսնում... րայց ի՞նչ է տեսնում, Ո՞վ է իր գաՏին եղել ԹադուՏի...

Էսպես թարկացած գտռում է արջան, Ժողովուրդն ամեն Թընդում է ցավից, Գալիս է կանգնում, գրցում է ուռկան, Անմեղ Մանուշին Հանում է ծովից։ Հանում է ծովից, գահին բարձրացնում,– Կրկին Թադուհի ու տիկնանց տիկին. Գառնիկ-Ախպերն էլ անչափ խընդումից Պատռում է իրեն ոչխարի մորթին,

Դուրս դալի, կանդնում սիրուն տղամարդ, Ճակատը պայծառ, աչքերը վառ-վառ, Ոչխարի տըկար մայունի տեղակ Մարդկային լեզվով ազատ ու Ճարտար։

Իսկ չար պառավին, իրեն աղջըկան, Որ խարել էին աշխարհ բովանդակ, Վրզնհրից կապում ջաղացի _քարեր, Գրցում են ծովի անդունդը անտակ։

> Ορίης πρέδη, Καιη αι ωίωψιη, Առած պատիվ, գած αι βως. Աշխարհըն Էլի Խաղա՞ղ ու լի՞, Չարը Թաղված ծովի տակ։

1908

ՉԱՐԻ ՎԵՐՋԸ

thund t of wwp, էն սարում մի ծառ, En Sunnis Appraily, Φρεωφουί it point, **Բր**նում երեք ձազ, Ու վրրեն Կրկուն։ - Կո' ւկու, կո' ւկու, իմ կուկունե'ր, Ե՞րբ պիտի դուս առներ Թևեր, Prastip, ynuwr, Ուրախանաթ... bugard by dwaphy 4phpate. Մին էլ, ըհը՝, Աղվեսն եկավ. to umpp hold to $-bu \delta m n p h u b,$ Ծառում փրչակ կա Prombred Sh profes tu " 4 + 646, Տիրացել թարուն։ U h, ци. 4µ4пс, 5hiw'r 4p4nс, Քանի՞ փոքրիկ ծագ ունես դու։ — Երեք Հատ ծաղ, աղա Աղվես։ – Երեք հատ ձաղ ցույց կը տամ բեզ։ Ու չե՞ս ասել, դու, անամոն, Մինը ծառա գրրկես ինծ մոտո Չրդի շուաով մի հատր ցած, Թե չէ՝ կացինս հրրեն սրրած,

Λ' ψ μητήμ ζω μαρκή υπα. υπρί παθύτρου է ζαιζαυπα... Λ' ψ μα βαιού ψυα ψείναι ύτα υζημηχ παιρό φαι περαύτα, υζημής παι υρηπό ψασύμ, υμαίς στα υρηπό ψασύμ, Λι σράδι ζυση, θισικά ψαθύμ, Δαφόρ παιό, πιτη σύψ-άδψ... υμ φρητή ζύ στομαδ ψασμίτι υμ τη φαι πι υπαιώτα, υμ' ψαμότα, φυρή φωτι

էսպես ասավ Ագռավն ու թետով գնաց։ ԱՀա կրկին Աղվեսն եկավ։

- էս սարը իմն է, bu Swap pill ber Հաղիվ էր ասել, Կկուն ընից պուիսը հանեց՝ - Սուտ ես ասում, դու խարեբա, Անխիղն դազան, անկուշտ, ադան։ N'd & milli fumby phy ump, Սարն ամենքիս է հավասարա Νων δα δήδι απισ στορ πωρλάι, bu ti Shimp' Show bu hupdal, Quinnelfalippi medle bit play... Կորի, գրնա, դու չար Աղվես, Հերիը ինչքան սուտ ես խաբել, Zhith aportal, the dumance by. Կացին չունես ծառը կրարես։ - R'd wand plays - Uqnaifs analy — Ադոա՞վը, յա՞վ։

Ու Ագռավի քրա բարկացած Աղվեսը պոլը բաշեց, Հեռայամլ Գնաց մի դաշտում սուտմեռուկի տվամ, վեր ընկավ, իբրև Թե սատկել էւ Ադռավն էլ կարծեց՝ իրավ

2nd 8. Anci wi jui, 8. 1-16

2-1 - 7-- 21 ս Աղվեսը՝ հա'վ, հանկարծ բռնեց։ - **?**w⁻-*q*w⁻, *q*w⁻-*qw*⁻, Undbu ungu... - Ա՛յ դու կռաված չարալեզու, Ո՞նց Թե Կրկվին ասեյ ես դու, Բե ես կացին չունեմ սրրած... Կացին չունե՞մ... դե հիմի կա'ց... — Цш~ј, рыц быцш, Илива шаш, bu hil woke, zhil neputined, ինձ քրրքրրի, ինձ կեր հում-հում, Տո'ւր ինչ պատիժ սիրարդ կուղի, Բայց մի վերջին խոսբըս լըսի։ նս էն սարում, հենց դեմուդեմ, buyha of publy yustriam nited, Որ չես գրունի դու քո օրում Ոչ մի թառում կամ անտառում։ Ընչի՞ համար էն ահագին Գանձր կորչի հողի տակին։ Արի գրնանը, հանեմ տամ բեղ, ինքան ուտե՞ս, էնքան ուտե՞ս... Թե չը լինի ու սուտ դուրս դամ, υα ζη ξαώδη δήχω ζωνδ στ ζωνδ...

—Գնա'նթ, ասավ Աղվեսը։ Թե կըլինի, շատ լավ, Կ չի լինի, էլի ջեզ կուտեմ։

Գնացին։

Վերևից Թոչելիս Ագռավը նկատել էր, որ մի Թփու առկած էր գյուղացու շունը։ Աղվեսին տարավ, տարավ ուրս բերավ ուղիղ էն Թփի վրա։

- Ա՛լ ասավ. էս Թփումն է իմ պահուստը։

Աղվեսն ագահ վրա ընկավ Թփին. շունը վեր Թռավ, կո որդից րոնեց ու դրավ տակին։ Աղվեսը խեղդվելով սկսա տերոպլ.

2040.5

(ԿՈՎԿԱՍԻ ԱՌԱՍԳԵԼՆԵՐԻՑ)

(Հատված)

ζωή ζωύ δήζατα, βό πη ημηπιό, ζήδ σωδωδωή, δωρ ωζήμωηδατά Աυατό δύ βό ήμοη δη ήζήμαδο. Մή δό ήζήμωδ, ζδρώδ ατόδη, Πη βό δωηηήή δημα ωζρατό Φύ δωσημή δωδά ατ δησδη, Μό δωσωμαή δωδά ατ δησδη, Νό δωσωμά δωδά ατ δησδη, Νά τη μόδη ατ ήμη δημα, Π΄ή ξη φηζήμη δατ ήδη ήμερο, Π΄ή ηπερα ήμημη δημα ηβδως;

Ուներ անթիվ ու անջանակ Ոչխարի Տոտ, մարդի բանակ, Կովի նախիր, խոզի բոլուկ,

Երամակներ ծիու, ջորու, էս բոլորը ցրրված, փրոված Thusk Sudh why Shnaw Մինչև ուր օր թըշեր, տաներ, Եր աշխարհքի սահմանն էն էր. H'd to applying she due harmed, Ո՞վ ղուրս կըգար Նըրա դիմաց։ Մի անդում էլ էս իշիսանը Երը նրատած էր իրեն տանը, Լեղապատաղ ները ընկավ առա by Samlah dhewhwgode. - Ապրոսծ կենտու, մեր տեր իշիսան, Հապա՞ էսպես հրաշը մի բան. Արածում էր ծովի ափին Pangan Binton Due Samboh, Մին էլ տեսնենը՝ ծովի միջին Up dholumph Supp & guilt Up dpppupp dupg hit wund, Որ մենը իր մոտ լու ենը չընչին, Under Spiech derichte & Smotherid, Paly appropring undarph of hopking Եկավ, կանգնեց մեր Տանդիման Ու որուսար ամպի Նրման. al'd L, wound, Lundo poport Թողնում ապրանքն իմ հանդերում. Կորե'ը իսկույն, ավացակներ, Shapu pulip of Small ghamme էն ժամանակ վեր կացա ես A yumwolouto mpolle tombo. « kn ubwhhund, And walabonia Ջուր հա էդքան բարձրը գոռում. Ad to pasho, nucley to your էս մի բանը լավ իմանաս, Դու, երկնահաս, ահեղ հրոկա, Մեծ իշիսանի ապրոնըն է սա,

Ո՞վ է գրլխից ձեռ վեր կալած, Ո՞վ պուրս կը զա նըրա դիմաց։ fuig pus hulp injuty bi էն անճոռնի աժղահակը, էն ամպերից ցած կրոացավ, Ling hopily dadh nulp, Դուրս հանեց մի ծուկն ահագին Ու դեմ արավ արեգակին, Որ խորովի...» – Հազիվ Լաբան Պատմեղ Հովիվն իշխանական Ու վեր ընկավ շունչը վելեց։ Խիստ ղայրացավ իշխանը մեծ. -Ո՞վ է, ասավ, Տամարձակվել Իմ տերության սահմանն եկել Ու էդպես էլ վրրես հայում... Ինձնից ուժեղ չեմ ճանաչում bu ny sh mby to ny shipb ... Էսպես ասավ ու դայթագին

Հրրամալեց՝ զորքերը պանո Հրրամայեց՝ զորքերն եկան. - Կեցցե' մեր տեր, մեր խագավոր, Անքաղի, անմաք, ամենագոր... -U.mpli's, would by low up aba. Ելեը իսկույն ու դրնացեը, Մանուկ ու ծեր by wayneduly, A'd E. mbubp, Applu Sugard Ac his nidp of Swawonids Snig mpille quie, np ni dh mbq Չրկա ոչ որ ինձնից ուժեզ... Ասավ՝ գորքերն իրենց կարգին, Փող փըչեցին, թըմբուկ գարկին, Շըրըխկոցով, գըրընդոցով Ճամփա ընկան դեպի մեծ ծով։ Հասան, տեսան — ա՜յ քեզ հըսկա,

Գրթուիմն էստեղ, ուռներ չրկա. ԳրՆա՜, գրնա խև որ գրունես... Սրկար ու մին ձրդված էսպես, Հրոկայական թրնով թրնած։ bumby, bumby appelp paluad' Դես չորեցին, դեն պառկեցին, Հա՛ զարկեցին ու զարկեցին, Showh mlighy dud ih quilt, Whink the ampsoint of the second of the second seco Wpnpddnyby, huy-np hound. Մարդիկ իրար ձեն չեն լրսում։ Մոտ գոնացին, էլի, էլի Amplying manping durd of quift 4milling-hundling upper untilized, Praynamind, Super maind, Դուրս թուփվեցին թաթուստներից, Ելան վրրեն, դեսից, դենից, Որը ուսին, Nrc pr Phu, App julight, Որն ականջին, Puph dppm, Shpph Spond, Ձի են խաղում, նիդակ հոհում, Quiphness, quiphness, Quantit, pronist, Lughnand the Lumbu, Lumbu ... Մին էլ հրական էն սարի պես Վրրա նստեց-մեծ, անարկու. Ինչ պատածեց՝ ո՛չ տեսնես պոււ Հաղարներով մարդն ու իր ձին Տակովն եղան, կոտորվեցին. Ron to nechapy, perding, subshy, had acaliphy, had adjustify Ներջև ընկավ՝ թե մարդ, թե ծի, Նըրա օրն էլ գու իմացի։

Շատ պարմացավ հրրեչ-հրսկան, Բե, տեր աստված, արդյոր էսրան Մանրը-մուներ ի՞նչ բաներ են, Որ եկել են թափվել վրրեն։ Տեսավ, ինչ որ կենդանի կան՝ Վաղ են տայի, թե ևտ գնան. Բուռն արավ իր բրոնովը մեծ, Pump Journals, ngg Suduphg Գրրպանն ածավ Ու վեր կացավ, Լրնգյրնդայեն իրիկունը Գրնաց հասավ իրենց առներ։ Տանը իր պես մեծ, ահագին Մի մեր ուներ, բարի մի կին։ Գրնաց իրեն մորը պատմեց Թև իրեն հետ ինչ պատահեց, Ու զրրպանից հանեց բոլոր, Uspy Julywn Spy-Shudan Furth 4hun Shing op mhumil, - Ամա՞ն, որդի, վա՜լ ինձ, ասավ. h'u, bu wunch ta fubashehu, Piu >6"11 intutinut, Ft pri &baht Aug bu gagacar Hubup abd bu, Uh at upinh happhe mulistur Մեծ Թե փոքրը, ին, էլ լինի, Ամեն ապրող չունչ կենդանի, Որ ծրավել է արևի տակ, to motomps pour shambound, Մինը պակաս, մյուսը ավել, Ang ti apinta funtanui, guidbis 2п щшравыш вреве ту пе, Ph hugh which of the put to graft. Thom netboly auting hus, buy withhy nidbyp' fustion Բաց թող, որդիս,

Aw's Pan' grands, Umpha wynin Rep Huidblumbe Re, Sphuquing Jap hopeworth, Դոկուլը Հանեց Հրսկա որդին Իր դորպանից ձին-ձիավոր, Раша ршавшо царов салар, Թողեց զընան՝ Ուր կամենան։ AL, wywmilwo Sppus Shapy, Զինվորները էն աչինարհից Dulun patint unfright R'up bu, hypumb, phy bup quilts Գիշեր, ցերեկ, անհաց, անքուն, Եկան հասան, վերջապես, տուն. - Lungur, papen's, to inbush pinte ... Amig howan Sudapadana Quighy with this winner, Pb pphipy nother Sputan to we fump paid acphin has Unphy upud unpudagad, Ու ինքն անձամբ, երդով, փողով, Դըրոշակով իշխանական Ճամփա հլավ դեպի հըսկան։ Գրնա 9, դրնա 9, դրնաց հասավ. Ar ih Blowphi dhi ti mhumi to pp proud subplats when Կըրկին եկան իրեն վրրա. Sh hu peznul, Una bli quilt, Parp ble pugned, Zunus nuch, Vhinby Symid Re duydpynut...

1

ԵՍՊԵՍ ՉԻ ՄՆԱ

(206 200088)

ζήδοιδ է βό չէ, σ'ή τραφό Χωσαωσ. δή μ° δίδ է Χωσαωσ ως μωρρή ήρρω... — Աχμωρραιί Χωσαωσ δη ρωδ ήω δδάωή, Աχό է, ορ Χωσαωσ σι δη ρωδ ζήωι ζήδαι ξ' μερά ηχαιτωρή δη δωρη, Աχομιά, ορωζωδ ώμραιτακή ήωρασι Γίδδυαί է σω δη φόραρ σρηω, Σωδαιδ է δωαω σωμή δόμη δασι:

— Չէ՛, լավ եմ, հայրիկ, ապրուստս միշտ կա, Բայց ի՞նչ անես որ.. էսպես չի մընա...,

Φρύποϊ է Հայրը։ Տարիք են անցնում։ Առաջ է գրնում արդեն օրն օրին, Վերջը բարձրանում, պայատն է Հասնում, Դառնում է ծառա մեծ խագավորին։ Հիշում է մի օր Հայրը իր որգուն Ու վեր է կենսոմ գալի տեսություն. — Հը^{*}, ո՞նց ես, որգիս, էլ ի՞նչ ես ուգում, Լողում ես առատ էս լիբը ծովում։ — Հա՛, լի եմ, Տայրիկ, գու Տանգիստ գրնա, Բայց ի՞նչ անես որ... կոպես չի մընտ...

Գրնում է Հայրը։ Տարիբ են անդնում։ Էնջան է սիրվում մեր խելոբ ծառան, Որ Ռադավորը բերում է սրրան Իրեն տերունյան երկրորդն է անում։ Հիշում է մի օր հայրը իր որդուն Ու վեր է կենում դալի տեսունյուն. — Հր՞, ո՞նց ես, որդիս, էլ ի՞նչ է մընում. Քու խոսքովն են ողջ նըստում վեր կենում։ — Հա՛, մեծ եմ, հայրիկ, նավիր եմ ահա, Բայց ի՞նչ անես որ... էոպես չի մնա...

Գրնում է հայրը։ Տարիք են անցնում։ Էս բարի երկրի քագավորը ծնր Մի օր անժառանդ ընկնում է մեռնում, Գահն ու աշխարքը մընում են անտեր։ ժաղովը են կանչում երկրի մեծերին։ Ժողովը են գալի, խորհուրդ են անում, Բերում են իրենց խելոք նագիրին Առքով ու փառքով քագավոր դընում, Ու մեր գյուղացին լրսում է մի օր, Դարձել է իրեն որդին քաղավոր Գալիս է.— Որդի'ս, էլ ի՞նչդ է պակաս, Ամբողջ աշխարբում մի գու ես, որ կաս... — Փառը աստծու, Տայրիկ, ոմսեմ Թագ ու դա՞, Բայց ի՞նչ անես որ... էսպես չի մընա...

Գրնում է հայրը։ Տարիր են անցնում։ Իր գահին բաղմած ինընակայը նոր Մահվան ու կյանքի վճիռ է անում Բուռը հավաքած աշխարթը բոլոր։ Բուսըդ հավաքի աշխարքը նեկուղ, Թողնեյու ես ողջ դարծյալ աշխարբին։ Uhp flugudapte to ap wayand taufa Մահիճ է ընկնում, ավանդում հոդին։ ξ_{μ} uncil ξ depicts for ξ_{μ} for ξ_{μ} Որ իր թագավոր որդին չրմնաց։ b'hy muhy quant' quipu & dophu, by how doughnoor, by how with ne jug ... Sappord, astumpond, ohund, Subaband Արթային վայել թաղում են անում, Ու վեր են կենում՝ դրրույց անելով Ամենթը իրենց արևերն են գնում։

Տարիը հն անցնում։ Հայրը մի անգամ Գայիս է որդու շիրիմի վրա։ Գայիս է, տեսնում՝ մարմար մահարձան, Բայց վըրեն դրած... «էսպես չի մընա...»։

Գրնում է Հայրը։ Տարիր են անցել. Ո՞վ կարա մեղնից Հաշիվն իմանա... Էն օրից էսօր անվերջ, դարեղար Ջրույցն ասում է՝ «Լօպես չի մընա... Ու չըկա շրջեղ արձանն արբայի, Ոչ նրա քաղաքն աշխարքի վըրա, Մերն է աշխարքը ու կյանքը հիմի, Բայց մեր աշխարքն էլ.., էսպես չի մընա...

ԱՐՏՈՒՏԻ ԵՐԳԸ (ծառություն սվածություն)

Մի մարդ տեսավ գարնան մարդում Abn Swhinkind, Spadnybind, Ոնց էր արտուան անուջ երգում։ alle np, would, to desph why bpg t would tupwie 2pby, Հապա Թե մեր տանը լինի Ի՞ն, դրախտի ձայն կրհանի»։ Ու ներջընչման տենդի միջին **Բռ**նեց մարդի սիրուն երգչին, Տարավ փակեց նեղ վանդակում. — Տեսեք, հիմի ոնց է երդուն։ Բայց ի՞նչ. դերի, վանդակի մեջ, Թըոչնակը լուռ նայում էր խեղե Zonn't- Shan't Safa Swpappph. Միտն էր բերում կյանքը նախկին, Երբ որ ազատ, ին ցողապատ Թարմ արոտում, Թավիշ խտառան Ման էր դալի, Unpap wwift ... Միտն էր բերում, Splupned, uplumed, RL Swnwynid, Ցավոտ ճրչում Մաշող կարոտն ազատության. «Վա՛յ վաթա՛ն... վա՛յ վաթա՛ն»։ - Գուցե սրա կուտն է աղջատ Կամ Թե փայտե վանդակն է վատ, Որ իր զըվարխ երգը խողեց։ Միտը արավ տերն ու ողջ փոխեց.

Փայտե կոպիտ հին թանտի տեղ Ոսկի վանդակ շինեց շրբեղ IL hopminiple, the oppy day, Արավ շաքար ու թանգ մըրգեր։ Սակայն մարդի քընքուջ գերին Մրտիկ չարավ թանգ մըրդերին։ Ոսկի թանարց՝ նեղ ու խավար, Սրյանում էր միտքն անդադար They dt p, gbay dt p ... Re Shynul tp. Pt Swipsh Արշալույսի Splug Ephplopul Nug to boqued, honn duy, while no, Incju dridh aby Waynes Ingned, Wnunned, Jumpned ... Միտն էր բերում, Տրիսրու՞մ, տրիսրու՞մ, Re the himself such humand, Նեղ վանդակում, կոտրած սրրտով Հրնչում էր ողըն իր գերության. «Վա՛լ վաթա՛ն... վա՛լ վաթա՛ն...»։ - Ո'րն է սրա լավ վաթանը, Ilp ip 4bund hp Salu mwbp, Ո՛չ մի ուրախ երգ է երգում էս ոսկեղեն թանգ վանդակում։ Ասավ տերը ու ետ տարավ՝ Թաղեց Հանդում։ Գերին βրոավ, (Կարոտալի մրտավ էն պերճ Ծաղիկների, խոտերի մեջ։ Umm dbpk. Դեպի արև Ճախըհց, խընդաց.

Οηπιδ βρύηως, Հոսեց երդը... Սակայն նորեն Էլ առաջվա երդը չէր էն... Ու էն օրից Ջինջ այերից Ջիլ, Թրոթրոուն Ինչ էլ երդի,— Արե, դարուն, Բույրը մարդի,— Նըրա վրվարթ, Տընչուն երդում Դեռ լալիս է ու Տեկեկում Հիշատակը իր դերության. «Վա՛յ վաթա՛ն... վա՛յ վաթա՛ն...»։

ՄՈՒԿԻԿԻ ՄԱՀԸ

Ծիտիկա ու Մուկիկա ախպերացան։ Գետի աֆին թուն շինեցին, մտան մեջը։

Մի օր Ծիտը դնաց բուջուջ անելու, ետ եկավ տեսավ Մուկիկը մեռել է։ Ծնկանը ղարկեց.

- Վա՜յ, ախպեր ջան, վա՜յ... Օիստը Ճամփի մեջտեղ Նստեց, Տողը փորեց, ավավ գլիւին.
- Վա՜յ, ախպեր ջան, վա՜յ... Ձենի վրա Լորիկն եկավ.
- Ծիտիկ-միտիկ, չալփետուրիկ,
- Հողն ինչո՞ւ ես տալի գլխիդ։
- ... Թառ`ւ, թառ`ւ,... ասավ Ծիտը,...
- Ես որ չտամ, ո՞վ տա հապա.
- Մուկիկի պես ախպեր մեռավ,
- Repumps togen strug whomby,
- Ես որ հողը տամ իմ գլիսին,
- Մե՞ծ բան է... --- Ափսո՛ս, ափսո՛ս,--- ասավ Լորը,---Մուկիկի պես մարդը մեռավ,---

Ասավ, իրեն էնքան զարկեց, Բևը կոտրեց, կախ արավ։

- Ա'խ-վա'խ, ա'խ-վա'խ, - կտճւչեց ծառը. Մուկիկի պես մարդը մեռնի*... Գընաց եկավ, գընաց եկավ, Իր ճյուղերը ղարկից իրար, Ջարդեy, մնաց ճրղնակոտոր։

Քարհրն ասին. — Ծառիկ-մառիկ, կանաչ Թառիկ, Ճյուղերդ ինչո՞ւ վեր Թափեցիր։ — Վա՛հ, ձեր տունը աստված շինի, Մուկիկի պես մարդը մեռավ. Աշխարջն էսպես մնաց անտեր. Ծիտիկն Լնտեղ հողը գըլիին, Հորը իրեն Թևը կոտրած, Իմ Ճյուղերը ես որ Թափեմ՝ Մե՞ծ բան է...

— Հաղար ափոո՛ս,— ջարեթն ասին. Մուկիկի պես մարդը մեռավ, Ու գոռալեն, գրուգրռալեն Գլորվեցին սարերն ի վար, Թափվեցին ցած՝ ջրրերի մեջ։ Ջρρեρն ասին. - Ի՞նչ պատանեց, ա՛յ գիժ քարևը, Չէ՞ դուր ձևր տեղն անժաժ էիք, Ի՞նչ եր էդպես ցած դլորվում։ էլ ի՞նչ անժաժ. բա չե՞ք ասիլ, Մոսկիկի պես մարդը մեռավ, Մոսկիկի պես մարդը մեռավ, Աշխարբն էսպես ժընաց անտեր. Օիտրին էնտեղ նողը դլիսին, Լորիկն իրեն ի՞ևը կոտրած, Ծառը մընաց Ճըշնակոտոր, Մենք մեր տեղից որ գըլորվենք՝ Մե՞ծ բան է...

- Վա'2-վի`2, վա'2-վի`2, ինչ իմացանց, Մուկիկի պես մարդն էլ մեոնի՝... Ջրրերն ասին, խառնվեցին, Ու գնացին պրզատր-մրդտոր։ Են կողմերից տրմարմբալով Պառավն եկավ։ Էս որ տեսավ, - Ա'յ գրլգրլան ջրրեր,- ասավ, Դուբ պարդ էիջ միշտ ու մարմանդ, Ինչո՞ւ էսօր պրղառրվեցիջ։

– Վա՜յ թու տունը թանդվի, պառա՛վ. Բա չե՞ս լըսհլ՝ ինչ է հղել. Մուկիկի պես մարդը մեռավ, Աշխարջն էսպես մընաց անտեր, Ծիաը էնտեղ հողը գըլխին, Լորը իրհն Բևը կոտրած, Ծառը եղավ Ճըղնակոտոր, Քարերը ցած գըլտոր-մըլտոր, Մենը պղտորվենը՝ մե՞ծ բան է...

– Հողն իմ դլիսին,– պառավն ասավ,– Մուկիկի պես մարդը մեռնի՞... Զարկեց իրեն ու ծրվատեց, Երեսն արավ արյունլըվիկ, Մազաքձուձ՝ գյուղը վազեց։

Կյուզում ասին. — Պառավ տատիկ, ի՞նչ պատաձեց, Ինչո՞ւ երեսդ արյունլըվիկ։ — Վա՛յ, քոռանամ, մի՛ խոսեցներ։ Մուկիկի պես մարդը մեռավ, Աշխարջն էսպես մնաց անտեր. Միտը էնտեղ Տողը գրլխին, Լորը իրեն Ձեր կոտրած, Ծառը եղած ճրղնակոտոր, Բարերը ցած զրլաոր-մըլտոր, Ես իմ երեսն արյունոտեմ՝ Մե՞ծ բան է...

- Ափոտ՛ս, ափսո՛ս, հաղար ափսոս, Որ էն տեսակ մարդը մեռավ... Rehunumghu to quargepp, Սև կապեցին, սուդ նստեցին. - 4 w 1, n'd mumil, n'd womd ... - Հողագրյուխ Միտիկն ասավ, Թևր կոտրած Լորիկն տսավ, Ճրդնակոտոր Ծառիկն ասավ, Գրյոսր-մրյոսը Քարիկն ասավ, Պըղաոր-մըղաոր Ջրիկն ասավ, Մաղարձուծ Պառվիկն ասավ, Մեր Մուկիկը մեռել է՞ էլ ո՞վ մընաց էս աշխարքում, k proj waynhup to wohumpered ... », Էսպես ասին AL Shouph Lugad, 4nond, Shy-unungnd Հավարվեցին ու դրնացին, Քարիցն ընկան կոտորվեցին։

ԾԻ ԿԱԹԻԼ ՄԵՂՐԸ

Մի պյուղացի իրևնց պյուղում Խանուք սարբել, բան էր ծախում։ Օրվան մի օր մոտիկ դյուղից, Մաճակն ուսին, շունն ետևից Ներս է մունում մի պրո չորան. -- Բարի օր թևզ, ա՛յ խանուքպան, Մեղրը չունե՞ Մի թիչ տաս մեղ։ -- Ունեմ, ունեմ, չորան ախպեր. Ամանդ ո՞ւր է, ամանըդ բեր, Ինչ տեղից որ ինթդ կուղես, էս սրճանին բաշեմ տամ բեղ։

էսպես Յանդիստ, էսպես սիրով, Մեդրից անուշ լավ խոսքերով Մեդր են թաշում. մին էլ Հանկարծ Մի կանիլ մեդրը ծորում է ցած։ — Տը՞զզ, էն կողմից մի Հանճ գալի, էս կանիլին վեր է գալի։ Ճանձի վըրա, նաթուն-նաթուն, էս կանունի տիլաջ կատուն Դուրս է ցատկում, նանուվ գալիում...

Յայց Տենց կատվի ցատկերու Հետ 2nddh moup hulness abd

2ա՝ֆ է անում, Վեր է կենում, Խեղե փիսիկին Դընում տակին, Ձեռաց խեզգում Ու շրպրթտում։

— խեղդեց, խեղդեց, վա՞լ, ին կատուն, Ա՛լ սատկես դու, շան օրդու շուն, Բարկանում է խանութպանը Ու ձեռն ընկած մոտիկ բանը Տուր նե կտաս շան ճակատին, Շուռ է տալի կատվի կողբին։ - Վա՛լ, ձևղ մատա՛ղ, ասլան չանդու, իմ ապրուսարքս, տեղըքս, տունըքս... Տունըդ բանդվի, ա՛լ խանութայան, Անկսիղճ, լիրբ, լար, ֆրլան-ֆրստան, Ո՞նց Թե դու իմ շանր գարկե՞ս, ne, quephere shift ger interes Գոռում է մեր աժդահակը, Մեծադյուխ իր մահակը Սա է տանում ու ցած բերում, Խանութսյանին շեմբում փըռում։

— Սպանեցի՜ն... Հա՜յ, օգնությո՜ւն... Ու թեաղից թեաղ, ու տանից տուն Ձեն է տալի մեկը մյուսին. — Հա՜յ, օգնությու՜ն... սպանեցի՞ն...

Վերի թաղից, Ներբի Թաղից, Ճամփի վրրից, դործի տեղից, Ճիչով, լալով, Հարայ տալով---Ել հերն ու մեր, Քիր ու ախպեր,

Կին, երեխեր, Lugar ungang, Ջոքանչ, աներ, Քավոր, սանգնը, Phap, dibum ... Ինչ իմանաս էլ՝ ո՛վ է սա, Գալիս են ու անվերց գալիս, Ad queptu E' unip Ab uneppu. -- Sn', կոպիտ արջ, տո', վայրենի, to meanly by put a upphan. Դու առուտուր եկար անես, Ph" hp zhi part Swpp commutation... Uph word by' many queplined, Unguin whened, dependen dependent. Իր շան կողջին երկար ու մեկ։ -- Դե, ծեր մեռեյն եկեր տարեր։ Ու էստեղից բոթեր գրնում, Գընում մոտիկ գյուղն է հասնում. - 26 1, on u tagt p, Ubnud Sn 140. Սպանեցին մեր դյուղացուն... Ինչպես շրնաձանձի մի բուն Քանդես, թողնես, ին ճանճի պես Udpays quaryad oppar humand,

սերողջ գչուղով օրդու զապուս, «Բո՞ւՀ» են անում, գուրս են քափում Ամեն մինը առած մի բան. Որը ձեռին մի Հրացան, Որը քան, ցարատ կամ սուր, Որը քանչ, որը շամփուր, Որը կացնով, որը շամփուր, Որը ձիռվ, որը ոտով, Որն անգրտակ, որը բորիկ— Դեպի դուշման գչուղը մոտիկ։ - Sn', ξυμβυ ξι ωύρρωνη τησίη. Ωι μρηδιοιώδω, σι ως-υρήμοιη. Մωρη τρώσια ζι ωποιοσοιρή, Ζωημωρήσιο δώ φωιτοισι υριρο Φοΐι δύρ τβαρίο, στρή σωρογρώ, Στη δωσσιομώ, δύρι ωηωθρώ...

Գնա՜նը, զարկե՜նը, Հարդե՜նը, կրակե՜նը... — Հա՜լ, Տո՜ւլ, առա ջ, գե ձեզ տեսնե՜մ...

Ու դուրս եկան իրաթու դեմ, Հա' զարկեցին ու զարկեցին, Կոտորեցին, կըրակեցին, Ինչքան ավել կոտորեցին, Էնքան ավել կատաղեցին, Հարդեցին իրար, Հրնջեցին իրար, Կորան, գրնացին Գետնին հավասար,

Դու մի' ասիլ, մնկը մնկից Էսքան մոտիկ, սահմանակից Էս դյուղերը հարկ հն տալի Ամեն մինը մի արքայի, Մի տևրության խադավորը, Երբ լսում է էս բոլորը, Արձակում է հըրովարտակ Ժողովըրդին իր հրպատակ։ — Հայտնի լինի մեր տերության, Ջինվոր, բանվոր, ազնըվական Ամեն շարջին Ու աշխարհըին, Որ անօրեն ու դավաճան δρε δέως ερδωδ ζήως υήρης, Մեր υωζιωύς δρισως απιτης, Δι ξημητρός υπιτη δάπρω Մեρ υήρειή ημιζωξύερμο Κρη, υρρωζωρ πι ζερωζέα Մեρ πρημε ζωύζπις έυ δέα, δς δέως, σύηγες δέρ μαζ ζωύζμω, Δωμαίζη στη δέρ αλέρη Μι ωυσπιότις δέσωζωρης, ζωύπιω ωρημη πι υπιτη πίμη Γριώμ ζητη δέρ παυψη

Մյուսը Նույնպես իրեն Տերթին Գրրեց զորքին, ժողովրրդին. - Մարդկանց առաջ և աստրծու, Բողոըում ենը մեր դրրացու Awnandupp and h' zwp, k' ubuq, Որ ուսքելով ամեն օրենք, Pappagard & yapp ar dbs Հին հարևան աղդերի մեջ, Բանդում սիրո դաշը կապած, Արդ՝ ակամա մենը ըստիպված, Հանուն պատվի, արդարության, Հանուն թափված անմեղ արյան, Հանուն ազատ մեր աշխարհքի, Հանուն աստծու և իր փառքի-Բարձրացնում ենք մեր ձայնն ահա Ու մեր սուրը նորա վըրաւ

Ու ս**կրովեց կրռիվն** ահեղ։ Շոինդ, որոտ էստեղ, էնտեղ։ Կըրակն ընկավ չեն ու _Քաղաք, Արյուն, ավեր, ճիչ, աղաղակ, Ամեն կողմից սարսափ ու բո**թ,** Ամեն կողմից մեռեյի հրտ... Ամառ, ձըմեռ, Ողջ տարիներ Մըշակն անբան, Դաշտերն անցան. Ու, կըռիվը չըդադարած, Սովը եկավ համատարած։ Սովը եկավ՝ սովի հետ ցավ, Ծաղկած երկիրն ամայացավ...

Իսկ մնացած մարդիկ իրար Հարցնում էին սարսափահաբ, Թե ո՞րտեղից արդյոք ծագեց Էս ընդհանուր աղետը մեծ։

ԱՎԱՎՆՈՒ ՎԱՆՔԸ

(ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆ)

ξύ վանջում, մայոց աղդին պամապան, Աղոթե էր անում ծերուկ մայր Օման. Աղոթե էր անում իր մողու մամար, Իր աղդի մամար, աշխարմերի մամար։ Երբ տեսավ խաղաղ վանջիցը իրեն Անօրեն մարդու էս գործն անօրեն, Խըոսվեց արդար ծերունու մոգին. Ճերմակ միրութով, իր ցուպը ձեռքին, Դառնացած, դըժդոմ մարղուց ու կյանջից, Աղոթեր կիսատ դուրս եկավ վանջից, Իջավ Սեանա երեսը կապույտ, Ու ջըրթնոնջալով, միամիտ, անփույթ, էն վետ-վետ, ծոփուն ջրրերի վրրա Ցամաք ոտներով գընում էր ամա։

Տեսավ, մասանեց տեղը սարսափից։ Կանյեղ, աղայեց իչխանը Թաթար. - Ե'տ արի, ասավ, ե'տ արի, արդա'ր, hin wph, wowd, n'd ant wowdne Swpar Ստ հկավ մեր հայր Օհանը հանդարտ, Pp gning &bahu, sppbph dapad, Ու առաջն ելավ Թաթարը սիրով։ - р'ыз вы падпая дла, п'я ипарр шийпр, Գա՞նձ, իշխանությո՞ւն, թե կյանը փառավոր... - ℓn shangs on quibdy supported by the field, Իմ ժողովուրդն եմ ուզում քնղանից։ Argand to Paybou' appine and hargely, Ու ապատ իրենց կլանքի ձենն ածեն էս լեն աշխարհըում, արևի տակին... Ասավ սուրբ մարդը մեծ ավաղակին։ - Ժողովուրդ կուղե՞ս... յա՛վ, լինի էդպես։ էս վանքովը մին ժողովուրդ տամ բեզ, Գրնա ինձ Համար աղոթը արա, ծե՛ր։ Ասավ Լենկթեմուրն ու տրվավ պատվեր, Пр цьрр сшурд шадр Лр Ацру էն վանքը մրտնի սուրբի ետևից. Ինչքան ժողովուրդ մրտնի էն վանքը, Նրան է բաշխում էնքանի կյանքը։ Հրաման արավ իրեն զորքերին, Ու բաց Թողեցին Հայ աղգի գերին։ Մրտնում է դերին, մրանում մի ծերից, Անցել է Թիվը հարյուր հաղարից, Չի լրցվում սակայն հասարակ մի վանը... Ապշում է Թաթարն՝ արմա՞նը ու զարմանը։ - Թողե՜ք, կանչում է իրեն զորքերին, Հորձանը է տալի նորից հայ գերին։ Sund & gapphy, guned & unphy, Անցել է Թիվը հաղար հաղարից, Չի լրցվում սակայն էն վանքը կըրկին, Չի կանգնում Տայի հոսանջն ահագին,

Գընում են տևսնում մարդիկն իր ղըրկած Մեր Տայր Օճանը՝ աղոնքի չոքած, Աչբերն երկընթին, միրուքն արցունքոտ, Ով որ Տայ ազդից մրտել է իր մոտ, Իր սուրբ աղոնքով, կամբավ վերինի, Փոիւել է իսկույն դարձրել աղավնի, Բաց պատուճանից նողել ամենքին, Իրոցրել գեպ իրենց լեռները կըրկին, Ու հիմի վանթում էլ չըկա ոչ որ, Ինքն է աղոնում մենակ, ծընկալոբ։

$1 \ 9 \ 1 \ 3$

ԱՂՋԿԱ ՍԻՐՏԸ

(ԱՐԵՎԵԼՅԱՆ ԱՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆ)

Հին արևելրում, մի մին քաղաքում Ժուկով մի ջահել աղջիկ էր ծաղկում։ Հարուստ էր հերը դալում սիրունի, Անհուն գանձի տեր ու շատ անվանի։ Բայց սիրո համար խեղձ ու շեն չըկան. Մի աղբատ տըղա սիրեց աղջկան, Աղջիկն էլ նըրան սիրեց կախոգին, Եվ ուղում էին լինեն մարդ ու կին. — Կա Թի չրկա, նա է, որ նա...

— Ձէ', որ չէ', կանչեց ծընսդը փարթամ Իմ աղջիկն, ասավ, սև հոդին կըստամ Ու մերկ աղթատին աղջիկ չեմ տալ ես։ Ասավ ու կանգնեց էն լեռ թարի պես։

Բայց սիրո համար թար ու սար չըկան, Սիրում էր գրժված տըղեն աղջըկան, Աղջիկն էլ նըրած սիրում կանեոդին, Եվ ուղում էին լինեն մարդ ու կին, — հա նե չըկա, նա է, որ նա...

Սաստիկ բարկացավ Հարուստն անկոտրում, Փակեց աղջրկան մեծ աշտարակում Ρη υμημιό μητήμα οι կլանգից ζόποι. — Ρηγ ζαμία, μαμά, δοπόμιο μημητι

Ρωμ υիթո Չամար փակ ու բանտ չըկան. Սիրում էր անվերջ տրգեն աղջըկան, Աղջիկն էլ նըրան սիրում կանոդին, Եվ ուղում էին լինեն մարդ ու կին. — Կա թե չըկա, Նա է, որ նա...

Տեսավ իր ձեռքին ոչ մի ճար չըկար, Համառ ճարուստը ճերսից խելադար, Իրեն աննրման զավակը միջին, Կըրակի մատնեց աշտարակն էն ճին։

Բայց սերը որտեղ Տըրդեն է ձրդել, Ի՞նչ անի էնտեղ Տըրդենը մեկ էլ։ Ու Թեժ թոցերի սաստկության միջում Աղջիկն էրվելով Տըչում էր, կանչում. — Կա Թե չրկա, Նա է, որ նա...

Ու էրվեց հիմջից աշտարակն ահեղ, էրվեց նրրա հետ էն սիրունն ածմեղ, Հող-մոխիր դարձավ։ Իր սիրտը մենակ Չէրվեց հրրաշքով ու սառ մոխրի տակ Մընաց կենդանի... էն մոխրի վըրեն Արտասուբ Թափեց սիրահար տըղեն Ու խորա՞վ, գնաց, հեռո՞ւ, շատ հեռո՞ւ, Իր օրը լալու, նըրան փընտրելու, Մենա՞կ, օտա՞ր, Անմրխիթար,

Ո՞վ բրնթուշ գաղանիք, ո՞վ սիրուն հըրաշք. Էրված աղջըկա սիրտը մոխրի տակ,

Իրեն մոկորի տակ կենդանի էր դեռ---Ոչ որ չըդկանը, ոչ որ չըդկանը...

Ժամանակ անցավ էս տըխուր դևպքից, Արցունքով Թըրջված էն մոխրի տակից, էն միշտ կենդանի սըրտից ԹըոԹըոտւն Բուսավ խաշխաշի ծաղիկը սիրուն, Կարմի՞ր, ԹեԹև՞, Բայց... սիրտը սև...

Սըդավոր տըղան հուսահատ, թըչվառ Շըրջում էր մոլոր աշխարհից աշխարհ, Չէր դրանում սակայն կյանքում էլ նրրան Ամեն տեղ վիշտն էր սիրածի մահվան, Որ հար, թե՛ զարթուն, թե՛ ըրնի միջում, Տանջում էր նրրան, անդադար տանջում։

Բայց սիրո համար վերջ ու մահ չրկան. Տրղի հառաչքը հասավ աղջրկան Անմահ կյանքում, Էն աշխարհրում.

ζωυωή, κι ζωρσήμοδ, կωρπο, կωρούμη, Φραωή ωηχρήρ ωδάδα ωζμωρδρής, Ομραή κι μαιραή, θωρό, ωδαιζωδοώ, Ορωητή όμως υρρώδο στη άσαι - ζευρ΄ρ, μό υτατίσρ, τομ΄ρ βόδ, ωσωή. Γι ζυ δωηζή σδη μαιράζαι το του Μι ζυ δωηζή σδη μαιράζι το του Υωρπό, μόδιθ υμρώτη γωδάς ωηχρήμαζήρο υμραί. Ορωηδάρας...

Ուժ ունի իր մեջ նա կանմարդական Ու բաղցր արբեցում էնբա՜ն ու էնբա՜ն... Քամիր ու խըմիր ուժը էն ծաղկի, Նա ջեզ կը փըրկի, նա ջեզ կը փըրկի.. Մոռացնել կըտա իմ հուր սերն ու ինձ, Հեռու կը տանի էդ կոպիտ կլանջից, Ու կապրես անվիշտ և զըվարն հոդով, Կը խնդաս ընդմիշտ աննառամ կյանջով Աղատ հեռվում, Երաղներում...

Ո՞վ սիրուն Տրրաշբ, ո՞վ քնքուշ դաղտնիք. Տրղան էն օրից դարձավ երջանիկ։ Հարբած նվիրական էն ծաղկի ուժով, Միշտ նոր կարոտով ու նոր աշխուժով,

Իրեն երրեմնի վիշտը մտոացած, է՝ կոշտ ու կոպիտ կյանքից հեռացած, Ապրում էր ուրախ, ճոխ վայելքներով, Լե՞ն ու լի սըրտով, անկաշկանդ սիրով Աղատ հեռվո՞ւմ--Երաղներում...

ՄՈԾԱԿՆ ՈՒ ՄՐՋՅՈՒՆԸ

Գիժ մոծակի պարի ժամին Զարկեց հանկարծ աշնան բամին, Ուժը խըլեց, ուշջը տարավ, Գիժը մին էլ մըտիկ արավ, Որ էն արև Աշխարճըն արդեն պատած ողջ սև, Lugad, pugad unin & monid, Դողում, պաղում ու դայկանում... Շուտիկ, շուշտիկ իրեն կինն էլ Unsuhl-chusuhly hangehy hapter, Ով գիտի՝ ինչ ծակ էր գրտել, Մինչև դարուն մեջը մրտել։ Undwo, umamo Ու սալարած Վեր թրոավ՝ վար, դես ընկավ, դեն Ժիր Մըրջյունի տաքուկ ու շեն Prisp Shiby, bimil aprimy, Դրոան առաջ տրիսուր տրղղաց. - Բա՛ց արեք, բա՛ց... to ampaded portan stuby Կոպիտ, թուխ-թուխ, Հաստագըյուխ Մի պահապան զարթնեց թրնից, Ներսի մրինտոն մի կերպ արավ, Փակած դուռը նեղ ծերպ արավ, Shumif ulind, Bland anca land Դըռան առջև մինը տընկված, Ոտները թել,

hupp of aller - 26'1, n'd bu ynt, Ախպերացույ $- S_{p'q} - \mu_{p'qq}, \quad \mu_{q} = M_{q} + M_{q$ Բա չե՞ս ասիլ՝ էսպես, էսպես. Usuna mapny, Acpulu, wange, Պայծառուտաք Uphp mul Կինըս աշխույժ սաղ էր ածում, Ես էլ անհոդ խընդում, ցընծում, Տեսակ-տեսակ պարեր պարում, Սըրա Նրրա թուշն համրութում Ու վայելում ամեն բանից, Ամեն բարուց ու սեղանից, Լիբը այդում, Ճահճոտ մարգում, Ճոխ տրներում, Պայատներում.... Մի անդամ էլ, հրր որ էսպես Պարում էի, մինը անտես էնպես զարկեց՝ ուշբըս անցավ։ Ուշթի որ զամ՝ ի՞նչ տեսնեմ լավ,-Երկինըը թուխպ, Երկիրը սև, Դառը քամի, սառը անձրև, Արար աշխարհ պաղել, փոխվել, Կողբիցըս էլ կինս է փախել... E h w wuhd, nggp dh-dh էն ի՞նչ լեզու կարա պատմի Կամ ի՞ն, րերան, Չրտեսնրվա՜ծ, հըրաշը մի բան.... Հիմի էսպես՝ սոված, մենակ, Մրնացել եմ պատերի տակ, Տեղ չի ունեմ, կեր չի ճարվում։ bu էլ եմ հո շատ մըճըրվում.

Բայց ի՞նչ անեն, ո՞ւր գրնամ էլ, bytan tip aby til wybir Bumdan upparts, dp' puptungap. to of Apilla zuste, wouste, Մինչև առրից գարուն բացվի, Uppunger ti bu pupped ingeli - Դե լա'վ, դու կաց, ներս գընամ ես, Տեսնենք ներսից ի՛նչ կասեն բեզ։ Unand musinggo at deptilly Կոկ սենյակները անցավ անվերը, Մինյև հասավ ներսի տունը, Rep wapped to des Uppyindin Առատ կյանքով, Իր համայնքով։ Գընաց իրենց լեզվով Հայտնեց, Մըրչյունը լուռ լըսեց, մըինեց, Ու ետ դարձավ bunku mumd. — Գիժ Մոծակի համա՞ր եմ ես Ողջ ամառը արևակեզ՝ էնըան ջանքով A. muliyulupnd Տուա-տեղ դըրել, ճամփա հարթել, Ամբար շինել, պաշար կիտել, Որ ամառը ծույլ պըտըտի, 2. Shap an upump nump" ... Մեր ծույլերին ջարդել ենք մենք, Ուրիչ ծույլի^ բերենք պահենք... Կերթաս կասես էդ անպետքին. Բանի, դործի ժամանակին Ով փոխանակ աշխատելու, Ուշբ ու միտքը տա խընդալու, Պարապ շըրջի, երզի, պարի, Սըրա Նրրա Թուշն համբուրի, էս կուռ վաղի, էն կուռ ցատկի, Վերջը էդպես պիտի սատկի։

....

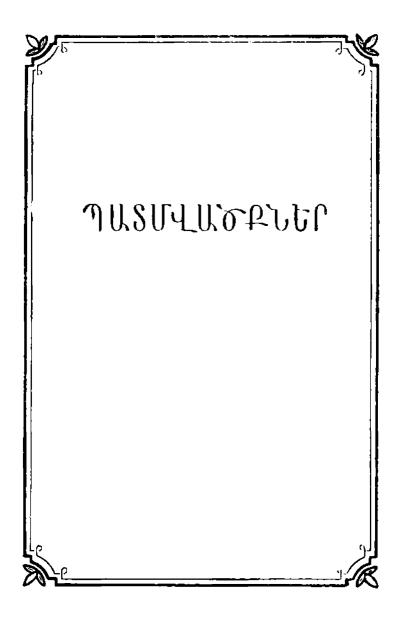
ԹԱԳԱՎՈԲՆ ՈՒ ՉԱՐՉԻՆ

(2በኮጊԱՑՒ ԳԱՂԲԻՑ)

- 26 1, 1md Swhpa Lp, Huby, Sugardup, Umahh p, dungu h, Ibmunnihom to ... phph p, in it. Rates, maples, Wnileshy - Survey4 ungh 4, Հայուն իժան կրտա՞մ, Լավը կրտա՞մ... Lumba humphind' danaghy danag, Իրըև #և չարչի մի Թափառական, Quepar hlorin δρασιάδ, βωραίο Προσιά σδ. Անցնում էր ինքը՝ ԾաՀ-Արտո արթանո 25 i, n'd hnigh Phy wulf n. Prepu byle, no ipu, hud so in, tumb g .... $-2m_{\mu\nu}h = m_{\mu\mu}h' r$, $m_{\mu\nu}h = m_{\mu\nu}h' r$, Ruby nibh a, tu haysp plan Amashy of the Gar googladulate Ու մոտ գրնաց չարչին կրնկան։ - 0, hin, wuln, huhu odh phum ... Pudp Sh Sug... -- Վո՞ւյ, Թանկ է խիստ... $- k^{\prime}$, $dh^{\prime}$ hence p, priph h, $k_{\mu} \mu b \mu$, Շահի կյանըը Թե կրսիրես։ - Ilau b, saylas gradup Gush,

Woundard Guishy Shane worsh. Արևդ ապրի, լարլի ախալեր, էս անունը ընդան մի' ընթ։ - Վա՛հ, Լսբան էլ չա`ր լինի մա`րդ. Why E upby Gusp Shy Jum-Գաղան Թուրքի սըրից փըրկել, Չոր Ջուզայի քարից պոկել՝ Phply & Sby wawm Qupper, Rept by pungup shew she dupu... $= 0^{-}$, shipp ξ_{1} imply when here Մի' խոսեցնիր ինձ զրրանից։ Երևեկ գրյոս ռուը կռարեր՝ Չրդար հաներ մեղ մեր տանից։ blund diaparp Shybyh abu, Զարկեց մեր չեն, մեր լի Զուղան, Ily momponets buyby, ny dby, Uppply plyind age inlights when Թող արինք փակ մեր տուն ปามส์. Բանայիներն Արազը ածինը, Սարի ուսից վերջին անդամ նա ճայնցինը ու կանչնցինը. Աստվածածի՞ն Վերին Կախան, Քեղ ամանակ մեր սուրբ վարան, Ութ որ գրնանը մեր վաքիանից՝ Մեզ ղարձըրու դերությունից։ Unaryby May any burbled, lin yurn blimbe ne mby hinywbe. Thond, hood, Spand, upped Ծով Արադի ափը հասանը։ Upung du'd, Upung budu's. Anipa & bhbi pp withbohy. «Անցե'ը», եկավ մեց Տրրաման. Շահն է հրաման տալիս վերից... binkp un'ip, whusp sofer, Սո՞ւդ, վայնասո՞ւն, իրարանցո՞ւմ,

Բառաչում են մեծ ու պուճուր, Իրար գրյված գետը լրցվում... to uh opp, np dbup inbumbp, Քո թերշնամին թող չրաեսնի... Ա՞խ, ե՞րբ պիտի մին էլ տեսնենը՝ Մեր աննծըը երկինը հասնի... Ու դալիս են չարչու դըլիսին Կիտվում պանդուխտ, գերի հայեր. — Անե՞ծը Շահին, իրեն դահին, Անիծում են Երկինքն ի վեր։ Շուռ են դալիս իրենց բընում Չարչու այքերն ըսպառնայի, Shale at nonp gay ble thoused, It, alculiand, Swipy & mult. — Շահի առջև հապա էնօր Գոռում էիք միաբերան, Թե ապրում եր դուր րախտավոր Ու օրհնում եք թախտոն ու իրա՞ն... — Սուտ էր, ախպե՛ր։ Դու մեզնից մեկն՝ Ի՞նչ թաքցընենը մենը բեղանից, Բայց մեր սիրտը ո՞նց չըծածկենը էն մարդակեր չար դազանից։ Սուտ էր։ Ու միշտ, քանի որ կա Շահ ու պերի, ըստրուկ ու տեր, Չի լինելու երկրի վրրա Ոլ շիտակ խոսը, ոլ կյանը, ոլ սեր... Մորնչաց չարչին, աբեն շրպըրտեց, Դուրս եկավ տակից Շահ-Աբասն ահեղ, Նաջաղը ցոլաց, իջավ շեշտակի, Գերի ծերունին փրովեց տեղնուտեղ։ Ppudby ... Re Spen, putth ap 4w Շած ու գերի, ըստրուկ ու տեր, Չի լինելու երկրի վրրա Az zhmwh hunup, ny hump, ny uhp:

սովի ԺԱՐԱՆԱԿԻՑ

Երբ որ Լոսու ձորերից Չայ գյուղացին Սլեջստադրապոլ յուր կնոջ քաղած Հանով աղ առնելու դնա, Հացը պակսած ժամանակ յուր շինած Թին կամենա տանել Շորագյալ Հացր Շետ փոխելու կամ պարտը արած փողով ցորեն, գարի գնեշ լու, պետք է յուր բեռնակիր ձիու Տետ անցնի Զամանլվի Հովիտը։

Ջամանլվի աճագին մովիտը կաղմում են ճանդիպակաց լեռները, որոնց աճատտապատ պատիվայրերը երկու կողմից իջնելով, ձորի խորության մեջ ճանդիպում են արընթաց կոճակներին Փամբակա չրի, որ, ճամանուն սարերից դալով, ճովաի երկայնությամբ վաղում է դեպի Լոռու ձորերը։

Այս Նեղ Տովառաք, դետեղերքին տեղ-տեղ բացվում են սիղավետ, կանաչ Հարի տարածունկուններ անտառի մեջ. դրանցից առենսաքեծը կոչվում է «Արաղի Շալա»։

Սով էր տարին։ Արադի ճալին շրջապատող անտառի բերանից — ներջնից դուրս նկավ մի փալանած ձի։ Մարդ մինչև կարողանար մտածել, հե այս մենակ ծին կորած կամ փաիած պետը է լինի, դուրս եկավ և տերը՝ դյուղացի Անդրին։ Մի քսան քայլ Տեռավորուհյամբ նա Յետևում էր յուր ծիուն, որը տանում էր մեծ փալանի մեջ ձղած յուր տիրոջ Հին շուխայի մնացորդները և մի դատարկ խուրջին։ Անդրին ինքն էլ, յուր ձիու նման, բավական մաշված մի արարած էր, բայց Նույնպես ջղոտ դիմացկուն։ Աշխատասեր ու տոկուն ռանչպար մարդ էր նա, և, թեև միշտ աղջատ, զվարթ բնավորության տեր սրախոս։

Այս տարի խեղճ մարզու Տացը պակսեց դեռ ձմեռվա կիսին։ Անդրին յուր Տարևաններից փոխ առնելով, Տարուստներին մուրճակ տարով յոլա գնաց, մինչև դարունը Տասավ, կամ ավելի ճիշտ, մինչև այն օրը, երբ էլ ոչ որից Տույս չուներ փոխ առնելու. շատերը չունեին, ոմանը վախենում էին փոխ առնելու. շատերը չունեին, ոմանը վախենում էին իրանցն էլ Տատնի, ոմանը էլ նրա Թահանձանթին պատասկանում էին. «Ինչ որ տվել ենք դեռ դնա էն բեր...»։ Մի խոսքով՝ սովի ամարկու պոզերն արգեն երևում էին, դատարկված Տորերից։

Եվ աճա գարունը նոր բացված՝ Անդրին յուր Ղռաթի հետ (այսպես էր անվանում ձիռան) ճանապարճ ընկավ դեպի Շորադյալ, կամ, ինչպես իրանը են ասում, դեպի «վերե»։

Շատակեր Շարայի շատարեր գավառը մոտիկ լեռճա բնակ Հայերի միակ ապավենն է Հացապակաս ժամանակներում։ Լոսին, իրրև լեռնային երկիր, Հաճախակի երկարատև անձրևներով Հացը կտրում է, և գյուղացիք Անդրու նման ձին փալանում են գնում Շորադյայ։

Անդրին մտաղբաղ հետևում էր յուր ձիուն և ինդըն իրան մամառեմ.

«Կեր/համ Շորադյալ, βո՞ւշ իմ ծանոն Ղաղաքոնց Մկսյի առւնը... ինձ որ տեսնի շատ կուրախանա՝ «թաթո՞վ, բաբո՞վ, քավոր Անդրի... ո՞ւր ես ծո մարդ... իմա՞լ ես ծո՛ մանչերդ իմա՞լ են...», խուրջինիցս էլ էն մի քանի դաստա «ղաթա» խութունը որ հանեմ ավելի կուրախանա... իրիկնահացիցը եղը օդի տախաի վթա Թինկը կրտանը ու չիբուխ քաշելով դրից կանենք... Կասևմ, որ մեր կողմերը հացի պակասություն ենք քաշում... ամա նա ինքը կիմանա թե ընչի եմ գնացել. առաջին անգամը խո չի... ով դիտի ինձ չի թողնի էլ թե բերանս բաց անեմ, «ինչբան որ կարաս ձկուդ բարձիր, Անդրի ախտիր, տար կեր, քեփ արաջված Մկոյի ասհրիք խոսբերից, լսելի ձայնով բացականչեց դրուղացին և թայլերը արագացրեց, ձայն ավեց և ձիուն, նրան էլ շտապեցրեց։

«Բաս ես ո՞նց դուրս դամ ջու պարաջի տակիցը, Մկո ակարեր չան, — շարունակեց նա, — էլ ի՞նչ ասեմ. ասելն ավելորդ ա, հայթակ աշունջը կըդա, ես գիտեմ... ես թո լավուկյունը մի հա վճարեմ, որ... ես մահկալ Անդրին եմ. ես ինձ վրա չեմ խողուլ ուրիշի լավունյունը... հալա մի էս նեղ տարուցը պրծնեմ, ջյուլփակս սովամահից աղատեմ... ես գիտեմ էլի...»։

– Բարի օր, ախպերացու,– Հանկարծ մի ձայն հկավ Ներջևից։

Յուր ցնորմունդից սխափվեց Անգրին և տեղնուտեղը իսկույն կանգնելով՝ ներթե նայեց։ Ճամփու տակի ազբյուրի մոտ տեսավ մի սպիտակ չուխավոր մարդ։ Անգրին իսկույն Հաճաչեց, որ նա կոռ է (շորագյալցի). միայն նրանք են սպիտակ չուխա հագնում, իսկ իրանց երկրում այդ ամոց էւ

Շողապյալցուց փոթր-ինչ Տեռու նրա կինը Թոկի ծայրը բռնած արածացնում էր իրունց ձին։ Իսկ Նրանց մանկանասակ աղջիկը գետեղերբին լվանում էր երևսը փոթրիկ եղբոր, որի ութախ ՃվՃվոցը խյանում էր լեռնային դետի գոռոցի մեջ։

Շորագյալցին ղարմացել էր Անգրուց, որ պելացել էր իրանց վրա, և տեսնելով բուր պատասխանն ուշանում է, կրկին ձայն տվեց. «Առաջ թարի, ախպերացու... ո՞րտեղացի ես»։

«Թփոշու Հե՞շշ»,— մարդուն պատասխանելու տեղ Անդրին կանչեց յուր ձիուն, որ Հեռացել էր բավական։ Հոգնած անասունը իսկույն կանդնեց և սկսեց արածել Համփի կողջի կանաչը։

ηρε πε σκυωί δεν μωνανότες, Κυηρού δουωομωτικη ηπερο δίμως μωναίδη ύδερε τα τρερία և σίμους εμετά ηπαν, μωτότο πείπει τη μωίουσταί με ωνότονταβού.

— Աստծու բարին, բարեկամ, որտեղացի ես, բարեկամ։

— Որինավեցի եմ։ Դու որտեղացի ես, ո՞ւր ես դնում, խեր ըլի, – լուր ծայնն էլ բարձրայրեց վերևեցին։ — Ես դսեղեցի եմ՝ էդ ո՞ւր ես աանում էդ օդլուշադր։ — ԱՀ լրկա խու Տամփերին։ - Չէ', արիսեին դնա. ո'ւր եք գնալու — Քարնջեցի Մատնանց Գիքորը ո՞նց ա.,– փոխանակ պատասխաներու Հարցրեց շիրակեցին։ - Lud bir, dramp mumones — Նրանց տունն ենք գնում։ - Գու նրանց փեսեն ե՞ս։ - Հրամանը հու - Դու Գոքոլին հ'ա — Հրամանը նա -- Ա՛լ ապա, էդ մեր Նազլուն — Հրամանը հա Խոսակցությունն այստեղ ընդհատեց Անդրին և լուռ Հեռացավ, զմաց յուր ձի՛ս բերևց արձակեց գետավի խոտերում, մոտեցավ ճամփորդներին։

Առանց ձեռը տալու իրար բարևեցին և երեսները դեպի գետի կողմը նստոտեցին երկու գլուղացիները։

— Բա դուս՞վ ես, ամոն չլնի Հարցնելը,— դիմեց շիրակեցին։

Որ ասեմ, կըճանալե՞ս։
 Բալբի ճանալում եմ. ով գիտիս
 Բած մաճկալ Անդրի կասեն. ճանալում ե՞ս։
 Չէ՛, ախալեր, սուտն ինչ ասեմ։
 Չէ՛, ախալեր, սուտն ինչ ասեմ։
 Հա՞, տեսնում ես, չես ճանալում, հաղթական կերպով նկատեց Անդրին և ինջը Տարցրեց.
 Բա ես որննավեցի մի բարեկամ ունիմ, կճանալե՞ս։
 Ո՞վ ա, Տալբաթ որ կը ճանալե՞ս։
 Վաղաբոնց Մկոյին կը ճանալե՞ս։
 Լա՞վ։
 Ո՞նց ա։
 Հանկարծ մինեց շիրակեցու դեմբը, կարծես թե նեշ

ղացավո

— Ռանչպարը որ ուտելու Հաց չունենա ոնց կըլի, ծանր հառաչելով խոսաց նա և հոնբերը կիտեց անխարի նայելով մի հեռու կետի։

— Ո՞նց խե... Հա՞ց չըկա Շորագյալ,— սարսափելով բացականչեց լսռեցին և չռած աչջերը սևեռեց Գուրորի դեմջին։ Նրա աչթերում այդ բոպեին տխուր վրդովմունւջով փայլատակում էր նրա Հոդինս

— Ո՞վ կրտա.— սրտաբեկ արտասանեց վերևեցին և կարճ լռուվչունից ճետո ավելացրեց, առանց Անդրուն նալելու.

— Հրես կնիկս, Երեկսերբո հավաբել եմ, գամ անորո մոտ էս մի երկու ամիսն անցկացնեմ... Քինչև տեսնենբ աստոծ ինչ դուռը բաց կանի։

Անդրին չրլսեց. նա դեռ ապշած էր Գռջորի ղեմջին. Վեր կենամ սրան սպանեմ, կտոր-կտոր անեմ.— անցնում էր նրա մաջովը— ո՞նց անեմ, որ սիրտս Հովանա... սա էս հնչ ասաց»։

էդ ինչ ասեցիր... վա՜լ թու մեջբը կստրի, – հանկարծ արենածի նման դոչեց Անդրին, – տկսր էդ ո՞նց էլավ։ – Էլավ էլի, չորայինից հացը նվաղ եկավ, էլած չէլածն էլ ինչ մուշտարի եկավ ծախեցինը... ձմեռն էլ մեր քոռ բախտիցը երկարեց... մնացինք ձեռներուս ծոցներիս նստած... ստտանի ծնուները հոտիցն իմանում են, որ սով պետք է ընկնի, դալիս են լավ դին տալիս՝ տաշտի հացն էլ տաում... մենք էլ փողին խամահ ենք անում... ա՜յ շատ լավ էլա՜վ, մեր հախն ա... խող մի սոված կոտորվենը...», և երկուսն էլ լռեցին։

Այդ մի դառն և ծանր լռություն էր. և Հուսահատությու-Դը կամաց մոտենում էր նրանց սրտերին։

Հեշտ Տուսահատվող մարդ չի դրասլացին։ Նա լուռ ու քունջ գերի է կյանքի պատահմունքների և մշտապատրաստ լոհ բնության պատահարների.— մի ախտ հանկարծ կոտուում է նրա անասունը, կարկուտն է տանում արտը, մի արտասովոր շփոթ խլում նրա աշխատանքի ժամանակն ու որդյունքը... նա իրան սիրտ տալով կրկին նորոգում է յութ արորն ու գութանը և կրկին մտածում է ապրելու մասին՝ Ապրում է բոլոր տարին ցամաք Հաց ուտելով, և այդ ցան մար հացն էլ հանկարծ կտրվում է։

- Բա Հմի զու ո՞ւր ես գնում, - փոթն ընկած ձայնով Հարցրեց Անդրին։

— Ասեցի անորանցս տունը էլի,— նույնպիսի ձայնով՝ պատասխանեց Գոթորը։

— Ո° φ ես գնում... աներդ խանը ձեռին դռնեղուռը ման ա գալիս ալիր չի գտնում... մեր կողմերը սով ա, սո'վ...

– Կամա՜ց... կիմանա,– դեպի կինն ակնարկելով ահով շշնջաց շիրակեցին և էլ ոչինչ չըխոսաց։

«Որ-կողմը գահամ,— մտածում էր հա.— ո՞ւր տանեմ կհնս, երեխաներս...»։

«Վերադառնա՞մ...— մտածում էր լոռեցին,— բայց ինչ ասեմ կնոջս... բայց երեխաներս քաղցած առաջս կըվաղեն...»։

— Քա՛, մինում ա,— մի քանի անգամ արդեն նազլուն հաևից մարդուն կանչել էր կիսաձայն։ Նա հիշեցնում էր, որ ժամանակ է ճանապարհ ընկնելու։

Ршյց մարդը ամալում էր ևտ մտիկ տալ, կնոջ երեսին Նայիլ։ «Լնչ պատասխան տամ սրան... որ կողմը գնամ», մտածում էր նա։

Եվ երկու գյուղացիները Զամանլվի հովտում նստած մտածում էին։

— Գիտես ինչ կա, Գոքոր, — Տանկարծ գլուխը վեր քա-. շելով խոսաց լոռեցին։

— Ինչ կառ

— Մեր դեղումը մի Տարուստ մարդ կա. Եգոր աղա են աստւմ, մի կատաղած շան տղա. էս րոպեին էլ ամբարներն ու Տորերը լիբը Տաց ունի։ Ով որ նազդ փող ա տալիս՝ Թաղարը երեսուն մանեթով Տաց ա տալիս, ով չէ՝ թամասուկ ա տալիս թաղարին թառասուն մանեթ, մանեթին էլ՝ ամիսը՝ ստամ շաՏի կամ երեք աբասի շահւ – Պա՛հ, անիսափ մարդ,– բացականչեց կռոն,– նրանից ո՞վ կըվերցնի։

— Տո՛, ես վերցնում էի, լտվեց,— շարունակեց Անդ բին.— Տմի գիտես ինչ կա։ — Ին, կա։

-- Inc grywy Swpy bu, Ab 26 ...

— Ինչ ասեմ, ախպեր... — և շվարած շիրակեցին չդր. տեր ինչ պատասխան տա։

-- Գիտես ինչ կա,-- ինոսքը փոխեց Անդրին, տեսնելով. որ դժվարության մեջ է դրել խոսակցին։

.... Ինչ կա։

— Աստոծ վեր կունի, որ մի մարդի ամբար լիջը հաց ըլի, ու նրա հարևանը սովից մեռնի՞ւ

– Իսկի մարդն էլ չի էդ բանին Տավանիլ,– Տամաձայնից Գոբորը.– էդ անօրենություն ա։

- Չէ՛. արի կարճ բեզ մի տւրիշ բան ասեմ։

— Մի բան ես ուզում ասես, սիրտ չես անում, խնամի Անդրի,— Նկատեց շիրակեցին.— ինձանից արխեին կաց, խնձ չես ճանաչում դոււ

— Որ ջեզ մի ջանի թաղար ցորեն տամ, կարո՞ղ ես Հասցնել Շորագյալ,— վերջապես Հայտնեց Անդրին։

Այս խոսջերի հետ Գոգարի սովից նվաղած աչջերը փայլատակեցին։

– Քանի Թաղար,– գոչեց նա ուրախացած,– տա՞սը... ըսա՞ն... ե՞րբ կրտաս... Եգոր աղի՞...

-- Սո՞ւս, գոռգոռալ մի...- զգուշացրեց Անդրին,-ամա գիտես, ուրիշ մարդ չրպետբ է իմանա... գիշերով պետք է անցկացնենը... ա՛յ այս մոտիկ սարերով...- նա ձեռըը մեկնեց դիմացի սարերին։

Այդ րոպեին վերևից մի գոռոց ռարձրացավ. «ա՛յ տղերը, ո՞վ եջ, հե՜լ»։

Մեր ծամոնները ցնցվեցին, և ետ նայելով տեսան վերևից մի ուրիշ գյուղացի է գալիս. նա գոռգոռալով ուշունց էր տարիս, նելկոտում, վազում էր դեպի ցած։

Այս տարօրինակ ուրախ տրամադրությունը ղարմացրեց

գյուղացիներին. «Ո՞վ պետք է լինի, այսպես ուրախ այս աղետի ժամանակ, երբ ժպիտը մեղք է համարվում – եթե քիայն խելադար չի...», – մտածում էին ճրանք. կարծես նրանց կասկածն ավելի հաստատելու համար մոտեցողը բարձրացրեց յուր գլխարկը և հարբած բեֆ անողի նման սկոեց աղաղակել. «հ՛յ-հե՞յ»։

Գոթորն Անդրին, մերթ իրար երեսի նայելով, մերթ եկվորին, մնացել էին ապշած, թե այդ ինչ էր նշանակում։ – Ինչ կրտար, որ ասեմ,– մոտենալով աղաղակում էր նա... ինչ եր տալիս, շան տղերը, որ ասեմ...

— Աղա, դու սովիցը իսելքը ինոցրել ե՞ս, Համբո, էդ ինչ ես անում,— ձայնը բարձրացրեց Անդրին մոտեցողին ճանաչելով։

— Դու ես խելթդ կորցրել, ախմա՛խ,— գոռաց Համրան ու մի անագին քար շպրտեց նրանց վրա։ Գոքորն ու Անգրին մի կողմը փախան, և քարը խմփինձփալով մինչև դետը մեկ դնաց։

Կոռյի փոջրիկ «մանչը» վախից սկսեց ճչալով լաց լինել։

Յուր քարից շատ չուշացավ Համբոն. կանդնեց երկու դյուղացիների առջև և դարձավ շիրակեցուն.

— Էս Δοροιά ինչ Ես շինում, առ սոված կաս Յաբամղադա... ա՛յ ես ձեղ էլ ղուրբան, ձեր հարտներին էլ... անումդ ի՞նչ ա... թանի՞ տարեկան ես...

Շորագյալցին զույնը խռցրած Համբոյի կամ սաներին էր Նայում, կամ երեսին և ոչինչ չէր Հասկանում նրանից։

— Սովն էլ չի էս չաշ ու գժերի հախիցը գալիս, գլուխը պատելով փնթփնթաց Անդրին և չիբուխը սկսեց լցնել։

Ինչ սով, տո՛, ինչ ես դուրս տալիս գլխիցդ... Տրես ֆուրգոններով էնքան ցորեն ա գալիս Ջալալ-օղլի, որ էս ձորերն ածես կըլցնի... դնա ձին բարձիր տար. էնքան կեր, կիսիցգ արաքվես... ի՞նչ ես կռտոփում բայղուշի նման... հլա փող էլ պտեն տալ. էն էլ չամչի տուր, ջերգ ածա։ – Ի՞նչ ես ասում ադա, դրուստ բան ասա, բան իմանանջ,— սրտատրոփ անձամբերությամբ Հարցնում էին Գո բորն Անդրին.— ի՞նչ ցորեն, ի՞նչ փող, ի՞նչ ես ասում։ — Դե՛ իմացեք էլի, թե մարդ եջ իմացեր, որտեղից կըլի։

--- Հա՞, իմացա, -- հանկարծ հիշեց Անդրին, -- էդ էչ կոլի... էն ինչ էն տարին մեր դեղական ամբարների ցորենը ծախել տվին վողը տարան, ասեցին՝ որ սով ընկնի ետ կըտանք... ախը ես դիտեի որ էդ կըլի։

- Sn', ζξ', ξξ', - ձևոն Անդրու աչթը կոխեց Համբոն,-Pիֆլիդ, Բաջի, Բանհում, Էրևան, Պետրապոլ, Ստամբոլ... ես ինչ գիտեմ, մի խոսթով, որտեղ անունը Տայ կա էլի, իմացել հն, որ մեր կողմերը տով ա ընկել՝ հաց են հավաջել, փող են հավաջել, դիտեմ ոչ ջանի հաղար նուման ասեցին, համբարջն էլ մաիցս ընկավ - ղարկում են, որ ողկը ընկած տեղերը ռանչպարին բաժին անեն։

«Փառջ ջեզ, աստոծ, դյուղացու համար միաթ անտղ, դեղացու դարդը քաշող էլ կա…» — ղարմացած, իրան իրան խոտոտք էր կոոն, մինչդեռ Անդրին հարց ու փորձ էր անում Համբոյին։

— Ադա, թե տու էն կաղեթինն ես ասում, էն ինչ մի հրկու շարաթ առաջ տիրացու Պետրոսը Ջալալ-օղլի կարդաց, էդ պարապ թան ա, կազեթումը սուտ ու մուտ բաներ շատ են դրում։

— Ա՛լ տղա, չէ՛ չէ՛, մեր Վարիանը Թիփլիզիցը նոր ա հկել, մարդն իրան աչբովը տեսած բան առում... Հմի Ճամփին ֆուրդուններով յուրեն ա դալիս էլի, էսօր էզուց կը-Հասնի Ջալալ-օղլիւ

— Ա՛յ շեն կենան նրանք, Հա՛,— սկսեցին օրհնել Գոբորն ու Անդրին։

— Եղ հլա Թիփլիդինն ա,— ոգևտրված շարունակեց Համբոն,— դրա հղնուց Բաբվինն ա դալիս, նրանից եղը Բաթում, Էրևան, Էջմիածին, Շուշի, Շամախի, Նուխի, Մոսկով...

Սով ու ցավ մոռացած գյուղացիները սրտախոր զգաց.

ված լսում էին Համբոյին, և ամեն մի քաղաքի անունի Չև։ կարծես բարձրանում էին դետնից։

— Հաստատ ըլեն, Հաստա՞ա, — Հարրածի նման սկսեցին աղաղակել միասին, հննց որ լունց Համբուն։ Եվ հոդնղմայլ երկար աղոքնում էին իրանց հարուստ եղբայրների հաջողության համար, օրհնում էին դիտեցած բոլոր օրհնանջ. ներով։

Իսկ երբ որ ճանապարճ էին ընկնում, Անդրին մոտեցավ Գաբորին և կամաց փոփսաց. «Լն բանը, որ ասեցի, իմ ու բու մեջը մնա, քարը վեր կալ— քարի տակին դիր, օրժին լիմանա... էլ մեր պետքը լի Եգոր աղի ճարամ ցորհնը... նալլան շար սատանին...»։

ԱՂՔԱՏԻ ՊԱՏԻՎԸ

I

Վ․․․ գլուղաքաղաքում առանձնացած ապրում էր Սիմոն անունով մի բարի մարդ։ Նա չէր խառնվում գյուղական զործերին․ երևի գիտեր, որ իրան խոորը չի ընդունվիլ, նրա համար էլ պոչն իրան էր քաշել։

Սիմոնը մի կարմիր կով ուներ, մին էլ՝ մի սիրուն կին. կինն էլ շատ սակավ էր պատանում, որ հարևանություն աներ դրացիների հետ. քաշվում էր հարուստ հարևաններից, գիտեր, որ չուր գնալ-գալը գյուրեկան չէր նրանց համար։ Եվ իսկապես հարևանների դռներն ընկնելու կարիք էլ չունեին։

Սիմոնը չունի կամ գունանի ժամանակ ընկեր էր դառնում անասուն, ունեցողի հետ, տանջվելն իրանից, անասունը — լծկանը հարևանից, և յուր հոդևրն էլ նրանցի հետ վարում։ Երբեմն էլ պատ էր դնում, տախտակ էր քաշում, ձուկն էր բոնում մոտակա գետից, ծախում և կարողանում էր թե չէ, ամեն բանի էլ ձեռքը ղցում էր։

Գրա Համար էլ ո՛չ լավ ձուկը բռնող էր, ո՛չ կարգին սյատ դնող, և ո՛չ մի բանում Հայտնի չէր. միայն մի բան լավ դիտեր, որ լավ սրախոսում էր և ծիծաղալի առակներ էր պատմում։ Այդ էլ վնրագրում էին նրա խելքի սյակասուիյանը, անունն էլ «շաշ-Սիմոն» էին դրել։

«Մի անդամ մի գյուղում մնի Համար պատ դրի, պատմում էր նա լուր կլանքից, – գործս վերջացրի, ասեցի՝ ղե փողս տվեր, դնում եմ։ Եկան պատին մտիկ արին, ասե-

2nds. Profubiwb, 5, 1-19

ցին՝ «սուս ա՝, էս դշեր քու շինած պատի տակին բնի, առավտար քու վարձն էլ տանք՝ մի բան էլ ավելի, վեր կաց գնա». Դամաձայնվեցի ոչ. վախեցի գշերը պատը վրես քանդվի... պատն էլ խողի, վարձս էլ, վեր կացա հկա մեր տունը»։

Բայց իսս ամեն մարդ այսպիսի պայման չէր կապում ուստա Սիմոնի հետ։ Շատ մարդ էլ հենց նրա դվարձախոսությունների ու առախների համար դեռ վարձիցը մի բան էլ ավել էր տալիս։ Եվ իրանց աղջատության մեջ ուրախ ապրում էին մարդ կին։

Այս մի փոջրիկ ուրախություն էր, որ ավելի շուտ թխում էր Սիմոնի սրտից, քան նե ունեցածից. բայց մարզիկ սրտն էլ էին նախանձում։

— Ախալե՛ր, մենջ էսրոն չարչարվում ենք, մեղ Համար ապրոնը ունենք, դութան անենք, առուտուր ունենը... է՛լ չենք կարողանում ծերը ծերին Հասցնենք, սա էս ո՞նց ա ապրում.— ո՛լ ջերումը կապեկ ունի, ո՛լ դոտնը չորսոտնանի, ո՛լ դվսումը իսելը...

Այսպես նախանձում ու զարմանում էին համագյուղացիբ, հարևանները Սիմոնդի ապրուստի վրա, և միշտ էլ «շաշ» էին անվանում։

— Շաշ Սիմոնի Թայն էլ չրկաս,— Նախատում էի՝ կանայը իրանց ամուսիններին,— տարենը երկու-երեք Բասա լեՉին (դերիա) ա Չադցնում իրան էն անթան կնդանը... Թողում չի բորիկ ոտը դետին տեսնի...

— Դև նրա կնիկն էլ սիրում։ ա, բու թայը խո լի, կես լուրջ, կես Հանասը նկատտում էր մարդն յուր բարկացած կնոջն Տեռանում։

2μπավի, Սիմոնի կնոջ գեղեցկունվումը մի երկնային սյարգև էր, որ բաժին էր ընկել աղջատին։ Նա մի րուրայի շջեղ շուշուն էր, որ դուրս է գալիս հաճախ մի հասարակ մացառի, մի փորթիկ Թփի տակ, և զվարβ ծաղկում է→ ժպտում, առանց մաջովն անցկացնելու, նե ջուրդը՝ բուսել է վճիտ ջրերի ափին կամ ղանգակածաղիկը փայփայված է

¹ Մի հասարակ, անհուռ ծաղիկ է։ Հ. Թ.

րուրաստանում․ նրան միայն մի փորը լույս, մի փոբը արևի շող է Տարկավոր...

Ես մոռացել եմ այն պարկեշտ, ամոխիսած սիրունի անունը, բայց գյուղացիը նրա ավելի տնունն էլ գրել էին «Եղապատառ»։

Գյուղի ջանելները աչը էին տնկել այս կնոջ վերու Բանի անգամ գանդատվել էր նա մարդուն, նե՝ ազբրումը ջուր լցնելիս Ղաղոյանց Գալուստը աչբերին խոր մտիկ ավեց ու ասաց «ուխա՞լ»... Վարվումանց Փիլոսը իրանց գոնովն անց կինալիս աչքով արավ... Միրդանց Առաքելը Ճանապարհին «ղաստի» դիպավ իրան...

— Պաղատու ծառին շատ քար կրդցեն... էդ ամեն կնդա էլ կըպատաձի, սիրադ կոտրիլ մի, ես էլ եմ շատերին ալթով արել,— Հանաք անելով կնոջը պատասխանում էր ուստեն։

Բայց, այսուամենայնիվ, քեկուղ Հենց ժենակ չըմնալու, չրվախենալու Համար—որովՀետև պատղիր, իզարչի, ձկնորա և այլն Սիմոնը Հաձախ գյուղից Հեռանում, ուրիշ տեղ էր մեռաք — իրանց Հարևան դարբին Ակոփի փոչրիկ աղջիկը գիշեթները Սիմոնի կնդա մոտ էր բնում։

Գիշերները երկաքը Տերիաք էր ասում Սիմոնի կենը յութ փոթրիկ ընկերուՏու, ութ-տաս աարեկան Մարուշի Տամար (այսպես էր Յարևան աղջկա անունը) «Զմրուիստ ղուշի» Տեթիաքն էր ասում կամ պատմում էր, Թև ինչպես մայրը յուր յոքը խորք աղջիկներին ձդեց Տորը ու ջաղացաջարը գրեց թեթանին, իսկ նրանք օրը մի չամիչ դտան, ապրեցին ու փորելով, փորելով հասան մի ստորերկրյա դարմանայի աշխարհ... և կամ Թե «Լիս ու մութ աշիտարըների» մասին էր պատմում, մինչև երկուսն էլ բնում էինս

П

ԱՀա ուստա Սիմոնի սպիտակ տնտկը՝ մենակ, առանձ-Նացած, երկու լուսամուտի փեղկերն էլ փակած, երևում է պարտեղի մի քանի ծառերի ետևից։ Գիշերը խաղաղ է. ինչպես բունը, և կախարդիչ բան երազ։ Կարծես Թե այս գիշերն էլ արևելյան մի հի՞ն-հի՞ն հեքիաԹ լինի...

Երկու Հոդի այս պահուն ծառերի տակովն անցան... մոտեցան Սիմոնի դուանը։

Այդ գիշեր ուստա Սիմոնը գնացել էր մտաիկ գյուղը, կարծեմ փուռը շինելու, և, երհի, խորը _քնած, մի վատ երազ էր տեսնում յուր տան գլխին։

Ш

Գյուղական դատարանում ուստա Սիմոնի գանգատը լսելուց հետո, ոմանջ հաչդիմանելով, ոմանը թիջելով, մի չանիսը բարկանալով խորհուրդ տվին, որ ձեռջ ջաշի «կեղտոտ բանից»։

— Թև որ կեղտոտ բանն ուղում չևը, դև դատաստան արեք, Թև չէ՝ ես իմ ձևոսվը կանեմ... — դոռում էր ուստա Սիմոնը և կարմրած աչընրը քիչ էր մնում գուրս Թափվեին բներից։ Նրա կողջին Հեկեկում էր փոքրիկ Մարուշը։

- Հա՛, անգաճը կըկտրես էլի,- ձայն տվին չորս կողմից և ծիծաղելով նայեցին մեղադրյալին։

Սա գյուղի Հայտնի լոնիներից մեկը՝ Սանդրոն էր։ Մահտւդ չուխայով, երկայնաճիտ, բարձրակրունկ կոշիկները Հագին, ֆուրաշկան մի ականջի վրա նեքած, կարմիր բաղդադին վղովը ձգած, մի կողմ կանգնած նա ժպտում էր ուստա Սիմոնի և նրա բարկունյան վրա։ Հերոսին շրջապատել էին յուր ընկերներից մի բանիսը, որոնք եկել էին դատին ներկա լինելու։

- Կրսպանե՛մ, ետո պատասխանը գուջ կտաք,-

րարձրաձայն սպառնում էր Սիմոնը, տեսնելով, որ դատարանն անուշադիր է լուր բողոքին։

-- Սպանող ես բու կնիկը պահի, շաջ գետինը մտած,--Հայն տվնց մեկը և սրան հետևեց ընդհանուր ծիծաղ։

— Սպանիլ մի՛, ուստա Սիմոն ջան, մեզը ա, մուրադի վրա ջահել ա, – հեղնեց մի ուրիշը նոր հռնոոց րարձրացնելով,

Այնտեղ տանուտերը մերի ծիծաղելով ու հանաքներով, մերի սպառնալով ու բարկանալով ստիպում էր Սիմոնին, որ ձեռք քաշի «կեղտոտ բանից». բայց այդ չէր հաջողվում։

— Ես ասում եմ, որ արին պետք է անեմ... հիմի էս ա, որ ասում եմ...— իբրև հաստատ որոշում շուտ-շուտ կրկնում էր Սիմոնը, սակայն բոլորն էլ գիտեին, որ նա արյուն անող մարդ չիւ

Սատորոյի ընկերներից մեկը պատի տակը բաշեց տա-Նուտերին, ականջումը մի բան փափսաց. տանուտերն էլ Սիմոնին մի կողմ բաշեց՝ ականջումը փոփսաց.

— Ձե՛մ ուզում, – նրա ձեռթից աղատվելով գոռաց ուստեն, – չե՛մ ուզում։

— Դե՛ որ չես ուղում, վկաներդ բևր, գործը շարունակում եմ,— դեմբը Թիվացնելով ասաց տանուտերը և պաշտոնական դիրք ընդունեց։

Սիմոնը չրվախեցավ։

— Ա՛յ վկա,— համարձակ ցույց տվեց Մարուշին։

— Դա երեխա ա, հրեխի վկայությունը ղակոնը չի ընդունուն։

— Իմ կնիկը ճանաչել ա, — իսկույն վրա բերեց ուստենս — Քու կնիկը, շատ կարելի ա, սուտ ա ասում, ղակոնը առանց ֆակտի գանդատավորի խոսքին չի հավատում, կրկին խիստ ու կոպիտ մերժեց տանուտերը։

Սիմոնը հուսահատուԹենից ու կատաղուԹենից բիչ էր մնում վրա Թոչեր, խեղդեր յուր երեսին սառն հանդարտու-Թյամբ նայող տանուտերին, բայց իրան ղսպելով հարցրեց. – Բաս էս ո՞նց պրտի ըլիլ...

— էնքենց պրտի ըլիլ, որ դրուստն իմանալու քամար ես

պետք է քննություն անեն.— պետք է քու կնդանը տանեն դոխտուրի մոտ, որ դոխտուրը քննի...

Սիմոնը մնաց դիջ կանգնած, արյունը պուխը տվնց, ականջները աժժացին. նա չէր իմանում, Թե որտեղ է կանդնած. չար մաջերն արդեն խունվում էին նրա պիտում...

— Ա՛դա, գծացեց սրա կնգանը բերեց,— Տրամայեց տանուտերը և մի աղմուկ ընկավ։ Ոմանց տանուտերին էին խնդրում, ոմանց գնացողներին էին բոնում, ոմանց էլ Սիմոնի հետ էին կռվում յուր «շաշության» համար, որ բանն այստեղ հասցրնց, և աշխատում էին համոզել, որ գոնե այժմ ետ կանգնի խայտառակությունից։ Փոթրիկ Մարուշը կպել էր Սիմոնի փեշերին և յուր վախեցած աչցնրով մեկ խոսողների երնսին էր նայում, մեկ Սիմոնի։

Այս ժամանակ դատարանի լուսը մինեց, և յուր ահագին գայյենի բուրբը ներս բերևց գյուղի հարուստներից մեկը՝ Պետրոս աղեն։

-- Ի՞նչ խաբար ա, ի՞նչ եք ղալմաղալ անում,-- ծանր ծանր հարցրեց աղեն։

Եվ բոլոր պատմությունը, թեպետ Հայտնի էր իրան, ուշադիր լսեց, իբրև թե նոր էր իմանում։

Գլուխը պտըտելով խոր Հառաչեց գյուղի հայրը և խոր-Տըրդավոր ձայնով դարձավ շուրջը.— Գետինը մտե՛ք... ձեններուդ կարեցե՞ք, անարուռներ, աննամուսնե՞ր...

Այս խոսքնրն այնպիսի ազդու կերպով արտասաննց, որ բոլորն էլ գլուխները կախ արին, և են՛ն մի օաար մարդ լիննը, կրկարծնը Թե ամայնցին։

— Սրան մտիկ արեք, սրա՛ն,— գլուխը վեր քաշելով ձեռքը դեպի Սիմոնը մեկնեց աղեն— օդլուշաղի անունը բերել ա գցել գեղամեջ...

— Բա սուս կենա՛մ... նամուսս գետինն եջ կոխել... բա սուս կենա՞մ... — դոռալով ընդՉատեց ուստա Սիմոնը։

— Բաս ի՞նչ կանհս, որ սուս չես կենալ...

— «Ի՞նչ կանե՞մ...» արին կանեմ, արի՞ն...

– Ա՛յ տղա, դեռ կանդնած ե՞ք, էս ըսպեիս գնացեք սրա կնդանը բերեք,– տեղիցը վեր Թռավ տանուտերը։ – Կացե՛ջ,– աչքերը չռեց աղեն, և նորից աղմուկն ընկավ։ Այս ժամանակ տանուտերն ու Պետրոս աղեն իրար մի քանի խոսը ասացին։

— Սո՛ւս կացեք,— ձայն տվեց աղեն,— ի՞նչ եք գորտան ժամատուն շինել... Սանդրո՛, էստեղ արիւ

Սանդրոն մոտեցավ։

— Մի հինդ մանեթ հանիր էստեղ։

– Ախար ղուր ա է', աղաւ

Ես քեղ ասում Եմ՝ հանի՛ը։

Աիսար զուր ընչի՝ հաննեն։

— Ես բեզ ասում եմ ղո'ւր հանիր,— բարկացած հրամայեց աղեն։

Սանդրոն քիի տակը ժպտալով մի Հնդանոց Հանեց, տվեց աղին և ուզում էր Հեռանալ։

- Կա՛ց, ո՞ւր ես գմտում... դու էլ էստեղ արի, Սիմոնո

— Գալ չեմ, էդ խնլքից Տեռու բան ա... ես իմ նամուսը փողով չեմ առնլ, որ փողով էլ ծախեմ։

-- Էստեղ մո'տիկ արիւ

- Ասեցի, որ դալ չեմ։

— Դե դնացեք, ասեցի... ես Լստեղ խաղ չեմ անում... Շուտ դնացեք սրա կնզանը բերեք,— կրկին մեջ ընկավ ստանուտերը։

— Կացն'ը, դեռ չրգնաը... Սիմո՛ն, ջեզ ասում եմ էստեղ արիւ

— Առաջ գնա է՛լի, —խառնիխուռն աղաղակում էին այսուայն կողմից։

-- Գնա բարրշի, Տինգ մանենն առ է՛լի...

— Տո_շաշ, գնա մուֆիա փող ա, առ ջնբդ դիր. մի տարի որ տանջվես, պատ դնես, էդջան աշխատիլ չես...

— Կասես Թե մենձ բան ա էլել... առաջ դնա'...

Աղաղակելով, շշկլացնելով ու հրելով առաջ բերին Սիմոնին, մոտեցրին, Սանդրոյին, աղեն նրանց ձեռը-ձեռըի ավհց, հնդանոցը կոխեց Սիմոնի բուռն, ու գոռաց— «պոոլտի՞»։

– Պռոշտի՞, պռոշտի՞,– աղաղակեցին գյուղացիք։

Սիժոնն անդգայարար գլուխն առաջ ծռեց՝ — Անո՞ւշ, անո՞ւշ, — ձայն տվին գյուղացիք։ Հաշտությունը կայացավ... Երբ որ սկսեցին արդեն շ թաներից խոսալ, Սիժոնն աննկատելի կերպով, փոբ-Մարուշի ձեռքը բռնած, էնպես թաքուն դուրս եկավ դասանից, որ ոչ որ չրնկատի...

ԼԵՌՆԵՐԻ ՀՈՎԻՎԸ

Լեռնե^{*} p... pաpàp ni կանաչ լեռներ, դուք հայրենիքն ni գահը զով զեփյուռների, անուշաբույր ծաղիկների, սուրբ ցողերի ni շաղերի, անմահական սառն աղբյուրների, սև-սև սոքպերի, հրեղեն կայծակների, ջրեղեն տարափներ/.... Դո՞ւք մոտիկ աստըծուն, աստղերին, լուսնին, երկնային շնորհջներին ni գաղանիջներին, վեհ ni վեհապանծ լեռներ...

Եվ ո՞վ է Հողեղեններից այնջան ձեզ նման հպարտ, Հղոր, վնհանձն ու մաջուր, որջան ձեր հարաղատ որդեգիրը, ձեր մրրիկների ու զեփյուռների, ծաղիկների ու կայծակների ծնունդը, ձեր պահած ու փայփայած հովիվը։

Լեռների Հովի՞վը. անծանոթ ու խտրթ կյանքի սրտամաշ Հառաչանքներին, գետնաքարշ արարքներին, Հացկատակ խաղերին ու տաղերին, Հպարտ ու զվարթ, որպես այդ ծեր վայրենի ծաղիկները։

Բայս ձեր վայրենի ծաղիկներն էլ իրանց րույրով-Հրապույրով ընկնում են ծանր ու կոպիտ ստների տակ և ապականվում, ցեխ դառնում։

Քաղաքում, բարձրահարկ տան բակոա՞ յուր սրինգն ածում ու պար էր գալիս մի թարձրահասակ, Թիկնավետ երիտասարդ։ Նրա հագին բազմատարազ շորերի ցնցոտիներ էին, պիսին ծանր բրդի բոլող։ 2. μπρ էր Նրա Հովվական սրնդի ձայնը, ուրախ էր պարի հղատակը, աշխույժ էր և պարը, միայն տիուր էին նուխ, կրակոտ այջերը, որ հրբեմնակի նայում էին վերև։ Նրանք երբեմնակի նայում էին վերև, երևի տեսնելու, նե օքմի՞ն կա պատշգամբներում, նե չէ. նայում էին, սակայն չէին աղերում...

Տիտւր էր և նրա առնական դեմբը յուր շիկասև Նորածիլ լրջանակի մեջ, ուր նշանավոր էին արծվի բինն և ուռած շրնունգները։ Եվ նա ինքն ամբողջ մի մարմնացած վայրենի վիշտ էր, բայց յուր օրինդն ածում ու պար էր դուլիս։

Նրա Հնամաշ շորերի ձորձերը խռչկոտելով դիպչում էին բարձր աղդրերին ու բաց որունքներին, Տորինելով մի ծիծաղաշարժ տեսարան, որ սաստիկ վիրավորում էր նրա Հղոր կերպարանըն ու դառն տիսրությունը։

— Քո՝ւրդը, ջո՛ւրդը... — աղաղակեցին երեխաները, և տանցիք Նոր Հաշերն ավարտած, խեփԹեփալով սրնգի ձայ-Նին դուրս եկան պատշղադրը, նայելու աղջատ ջուրդին։

Ավելի սդեսրված՝ բուրդը կրկնապատկեց եռանդը, աչխատտոմ էր ցույց ապ յուր բոլոր շնորհթը վանաղան ծամածոություններ ու խեղկատակություններ անելով... Եվ նա Հասնում էր յուր նպատակին. վերևից հրճվում, ուրախ կրկըչում էինո

Բայց հրանցից ոչ որ չէր մաածում, քե ինչու ի<mark>նթը</mark> պարողը չի արախանում, ինչու մենակ նա է տիսուր...

Եվ ի՞նչ կավելանար աղջատ ջրդին, ենե մեկն այդ Հարցներ։ Նրադ մի բանի կոպեկ սև փող էր Հարկավոր, Հավ դուրս եկավ։

Մատվ ուրիշ բակ։

Պատրասավում էր դարձյալ յուր պարն սկսնլու, երբ մեկը Հարցրեց.

Որանդացի՞նս, աղա՛։

Սասունիցն, աղայ

– Հապա ս՞ւր ես եկել։

– Ես չորան էի, աղա. Թուրջեր մեր դեղ ջանդեցին... ին ոչքստը լե Թայլեցին... Նա լւաց արտվ կռան տակը, որտեղ երևում էր խանչալի տված լայն վերբի սպին, բոլոդը վերցրեց, ցույց տվեց դլխի պատովածը, երևի դրանով տոլում էր ասել, Թե հեշտ չի տեղի տվել Թշնամուն, և դարձյալ ծածկելով՝ սկոեց յուր սրինգն ածել ու պարել։

— Где это Сасун, напа?— спрр фшрбин сшрурьу орвания

— Это там... далеко, — ծևոր Рաф տալով պատասխանեց հայրը և շարունակեց «ղնջոտալով» նայել աղքատ օրնդահարին, որ цանազան ոստումներ ու ծամածոություններ անելով պար էր դալիս ներըն, բակում։

Զվարթ էր ծրա սրճդի ձայծը, պարի եղանակը, աչխույժ էր և պարը, միացն ախուր էին նրա թութ, կրակոտ աչջերը, որ երբեմնակի նայում էին վերև...

Եվ այսպես պար էր գալիս Հայրենիջից Հալածված, ոչխարը խլած Սասունի լեռների Հովիվը։ Նրա Հնամաշ շարերի Հորձերը Թոչկոտելով դիպչում էին բարձր աղգրերին ու բաց որունջներին, Հորինելով մի ցավալի տեսարան։

ՔԱՋԵՐԻ ԿՑԱՆՔԻՑ

«...θως լαπեցիք էլ or իմացան, էլ դինջություն չուննին, urանք էլ Լին ուզում նռանց իռևնց մեջը բեռևն, պատիվ տան։ քնկ ամսաչափ էլ էստեղ մնաց (Աղասի)...»

«Վեռք Հայաստանի», էջ 200.

I

183<6> խվականին, բացվեց Երևանի պատերազմը։ Ռտւսաց կորթը դեռ չէր հասել պատերազմի բեմը, և սանձարձակ պարսիկներն ասպատակելով, կողոպտելով Շիրակը, Փամբակն ու Ապարանը, առաջ էին գալիս։

Հասան խանի խաժամուժ Տրոսակներն արդեն Խրլգարաբիլիսեն քանդել, Ղշլաղը կրակել, Մեծ Ղարաթիլիսեն ավերել, ռուսաց սակավաթիվ զորքը ջարդել, Լոռու ձորերի րերանն էին Տասել։

Նրանց առաջից փախչում էր զարհուրած հայոց ժողովուրզը․ փախչում էր ամեն բան Թողած, լուր չոր գլուխն առած, որ ետևից եկող Թշնամուց ու մահից պատապարվելու մի տեղ գտնիւ

Պարսիկների այս բարթարոսական շարժումը ոգևորեց, ոտի կանգնեցրեց իրանց կրոնակից Ղաղախ – Բորչալվի Թուրք ցնղերին, ուր գեռ չէր Հասել Հասան-խանը։ Այս կողմերից էլ Հալածվեցան, տեղից ու գեղից պոկ եկան, փախըստական դարձան Հայերը, և Փամբակ, Շորագյալ, Ապարան, Ղագախ, Բորչալու տակն ու վրա եղան, դատարկվեցին մի քանի օրում։

Ալս բոլոր Հալածականներն ամեն կողմից փախչում-Թափվում էին Լոռու ամուր ձորերը, մինչև կրհասնեին Դսեղ։ Գանդը յուր անառիկ ու չբնաղ դիրջով նման է մի բնակերտ ամրոցի. Նրա գուջրիկ Տարթավայրը շրջափակված ու ամրացած է... Տարավից անտառապատ սարերով, իսկ մնացած երեջ կողմից՝ խոր ձորնրով։

Նրա Տանդի սահմանները հարավից սկսվում են հովասուն, բարձր լեռներով, հյուսիսում վերջանում անգնդակոր ձորերով։ Նրա հարավային սահմանում – Քոշաբարի ժեռուտ կատարին Թռչկոտում է չոշը և բուսնում դանձել, իսկ հյուսիսում – Ձաղի ձորում՝ ապրում է կարիդ և հատնում խուղող։

Այս երկու սահմանների մեջ կան Թանձրախիտ, կուսական անտառներ, որ կայնի ձայն չեն լսած, ուր ծառերչ դչակներում բուն է դնում մեղուն, Բալաներում ապահով վիտում են երեները, մոռուտներում ինջնիշխան Թագավոլում է արջը, և շամբուտներում հանգիստ ապրում է վարազը։ Կան ժայռեր, ուր լուն է դնում արծիվը և Թռչկոտում այծյամբ...

Բայց մենակ Հրաշալի բնության Համար չեն խնլոբ ճահապարհորդներն այս դյուղը կոչել «փոքրիկ Զեյքուն» և կամ դիրբի ամրությունը չէր պատճառը, որ թշնամու ռաբը չէր ծեծում այստեղ։

Հին ժամանակներից ի վիր Դսեղը պարծնցել է յուր քաջերով։ Առած է դարձել, թե «Դսեղա իդիթների անունը Դաղըստան է հասել»։

Դսեղա ձորերը լիչն են ավերակ տնակներով։ Այդ թոլորը ժամանկավոր բնակարան ու օնեան են եղել դանապան տեղերի ժողովուրդների, որ ան ու փախի ժամանակ ապաստանել են այս տեղերը, մինչև անցել է երկյուցն ու նշնամին։

Այս այն Գսեղն է, որ մեծաղոր Մամիկոնյանաները, Արշակունյաց փառրի վերջալույսին, երեսուն տարի ևս մենմենակ հաղթանակներով ճակատ ճակատի ղարկելով պարսիկների տւ արարների հետ, ձանձրացած, X դարում թողին իրանց հայրենի սրբաղան Տարոնը, եկան բնակվեցին այստեղ, Գեռ մնում են նրանց շիրիմները, նրանց կանգնած խաչարձաններն ու մատուռները, դեռ մնում է նրանց կառուցած ձերմակ տաճարը – Բարձրաբաշ սուրբ Գրիդորի վանբը, և դեռ կանդուն Սիրուն նաչի վրա կարդացվում է «Յիչխանու-Սեան տանն Մամիկոնեան…»։

Դեռ ժողովուրդն ավանդորեն պատմում է, թե այստեղ ապրեցին այն լավերը, այստեղ կռվեցին և այստեղ մեռան...

Ш

Խնչպես դրդին հանկարծ վրա է տալիս և ճնակուկները ահարեկված այս ու այն կողմից փախչում-լցվում են մի թեր մեջ, որ ապատվեն, ինչպես ութուրը պարոսվում է երկընբում, և հավի ձուտերը լեղապատատ հուվարվում են մոր թեկ տակը,— այնպես էր Հասան-խանի ահից հալածված՝ Փամբակա, Շորազյալի, Արարանու, Ղաղախու, Բորչալվի, Լոռու ժողովուրդը վախել, լցվել Դսեղա ձորը։

Դսեղեցի Օվազիմ յուղբաշին, թառասուն աժգամա տղամարդ մետն առած, անքուն, անդադար ոտի տակ էր տալիս Սիսի բերդից մինչև Հաղբատ—Սանամին, Լոռու ձորեթի մի ծայրից մինչև մյուսը, իևատարած արծվի նման պարտվում էր յուր մորերի գլխին և սիրտ էր տալիս թարանձավներում, բարափների տակ կուչ եկած, իրան թևի տակը մատծ ժողովուրդներին։

— Վախի'լ միթ, — սրտապնդում էր նա, – թա`նի դլիս Եի կրլի էն դղլբուշը, էն դուշմանը, որ էս ձորհրը ոտ կոխի... բաս էլ ընչի համար ենք մեր գլխին տղամարդի գդակ դնում էլ ընչի համար ենք Թուր ու Թվանք վեր ունում...

Իրա նման էին և իրա բոլոր ընկերները։ Հասան-իանի չափաուլները՝ ասպատակները առաջին անգամ որան պատահեցին Գյուլլադագանա կիրճում, Լոռու ձորերի նեղ բերանում, և գլուխները կորցրած ետ նահանջեցին. երկրորդ անդամ ջարդվեցին Շահալվի ձորում, որը մինչև օրս էլ «Կրավատեղ» է կոչվում, իսկ երրորդ անգամ Հնեվանա ձորում րանդած Ուղունլարի քալանը իղել ավեցին գիշերով։ Այսպես անպարտելի կռվում էր, մի նոր գայլ Վահանի Նման, այս «Լոտու ձորերի աստվածը» յուր տոյուծ ընկեր-Նհրով։

IV

Ծերունի Մեհրաբը, Օվագիմի հայրը, Լոռու ձորերի նահապետը, ըսկի չէր էլ մտածում, Թե հարյուր տարին անց է կացրել։ Նրա վիԹիատի, բարձր հասակը կորացել էր, նորից ամրացել, ճերմակ մաղ ու միրուբը բոնել կուրծը ու երես, և աժդահայի ահավորուքյան հետ խատնել, միացրել ծերու-Բյան պատկառանբը։

Թշնամու անունը նոր ուժ ու հռանդ տվեց նրան, որ դու և յուրայինների սխրագործությունները նոր սիրա, նոր ուրախություն, և, մինչդեռ աշխարթը լողում էր արյան ծովում, այս ծեր արծիվը, յուր ժայռերի գլխին նստած, թրշնամու վրա ծիծաղում ու իրանց պապերիցն էր պատմում։

- Մեր պապիրն էս թավուր մարդիկ են էլել, - ասում էր նա, - մենք նրանց թեռներն ենք, նրանց սիրտն ու նրանց արինն ունենք... Ղուշն իրան թեռվը, օձն իրան պորառվը - թշնամի անունով չըպետք է մեր ձորերովն անց կենաւ Մեր ճամփեքը թշնամու Համար փակ ու կապ պետք է լինեն. - մեր տան դուռն ու մեր սիրտը բարեկամի համար ա բաց... Նամարդի համար մենք թուր ու թվանք ունենք. աղամարդի համար աղուհաց...

V

Այս ժամանակներում ամեն մի քաջ տղամարդի համծուվ ու գործ կայծակի արագունյամբ տարածվում էր երկրե երկիր, բերանե բերան։ Սաստիկ Ճնշումն ու հալածանջը կատաղեցրեց, դուրս կանչեց ժողովրդի քաջերին, և ամեն տեղ հոգով արի տղամարդը մռնչաց, աղաղակեց, զենք առավ, սուր բարձրացրեց ղղլբաշի դեմ։ Տառապած, պաշտպանունյան կարոտ ժողովուրդը ոգևորունյամբ նկատում ու հռլակում էր այս սակավանիվ հերոսներին։ Φυσμωկա, Շորապյալի, Ապարանու փախածներից ով դալիս, թանաբեռցի Ազասու գովասանքն էր բնթուց հետը։— «Աղասի՞ն, իգին Աղասին... զգլբաշի հոդին հանեց... բրգի աբյունով բար ու հոգ լվաց Աղասին... Ալագյազու վրա պատահեց — հաղքեց... Անի բաղաբում կովեց — կոտորնց Աղասին... Մի տեղ առաջը կարեցին, – ջարդեց անցավ Աղասին... Մի տեղ առաջը կարեցին, – ջարդեց անցավ Աղասին...»

Այս լուրը օգևորեց Գսեզա իդիններին, և Հայտնեցին Մեհրար բուզրաշուն։

«Աֆֆարի՝մ իզիք,— բացականչեց Տիացած ծերունին։ Աղասու պատմությունը լսհլուց Տետո.— որտեղ որ լինի, մի ջերե՛ք տեսնեմ, Տակատիցը պաչեմ, քանի չեմ մեռելու

hit humandhyad dhantos hader

٧I

Աղասին Վարաբիլիսու սարերից հրավիրված էր Դսեզո Հին սովորությամբ անվանի հյուրի պատվին, ինչպես Աղասին էր, խաղեր, հանգեմներ էին սարքվում։ Ջիրիգ (ձիարշավ) էին խաղում «դոնախի» հետ, թագափորառրո էին անում, և ուրիշ դլուցաղնական խաղեր էին հորինում։ Բացի պատիվը, դրա մեջ կար և մի ուրիշ միտը.— այդ հանդեսնեառմ հանաչում էին իրանց «դոնախին», թե ինչ շնորնըի տեր մարդ է նաւ

Մարդիկ էր ուղարկել ուրախացած Մեհրար յուղթաչին և շրջակա տեղերի հայտնի քաջերին հրավիրել, հավաքել Դսեղ։ Եկել էր Ճոհկանեցի Խուդին, որ ասլանի սիրտ ուներ, Գյուլրութաղցի Դոնղուդ Ղռանը, որ լեգղու արյուն էր խմում, Արդվեցի լեզգի Պետոն, որ մաղը մաղից ջոկում էր դյուլլով, Սանահնեցի Արունինը, որ ծին աստղերի հետ էր խաղացնում, Շնողնեցի վինիստրի Վերանը, Հաղրատեցի աժգահա Պրանը և ուրիշ անվանի քաջ մարդիկ։ Եկել էին և ղանաղան ռեղերից փախած ժողովուրդների մեծերն ու տանուտերերը,

Այս բոլորին հավաքել էր Մեհրաբ յուղրաշին Աղասու

պատվին լինհլիր խնչույթն հանգեսը փառավոր անելու Համար

Սրա համար էր, որ առավոտը վաղ Մեհրար յուղբաշու ծաղրածու Ղաղոն, որ միննույն ժամանակ չավ թորագնաց էր, կատվի նման մաղլցելով բարձրացավ, յուղրաշու տան դիմացը, մի բարձր խոտի չարդախի աջի ծայրին ամրացրեց մի ընկույղ։

Ժողովուրդը հավարվել, դուռն ու կտուրը բռնել, թամաշավոր էր կանդնել։

Դուրս հկան տանից Հրացանավորները և արծաքաբանդ Հրացանները փայլատակեցին արևի շողերից։

— էդ ինչ երջա (աճագին) նշան ես դրել, է՛լ Ղաղո, բարով տալու ճամար խո չի...— ղվարճախոսելով ու նշանն արճամարճելով առաջ անցավ ծերունի Մեճրաբը, Բոլորը հանկարծ լռեցին, ծիծաղ ու աղմուկ դադարեց, շունչները պաճած ընկույզին էին նայում։

Հրացանը որոտաց, ընկույզը կորավ։

Ους ξη, ξηδρήδι αμηβείης του αυμλωνί δεραιδήδι. Στίδη βε βήτρησ τη διαήξι μύσαια, ζω ζωμι δωδαιά πιατίατη αυ υμαρομικής μω'υ απιρ ήυς το διαμαδαιδ... ητ'ς, μαιώς μηη δή ζαιδωρη ιστυδεύ, ζείδη μημο χαιδωζευ ήδ δεραιβητύης և ζημιμώνη στίδη Աημιατία

Նորից բարձրացավ Ղազոն, Նոր Նշան գրեց, բայց գեռ չէր իջել աջից, որ Ազասու գնդակը նշանը թռցրեց։ Առավու է Տու Տես

Այդողևս և մյուսները։

էդ չելավ, ես գրան խվանը չեն զցիլ... տարեր ծեռու մի խանչալ տնկեցեր, կոդրին էլ մի Տաստ տախտակ, որ գյուլլեն պահիւ նշան դնենը խանչալի սուր ընրանին, չնպես, որ գյուլլեն երկու հավասար մասի բաժանվի. եխև մի մասը մյուսից ծանր էլավ — կընշանակի չի դիպել, — ձայն տվեց Օվագիմ յուղրաշին և համաձայնվեցին սրա հետո

Այս նշանին առաջին անգամ առաջարկողը հրացան արձակնց. և որքան ձնռթերում ծանր ու ԹեԹև արին, չըկարողացան գնդակի նրկու մասնրի ծանրությունն իրարից որոշել։ Պակաս չէր և Հաղբատեցի Պրանի արածը, որ տախտա-

2nds. Prulabyub, S. 1-20

կում աված առաջին դնդակի ծակով անցկացրեց Տետևյայ գնդակները։ Բայց ոչ ոք չՀամաձայնվեց կանգնելու Արդվեցի լեղզի Պետոյի առաջ, որ առաջարկում էր, Թև մեկը Հեռո։ կանգնի, գլխին մի խնձոր դնի, որ ինքը Հրացան արձակի խնձորին։

Եվ այսպես մեկը մյուսից գերաղանց Հանդիսացան։ Ժողովստրդը ցնծաց, գովեց յուղբաշիներին, գտվեց Աղասոմն և յուր ընկերներին և Տրավիրված բոլար բաջերին։

Իսկ իրիկնադեմ ջիրիդ էր նշանակված։

Զուսնի դիլ ձայնն գծոյի դրմբոցը իմացրին, ին պատրաստ է ձիարչավի դաշտը, և ժողովուրդն անճամբեր սպասում էր դյուղից վերև։

— Եկա՜ն, Եկա՜ն.... Հանկարծ ժողովութդն աղաղակեց, միաժամանակ շների Հաչոցն ձիաների խրխինչը բարձրացավ, և Երևաց դյուցաղնական ժամանակներին վայել մի հեծելախումը։ Հսկա ծերունին՝ Մեհրար յուրրաշ շին վառվում էր կատարյալ զինավառունյան մեջ։ Գդակը թեբած աջ ականջի վրա, նա տարացնում էր յար ամենի ձին, և, ապետակ միրութը բամա Հետ խաղալով, մերք ուսովն էր անցնում, մերք կռան ակովը։ Նրան շրջապատած գալիս էին յուրայինները, Աղասին յուր բնկերներով և մյուս Հրավիրվածները, ըորդն էլ Հգոր, զենթ ու դրանի մեջ կորամ։

Այսպես երևացին նրանը ծիարշավի տեղը։ Զուոնեն սաստկացավ, ամբոխն անճանդիստ իրար խոնվեց, ամեն մնկն աշխատում էր, որ շատ ճիանա այս աճավոր զեղեցկության վրաւ

Հանկարծ փոշի բարձրությալ սև ամպի նման, բոնեց բոլորի աշբի առաջը, և ամազին արափյունը գետինը շարժեց։

Նրանջ երբեմն երբեմն ջոկվում էին, իրար Տետ մրցում, ջիրիդ արձակում, կամ խաբոն էին տալիս, փախչում իրար առաջից, խաղ անում ծիու մեջբին ու փորի տակին, ծին չափ դցած ժամանակ իրար գլխարկ էին փախցնում, կամ դետնից բան էին վերցնում, և, ընկերտիաղի տալով, աշխատում էին իրանց շնորհը ցույց տալ, առանց իրար ջիրիդով վնասելու կամ հաղքերու

Մի ժամից հետո ամրողջ դաշտը կարծես վարած էր դու-Ռոնով կամ հաղարավոր խողեր ջանդ էին արել։

Περωβουεβιωώ ωηθοιβάδρη Κρωμουδ σημηθητημη ψη2kηδύ υσθαβερουδ δημοποιό ζη μου δερπώβ δωδωμώση δερδωկ δημοιρία οι δερσωμ δήδα, του ημηρρία ήωμωμωδωδα Աημουπώ, ωπησαδύδωδ θήμηβόδα, το μομορία δημομία, σημεσ όβ μωηδωημίωδη δωροβία, δη φωρωδ ήμεωμε σπημήσερημ ζη βοδωδιού, βε ορίε το πρόδη δύωματ.

Այդ չէր իմանում և ցնծունյան աղաղակներով դովում էր մեկին ու մյուսին, դովում էր ալևոր Մեհրարին, նրա կորյուններին, բաջ Աղասուն և նրա ռաշիդ ընկերներին և մյուսներին, Այսպիսի հանդնոից հետո տուն վերաղարձան։

Մեհրար յուղբաշին պատվիրեց, որ առավոտը դիշերով Ռոդիներ (ձկնորոներ) գնան ձորը, ձուկ բռնելու, որսորգներ դնան, որս անելու, և տմեն տեսակ պատրաստություն տեսնեն, որ չուր «դոնտիների» հետ ջեֆ է անելու Չորադետի ափերինս

VΠ

ԱՏա որընթաց Չորադետը — արյուն է տանում¹: Մութը Տալիցն, երկու ժայոերի արանթից գուրս պրծած, սելավաջրի Նման արաոր արարուծ ու փրփրած, տակոապոկ արած ծառ ու մացառ, բար ու բոխուկ իրար խառնած, առաջն արած, գոռալով, թշշալով, վշվշալով, տեղ-տեղ, ուղած տեղը խևերը փռելով, արջախնդռուկի անելով², կրխին իրան Տավաքելով, ուսչելով ու քարերի դվառվը խռչելով — արթուրոնա խաղայով, ցալքուն տալով, գալիս է Մաղմանա գյոլումը կանգնուն, որտիտ պալիս, շունչ առնում, դարան մանում, և հանկարծ վերկենում, իրան թոփ արած, խափ առած, դողու նման հատ

¹ Արյուն է տանում—սաստիկ վարտրած է։

² Արջախնդունի անել—արջի նման խնդալ, իաղար 2. Ք.

նում, զարկում չորած Ավանաբարի ապառաժ ծնկներին, ու բիքի ջարդած, լացակնքած, պուիսը բորելով, քեռնթորելով, պալիս է սուրը նշանի դիմացը երեսին խաչակնքում, սիրաը վեր ճատացնում, ու շարական ասելով աջ կողմի վրա պարտվում, մանում Հաղրատ –Սանաշնա ծորերը։

VIII

Ձորագետի ափերին՝ բոլոր ծառերից բարձր մի խումբ ընկուղենիներ են բարձրանում, ծուխը բարձրանում է նրանց միջից վերև, և ջաջնրի խումբն ազմկալի ուրախանում՝ դեֆ է անում այն Տոկայակուն Տովու՜ու տակւ

Τυπαπակերին, կահաչ կատելում կարմիր իւալիչոները ապրածել, մի մեծ շրջան են կազմել անինա լցրած մավի սուփրաների շուրջը։ Ալևոր Մեհրարն էր յուր հարաղատնեթով, Օվադիմն ու յուր խումբը, Աղասին և յուր ընկերները, Արութինը, Խուղին, լեգզի Պետոն, Դոնղուզ Ղաանը, Վերանը, Պրանը և զանազան տեղերից պատապարված ժողովուրդների մեծերն ու տանուտերերը։ Ուրախությունից բացվել, ծիծաղում են նրանց խոժոս դեմբերը, ինչպես առավոտյան արևի տակ ոն ժայսերը։

Այստեղ եկան ուղարկած որոկուծները, ոպանած պախըտ բերին իշխանների լիջը սուփընն, ձկնորսները թաղաքաղա ծուկն եփեցի՝ Չորադետի չրովն ու շուս ավին տերևի վրա, և թեֆն ավելը քեժացավ։

Զվարթ աղմուկն ծնծաղի մեջ մեջում էր Օծների Հրոչակավոր ուստա Յանըդի զուոնեն և թմբուկի ձևտ դրմրում էին քարերն ու բարանձավները։ Ասողները ձգնում էին իրանց Հուժկու ձայներով խլացնել ազմուկն – զուռնեն, բայց Մեշրար յուղբաշու ծաղրածու Ղազոն տանում էր բոլորի ուշթըւ Մատովակները (սադի) մեծ մեծ գավեր ձեռըներին, սպասավորում էին շրջանի մեջտեղը պաթավելով, շարունակ Հոսում էր Շուլավերի կարմիր դինին, երկայնակով Հաղարփեշաները անցնում էին ձևորից ձևռը, և ավելի ես տաքանալով աղաղակում էին ճորանը մերքի մերքի նատած տեղերից դատարկելով Տրացանները, գնդակները շառաչում էին րարձրաբերձ ժայռե թի կրծբերին, և ձորերը բազմապատկում, տանում հեռացնում էին նրանց որոտը դեպի հեռու ձորեր։ Տեր Մնլիրսեն պարնև բահանան էլ երբեմն երբեմն մի հոդերուխ մեղեդի էր վառում կամ ոգևորվելով ինդացնում էր Մամիկոնյան մեծ նակարալ, Սմբատի անվան երգը «Առյո՞ւծ, արի՝ անպարտելի. ե՛կ, սեր իմ, ե՞կ...»։ Չորադետն էլ մյուս կողմից զանազան եղանակներով, հարբած ալետրի նման, հազար ու մի տեսակ ձայնը փոխելով երդում էր ի պատիվ նանկադին հյուրերի... և այս բոլորը միախառնված իմացնում, ազդարարում էին, իե բաջերը դվարճանտում ենս

IX

Ուրախության այս թունդ միջոցին ծերունի Մեհրաբը վերցրեց գինով լիքը հաղարափեշեն և բոլորը ուշք դարձրին Նրանւ

— Աղասի',— Հայն ավեց նա,— ես ուզում եմ օխնհլ էն ծառը, որ քեզ նման բար ա ավել... ո՞նց օխնեմ.— աջողություն մաղթե՞նք, թե՞ ողորմաթիսսը խմենը...

Այս որ ասաց Մեհրաբ յուղբաշին՝ Աղասու պայծառ դեմբը մխնեց, ինչպես մի սև ամպ հանկարծ ծածկում է գարնան արևի երեսը. նա յուռ խոնարհեց գյուխը կրծըին. նրա հետ տխրեցին և յուր ընկերները։

Բոլոր սեղանակիցները իրար երեսի մտիկ տվին հոնլերի տակից, ուղնցին ասել--երևի տխուր բան հիշևցրին իրանց հյուրերին։

— Ուրեմն աստված Տոդին լուսավորի, աստված նրա դատաստանը քաղցը անի...– մեղմ կարեկցությամբ խոսըն առաջ տարավ ծերունին։

— Աղասու Հերը մեռած չի, յուզրաջի,— դրուխը վեր թաշելով ընդՀատեց Աղասու ընկերներից մեկը։

– Բաս ընչի տիրեցիք... ընչի՝ չեք խոսում, Կարո՛, ի՞նչ կա...

— Տխրացրիր, ո՞նց չի տխրենք, յուղրաշի,— հառաչեց Կարոն, — Աղասու Տերը Երևանու ընթդումը եսիր ա... Քանաբեռից աղջիկ փախցնելիս Աղասին ֆարրաշին ապանեց փախավ, չոլերն ընկավ, իրան տեղակ Տտրը բռնեցին... Պառավ մերը, ջաշել կնիկն ու երերաներն էլ...

Կարոյի պատմության Տետ մուսյյանում էր ծերունի Նա-Հաւզիտի գեմբը, որպես էայվարի սարը աշնան վերջերում, և Թավամապ գորշ Հոնբերի տակից աշթերը բարկությամբ վառվում էին, որպես կայծակը Լալվարի ամպերում։ Սևագնում էին և մյուսները, որպես միտոին ամպում են շարերը...

Կարոն չարունակում էր.

Պառավ մերը, ջամել ինիկն ու երեխաներն էլ մնացել է Բանաջեռ—իշնամու մողում, Ղղլրաշի բերոնում... վամ են, կանչում են ձեռըները մասնում չի... ո՞նց տիրըենը։

- Է՛ಽོ՟․․․- բացականչեց ծերունի Մեհրաբը այնպիսի եղանակով, որպես նե մի անտպասելի չար դաղանիք էր գտել.- սա էլ իղինի նման ման ա դալիս սարերում... իեննեն ակնարկելով զունաաված Աղասուն, մի դառը ծիծաղով աղաղակեց- հա՛ հա՛ հա՛ իդի՞ն...

Pagapp part that

- Vohunfu, - Antizory anthropor

Նատաղները գյուխները կախ արին։

— Ափաս ս,— կրկնեց նա և գինու քասը գրեց ներբև, ափոս՛ս իմ Տաց... ափոս՛ս իմ օջազ... ավոռ՛ս, որ պաշեցի բո Ճակուտից... Ապա քե ծայնը բարծրացնելով գոռաց.

- Մենթ սրա՞ն ենթ իդին ասում

Ry np Sugn Southy:

— Մենը սրա՞ն ենք իգիի ասում, որ իրան վտոած կրակում ուրիշին իսզանի էրվելիս, ինթը գյունն ապատի, փախչի սաբերն ընկնի.... իրան նամուսը— ծնողը, կնիկը, երեխերը վեր գցի իշնամու առաջին...

Գարձյալ ոչ որ չրիսոսաց, Ռեև լոլորը Համաձայն էին։ — Ափոս՞ս իդիքի անունը... ափոս՞ իմ օջախ... ափո Այոպես աղաղակերով տեղիցը վեր կացուվ ծերունին, Հեռացավ սուփրից․ վերկացան յուրայինները, վեր կացան կանչած Հյուրերը, լոեց դուռնի ձայնը, երգը վերջացավ։

Մի քանի վայրկյունից հետո դարձյալ ահագին ծորը մնաց մենակ Ձորագևաի գոռոցներին, տրոնը միացած, կարծես, մռնչում էին «ափսո՞՞ս…»։

-.-

1895

ԳԻՔՈՐԸ

1

Գյուղացի Համբեյի տունը կոիվ էր ընկել։

Համբոն ուղում էր իր տասներկու տարեկան Գիջորին տանի թաղաք մի գործի տա, որ մարդ դառնա, աշխատանը անիւ Կինը չէր Տամաձայնում։

— Չեմ ուզում, իմ քորդիա էրեխին էն անիրավ աշխարբը մի դցիլ, չեմ ուղում,— լալիս էր կինը։ Բայց Համբոն չուսեց։

Մի խաղաղ առավոտ էր. մի տիուր առավոտ։ Տանրցիր ու հարևանները եկան մինչև գյուղի ծերը, Գիթորի Թշերը պաշեցին ու ճամփա գրին։

Քույրը, Ջանին, յաց էր լիճսում, իսկ փոքրիկ Գալոն մոր գրկից ձայն էր տալի. «Գիքո՜լ, էդ ո՞ւլ ես գնում, Հե՞ Գիքո՜լ»։

Գիթորը շուտ-շուտ ետ էր նայում։ Տեսնում էր դեռ գյուդի ծերին կանդնած են նրանքը ու մայրը դոդնոցով օրրում է աշբերը։ Դարձյալ Յոր կոդքով վավում կամ առաջն էր ընկնում։ Մին էլ ետ նայեց. գյուղը ծածկվել էր բլուրի ետև։

Այնուծետև Գիքորը ետ էր ընկնում։

— Արի Հա՛, Գիքոր ջան, արի Հա՛, Հասանք Հա՛, որդուն կանչելով գնում էր Համբոն, շալակին մի խուրջին, մեջը մի քանի Հաց ու պանիր ու մի երկու դաստա խութունո Իրիկնապահին, երը անց էին կենում սարերը, մի անգամ էլ երևաց գյուղը Հեռո՞ւ մշուշում։ – Ա՛յ, ապի, մեր տունն էն ա Չա՜,– ցույց տվոսվ Գիբորը՝ մատը մեկնելով դեպի գյուղը, Թեև տունը իսկի չէր Երևում, ու անցան։

Առաջին իրիկունը դոնախ ընկան մի գյուղում։ Տանտերը Համբոյի հին ծանոթն էր։

Դնղին սամովարը խշշում էր տախտի ծերին։ Մի ջահել աղջիկ շրըխկշրըխկացնելով րաժակները լվանում ու Թեյ էր շինում։ Նա մի կարմիր սիրուն շոր ուներ հաղին։ Գիքորն էնտեղ մաքումը գրեց, որ հրբ քաղաքում փող աշխատի, իրենց Զաննի համար մի էնտեսակ շոր ղարկիւ

Իրիկնամացից հար սանաերն ու Համբոն Թինկը տված, չիբուխ թաշելով զլտոց էին անում։ Խոսեցին Գիբորի մասին։ Տանտերը դովեց Համբոյին, որ չարչարվում էր որդուն մարդ շինի։ Հետո սկսեցին խոսել կովի վրա, մացի Թանգության վրա, րայց Գիթորը շատ էր մոդնած, քունը տարավ։

Մյուս օրը թաղաբ մտան։ Գնացին ծերունի թավլալու մոտ։ Առավոտը բաղարդ իջան։

– Բիձա, էդ էրեխին ծառա ես տալո՞ւ,– խանութի Ներսից Հարցրեց մի վաճառական։

— Հրամանը նս,— ասավ Համբոն ու Գիքորին էն կողմը Հրեց։

— Բեր ինձ տուր, ես կըրոնեմ,— առաջարկեց վաճաոտկանը։

Նրան ասում էին բաղաղ Արտեմ։

2

Համբոն քաղաքում Գիքորին ծառա տվավ բաղաղ Արտեմի տանը։ Պայմանն էն էր, որ Գիքորը պետք է տունը մաքրեր, ամանները լվանար, ռանամանները սրբևր, դուքանը բաժին տաներ, ու էս տեսակ մանր ծառայություններ, մինչև մի տարիւ

Մի տարուց ետը բազագը նրան պետք է տաներ դուջան, շէներ դուջանի «աշկերտ», ու էսպես Գիքորը պետք է բարձրանար։ — Հինդ տարի դեռ փող չեն տալ,— ասավ բաղազը պայմանը կապելիս։— Թե դրուստը կուզևս, դեռ դու պետք է տաս, որ բու որդին բան է ստվորհյու։ Ախար իսկի բան չրդիտի...

-- Որտեղից դիտենա, խաղեին ջան,-- պատասխանեց Համրոն,-- որ գիտենար, էլ ո՞ւր կըրերեի, ես էլ բերել եմ, որ բան սովորի...

— Կրտովորի, ամեն բան կրոռվորի։ Էնպես սովորի ո՞թ... Ձեր կողմերից էն Նիկոլն ինչ է, որ իրեն։ համաթ դուբան ունի բաց արած, նա էլ ինձ մոտ է մարդ դառել։ Ամա վերջում մի ջուխտ չայի գդալ տւ մի քանի բան գողացավ...

— Ձէ՝ խաղեին ջան, սա դողանալ չիւ Որ էդպես բան անի, կրդամ կռնիցը կրբոնեն էն Քուռը կրդցեն։

— Հա՛, որ ձեռը հայալ է՝ մարդ կրդառնա։

— Իմ դարդն էլ էն ա, աղա ջան, որ մարդ դառնա. լեղու սովորի, դրիլ-կարդալ առվորի, նստիլ-վերկենալ սովորի, մարդ Տանաչի, որ աշխարքումն ինձ նման խեղջ ու զուրկ չըմնա... Ինըն էլ աչքաբաց էրեխա ա, մեր դեղական շկոլումն էլ գրաճանալ ա էլել, գրի սևն ու սիպտակը ջոկում ա։ Ամա աղաչանքո էն ա, որ լավ մահի անեք, ղարիր էրեիտ ա, քորփա ա...

Բաղաղը Համբոյին միամաացրեց ու դուրո պնաց բարձր ձենով Հրամայելով. «Չայ բերեք, Հաց բերեք, սրանց Հա. մար...»։

3

Հեր ու որդի նստած էին բաղաղ Աբտեմի խոհանոցում։ — Դև, հիմի դու գիտես, Գիբոր ջան, տեսնեմ՝ ինչ տեսակ տղա ես պուրս գալի... Հենց պետբ է անես, որ... ես ի՞նչ դիտեմ... ո՞վ տեր աստոծ... — մռնչաց Համրոն ու չիրուկոր լցրեց։

Այնինչ Գիջորը չորս կողմն էր դիտում։ — Ապի, սրանը բուխարի չունև՞ն։ – Չէ, սրունցը փելն ա, ա՛յ էն փելը...

Կալ էլ չունե՞ն։

— Սրանը ըաղաքացի են, դեղացի Հո չեն, որ կալ կասեն։

- Բա ո՞րտեղից են հաց ուսում։

- Փոզավ առնում են ուտում։ Հացն էլ են փողով

նում, եղն էլ, կախն էլ, մածունն էլ, փետն էլ, ջուրն էլ... — Վա՜...

-- Բա՜, սրան Թիֆլիզ կասենս Դու Հլա զոչաղ կաց, դեռ չատ բան կիմանաս։

- thup, nowing dout note in.

— Ունեն թա'ս, սրանը էլ մեղ նման Հայ բրիստոնյա են, Մտիկ արա Հա^{*} — ձեռնաջաշություն չանես։ Կարելի ա բեղ փորձելու Համար փող վեր կրդցեն, մոտենաս ոչ, Թ վերցնես էլ, տար աստ— «խանո'ւմ, էս ի՞նչ փող ա, էստեց վեր ընկած էր. աղա', էս բանն էստեղ դտա», Թե չէ...

— Էստեղ էլ պրիստավ կա^ որ...

-. Կա բա՞ս... Վախտ ու անվախտ դես դեն չընկնես, ձեռդ ընկած փողը ջոռ ու փուչ չանես, հաղար ու մի պակասություն ունենք։ Քեղ էլ լավ պահի, դիշերները բաց չըլես, մրսես ոչ... Մի մին եկողի հետ դիր ղարկե... մերի մերի չերունը բերանից հանելով որդուն խրատում էր Համրոնւ Այնինչ Գիբորը ննջում էր։

— Հացի կտարտանըն ու քարթուն կրտան, կերակուրի Թերմացըը կրտան, շատ անգամ էլ իրենց կուտեն բեզ տալ չեն, բան չըկա, ծառայի կարգը էդ ա... Օրեր են, կըմինեն անց կրկե՜ ան...

Շարումակում էր Հերն իր խրատը, բայց Գիբորը Հորդ թինկը տված բնհլ էր արդեն։

էն երկու օրը նա էնդան բան էր տեսել, էս ու էն կողմը նայել, որ Յոգնել էր բոլորովին։

Մրդով լիթը խածուԹները, ղեղերի ճման գարսած գույ-Նրզդույն չները, տեսակ-տեսակ խաղալիքները, ուսումնարան դնացող կամ դարձող երեխաների խմբերը, իրար ետևից սլացող կառջերը, ուղտերի շարջերը, կանաչի բարծած ավանակները, Թաբախները դլխներին կինտոները... էս ամենի գոռոցն ու զնգոցը, ազմուկն ու ազաղակը իրար խառնված ղժվժում էր նրա գլխում։ Եվ նա Հոգնել էր ու Հորը Թինկը աված ջնել։

էս ժամանակ բաղազն ու իր կինը վիճում էին ներսը։ Կինը արտնջում էր, որ ծառան խամ էր, նոր սարիցն եկած, վայրենի, իսկ մարդն ուրախ էր, որ մի քանի տարով անվարձ ծառա էր գտեր։

— Կըսովորի, Հո էգպես չի մնալ,— ասում էր նա Լնոջը։

— Կըսովորի, որդի, սիրտգ շուռ մի՛ բերի,— խնգրում Լր բաղադի պառավ մայրը։

Բայց տիկին Նատոն չէր Համոզվում։ Նա արտասվելով անիծում էր իր բախտը։

4

Գիթորը մենակ նստած էր բազաղ Արտեմի խոմանոցում։ Նա արդեն ծառայունկան մեջ էր։

Խաղեինի Տին գլխարկը մինչև տկանջները կոխած գրուխը, Տին ռաճամանները ռաներին, մի մավի բլուզ էլ Հադին, էսպես սաից գլուխ փոխված, նա նստած էր խոշտնոցում ու միտը էր անում, Թե ընչի եկավ իրենց գլուղից, որտեղ է բնկել, Հիմի ինչ պետք է անի...

էս ժամանակ ներս մտավ տիկին Ծատոն։

Գիթորը տեղը նստած էր։

Տիկինը մի բան աստվ։ Գիթորը լավ չըլսեց, Թե չըՉասկացավ։

- Քե'ղ չեմ ասում, առ արջի թոնոն։

Գիջորը շփոնվեց, բրտնեց. մին ուղեց Հարցնի նե ինչ է ասում, մին էլ սիրտ չարավ։ Աղջիկ պարոնը բարկացած դուրս դնաց։ — C^es,^esingest step qinche, np diagnestip by ne quifin by մարդի գլիսի խախա դառնում... Եւ բան եմ ասում, սա տեղիցն էլ մած չի գալի, ձեն էլ չի հանում...

— Վերջացուվ,... անցավ Գիքորի մտքովը։ Բույց ի՞նչ շուտ վերջացուվ... ի՞նչ վատ վերջացուվ... Հիմի ես ի՞նչ անեմ... Հերս էլ դնաց...

Եվ ամեն բան նա վերջացած էր համարում, երը իրեն իրեն խոսելով ներս մտավ սե չորհրով բարի պառավը, բաղաղի մերը,

— Որ աղջիկ պարոնը ներս է դալի տեղիցդ ընչի՞ չես կանդնում, որդի,— խրտաում էր նա Գիբորին.— որ բան են Հարցճում ձեն Հանի... ո՞նց կըլի էղպես...

Պառավին զեղի էին ասում։

Դեղին սովորեցնում էր Գիրորին, Թե ինչ պետր է անի, ինչպես սամովարը գցի, ոտնամանները սրբի, չոտկը բանի, ամանները լվանա...

Բացի պառավ դեղին, ամենքը նեղացնում էին նրան։

Բապազի «ղուջանի աշկերտներն» էլ շարունակ ծաղրում էին նրան, «բիրի» էին կանչում, բինը բաշում, դլիսին իսփում, դլիսարկը կոիսում ականջները։

Բայց էս բոլորը տաննլի բաննը էին։

Անտանելին էն էր, որ նա չէր կարողանում բողցին դիժանու Իրննց տանը, նրը սովում էր, գնում էր տաշտիցը հաց էր առնում, կճուճիցը պանիր էր հանում, ուտելով դնում խողալու, կամ Hե չէ՝ փեշն էր գնում, գնում հանդը։ նրբ ուղում էր՝ մի ծառի տակի կամ աղբրի վրա նստում էր ուսում։

Հիմի էստեղ ուրիշ տեսակ էր։ Ինչքան էլ սոված լիներ՝ պետք է սպասեր մինչև ճաշի ժամանակը գար, էն էլ ամենբըն ուտեին, Տևառ ինքը։ Եղ անիծած ժամանակն էլ էնքան ուշ էր զալի, որ իւեղճի սիրտը քամ էր ընկնում, Թըր-Թռում։

Մին, երկու, տասը Համբերելուց ետը նա սկսեց չորս կողմն աչը ածել խոՀանոցում, թե արդյոր մի բան չի գտնիլ ուտելու, որ սիրտը կանգնեցնի, մինչև ճաշի ժամանակը գաւ Սկղթում խնչ գտնում էր չոր Հացի փշրանը, կրծած ոսկոր Թե ուրիշ բան, գցում էր բերանը։ Մի բիչ հետո մտածեց խոհանոցի պահարանները որոնել։ Ապա Թե սովորեց կերակուրի պղճերց կիսեփ մսի կտոր դուրս քաշել... Բայց եԹե նկատեր՞ն... Երե նկատեր՞ն... Հապա ի՞նչ անես... Թողնե՞ս, փախչե՞ս... Եվ Գիբորն սկսեց մտածել փախչելու մասինո Բայց ո՞նց փախչես, ո՞ր կողմը փախչեու մենա՛կ, Համփա չըգիտես, մարդ չես Հանաչում... իսկ հերը... Էսրան չարչարվեց, խոսեց, խրտանց՝ «Օրեր են, որդի, կըմԹնեն, անց կըկենան...»։

Եվ անա Գիքորի պիսում ննչում է նոր խանձված ձենը.— «Օրեր են, կրմքինն, անց կրկենա՞ն... անց կրկենա՞ն...»։

5

Զանդը տվին։

Գիթորը վեր խոավ։ Ասել էին, նե երբ զանզը տալիս են, զնա տեսնի՝ ով է, ինչ է ուղում։ Նա դուրս եկավ, պատշգամբից նայեց, տեսավ՝ մի պարոն՝ մի քանի տիկին դռան առաջ կանդնած։

- Էդ ո՞վ եր, Հե՛լ,- ձայն տվավ վերևից։ Ներբևից վերև նայեցին։

Տիկինները ծիծաղեցին, իսկ պարոնը ակնոցներն ուղղելով Հարցրեց։

-- Աղջիկ պարոնը տա՞նն է։ -- Ի՞նչ եր անում,-- Հարցրեց Գիգորը։ Ներջև ծիծաղն ավելի տաստկացավ։ -- Քեզ Հարցնում են՝ տա՞նն է, Թև չէ,-- բարկացավ պարոնը։

— Բան ունե՞ք։ Էս աղմուկի վրա տիկինը դուրս նկավ։ — Քրքրվես դու, դնա դուռը բաց արա, շո՛ւտ.— ճչաց ու սկսեց անիծել Գիքորին և իր ամուսնուն։ Բայց շուտով Հյուրերն երևացին և նա ժպտալով դիմավորեց։

-- Ա՞ բարև, բարև... էս ո՞ր խաչիցն էր, ի՞նչպես է որ մտաբերնցի...

— էս ո՞րաեղից եք դանլ, – տաից գլուխը Գիքորին չափնլով Հարցրեց պարոնը, իսկ տիկինները շարունակ ծիծա. ղում էին։

- Ի՞նչ եր նախանձում, կուղեր ձեղ տանր,-- կատակի ավավ տիկինն ու Հյուրերը խնդարով ներս մտան։

Գիքորին շտապով մի տեղ ուղարկեց Նրածց ետևից իսկույն ներս մատվ և տիկին Նատոն։

Իրար առողջություն հարցնելուց ետը Հյուրերն, սկսեցի՝ պատմել իրենց ներո մտնելու պատմությունը, և գուրս եկավ մի ահագին պատմություն։

— 0°\$, υիριου մաշել է, — գանդոստվում էր տիկին Նատոն. – Թե իմանաս՝ ինչ եմ ջաշում ես գրա ձեռիցը։ Ասում եմ՝ դուրս անենը կորչի, բայց ղե Արտեմի ընտվորուԹյունը պիտեր էլի, ասում է՝ մեղթ է, գեղացի երեխա է, Թող կենա, մի կառը հաց է, ուտի, կըսովորի... Ախր էլ Ե՞րբ... սիրտո մաշեց...

Ο'ς, ο'ς, ο'ς, էդ δωπωδερή μωδά էլ մի' աυή, – էυ αι էն կողմից սկսեցին բողոջել տիկին հյուրերը։

Մի կես ժամ խոսեցին դեսից-դենից, ծառաներից, թա. ղաքի առրություններից։ Հենց էդ խոսակցության ժամանակ ներս մտավ բրանած Գիբորը։

— Աղջիկ պուրոն, միրդը բերի։

Հա, լավ, դնա՛, – Հրամայեց տիկինը կարմըելով, իսկ Հյուրեթն սկսեցին ծիծաղել։

– Աղջիկ պարոն, խաղեինն ասում էր՝ բալը Թանդ ա, Հարկավոր չի...

էս խոսքերի վրա Հյուրերից տմանք պոսիկացին ու թաշկինակով բերաններին Հուպ տվին, ոմանք էլ տանաիկնոջ խայտառակությունը ծածկելու Համար վկայեցին, թե իրավ բալը շատ թանդ է, էս ժամանակին ով է բալ առնում։ Ապտ «կսեցին Հանդիմանել, թե ի՞նչ հարկավոր է միրդը, հո ուաելու համար չեն եկել, ի՞նչ են նեղություն քաշում...

Տաստիկիսը, մինչև ականջակոβերը կարմրած, աշխատում էր մի կերպ եղածն ուղղի։

— Ով գիտի ինչ է ասել, չի հասկացել էս հիմարը։ — Ով սուտ ասի՝ գետինը մտնի,— երգվեց Գիջորը, ու ամեն բան լրացավ։

6

Հյուրերին ճամփու դնելուց ետը տրկին Նատոն բարկացած, բարձր-բարձր խոսելով վեր էր քաղում մրգի սեղա-Նը։ Նա հայհոյում էր Գիքորին, մեկ-մեկ թվում էր, թե ինչեր է անում նա, անիծում էր իր բախտը, իր ամուսնուն։

-- Քա՛, խամ է, որդի, կրսովորի, որդի... ինչի նա օիրտդ շուռ բերում... Ախ աստոծ, ի՞նչի չես Հոգիս առնում.-- Տառաչում էր պառավ դեղին։

— Երանի մի իմանամ՝ մարդու սրտի էս նեղացած ժամանակը դու ինչ ես խտսում... Խամ է, դե գնացեջ դուջ շի-Նեցեջ, ես Հո ձեր գերին չեմ,— ձենն ավելի բարձրացնելով պատասխանեց պառավին Հարսը ու շարունակեց իր տըրտունջն ու անեծըը մինչև ամուսինը տուն գար։

Ամուսնու ոտնաձայնը որ լսեց՝ սկսեց արտասվել, ավե֊ լի բարձր խոսել ու ամանները իրար գլխով տալ։

— Ասում եմ՝ դուրս արա կորչի. ես ծառայի բանն էլ կանեմ. ին խնայում ես՝ փող տաս, կարգին ծառա բռնես... Լավ է մարդ ծառայի տեղ էլ քաշ դա, քան իե ամեն օր էսենց սիրտը շուռ բերի... Իմ իշնամին հո չե՞ս...

— Ի՞նչ է պատահել,— հարցրեց բազազը՝ տան մեջտեղը կանգնելով։

--Ի՞նչ պետք է պատահի. էս էր մնացել, որ խալխի մոտ էլ մարդ գետինը մտնի, էս էլ արիր. էլ ի՞նչ պատահի,-- վրա Թռավ տիկինը ու պատմեց բալի պատմությունը՝ -- Վա՜հ,-- բացականչեց բազաղը։ - Մի աստո՛ծ, - Հառաչում էր բարի պառավը՝ դես ու դեն ընկնելով։

Բաղազը Գիջորին ձեն տվեց։ Թըմփիրմփացնելով Գիջորը ներս ընկավ։ – Մոտիկ արի,– կանչեց բաղազը։ Գիջորը վախեց նրա գույնից, մնաց տեղը կանդնած։ – Քեզ ասում եմ՝ մոտիկ արի...

Գիջորը էս անգամ շարժվեց, բայց դարձյալ մնաց տեղը կանդնած։

— Տո', արջի ջոթեոթ, ես ջեղ ասում եմ՝ աղջիկ պարոնդին ասա, դու գալիս ես ղոնաղներին ասում, թե բալը թանդ է^ր...

— Ես... ես... աղջիկ պարոնին...— ուզում էր արդարա-Նա Գիբորը, բայց խոսքը բերանում՝ ապտակը հասավ, աչբերը կայծակին տվին, գլուխը դիպավ կողջի պատովն ու վեր ընկավ, Հենց ընկած տեղն սկսեց բաղադը ոտբել անդադար կրկնելով— «թալը Թանդ էր, հը^... բալը Թանգ էր, Տը^...»։

Պառավ դեդին գողդողալով մեջ բնկավ, աշխատում էր հա ջաշի կատաղած որդուն, աղջիկ պարոնն էլ եկավ, երեխաներն էլ սկսեցին ճչալ, թաղաղը ևտ կանգնեց հեալով ու կրկնելով. «Բալը թանգ էր հը՞»,— աչբերը միշտ չռած անկյունում կրծկրված Գիբուի վրա, որ դողալով ու ցավագին մրմնջում էր.

- Վա՜լ, նանի ջան, վա՜լ... վա՜լ, նանի ջան, վա՜լ...

7

Տեսան տանը չի կարողանում ծառայի՝ խանութ տարան Գիքորին։ Էնտեղ ապրանք պետք է տային մուշտարիների Դետ տանելու, չիթ պետք է ծալեր, խանութը սրբեր, իսկ պարապ ժամանակը մուշտարի կանչեր։

ծվ ահա Գիբորը հաց է տանում խանութը։ Կերակրամանը ձեռքին, մաշված ու տժգույն, մեծ մեծ ոտնամանները բաշ տալով անց է կենում կամուրջով։ Նայեց ներջև։ Քաթ-

2nd K. Machulymb, S. I-81

վանսարաների բարձր պատերին դարկելով ծառո էր լինում Քուռը, տլորվում, պտավում ծեշվելով իւեզդվում, խուգ Թշշում կամուրջի տակին։

Ափից մոտիկ պարտում էր մի կանուչ նավակ։ Երկու Հոգի կային նրա մեջ, մինը ուսկան էր ձգում, մյուսը նավն էր կառավարում։

«Ա՛յ Հիմի կըՀանի»,—ասավ Գիլոր», ու կանդնած նա յում էր ծկնորոներին։ Ուռկանը դատարկ գուրս եկավ։

— Էս մինն իմ րախտից,— ասավ Գիրորճ տուկանը ծգելիս։ Գիրորի բախողը դատարկ դուլա եկավ։

– էս մինն էլ մեր Զաննի ըտիտիչը։

Էս էլ ղատարի զույս եկտվ։

— էս մինն էլ Գալոյի բախտիցը։ Գալոն էլ էր անբախտ։ — էս մինն էլ բաս...

Բայց էդ ժամանակ մոտիկ թարվանոտրի դոունը աղմուկ բարձրացավ։ Մի պարսիկ կապիկ էր պար ամում երդելով։ Ա՛յ արի, արի, մեյմուն,

Ճիպոտըդ սարի, մեյմուն,

Պառավի պես կուղի կուղ,

Զահելի պես պարի, մեյմուն։

Ժողավուրդը Հավաքվել էր գլխին ու վաղում էին չորս կողմից։ Գիքորա էլ վազեց։ Աշխատեց կանգնած ժողովրդի արանքը մանի, առաջ անցնի, չրկարողացավ։ Վիդը ձգեց, պճեղների վրա կանգնեց ու ձգնում էր անպատճառ տեսնի թե ինչ է կատարվում մեջաեղը։

— Ի՞նչ ես ներո իցկվում, լածիրակ, դնա քու բա-Նին,— աստվ մի կինտո ու զարկեց գլխին։

Գիթորը Հանկարծ սթափվեց ու վաղից դեպի խանութը։

8

Իրիկունը Գիթորը կուչ էր ևկել խոքանոցում։ Դեռ արտասութը չէր ցամաբել նրա երեսին, դեռ այրվում էին կապեինի ապատկների տեղերը, դեռ Նոր էր լռել աղջիկ պարոնի ձենը – չվչվացնելով ներո մտավ Վասոն, բաղաղի աշկերտը։ Գիթորին նկատելով՝ նա իսկույն կանդ առավ ու մասիարա դեմթին լրջություն տալով սպառնայի հարցրեց, — Կլուբումն աւշացա՞ր, տո արջի քոթոթ, թե գուբերնա». աի մոտ վռաց գործ ուններ...

Գիբորը պուխը չէր բարձրացնում։ Աստ մի տեսնեմ է, տո՞

Գիբորը լուռ էր։

— Չե՞ս իմամում, առ՝ ս՞րտեղ էիր է՛, որ էսօր չնւչ քաղցած սպանեցիր, որ մեռնեի՝ հետո՞

էսպես խոսելով կամաց կամաց մոտեցավ, մի թիչ կանդնեց հանկարծ սարկեց Գիբորի սլխին։ Գիբորը երկու ձևոբով սլունը պաշտպանեց ու սեղո՞վեց պատին։ Վաստն սլատրաստվում էր մի ուրիշ ձևի հարված էլ հասցնելու, բայց դուրոը բարձրացավ խաղեինի ձայնը։ Գալիս էր։

— Աբա տես Հիմի քեղ ի՞նչ է անում,— սպատնաց Վասոն։

«Հիմի ինձ կըսպանեն»,-- անցավ Գիջորի մաջովը, խեղծի Տոդին տապ արավ։

Խուղեինը արդեն բավականին ծեծել էր խանունում, այժմ միայն Հրամայից Հայ չրտան, որ իմանա Թե ինչ բան է բաղցածությունը։

Վաանդն անցավ։

Գիրորը Հանդսաացավ, Թեև լսում էր աղջիկ֊պարոնի ծայնը, որ ճչում էր.— Ախը ընչի՞ ես պահում, զուրս արա կորչի էլի, գուրս արա կորչի՛...

9

Գիրորը կծկվեց վերմակի մեջ, գլուխը կոխեց առկը, տապ արավ։

«Լուսնյակ դիշեր, բոլորովին քուն չունևմ,

Ինձ տեսնողը կարծում է թե տուն չունեմ, վա՜յ, տուն յունե՞մ...»

իր հրդը հրդելով Վասոն Հաց էր ուտում։ Գիջորը վերմակի տակից հրրեմն դգույշ ծիկրակում, Թարուն նայում էր Նրան, կրկին աչջերը ծածկուն։ Նա էն օրը հաց չէր դրել բերանը. ծեծվել ու լաց էր եղել, այժմ էլ քաղցած պառկեց, ու քունը չէր տանում։

— Հը^{*}, ո^{*}նց ա, սոված բռնեդ չի^{*} տանում հա^{*}, էդպե^{*}ս... հկատեց չարաձրձի Վատոն ու մի կտոր հաց ու պանիր տվավ Գիթորին։... Դե, առ, տեղի տակին ցութուն։ կեր, խաղեինը չիմանա,

Գիջորը Հափշտակեց Հաց ու պանկրը, դլուխը կոխեց տեղի տակը, Թաջուն ուտում էր ու մտածում։ Մտածում էր իրենց տան վրա, էն օրերի վրա, երը աղատ խաղում էր Հանդերում ու լիասիրտ Հաց ուտում, մտածում էր էն երեկոների վրա, երբ Հերն մերը կովում էին իրեն թաղաք բերելու Համար... մերը լաց էր լինում, չէր ուղում...

- Ա՜խ, նանի ջան, ի՜նչ լավ էր սիրադ իմացել, - Հաոալոա էր Գիբորը տեղի տակին ու Հաց ու պանիրը ուտում ականջը սրած, Թև խազհինը Տո չի դալի։ Իսկ առավոտը կանդնած էր խանութի դռանը։

10

Νωύπιθη ηκοιώρ μούτφωσό λέυ էρ κου η Ρηραρο, δαιζσωρή էρ կούζουν σε ρουρόρ δένοι ηριατό βρόνο συμμούτροι - Կούζη է΄, σσ΄, β΄νς και δυχίζει, δύουθει μούτφουδι Ρεμινώπινη ζα χαιρ χρίμο΄.

— է՛ստի Համեցե՞ր, է՛ստի Համեցե՞ք...— կանչում էր Գիգորը։

Ներսը ծիծաղից թուլանում էին։

Նրան սովորեցրիլ էին, որ մուշտարի թաշի գեպի իրենց խանութը։ նվ նա հաճախ բանում էր էս կամ էն անցորդի փեշից, կոպիտ ու համառ սկսում էր քաշել դեպի խանութը, ու բաց չէր թողնում, մինչև որ մարդը դուրս էր դալի համբերությունից։ Գալիս էր դարձյալ իր տեղը կանդնում ու կանչում։

Ամառվա տոթ օրերին, խանութի դռանը երկար կանգ-

Նելուց Հոգնած, նա Երրեմն ճստած բնում էր խանութի առաշ ջին դարսած չթերի վրա։

էդ ժամանակ չարաձըձի ընկերները կամանաևանները բըռնոնի էին բռնում նրա քիր տակը։

Նա փոշտալով վեր էր Թռչում։ Շոդից Թմրած վաճառականները զվարճանում էին։ Իսկ խաղեինը կուշտ ծիծաղելուց հետո ձայն էր տալի. — Քնում ե՞ս, տո, արջի քոԹոԹ, կանչի է՛... — Է՛ստի համեցե՜ք, է՛ստի համեցե՞ք,— ձեն էր տալի

Գիքորըւ

11

Մի օր էլ Գիթորը երբ մուշտարի էր կանչում՝ դիմացից երկու գյուղացի դուրս եկան։ Նա վաղեց, փաթաթվեց գյուղացիներին։

— Ա՛յ տղա, իսկի ճանաչեցի ոչ, էս ի՛նչ բան էր, դարմացած բացականչեց գյուղացիներից մինը ու դարձավ ընկերին.

— Բաղո, դու կըճանաչևի՞թ...

— Ես աչքերիցը կրճանաչեի,— պարծեցավ ընկերը։

Ճշմարիտ, որ Գիքորը շատ էր փոխվել, շատ էր մաշվել։ Ին**բն էլ էր փոխվել**, շոր<mark>երն էլ։ Դժվար էր</mark> ճանաչելը։

-- Ա՛յ տղա, էս կարդին մարդ ա դառել... Հալա սրա ջորերին, սրա շնորՀբին...- Հիանում էին գյուղացիները։

— Համբոյի հողը մհը գլխին. տես, նա իր տղին ո՛րտեղ հասցրեց, մեր տղերջը էնտեղ խող են արածացնում...

Այնինչ Գիբորը իրար հաևից հարցնում էր.

-- Իմ մերը ո՞նց ա... մեր էրեխերը ո՞նց են... իմ հերն ընչի՞ չեկավ... մեր կովը ծնել ա Թե՛ չէ... մեր գեզումն ո՞վ ա մեռել...

– Ամենն էլ լավ են, շատ բարով կանեն,– պատասխանեցին դյուղացիք։– էն ա Սուբնանց Ղուկասը մեռավ, մին էլ ՊուՀուրանց պառավը, մնացածը լավ են։ - Բա իմ Հելմ ընչի՞ չի ղայի։

-- Քու Տերը լավ ուղում ա, ամա ո՞նց գաւ Ինքը մենակ մի մարդ ա, սաղ տան ջափե՛ վրեն...

- Բա բան չեն ղարդե՞լ...

-- Ինչ ունեն, որ ինչ զարդեն, զու ձեր տան բանը դիանս ո՞չ։ Ես տարի էլ Հացը բարակ էր, խեղձ Հերդ զոռով ծերը ծերին ա Հասցնում։ Նրանցից ի՞նչ ես ուղում։ Թե ունիս, դու զարդի. Հրեն խարջ են տւղում -- ձեռին զոսչ չունի։

— Հո մեր աանիցը օբքի չի՞ հիվանդացել։

-- ՉԼ՛, էն ա ձեր Ծաղիկ կովը Միրդանց գոմի փլեկովը։ Ներքև ընկավ, սատկեց։

— Ծաղիկը սատկե՞ց...

— աեղե մերդ էնթան լաց էլով այբերն ուռան։

էս առելով դյուղուցիներից մինը մի նամակ Հանեց ավավ Գիբորին ու ասավ.

- Հիմի ի՞նչ ես տոռան. մենդ էլ թեղ աեսնիլ չենք, դնալու ենք. Ոհ մորդ կամ քվորդ Չամար բան ես ղարգերու, տուր տանենք։

— Ո՞րաեղից բան ղարդեմ, դեռ փող չեմ ստանում... ամա...

- U.Im p*62...

-- Ուղում եմ՝ եռ էլ գամ ձեզ Տետ։ Համ մեր դեզին, Տամ մերոնց կարոտել եմ, համ էլ...

— Վա´ı, վա´ı, մենը ծենց իմացանը մարդ ես դառել, ինելոբացել ես... էդ տեսակ բան կասե՞ն։ Էստեղ քեղ Համար աղավարի ապրում ես — շորերդ հաղա, սան ու ձեռդ իստակ... Մենք ասում ենը մեր երեխանցն էլ տեղ անես բերենք, գու էդ ի՞նչ ես ասում։ Էն որ ասել են՝ «Խողի պահս բեդին խալիչին, դարվեց ետ ցեխն ընկավ», Հալալ քեղ Համար են ասել։

էսպես Հունդիմանեցին գլուղացիները, խրատեցին, մնաս բարով ասին ու դնացին։

Նրանց գնողուց հող։ Գիչորն իր անկյունը ջաշվեց ու բայ արավ Հոր ճամակը։ «Իմ սիրելի որդի Գիքոր ջան։ Ի քաղաքը Թիֆլիզ։

«Մենք ողջ և առողջ հնը, միայն քու առողջունինն ենք ուղում, ամեն, Քեղ շատ կարոտով բարով են անում Ապին, Նանը, Ջանին, Մոսին, Միկիչը, Գալոն, ամեն։ Մեր սիրելի որդի Գիքոր. ահա իմացած լինես, որ տեղներս շատ նեղ ա և խարջը սաստիկ ուղում են և վտղ չենք ճարում, և Նանն ու Ջանին տկլոր են և տեղներս շատ նեղ աւ Գիքոր ջան, մի քանի մանեն փող ղարդի և մի դիր դարգի քու որոլիսուքենիցը։ Եվ իմացած ըլես, որ Ծաղիկը սատկեց, և Նանն ու Ջանին տկլոր են»։

Նամակը կարդայ ու տեղը կանգնած միտք էր անում Գիքորը, գարդ էր անում իրենց տան համար։ Սիրտը էրում էին նամակի տողերը։

– Նանն ու Զանին տկլոր են... Տեղներս նեղ ա...

— Կանչի է՛, աս, ի՞նչ ես վերացել, ուշըդ Հետները դնա՞ց... ձեն ավին ներսից։

— Էստի Համեցնքը, է՝ստի Համեցնքը,--- կանչում էր Գիրորը խանունի դռանը կանդնած։

12

Ձմեռը եկավ։ Սառն ազմուկով ձյունախառն բուքը թրոչում է քաղաքի վրրով։ Փողոցներում սուրում, սույում, Տոսան է անում։ Վղդալով մտնում է անկյունները, աղքատի տկլորի է ման դալի, պանդուիստ ու անտեր երեխա է սրոնում։

U.Su gowid Phonphus

Մի բարակ բլուզ Հադին, խանութի դռանը կանդնած ծեն էր տալի նա.

— Բատի համեցե՞ր, Էսակ համեցե՞ր...

— Հրե՞սոս...— չարախինդ սուլելով ցուրտը, աներևույթ Որի ճման, դարկեց անցավ ռոկորները։ Գիթորը դողաց։

Առանց էն էլ նա շատ էր մաշված. էդրանն էլ **Հերիր էր** նրան։ Ու անկողին ընկավ։ Հիվանդ պառկած էր Գիչորը բարազ Արաեմի խոհանոցում։ Պառավ դեղին օրը մի թանի անդամ ներս էր մտում իրեն-իրեն խոսհյով։

- Ի՞նչ կուղնս, որդի , Գիքո՛ր։ - Զո՞ւթ...

Դեդին ջուր էր տալիս։ Հիվանդը դողղոջուն ձեռներով բռնում, ապահ խմում էր ու կրկին ուզում։

— էջ սիրտու Հովացնում չի, դե՛դի... ևս մեր աղբրի սասը ջրիցն ևմ ուղում, դե՛դի... ես մեր առւնն եմ գնում... ես իմ նանին ևմ ուղում...

Բաղազ Արտեմը ցավի մեջ էր ընկեր Նա դես․ղեն ըՆ․ կավ, Նրանց կողմերից մարդ գտավ, ապօպրեց, որ Համբոն պա, իսկ Գիբորին տարավ բաղաքային հիվանպանացը։

էնտեղ շատ Հիվառկներ կային շարջերով պառկած։ Տխութ անթում էին ու օձորջին նայում անղոր Հայացջներով։ Գիրորին էլ պառկեցրին Նրանց շարրում։

կստեղ դտավ նրան հայրը։

— էդ ինչ ես էլել, Գիքոր ջան,— մղկտալով վրա ընկավ Համբոն։

Գիրորը տարություն մեջ չիմացավ հոր դալը։

- $9p'_{pop}$ you's particle for $\xi' = 9p_{pop}$ you's... to prewith bit ξ' ...

Հիվանդը ոչինչ չր**Հասկացավ։ Նա ղառանցում էր** ու <mark>դառանցան</mark>բների մեջ կանչում էր — «Միկի՞չ, Զանի՞, Նանի՞

- Էստեղ եմ, Գի՛քոր ջան, Նահը ղարդել ա, որ թեղ տանեմ մեր տունը... գալիս չե՛ս... Միկիչ» ու Զանին «րեն կտերը կանդնուծ թեղ ճամփա են պահում։ Ի՞նչ ես ասում. դե խու է, Գիրոր ջան...

-- Է՛ստի Տամեցե՞ր, է՛ստի Տամեցե՞ր, – թացականչեց Տիվանդը, դանադան անկապ, կցկտուր խոսջեր ասավ ու ծիծադում էր տաջունյան մեջ։ Մի երկու օրից նոր Համրոն դնում էր իրենց գյուղը։ Նա խաղել էր Գիբորին ու գնում էր։ Կռան տակին տանում էր շորերը, որ մերը լաց լինի վրեն։ Շորնրի գրպաններում մի լուռը փայլուն կոճակներ, նախշոտն իզիեր, լիր կաորներ ու մի ջանի ջորոց գտան։ էն էլ երևի, ջրոջ— Զանիի Տամար էր Տավաբել ու պահել...

Գնում էր Համրոն ու մտածում։ Շատ ժամանակ չէր անցել, որ էդ միևնույն ճամփով բաղաբ եկավ իր Գիբորի հետո Անա էստեղ էր, որ նա աստվ.

- Ապի, սաներս ցավում են...

նվ Չա էն ծառը, որի տակ նստեցին Տանդստանալու... ԱՏա էնտեղ էր, որ ասավ.

- Кщр, дшршу ва...

USa to unpyoint ti, no surp highty form

Ամենը, ամենը կան, մենակ նա չըկա...

Մρπευ ομη, άρμ ζωσμού υνυμίσια (η ματιάρης ζάντζη) δράμου ματί τη ματιάρια

Գյուղից դուրս կանգնած սպասում էին նանը, Զանին, Միկիչը, Մոսին, իսկ փոքրիկ Գալոն մոր գրկից կանչում էր։ — Ալի՜, ալի՜, Հե՛ Գիքոլ...

1898

ԵՂՋԵՐՈՒԻ ՄԱՀԸ

Անտառը Հառաչանքով լիքն էր։

Աշնան չարադուժ ցրտերն ու անգութ որսկանները մտել էին նրա մեջ։ Իր մահարեր թույնը թափերով՝ սուլում էր դառնաչունչ քամին։ Նրա շնչից գունատոված տերևները դողդողում էին, անհասկանալի լեղվով ցավալի սվսվում, դալկանում, դեղնում ու իրանց իրանց թափվում, և թափվելով՝ տարուր շրչում, անվոր հառաչում էին։ Այստեղ տւ այնտեղ որոտում էր որսկանի հրացանի ձայնը. անտառը թնդում, այձագանք էր տայիս, և ամեն արձագանք տալով՝ կարծես թե ահագին «վա՜յ» էր կանչում իր խոր թավուտներից։ Ճիշտ որ վա՜յ...

Կորչում էին նրա պայծառ օրերը, ընկնում էին նրա դալար զարդերը, Հալածվում ու կոտորվում էին նրա սիրուն երեները՝ և... Հառաչում էր նա։ Չէ՞ որ նա էլ գիտի ղղալ, չէ՛ որ այստեղ էլ կենդանության շունչ կա, ցավ ու կսկիծ կաւ

Ա՜ա վերջին տագնապի մեջ է անտառի չքնապ խագուհին։ Որսկանի ձևռջից փախած՝ նա վայր է ընկել բրնուտում։ Գնդակատեղից դեռ հոսում է նրա արյունը, իր աչբով տեսնում է, զդում է այն սոսկալի փոփոխությունը, որ կատարվում է իր մեջ, իր շուրջն էլ փոխվում է, ինքն էլ այն չի, ինչ որ առավոտն էր... Բայց այս ի՞նչ ղարհուրելի րան է. ինչու էլ այն չի, ինչու էլ չի կարողանում կանգնել, փախչել... Օրհասական ջանբեր է անում, տանջվում է, տանջվում, և Ճգնում է պարզևլ, թե ախար ի՞նչ պատահեց, այն ի՞նչ էր... Եվ շփոթ ու աղոտ հիշում է, որ արածում էր իր հորթուկի հետ... հանկարծ մի բան որոտաց... մի տաքություն ղգաց ու վայր ընկավ... ականթոթափել կանգնեց... իր սիրուն հորթուկը... Բայց հիշողության թելը կորավ, ուշջը խառնվեց ուժ չըկա...

Նա զդաց, որ ծարավից պապակում էր, այրվում էր Ներսը... Հիշեց Ներջև՝ ձորակում վազող վտակը, խոնարհած Ճյուղերի տակ կարկաշող այն վճիտ-պստվուն այիջները... Նրա մաքով կայծակի արադունյամբ միասին եկան ու անցան հովասուն անտառներում անցկացրած օրերը, և մշուշապատ առավոտները, երբ նա առողջ ու նենև իջնում էր այն ձորակն ու կուշտ կուշտ խմում էր սառը ջրերից... Այժմ էլ փափագում էր սաստի՞կ-սաստի՞կ, բայց որջան աշխատում էր՝ չէր կարողանում բարձրանալ։ Ամեն շարժվելով նղփում էր նրա տակ լճացած արյունը և կրկին սկսում էր ծորել գնդակատեղից։ Բայց արյունը բարակեց, ցավն էլ առաջվա նման չէր ճեղացնում. նա ննրեց, цսոց, որ բունը տանում էր մի տեսակ. խավարը նանձրանում էր շուրջը, և հետզհետև աշբերը մննում էին։

Արևն իր վերջին շողերը քաշել էր լեռների ետևը։ Ամեն ձեն ու ձուն կտրել էր անտառում։

Գիշերվան ցուրան ընկավ։ ՍԹափվեց եղջերոն, լիակուրծ ու ագահ շունլ ջաշնց, լայն-լայն բաց արավ շշմած ալթերը... վերևը փոթրիկ լույսեր ցոլացին։ Այդ աստղերն էին երկնջուն։ Նա հասկացավ, որ գիշերը հասել էր։ Վերջին ուժերը հավաջեց, ջանթ արավ, շարժվեց, մինչև անդամ ծնկները բարձրացրեց և... կրկին ընկավ մի ծանր ու անդոր Թառանչով։ Նա լսեց իր Թառանչը, և այդ վերջին Հայնն էր, որ նա լսեց այս աշխարհրում։

1899

ԱՐՋԱՈՐՍ

U.

Մի կերի տարի ես ու մեր Ավագը Մասրեջում խող էինք պահում։ Հիմի մի աշունքվա գիշեր թերել ենք խողը իր ճիստը արել ու դափի դուսնը մի կրակ վառել, որ բացն աստծու ոտներն էրում է։ Մի լուսնյակ գիշեր է։ Ես պկու եմ ածում, էս Ավագն էլ մի բայանի է վեր ջաշել, որ սար ու ձոր գվգվում են։

Մին էլ Ավագը Թե՝ «Ա՜յ տղա, էն ո՞վ է, հրե մի մարդ է գալի վերի կռնիցը»։

Մաիկ տամ տեսնեմ, գրուստ որ՝ մի մարդ է գալի վերևիցը։ Ամա ես էլ լսել եմ, որ արջը գողության գալիս՝ խարկլու Համար առաջի նրկու ոտը գոշին է գնում, նրկու ոտանի մարդի նման է գալի, ոնց որ մարդ ըլի։

Unh' Udma, to opshi th, mpg to

Ph' pn's, 25 25 mngth

th's inque, with imports

Ես՝ Հա, սա՝ չէ. Ես՝ Հա, սա՝ չէ։ Իսկ Նա էլ կամացկամաց կողբըՀան մոտնճում է, ու ձեռներիս էլ Հրացան չըկա։ Մին էլ էն տեսանք՝ առաջի Երկու ոտը վեր դրավ, ղառավ չորսոտնանի ու, ա՛ռ Հա կըտաս՝ խոզի կես տեղը։ Խոզը ՃղՃրղալով իրար խառնվեց, Հավաքվեց արջի վրա։

– Ալաբա'շ, բռնի հա' բռնի, հրես հա' հրես։

Ամեն մինս մի ածխակոթ վեր կալանք, վաղեցինք։ Մի Հաստլիկ մերուն ունեինք. ականջ դնենք, որ սրա Ճղղոցը Ներբի փոսերիցն է գալի։ Վազ տվինք փոսերի վրա։ Ածխակոթը ջաշել ենք, հիմի էս անիրավին վեր ենք հատում, տալիս ենք, ինչ անում ենք, չենք անտւմ, մերոչնը բաց չի թեողնում. առաջներս խտորտած ձորն է ընկնում։ Վերջը՝ շատ տեղը նեղացրինք, չէ՞, թեռը արավ, փախավ։

Առավոտը ասի՝ Ավադ, դու խոզի կշտին կաց, ես դնամ տանիցը մի Տրացան բերեմ։ Թե՝ դե՜, լավ։

ß

Ավագը խողի կշտին կացավ, ևս գնացի. տանը մի հին հրացան ունեինը, վեր կալա եկա։ Եկա, շիտակ գնացի ներջի մոշուտնին, որտեղ դիտեմ արջի տեղն էւ Ման էկա, որ գտա ոչ, մի տեղ մի լավ մոշուտ պատահեց, կանզնեցի, ասի՝ մի ջիլ մոշ ուտեմ։ Միամիտ մոշ ուտելիս՝ հենց մոշենու տակիցը մինը ֆրթացրեց ու հրացանս գռնեց։

Դու մի ասիլ, գնացել եմ Տենց անտեր արջի վրա եմ կանդնել։

Αρ ζρωσμώρα լուլիցը բռանց, ես էլ կոβը պինդ բռանցի։ Հիմի նա օլորում է, ուղում է կոտրի, ես օլորում եմ, որ Հնաց անեմ ծերը վրեն ընկնի, Հուպ տամ, ծուկը փորա անեմ։ Բայց անտերը գլխի է ընկել, Թողնում լի։

Να ձղեցի, նա ձղնց. տեսա, որ բան չի դառնում, ձեռս դցեցի ատի Հանկարծ խլեմ։ Ձեռս գցեցի Թե չէ, Թանֆլիկը բերավ ուսովս պատ տվավ։ Որ ԹանԹլիկն ուսովս պատ տվավ. Հրացանը բաց Թողեց։ Էնջան արի՝ Հրացանի ծերը փորին դեմ առավ, չախմախը ձեռս գցեցի, ասի՝ էս է, բանը պրրծավ։ Վերի ոտը բաշեցի՝ չրԹիացրի, տրաբեց ոչ։ Մտիկ տամ, տեսնեմ՝ ջարը վեր է ընկել, կորել։ էստեղ մեջջս կոտրեց։ Հրացանը բաց Թողի, ասի՝ խտրարեցն աղատվեմ, եղավ ոչ։ Բոնսեցինը իրար։

ዓ

Դես քաշեցինք, դեն քաշեցինք։ Տեսնեմ՝ անտերն էս է, ինձ ուտում է։ Ձեն տվի՝ «Ա՛լաբաշ Հե՞լ... Ա՛լաբաշ Հե՞լ...» Մին էլ տեսա շունը կլանչելով գալիս է։ Եկավ, Հասավ։ «Ա՛լաբաշ, օգնի, ասի, ինձ կերավ...» Հա՛լ քեզ մատաղ, շո՞ւմս. որ Հասավ մեջջին տվավ էլի, ոնց որ մի դնդակ ըլի։ Ամա ի՞նչ, էն շունը Թե նրա մեջջին տված, Թե էն լեռ ջարափին։

Ոնց որ երկու փահլևան պինդ իրար բռնեն, թռնել ենջ ուաչջ աչջի ենք դցել։ Մին էլ էն տեսա՝ կում արավ ու մարդի պես երեսիս մի մեծ թքեց — Թո՞ւ։ Որ Թուջն աչջերս բռնեց, դվուխս դոշիս վրա կռացրի, ետնուց էլ Թանթիկով մի Թունդ ապտակ հասցրեց, ու ինձ կորգրի։

Տեսա՝ էլ աղատվելու դուռը չըկա, ասի՝ ես առաջուց երեսիս վրա վեր ընկնեն, որ հրեսս փչացնի ոչ։ Բերանսիվեր տակին վեր ընկա։ Որ տակին վեր ընկա, շունն ավելի կատաղեց։ Արջն ընկել է ինձ վրա, շունը ետեկց իրեն ուտում է, որտեղից բռնում է՝ օգուտ չի անտան։ Դու մի ասիլ վարպետ շուն է, դիտի արջը որտեղից կը խեղճանա։ Մեջթին վեր էլավ, ականջներից բռնեց։ Որ ականջներիցը բռնեց, արջը ինձ նողեց։ Անտերը գաղապեց, շանը խափ տվեց մեջթից, վեր դցեց ու բռնեց, Տուպ տվավ Թե չանչեց, էլ դիտեն ոչ՝ ինչ արավ, որ բաց նողեց, շունը կլանչելով ձորն ընկավ, փախավ, կորավ։

ሱ

Շունն էլ դնաց. «նացինը ես ու ինքը։ Հիմի աակեն Երեսս բռնած միտը եմ անում։ իմացել եմ, որ արջը ականջ է դնում, տեսնի շունլ կա, Թե չէ։ Թե իմանում է որ շունլ է քաշում տակի օքմինը, ջարդում է, մինչև շունչը կտրի, Թե հո չէ` քոԹբաԹաղ է անում, Թողնում գնտւմ, որ Տոտի, հետո զա հանի ուտի, էս միաք անելիս միճ էլ էն տեսա՝ գլուիսը բերավ դլիսիս վրա դրավ, շունչը իրեն քաշեց. ականջ է դրել։ Ես էլ շունչս փորս գցեցի, ոնց որ Թե մեռած եմ։ Գլուվսը վեր քաշեց, մի քիլ կացավ, մին էլ ականջ դրավ։ էլ ետ շունչս պահեցի։ Սա որ տեսավ՝ ես էս է մեռած եմ, ինձ Թող արավ մըրԹմըրԹալով գնաց։ Աշթս ծերպ արի, ասի՝ մտիկ անոմ, տեսնեն ուր է դնում։ Ասում եմ՝ հենց լինի մի քիլ տեղ հեռանա, վեր կենամ փոխչեմ։ Գնաց՝ մոտիկ ցախ ու մախ կար, փետ կար, Հավաջեց բերավ վրես ածավ։ Մեջքիս վրա դրավ, շլինքիս վրա դրավ, էլ ետ գնաց։ Գնաց, մի ԹեԹև ցրցչորի կար, էն էլ բերավ ստներիս վրա դրավ, մին էլ ետ գնաց։

Տեսնեմ՝ մի ահադին բրթուկ կա, չարչարվում է պոկի, որ բերի էն էլ վրես գցի։ Միտք արի որ՝ թն էս քոթուկը բերի վրես գցի, տակին շունչս կըկտրի։ Ասի, քանի ուշբը քոթուկումն է, վեր կենսոմ կորչեմ։ Փորսող տալով փետելի տակիցը դուրս եկա, փախա մտա մոտիկ մամխուտը, տապ արի։

2/10/ տապ արած տեղիցը մաիկ եմ անում։ Չարչարվեց, բոթուկը պոկեց ու, ոնց որ մարդը խտրահ, խտրաեց, բերավ թե վրես դցիւ նկավ տեսավ փետերի տակին մարդ չրկա։ Քաթուկը խտըտին ղարմացած կանգնեց, փետերի տակին մտիկ արավ, չորս կուռը մտիկ արավ, հանկարծ բոթուկը վեր գցեց ու՝ խո՛ւ հա թո՛ւ, թո՛ւ հա թո՛ւ, մարդի նման թրոտում է. ասի երևի ափոստում է, էլի՛ւ

Նար տևսնեմ, որ հրացանս մաիցս ընկել է, թողել եմ ահղը։

b

Եկանը մի ջանի հոդի հավարվեցինը, դնացինը հրացանս բերինը։ Հրացանիս քարը շինեցի, պնդացրի, ասի՝ Ավա՛գ, էլի պետը է գնամ։ Թե՝ ա՛յ տղա, ձեռը վեր կալ, կրբռնի կրդդի։ Ասի՝ հիմի սովորեցի, էնպես չեմ անի որ բռնի։ Թե՝ դու գիտես։ Հրացանս վեր կալա, բարը պնդացրի ու գնացի։ Տանձի էլ կաթեոցի ժամանակն է։ Գնացի մինչև Հաշ ման եկա, ոտնահան եղա, գտա ոչ։ Միտք արի՝ ախպեր, սա ուր կըլինի բաշված, ախր սա պետք է որ էս քաղի կողմերից հեռանա ոչ։ Վեր կացա, ասի ներջևեմ մոշուտների վրա։

Մի բիչ գնացի, մին էլ տեսնեմ, ըՏը՛, արջի Տետբը առաջիս։ Հետքն ընկա գնացի, դնամ՝ տեսնեմ Հրես մի բարդի կրծել է կրծել ու թողել։ Գյիսի ընկա, որ սրանում մեղը կաս Վերև մտիկ տամ, ճանճը արկանոցից բանում է։ Ասի՝ Ship ph pphi multi ti ni, to Sn npu t ne npu: Up phi ti գնացի, տեսնեն առաջիս մի մորմանջաբուն է քանդել, բալց Sagn gan plug ti Shum an Samagal but bumby Sh mumbn ահ ընկավ սիրտու Հրարանի բարին մտիկ տվի ու առաջ գնացի։ Հենց ռաս փոխեցի, մի ԹրմփԹրմփոց եկավ։ Կանգ-Նեցի... Բացատի գլխին մի լավ մեղրատանձի կա. տեսնեմ՝ Տրես տակին տանձ է ուտում։ էս կռանը մի տանձ է կաթում, դեսն է վազում մըրթնմըրթալով ծամում է ու ականջ դնում, էն կռանը մի տանձ է կաթում, դենն է վաղում։ Մին էլ որ կանդնեց տանձի կաթոցին ականջ դնելու, ծառի տակը մտա, Հրացանն երեսս կայաւ Տեսնեմ Հրացանի ծերդ տըմբարմրում է։ Չէ՞, սիրտս պնդացրի, մին էլ նշան դրի, հուպ տվի... Հրացանը որ արաքեց, սա մի դոռաց, պրտիտ եկավ, ու առ Հա՛ կըտաս, ընկավ ներքեի ձորը։ Հրացանս մին էլ լցրի, մոտիկ խմբի պավոր բարձրացա, տեսնեմ սա ջրին է վաղում. ասի՝ րաս սրա բանը խարաթ է. վիրավորը որ ջրին գնաց, once hully-upound, to mapping the

Մին ասի՝ ետևիցը գնամ, մին էլ ասի՝ աննծը չար սատանին. վիրավոր արջը գեշ է, կըբռնի, կըփչացնի։ էն է, ինչ նա դենը գնաց, ես էլ ետ եկա, էլ գիտեմ ոչ ինչ եղավ։ Միայն էն օրերում ձորի վրա շատ ութուր պրտիտ եկավ...

ԳԱԲՈ ԲԻՉՈՒ ՇԵՐԱՄԱՊԱՀՈՒԹՑՈՒՆԸ

ου πε Գալո բիձեն անցնում էրնը Լոռու ձորով։ — 26΄ լ, տիրացու, – ձայն տվավ նաւ

— Zuuddb'i

— Հրամանջդ շատ Ես տեսնում եմ, որ էս մեր նոր ուսում առածները շատ աշխարհքից դուրս մարդիկ են, դու սրան ի՞նչ կասես։

- Muzn^c, Գաբո թիձաւ

- Όρω Κωδωρ, որ ζέυς գիտեն՝ ամեն բան իրենք են հասկանում, իրենցից առաջ էլ ոչ մարդիկ են եղևլ, ոչ բան են Տասկացել։ Մին էլ կրտեսնես բռնեցին ու ղլխիդ գելի ավետարան կարդացին—Հա՛ էս ճանճ պահի՛ր, էս աբրեշումի ճիճու պահի՛ր, էսպես մածուն շինի՛ր, էսպես ցանի՛ր, Լսպես հնձի՛ր... Տո՛, հեր օրհնած, մի առաջ հարցրո՛ւ, տես՝ էդ բաները դրանք էլ միտք են արել Թե չէ, նրանից ետը՝ Թեկուղ ուշունց տուր։

— նառ մի՞տը եր արել որ, Գարո րիձաւ

— Ախակեր, ա'լ, ես Տիմի օրինակի Տամար՝ մինն ասեմ, դաւ տես՝ մենջ էլ Տացակեր մարդիկ ենջ, բան ենջ Տասկանում Թե" չէւ Մի աշունջ մեր Դավոն դնաց ջաղաջը խոգ ծախելոււ Մի ճանանչ մարդ արրեշումի ճիճվի սերմ էր տվել ԹԵ՝ տարեջ ձեր տեղը առաջ բերեջ։ Ճամփա պահեցինջ մինչև դարունջը բաց էլավ։ Գարունջը որ բաց էլավ, ոնց որ խրատ էր տվել՝ էս ճիճվի սերմը բերինջ մեր խիղանի ծո-

Inds. Prolaibyate, S. 1-22

բում դրինք, որ տաքանան, դուրս դան։ Դուրս էկան ասևղի ծերի չափ մանր սև դադեր։ Տիրացո՞ւ։ — Համմն՝։

— էդ ձեր ուսումնականները թե գիտեն—արրեշումի ճիճուն ի՞նչ կուտի։

— Թիան տերև։

- Ապրե՛ս, դրուստ այ Գնացի ձորիցը մի շայակ կխան տերև բերի, կապեցի մենծ տան ամբարի ոտիցն ու ճիճուն վրեն ածի։ Ինչդան մարդ էկավ նայելու, ոչ որի տուն չընույինը՝ որ աչըով չատն, ասինը՝ նող մի տեսնենը ինչ դուրս գալի։ Ա՛լ աղա, էդ անտհը ճիճուները մի քանի օր կացան ու կոտորվեցին։ Հիմի թե ասենը նրանից է, որ դոմշի ծաղը շատ էր մոտ կապած, ոտնատակ էր տալիս, թե նրանի՞ց էր, որ հավերը տուն էին թափում՝ կացահաթում. ղե ո՞նց անենք։ Հո չէինք կարող հավերը կոտորել կամ ծապա սպանել։ Թե ասենք անձրևիցն էր, որ երդիկովը ներս էր թափվում, մին էլ մարդ միտը ա անում, թե բա ըաղաքումն անձրև չի զայի"... Մի խոսքով՝ բան գյուխ չեկավ։ Տեսանք, որ մեր երկրումը աբրեջումի ճիճուն անում չի, բան չի դառ-Նում։ Գե՛, ղարմանալու ի^{*}Նչ կա որ. էնպես երկիր կա՝ հավթ չի ապրում, էնպես երկիր կա՝ ցորեն չի դուրս դայի. ամեն աշխարհը մի տեսակ ընություն ունի, ըայց էս մեր նոր ուսում առածները էսբանն էլ չեն հասկանում։

ԽՈՐՀՐԴԱՎՈՐ ԾԵՐՈՒՆԻՆ

- Uja an's bu, - wowy bu to grachen Bable england gu-

րունակեց իր Տամփան առանց կանգնելու։ - Դու ո՞րտեղից գիտես ինձ, ծերոմնի։ - Քո ծնված օրից։ — Ուրեմն դու ճանաչո՞ւմ ես ինձ։ – Ես թո հորն էլ էի ճանաչում փոթրուց։ - 4w14, Sp Pb ... - Սս թո պապին էլ եմ տեսել. ա՞խ, ինչ չարաճընի էր երեխա ժամանակ։ — Դու իմ պապին տեսել ես երեիսա ժամանա՞կ։ — է՜Հ, բայց ըո պապի պապը ավելի կայտառ երևpum tri — Գու իմ պապի պապին էլ ես տեսե՞լ։ - Հա՛, Տա՛ հա՛, հա՛, զարմանում ես դու. դեռ նրանց պապերի պապերին էլ... — Դե որ այդպես է, պատմի՛ր, խնդրում եմ, պատմիր ծերումսի. ի՞նչ տեսակ մարդիկ էին նրանք, ի՞նչ զիտես Նրանցից։ - May intrank Surph "4 ... Նրանը էլ ըեղ նման մարդիկ էին։ Այդպես՝ ըեզ նման նրաղներ էին երաղում, մեծ մեծ հուլսեր էին փայփայում... Գալիս էին ողևորված իրանց Հույսերով ու ցնորքներով և մեկ մեկ կորցնում ճանապարհին։ Ոմանը շուտ էին վհատում

22 *

ու բեկվում, ոմանք ավելի Հանդուդն ու Համառ գալիս էին, մինչև մի տեղ ընկնում էին ուժասպառ ու... 0՞, շատ եմ ծիծաղել նրանց վրա։

— Վա՜յ, խե՜ղճ պապեր։

— Բայց ես ականատես եմ եղել և նրանց սիրային տարփանքներին, ես տեսել եմ նրանց կայտառ զավակների խաղերն ու լսել եմ նրանց առաջին ԹոԹովանքները, մասնակցել եմ նրանց զվարթ խրախճաններին, ձայնակցել եմ նրանց հաղթանակի աղաղակներին, ես պսակել եմ նրանց առաջինություններն ու մեծագործությունները...

- Ո՞վ բարի ծերունի։

— Հա՛, նրանք ինձ Տետ էին։ Մի քիչ տեղ եկան. մեկը մի անգամ մտավ գերեզման, մյուսը նրանից մի փոքր Տեռու իրան ալևոր գլուխը գրեց, որը գեռ մատաղ, որը ծերունի, որը սիրահար, որը ցավագար... Քո բոլոր պապերն ինձ հետ են անցել ու ամեն մեկը մի տեղ մնացել։

- Ո՞ւհ, ինչքան մեծ ես դոււ

— Մե՜ծ, աչբդ ինչ տեսնի՝ ճրա սկիզբն եմ ես, միտբդ ուր հասնի՝ ճրանից առաջ եմ ես, ո՛ր բարը վերցնես՝ տակին եմ եղել, ինչ մեռել գտնես՝ այն ես եմ թաղել։

— Եվ դեռ այդպես արա`դ ես դեռում. Ես չեմ կարողա-Նում ջեղ հասնել։

--- Հա՛, հա՛, հա՛, հա՛. հողնեցի՞ր... տեսնում եմ, արղեն բեղ էլ եմ Թողնում։ Օ՞, դու վաղ ես ծերացել... Ե՞կ, ե՞կ... -- Սպասի՛, ծերունլի, իմ ուժը, իմ եռանդը դու տարար, ես հոդնեցի, էլ չեմ կարողանում դալ։ -- Ե՞կ, ե՞կ...

ԹՑՈՒՐԻՄԱՑՈՒԹՑԱՆ ՄՈՒԹԻ ՄԵՋ

Շուլավերցի իմ մի րարեկամը մի անդամ ինձ հետևյալ պատմությունն արավ.

— Բեհրութովի կռվի տարին Ղարս տանող ռազմական Հանապարհը մեր գյուղովն էր անցկենում։ Զորանոց չկար, և մեր գյուղում գիշերող զորքը բաժանում էին գյուղի վրա, ամեն մի տան մի կամ մի քանի դինվոր էին տալի պահելու։

δρόμω էի։ Մի իրիկուն մեծ ախարերս հանդից եկավ, կրկենի արավ (բաղարջ) գցեց կրակը։ Կրակի չորս կողմը կարած նստել ենք, սպասում ենք կրկենուն, մին էլ տեսանք բյոխվեն մի զինվոր բերեց, Թե գիշերը պնտք է պահեք։ Ինչ ասել կուզի, շատ սիրով ընգուննցինք, շոր գցեցինք ասկը, կրակի մի կողմն էլ նա նստեց։ Դե լեզու չգիտենք, բան չդիտենք։ Հիմի հերս չիրուխ է բաշում, մերոնք էլ գրուց են անում, Թե ինչպես ռուսն եկավ մեր երկիրը խաղաղություն դցեց, ու օրհնում են ռուսին, ռուս սալգաթին...

Հենց էս ժամանակը սալդաթը տեղիցը վեր կացավ, էն կողմից կասկարենքը վեր կալավ բերեց, որ դցի կրակին, թաղած կրկենու վրա։

Ախպերս վրա Թռավ կասկարենչը էն կողմը Հրեց, ուղաղակելով.

- Բրա'տ, կրկենի՞, կրկենի՞...

Զինվորն, իհարկե, բան չհասկացավ, նեղացավ, մի թա-Նի խոսը փնթփնթաց. էն էլ մենը չհասկացանը, ու կրկին կասկարենթը բնրեց դեպի կրակը։ Ախպնրս դարձյալ Հրեց դենը։ Նա քանի բերեց կրակին, սա Հրեց դենը, և սրանց մեջ սկսվեց մի լուռ կռիվ։ Հասավ էնտանզ, որ բռնեցին ու սկսեցին իրար քաշրջել։ Բայց էդ միջոցին կարող էր կրկննին այրվել, ու մենք Հանեցինը մոխրի տակից։ Ջինվորն էս որ տեսավ, «ա՞...» բացականչեց ու Հանդստացավ, ախպորս օձիքը Թոդեց, իր տեղը նստեց, նորից կրակն իրար արինք, նա էլ իր «կատյոլը» դրևց վրեն, մենք էլ, ինչով կարող էինք պատվեցինք։ Թյուրիմացությունը դուրս եկավ մոխրի տաէից. կռիվը վերջացավ սիրով, ու սիրով էլ առավոտը բաժանվեցինը, օրՏնանքով ճանապարհ դրինք դեպի կովի պաշտը։

1908

ԵՐԿԱԹՈՒՂՈՒ ՇԻՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

1898 նվին նար էր բացվել Թիֆլիսից Կարս գնացող երկաթուղին։ Լոտու գյուղերից մեկում մի իրիկնադեմ ՈւՀանես բիձու դուսն դերանների վրա նստոտած զրույց էինք անում։ ՈւՀանես բիձեն մեզ պատմում էր, թե ինչպես սկսվեց երկաթուղու շինությունը։

«Մի տարի ես ու մեր Սիմոնը ներքի Հալումը Հիպոտ էինք կարում»։ Էսպես էր պատմում նայ

«Մին էլ տեսանը մի բանի սիպտակ շլապկավոր մարգիկ ներքնեց դուրս եկան ու ջուրնիվեր, ջուրնիվեր զնացին։ — Ասի՝ Հե՛ Սիմոն։

- PL' p'ty mi

— Ասի՝ էստեղ մի բան կա։

— Թե՝ ի՞նչ պրտի ըլիլ, ճամփորդ մարդիկ են, կարկլի ա ճամփեն կորդրել են, իրենց համար գնում են։

— Ասի՝ չէ, էստեղ մի բան կա, ետնա կիմանաս։

Եկանը տեսանը Տերսանց ջաղացի կտերը մի սիպտակ փետ ա տընկած։

Նենք կաղեն եկավ, նե՝ բա՞ երկանուղու ճամփեն դեսն են տակում...

- Uup' Sh' Updabi - Pt' p'by mi

- Ասի՝ հիմի տեսա՞ր՝ խոսքս որտեղ դուրս եկավ...

— Ա՛յ լեղուդ պապանծվեր Տա՛,— ձայն ավեց էն կողմից որսկան Օսեփը։

— Ա՛յ տղա, ընչի՞ ես էգոլես ասում, ի՞նչ մի վճատ բաճ երկախուղին,— մեջ մտան մի քանի գյուղացի։՝՝՝

— Վնաս չի, բա ինչ ա, նկավ ծորերումը ծղրտաց, էլ պախթա չըմնաց, կիստար չըմնաց, ծենիցը խրանեցին, փախան կորան։

— Պախընն կխտարը չէ սր, Հավատա հս էլ կորչնմ.— խոսջն առավ մի Հովիվ, որ գազանակին Հննված կանգնած էր։— Գնում եմ ջարի դյինն կանգնում եմ, ձորերին մտիկ եմ անում, որ էն ջարափները ջանդելիս տեսնում եմ, սրտիս ծերը մղկտում ա, ոնց որ թե մարդի երեխեն թշնամու ձեռին բրբրելիս ըլեն ու մարդ կարևնա ոչ թե օգսի... — Չէ, շատ բան կըփշանա.— սրա Հետ էլ Հառաչեցին

մի բանիսը։

Ու սկսվեց վեճը երկտքուղու վրա, Թե երկտքուղին օգուտ էր բերելու, քե վնտոս

էդ վեճի ժամանակ երկախուզու դծի վրա աշխատող օտարականներից մինը ձորիցը դուրս եկավ ու մոտեցավ մեղ։

- Բարի իրիկուն ձնգ։

— Աստծու բարին, ուստաւ

— ԻՆձ մի շափ ալյուր է Տարկավոր, ձեղանից ո՞վ ալյուր կրծախի,— դիմեց օտարականը ամենջիս։

— Ո*րանդացի ես, ուստա,— Հարցրեց ՈւՀանես բիձեն։ — Օսմանլվի Հողիցն եմ։

— Ուհանես բիձա, հալա մի հարցրու տես ո՞ր քաղաքիցն ա,— խնդրեց մի գյուղացի։

— Քու քաղաքի անումն ի՞նչ ա, բարեկամ,— կրկին Տարցբեց Ուշանես բիձեն։

- Unitary — Սրվա՜դ,— երկաբացնելով ու խորհրդավոր կերպով կրկնեց Ուշաննա բիձենո — Ի՞նչ ասուվ, Ուհանես բիձաւ --- Undung... — Պա՛Տ, բու տունը չըթանդվի... ծափ ավին ծիծաղեցին մի բանի պուղադի։ - էնտեղից էստեղ թա՞նի ամսվա ճանապարք է,-չարունակում էր հարը ու փորձը Ուհանևս բիձննո - Երևը ամտվաւ – Պա Հո՞...– միաբերան գտրմացան ամենթը։ – Համեցեր, ղարիբ ախպեր, ճոտիր, Հայ բերեն, Հայ wheney mpme: — Չէ, շնորհակալ եմ, վռազ եմ. ձեղանից ո՞վ ալյութ կծաիլի, մի չավ ալյուր տա՝ գնամ։ – Աիսչի, մի չափ ալյուր դուրս ընըևը,– դունից ձեն ավեց Ուհանես բիձեն.— պուխ-պուխ լցրեր։ Հայոսներից մինը մի չավ ալյուր դաւրս ըերեց, ուղեց դատարկի մեջը, բայց նա իհող չարավ։

- h*b; wpdb ...

— Ածա, դեռ ածա տոպրակիդ մեջը։

– Չէ, առաջ մի դինն իմանանը։

— Դեռ ածա, Տետո կիմանաս. թե որ թանդ ըլի, դատարկելը Տեշտ աւ

Ուստեն իր առալրակը բաց արավ, Հարմն ալյուրը մեջը ղատարկեց ու դնաց։

–- Գե Հիմի ի՞նչ տամ,–- Հարցրեց ուստեն ծոցից թաակը Հանելով։

— Ոչինչ, ուստա, ոչինչ չի հարկավոր, քեղ փեշթեշ, մեր աշխարթումը դարիբից հացի փող չեն առնիլ, էդ տեսակ ազաթ չըկա...— ասավ Ուհանես բիձեն ու շարունակեց իր չիբուխը ծխել։

Ոստեն մի թիչ շփոթիվնց, չևմ ու չում արավ ու գնաց։ Ուստի գնալուց Հետո մի կարձատև լռություն տիրեց, ապա թե խոսեց մի գյուղացի։ – էն օրը մինն էկել ա թե՝ մածոն եմ ուղում։ Հարսները մածոն դրին առաջին. կերավ պրծավ, հիմի վեր ա կացել, թե ինչ արժե...

- Rund ba p bip ...

ምե՝ մածոնը...

— Ասի՝ ա՛յ մարդ, գլխիցս ջաչվի, էդպես բաներ մի խոսիլ, Բե չէ ոչխարի էլած կաթե էլ կրցամաբի...

— Ա՛լ աղա, բա ի՞նչպես անենք... էն լա՞վ ա, տր ով գա մուֆտա ուտի ու տանի՞... Էս վրա քանիսն են գալի, գիտե՞ս թե չէ... էն օրը մնին էլ ես եմ մի իան ալյուր չափել ավել... էդ ո՞ւր կերթա, — մեջ ընկավ Ուհանես թիձու վորը ախտերը։

— Որ դա՝ մին էլ տուր...— գլուխը վեր թաշելով հանդարտ խոսեց Ուհանես բիձեն։

– Օչախըդ շեն կենա,– վրոչացին մի քանի ծերեր։

— Աչքս լուս էլի՞. Սըվազից սկսած ով գա՝ չափի ստուր. կասես ես նրանց համար եմ աշխատել... Ով գալիս ա՝ բաբով, հազար բարի. բան ա ուղում՝ փողը բերի՝ տանի...

Ու սկսեցին վիճել։ Ուճանես բիձեն էլ տաքացավ, ազմուկը մեծացավ։

– Ո՞ւ-ո՞ւ-ո՞ւ., Ձորերում սուլում էր երկաթուղին։ Նոր էր մահլ նա մեր ձորերը։

ԱՀՄԱԴԸ

U,

Ես իմ մանկովնյան պարունները անց եմ կացրել մեր սարերում։

Շատ էի սիրում իմ տատոնց տունը ու միշտ այնտեղ էի լինում։ Իմ բեռիներից ամենից փոբրը, ԱՀմադը – Հովիվ էր։

Նա ինձ տանում էր, ման էր ածում դառների մեջ, հետը հանդից հաղարճի կարմիր հյուղեր էր բերում խնձ համար, իսկ իրիկունները հանում էր սրինդը ու ածում։

Ու աստղալի, լուսնյակ զիշերները, ամադին խարույկի շուրջը բոլորած, ծափ էին տալի, խնդրում էին իմ պապն տւ տատը, իմ բեռիները, իսկ ես Թիթեռի նման Թռթռում, պաշ էի դալի նրանց շրջանի մեջ։

Անմադը Թուրքի անուն է, դրա Համար էլ նրը մենը խոդի միս էինը ուսում, միշտ աանեցիք Հանաք էին անում, ծաղրում, ծիծադում էին Ահմադի վրա, Թե՝ Ահմադը հայացավ, Ահմադր հայադավ...

ԻՏարկե, անունը լսողը կասեր Թուրջ է․ բայց Տենց ներս մտներ, տեսներ Թե ԱՏմաղը ինչպես է ժաժ գալի տանը, Տերիջ էր, իսկույն կիմանար, որ նա տան սիրելի տղան է։

Ում կամենում էր, տուն էր-ըերում, պատվում, ճամփու դնում։ Աղջատը ողորմունյունը ուզեր ին հարևանը հացփտխ, իր ձևութով տաշտից վերցնում էր, տալի։ Տան աղջիկներին ու փաջրերին հրամայում էր, ծեծում էր, սիրում էր, ինչպես և մյուս ջեռիներս։ Անասունների Համար հոգին տալիս էրք Մինը հիվանդանալիս գրեթե ինքն էլ հետն էր հիվանդանում, էնջան էր սիրում։ Ինքն էլ էնպես սիրելի էր ամենջին։ Ահմաղը հիվանդանում էր թե չէ, մեր ուրախությունն էլ հետը կտրում էր։ Ու ամբողջ օրը տատս ու պապս ջորս կողմը պտրտվում էին, ինչ որ լավ բան էին գտնում, շուրջն էին հավաքում, խնդրում էին, թե էլ ուրիշ ինչ կուղի սիրտը։

ß

Մի առավոտ էլ վեր կացա, տեսնեմ՝ բոլոր տանեցիք տխուր ենս

Իմ տատը արտասվելով թβρβում էր, ման էր գալի անկյուններում ու ինքը չէր իմանում, βե ինչ էր անում։ Հարսներն ու աղջկերքը լուռ, տխուր ներս ու գուրս էին անում։ Վրանի դռան կողքին նստած խոսում էր իմ պապը, իսկ մի քիչ հեռու գլխակոր նստած էին քեռիներս։

— Աստված լինի բո օդնականը, բալա ջան,— խոսում էր պապսս— Չոր բարին գնալիս՝ չոր քարն էլ կանաչի բեզ Համար։ Պակաս օրդ խնդունյունով անց կենա... Դե, վեր կաց, օրն անց է կենում, ճամփեդ երկար էւ Վեր կաց, բալա ջոն, աստված բարի ճամփա տա, ստդ ոչ դիպչի քարի...

ԱՉմագը չուխի փեշով աչբերը սրբեց, վեր կացավ, եկավ մոտեցավ իմ պապին։ Պապս գրկեց, Չամբուրեց ԱՉմադին, ու աչթերը լցվեցին արտասութով։

— Քո աշխատանջը մեղ հալալ արա, Ահմադ ջան, մեր աղ ու հացն էլ քեզ հալալ լինի, քո մոր կաննի պես. Մեղ մտիցդ ղցես ոչ։ Թե աջողունյուն ունենաս՝ իմացրու, որ մենք էլ ուրախանանը, նե պակասունյուն ունենաս՝ իմացրու, որ հարեհաս լինենը։ Դե, դնա, քեղ մատաղ, աստված բարի Համփա տաւ

Ապա թե տատոս գրկեց, Տամբուրեց Ահմադին, հետո մեացածները լաց լիննլով ձեռն առան։ Ապուշ կտրած փոքբերիս էլ Ահմադը համբուրեց և մի երկու կով, Տորթ, գոմիշ, ձագ, մի կտըրկան ոչխար, մի բարձած էշ առաջն արած, մի երկու շուն էլ ետը գցած, Ճանապարհ ընկավ։ Մյուս ջեռի-Ներս ուղեկցում էին Ահմադին։

— Աստված բարի ճամփա տա, Ա՞մադ ջան, գնաս բարով, բալա ջան,— ձեռքը ճակատին դրած ետևից ձայ» էր տալիս պապս։

q.

ԱՀմադը անցավ սարի մյուս կողմը, մյուս ջեռիներս վերադարձանս «Բայց ինչո՞ւ էին լաց լինում մեր տանը, բեռի ԱՀմադը ո՞ւր գնաց»,— մտածում էի ես։

— ԱՀմադը ո՞ւր գնաց, նանի — Հարցրի իմ տատիճո — Իրևնց տունը գնաց,— պատասիանեց տատու

- Իրևնց տունը ո՞րն է...

- Ուրիջ անդ է։

- Անմադը ո՞վ էր որ...

— ԱՏմադը թեռրջ էր, մեր ծառան էր։ Է՞, քանի տարի մեր տանն էր.... Հիմի իր իրավունքն առավ ու գնա՞ց... — Բա էլ չի՞ դալու։ — Չէ՜, թալա ջան, գնա՞ց...

ԳՐԱԶԸ

1

Այնտեղ սարերն իրար են Հանդիպել, իրենց արանքում մի մեծ ձոր են ստեղծել, որ կոչվում է Մտւնը Չոր։

Մութը Ձորը բաժանում է Տայերին ու թեռրջերին իրարից։ Նրա մի կողմը թեռրջ սարվորն է իջնում, որ բինեն։ ղարկում, մյուս կողմը՝ Տայր։

Բայց նրանց իզիթները գիշերվա մթնով էլ անցնում են այն խոր անդունդը, իրարից ոչխար են գողանում, ձի, կով կամ գոմեշ են բշում։ Նրանց Հովիվները Հանդնրում են Հասնում ու փնտակռիվ են անում։

Մհկ էլ տեսար մի սարի ուսից տարածվեց մի զիլ, առաձդական ձայն — «Հավար հի՜յ...»։ Այդ դուժավոր ձայնը ձղվելով՝ տարածվում է լեռներում ու հանկարծ երկու կողմն էլ բիներում իրարով են անցնում։

2

Թուրջ Ղափըչօղլին իր բինեն ղարկել, ձվար էր արել Մունը Ձորի մի կողմը։ Այնտեղից իւրոխտ ու սպառնալի նալում էր դիմացը վեր եկած Տայերին։ Նրա մարդիկը այդ ստռերի ամենաՏուլակավոր գողերն էին։ Դատաստանից փախածները նրա մոտ էին ծածկվում, սարերով անցնող ավաղակային խմբերը նրա Տարկի տակ էին ապաստան գտնում։ Մի իրիկնադեմ վրանում թինկը, տված նա դրույց էր անում իր սովորական Հյուրերի հետ։ Նրանք հայտնի ավաղակներ էին. որ անցնում էին լեռներով։

— Ես դիմացի հայերին լավ է տղերջը տակնուվրա չեն անում,— իր ղարմանջը հայտներ հյուրերից մի ջուրդ։

— էդջան էլ խնղճ մի դիտենալ դր<mark>անց,</mark>— պատասխանեց տան տերը,

_Դրա^նց...

— Հա՛, գրանց։ Դրանց մեջ Չատի անունով մի չորան կա. իգիխ հմ ասում, որ մենակ էն մի աղի դեմը դուրս դա։ — Փա՛ Հա՜,— բացականչեց վրդոված ավազակը ու Հրրիսկալով վրա նստնց։

— Ի՞նչ կրտաս գիշնոս էնպես անեմ, որ առավոտն էլ ծուխ չրրարձրանա դիմացը։

— Կապուտ ծին փեշքեշ։

— Ձեռքդ տուր։

Նրանը ձեռը ձեռքի խվեցին ու գրաղ հկան։

4

Սարսափելի մութն են Մութը Ձորի գիշերները։

Մի մինադիշեր էր. անձրեն էլ անընգՀատ տեղում էր միալար։ Քնած էր Հայերի բինեն։ Երբեմն հրբեմն հովիվնեբը այս կամ այն կողմից խուլ «Տեյ-Տե՞լ...» կանչելով, իմացնում էին, որ Հսկում են դեռ։

Գիշնրվա մի ժամանակը մի խնփխըմփոց անցավ վրա: ների մոտից։ Շները վեր կացան, վրա տվին, աչխարը խըրա նեց, ձիաները փախան, տավարը ցրվեց։ Հովիվները հավար կանչեցին, հրացանները բացվեցին, և այս բոլոր սարսափներն ու ձայները խառնվելով մութին, հեղեղին ու ամայի որոտմունքին, հորինեցին մի դժոխային գիշեր։

— Շունը տարա՜ն, բինեն պահեցեջ, հե՜յ.... գոռաց աժդահա հովիվ Չատին։ — Շունը տարա՞ն...— ձայն տվին ամեն կողմից ու սև սարսափը կալավ բինին։ Լեռներում ամեն մարդ լավ Է Հասկանում, Թե ինչ կընշունակի՝ «շունը տարան»։

Գողերը միշտ մի կամ երկու Հոդով վաղում ընկնում են բինեն, ոչխար, ձի, տավար խըրտնացնում, խառնում են իրար։ Շներն ընկնում են նրանց ետևից։ Նրանք էլ շներին հաչեցնելով տանտւմ, հեռացնում են բինից։ Այնուհետև խառնված, անշուն բինին ետևից վրա են տալիս նրանց ընկերները և շփոնի ու իւավարի մեջ ջշում են անասունները։

Շուտով հետևից երկրորդ հարձակումը, հարայհրոցն ընկավ, հրացանները բացվեցին, ամեն բան մինումը խառնվեց իրար ու իրար խառնված ընկավ դեպի ներջև։

Ակնակիր մինտան ոչինչ չէր երևում։ Փալլակի լույսով վայրկենաբար բացվում էր անռելի տեսարանը, բայց մարդու աչթերը որոշ բան չէին կարող նկատել այն Թոն ու բոնի մեջ։ Աչջերն չէին կարող նկատել, բայց նրացանների ձայները ցույց էին տալիս, Թե որ կողմից են գնում, և նովիվների աղաղակը, որ կանչում էին՝ «Տարա՞ն, տարա՞ն... Ալաբաշ նե՛լ...»։

Այդ ձայներն էլ Հետղհետե հեռացան, նվազեցին ու էլ ոչինչ չէր լովում։

Անձրեր միայար շրրմփում էր և ամպը խուլ Շայխում ու որոտում հետու լեռներում։

5

Հուսադեմին տղերթը վերադարձան։ Դեռ հեռվից լսվում էր նրանց ուրախ ուրախ խոսոցն ու ծիծաղները Թանձր մշուշի մնջ, Ապրանջն ական ու անվնաս ետ բերին, հանձնեցին սարվորին, իրենք հավաքվեցին հովիվ Չատնի վրանը, որ հաց ուսոննւ

Նրանը իրենց Հետ բերել էին մի քրդի քոլոզ, վահանն ու Թուրը։

Իսկույն տարածվեց, Թև տղերբը մի բուրդ են սպանել ու

Հետաքրքրված սարվորները հկան խոնվեցին վրանի ներմն ու դոների արանքուն։

Չատծի մայրը սոված Հովիվների Համար կրակի վրա կերակուր էր շինում ու Հնտն էլ իրին իրեն դունդունում. «Ա տղա, նա էլ մեր կունենա՞

Ա տղա, Հիմի նրա մերը ճամփա կըպահի՞...

Ա տղա, կասի, տղես ետ չեկավ...

Ատղա, ճամփա կըպահի՝ հա չի դնա՜լ...»։

Գլուխներն օրորելով նրան ձայնակցում էին մի բանի ուրիզ կանայթ։ Այնինչ՝ Տովիվները սարվորին պատմում էին, Թե բանն ինչպես եղավ։

— Չորս կողմից Հավագվեցինը, տարանը արինը մի ձոր։ Էստեղ սրանց տեղը որ նեղացրինը, սրանը ապրանքը Թող արին ու ամենքը մի կռան վրա փախան։ Մրնին բշեցի, տարա բարափին դեմ արի։ Որ քարափին ղեմ էլավ, մին էլ սւեսա ետ դառավ, Թուրը Հանեց, վրա բշեց Թե՝ գյուխդ ազատի, միջիցդ կես եմ անում։ Ոնց Թե միջիցդ կես եմ անում... դագանակը պարտեցի, ուսախառը վեր բերի, ա՛ռ Հա կրտաս...

- Ա՛լ առ՞ւր, -- բացականչեցին սարվորները։

– Շրըխկալով փովեց,– վերջացրեց Չատին իր պատմունյունը։

— Հա՛, հա՛, հա՛, հա՛,— քահ քահ խնդացին սարվորները։

6

Այս դեպթից մի բանի շարան անց էր կացել։ Մի օր շները հայեցին․ դուրս եկան, տեսան մի պառավ բուրդ ձայն էր տայի բինի ներջևից։

- Ի՞նչ ես ուղում, ա՛ թիրվա։

— Չորան Չատնի վրանն եմ ուզում,— ասավ բուրդը։ Բերին չորան Չատնի վրանը։ Չատին հաց դրեց հյուրի առաջ։ Դեսից դենից խոսեչ՝ն, մինչև հացը կերավ, պրծավ։ Երբ որ հացը կերավ, պրծա: Հատին հարցրեց.

2n.14. Pnulubjub, 8, 1-23

. .... Խեր ըլի, ընչի՞ համար է եկել բիրվան։

-- Էստեղ մի քանի շարտվ առաջ մի քուրդ են սպանե՞լ,- խոսեց Հլուրը։

— Սպանել են,— պատասխանեց հովիվը։

— Ասում հն՝ դու հս սպանհլ։

— Тупцин қа

— նս նրա Հայրն եմ, — ասավ ծերունին։ — նկել եմ, որ նրա արինը ջեզ Հալալ անեմ։ Դու նրան ճամփին չես սպանն, իր ոչխարումը չես սպանել, իր տանը չես սպանել... Քանի անգամ ասի` ա՛յ որդի, ձևոր վեր կալ էդ Հարամ ճամփից, Հեռու կաց էդ ընկերներից. տւրիշները ջնզ Համար չեն աշխատել... ինձ չուսեց։ Երևի էդպես մահը մոտեցել էր, ասավ ջուրդը ու գլուփը չաշ արավ, լռեց։

— Հավատիդ հաստատ կենաս, որ արդարն ես խո-․ում,— չորս կողմից ձայն տվին սարվորներն ու իրենք էլ լռեցին։

— Արինը ջնդ Հալալ,— բացականչեց ծերունին,-ժիայն մայրը.... գիտես էլի, մայր է... չի Հանդստանում... Շորերն ինձ տվեջ, տանեմ, շտրնրի վրա լաց ըլի, իր սիրտը Հովացնի, իր կարոտն առնիւ

Չատին բերեց, ծերումսուն։ Տանձնեց աթյունեստ բոլուլը, վահանն ու թուրը, մի ոչխար էլ առաջն արավ ու շներն անցկացրեց, տարավ Համփու դցեց։

— Դև մնաս բարով,— զավակս,— հրաժեշտ տվավ ծերունի բուրդը։

– Գնաս բարով, քիրվա՛ւ

ՄԱՑՐԸ

Մի դարնան իրիկուն դռանը նստած դրույց էինք անում. երբ այս դեպքը պատահեց։ Էս դեպքից հետո ես չեմ մոռանում էն դարնան իրիկունը։

υβόδατωψε μαιώ էρ ερύδι ύδρ υρως κοδαρεαιό: Ամեն տարի աշնանը դնում էρ, դարնանը ետ դալի, αι նրա բαιώը միջտ կպած էր մեր սրաςի οδαρερίο:

b'վ դաթունն էր բացվում, և' մեր սրտերն էին բացվում, հենց որ նա իր ղվարի ձիլով հայտնվում էր մեր պյուղում ու մեր կտուրի տակ։

Եվ ի՞նչ բաղցը էր, երբ առավոտները նա ծլվըլում էր մեր երգիկին կամ երբ իրիկնապահերին իր ընկերների հետ շարվում էին մի երկար ձողի վրա ու կարդում՝ «իրիկնաժամր»։

Եվ ահա Նորից դարնան հետ վերադարձել էր իր բույնը։ Չու էր ածել, հուտ էր հանել, ու ամբողջ օրը ուրախ ճչալով Թռյում, կերակուր էր բերում իր ճուտերին։

էն իրիկունն էլ, որ ասում եմ, նկավ, կտցումը կերակուր բերավ ճուտերի համար։ Ճուտերը ճվճվալով բնից գուրս հաներին դեղին կտուցննրը։

էդ ժամանակ, ինչպես եղավ, նրանցից մինը, գուցե ամենից անզգույշը կամ ամենից սովածը, շտապեց, ավնլի դուրս ձգվեց բնից ու ընկավ ներքեւ

Մայրը մյաց ու ցած խռավ նուտի ետևից։ Բայց Տենց

էդ վայրկյանին, որտեղից որ էր, դուրս պրծավ մեր կատուն, վեր Թոցրեց փոգրիկ ճուտը։

— Փի'չա, փի'չա, — վեր Թռանը ամենդա, իսկ ծիծեռնակը սուր ծղըրտալով ընկավ կատվի ետևից՝ նրա չուրջը ԹըոԹռալով ու կացաՏարելով, րայց չեղավ։ Կատուն փախավ մտավ ամբարի տակը, նվ այս ամենն այնպես արագ կատարվեց, որ անկարելի էր մի բան անել։

Ծիծեռնակը դեռ ծղրտալով պարտվում էր ամբարի շուրջը, իսկ մենք, երեխաներս, մի մի փայտ առած պտրտում էինք ամբարի տակը, մինչև կատուն, դուրս հկավ ու փախավ դեպի մարադը ղունչը լիղելով։

Ορδακύωկը դատարկ կատվին որ տեսավ, մի դիլ ծղըրտաց ու թռավ, իջավ դիմացի ծառի ճյուղին։ Այնտեղ թուս վեր եկավ։ Մին <u>էլ տ</u>եսանը, Տանկարծ ցած ընկավ մի քարի կտորի նման։ Վազեցինը, տեսանը՝ մեռած, ընկած է ծառի տակին։

Մի գարնան իրիկուն էր, որ այս դեպքը պատահեց։ Շատ տարիներ են անցել, բայց ևս չեմ մոռանում այն գարնան իրիկունը, երբ ես առաջին անգամ իմացա, որ ծիծեռնակի մայրն էլ մայր է ու սիրտն էլ սիրտ է, ինչպես մերը։

1909

ԵՂՋԵՐՈՒՆ

Մի սեպտեմբերի մեր գյուղացի որսկան Օսեփը ինձ գիշերակաց որսի տարավ Եղնուտի կիրձը։ Գիշերներն էդ կիրձով եղջերումներն իջնում են ձորերն ու Հովիտները, արածում են, արշալույսից առաջ ջուր են խմում ու էլ ետ իրենց «պնդոցն» են տալի։

Գետաք էինք գիշերը մնանք բոստանչի Օվակիմի դափում, որ լուսադեմին հատնենը որսատեղը պահելու։

Ես էի, որսկան Օսեփն էր ու մեր գյուղացի մի տղա, որ Օսեփի շալակտարն էր։

Մենք գնում էինք էն դաժան հրճվանքով, որով միայն որսի են գնում։ Ճամփին որսից էինք խոսում։

-- Որսը բախտի պես բան է, – ասում էր Օսեփը։ Մին էլ տեսար հրևույթը էլավ ու քաժի դառավ կորավ։ Անսովոր մարդը նրան հեշտ չի նկատիլ. կըշփոթժվի, կըդողդողա, կըփախցնի։ Աչթդ առննլուն պես պետք է թվանքդ բացվի. Թե չէ որ տողեցիր նշան դնես, մինչև աչքդ Ճպես, նա սարն անցկացավ։

— Հապա դուբ ի՞նչպես եբ որսի ման գալի, ուստա Օսեփո

— Լավ որսկանը ման չի դալ, նա որսը կըպահի, պատմում էր որսկանը։— Գիտի, ո՞ր ժամանակին, ի՞նչ տեղ որսը ժաժ կրգա՝ կըգնա էն տեղը կըպահի։ Թե ման էլ գա, բիչ, էն էլ էնպես ման կըգա, որ տրսն իր բամին չառնի, թե չէ որոն էնպես սուր հոտառություն ունի, որ թե քու քամին (հոտը) նրա վրա Լլավ— պրծար, որտեղ որ է հոտդ առավ, կորավւ

Էսպես իւոսնավ իրիկոմսը հասանք բոստանչի Օվակիմի դափին։ Ծերոմնի բոստանչին փետ էր հավաջել, կրակը վառել ու կողթին քինկը տվել։

- Բարի բիգուն, Օվակիմ բիձաւ

— Այ աստծու բարին ձնդ, դութ բարով եկաջ. ա՛յ տղա, էդ ինչ լավ զոնախներ եջ։ նս հենց մենակ միաբ էի անում, Ոն մի զրիցընկեր ըլի... Էս հենց աստոծ հասցրեց ձնգ...ուբախացած դոոդոռում էր Օվակիմ բիձեն։

— Դու էն աստ՝ որս ա ժաժ դալի թե չէ, Օվակիմ բիձա,— անհամբեր հարց տվավ որոկանը։

— Այ տղա, մի անտեր պահորի բուղա կա, Օսեփ չան, դիշերները գայիս ա լորին ուտում ու գնում։ Էնջան լորիս փուշ արավ. նվունը շունեմ, շուն չունեմ... Պախրա մի՝ ասիլ,— մի սար աստու Չարդախ (պողեր) ունի. ոնց որ մի կաղնի։

— էդ մինը ոչինչ, բա իսկի թուղագոռոցի ձեն չի դալի՞ւ

— Այ տղա, Լլ ասում ես, ինչ անես, քնահարամ են արել։ Երեկ գիշեր էս վերի մասներումը հենց դոռում էին, որ գետինը որոտում էր։

— Հա՛յ Տող ջրի աստոծ, հա՛,— աղաղակեց որոկանը։

Օվակիմ բիձեն։ մեզ Հրավիրեց, տակներս խոտ ածավ, ինբն էլ կրկին Թինկը տվավ իր տեղը։

— Տղերբ, ես որ խորը միաջ եմ անում, տեսնում եմ, որ աշխարբի երեսին մարգիցն էլ վերը անիրավ շնչավոր չրկա։

- Ի՞նչի, Օվակիմ բիձաւ

– Ինչին էլ ո՞րին ես ասում. տեսնտում ես՝ գութ Թվանթ-Ներդ առել եր հաևներիցն ընկել, մենթ էլ ուրախացել ենթ, Թե ինչ ա, մի պախրա կրսպանենթ, կուտենթ։ Ախթ չէ՞ որ նա էլ մեզ նման շունչ կենդանի ա, գրեն կես-գիշերին էրվելով απαπιβ ω, λέδ ω տայի, իր կովին կանչուβ. չէ՝ էն էլ նրա «երն ու ժուրաղն

— Թե ձենը դուրս կրգա՜նս նրա սելձն տւ մուրադը նշանց կրտամ, — ծիծաղելով բացականչեց որսկան Օսեփը։ — Չէ՜, շատ մեղբ բան ա, շա՜տ, — գլուխը շարժելով կրկնեց բոստանչին ու ձենը ավելի բարձրացնելով, կանչեց. — Տղերբ, էս ա որ պախրիցը խոսը ընկավ, ես ձեղ մի բան պատմեմ։

— Պատմի, Օվակիմ բիձաւ

— Մի տարի սարումն էի։ Էկան, խարար բերին, թե բա թոռդ Հիվանդացել ա, ընդ ուղում ա, արիւ Սարիցը վեր կացա, Հիմի տուղ, եմ գալի։ Ճամփին ծովեցի, ասի կարելի ա որսից բանից պատահի։ Ման եկա, ման, մի տեղ տեսնեմ բրնուտումը մի բան իւշիւշացնում ա, իկերը ժաժ ա տայի։ Աիսպեր, էս Ոն մոշահավ այ մոշահավի բան չի, Ոն անասուն ա, ի՞նչի չի երևում։ Մի քար գցեցի ինփուտը. մին էլ տեսնեմ մի պախրի Հուտի ականջներ ցրցվեցին, էլ ետ ցածացան, ու սկսեց խիհրը ժաժ տալ, ճամփա բաց անել, որ փախչիւ Թվանքն երևոս կայա հենց խփերի էն ժաժ էկող տեղը։ Թվանքը որ արաքեց, սա վեր նռավ, զուրս ընկավ ու ետ պետևովը դիպավ։ Տղերը, հիմի մի ձեն ա ածում, մի տնըում ա, ոնց որ մեռնող էրեիսու Ուստա որակունկերից յսել էի, ասի՝ էս ա սրա մերը ինձ տեսել ա, էստեղից փախել, որտեղից որ է Հիմի ետ կըգաւ Մտա մի ծառի տակ ճամփա պահեցի։ Շատ մնացի ին բիլ, մին էլ տեսնեմ հրես **էկավ**, բայց ոնց էկավ, ես տեստ ղուբ ոչ տեսներ— մի խոսթով մոր նման, խվանքի ձենը իր էրեխի վրա լսած մոր հմանը էկավ տեսով իր ճուտը հրես անշունչ, արնակոլոլ մի ծառի տակ փոված։ Տղերը, դունչը մեկնել ա, ոնց ա տխուր մղղայնում, ոնց ա վերթը լիզում... Բվանթը վեր կալա, էդտեղից բաշվեցի, էկա տունը էկա առմն. էկա տեսա Լրեխեն գժար ա, հուզու հետ կռիվոն ա տալի, տնթում ա։ Տղերք, էն օրը չի, էն օրվա աստոծն ա. էնպես էն պախրի ճուտի նման ա անքում, որ աշըս խուփ եմ անում, շենց իմանում եմ դեռ էն ների կողբին եմ կանդնած։ Վերջապես,

էրեխեն մեռավ. Տիմի մերը ընկել ա վրեն... բառանչում ա... Ասում եմ, փառքդ շատ ըլի աստոծ, ի՞նչ ա մեր ու էն սարի պախրի զանազանությունը... ոչինչ... ամենի սիրտն էլ սիրտ ա, ամենի ցափն էլ... ցավ...

Օվակին բիձու տխուր պատմունյան տպավորունյան տակ մի առժամանակ յուռ էինը։

--- Օվակիմ բիձա, չէ որ ասում՝ են պախրեն էլ տեր ունի,-- խոսեց չայակտար Ղաղարը։

- Ունի բաս, պախրեն մեծ տեր ունի։

— Ստնա էդ դրո՞ւստ րան այ

— Դրուստ ա, ռաս։ Որսկան Փիրումն ինջը գլուխ որսկան էր ու նրա գնդակը իր շչումը գետին չէր ընկած։ Մի անդամ մի պախրա ա վիրավորում։ Պախրեն փախչում ա, սա ընկնում ա ետևիցը։ Քշում ա տանում Տասցնում Ջորավոր կաղնըջու տակը։ Էստեղ, Ջորավոր կաղնըջու տակիս պախրեն չոջում ա. պախրեն չոջում ա—որսկան Փիրումը նվանջն երեսն ա կալնում։ Հենց էս տժժան րոպեին Ջորավոր կաղնըջուց մի դուռն ա բացվում, մի սիրուն Տարսն ա պուրս գալի. էս սիտոնն Տարսը դուրս ա գալի՝ որսկանի դեմջ ծղրրտում.

— Ի՞նչ ես հալածում իմ անմեղին, անիրավ մարդ, ի՞նչ ա ախել բեղ, Ագա՜հ, ոչ կշտանաս դու, որ չես կշտանում լիթն աշխարթում։ Թվանթդ արնով լյվի, դնդակդ խմոր դառնա, չորանա էդ Թվանթը բռնող կուռը...

Միայն որսկան Փիրումը խելոջ մարդ էր, գլխի ա ընկնում որ էս որսի տերն ա, ձեռաց Թվանջը գցում ա մի ծառի ճյուղջի. անիծելուն պես ծառի ճյուղջը տեղն ու տեղը չորանում ա։

— Օվակիմ բիձա, ուրեմն էդ ա, որ ասում են որսկա-Նությունը անիծած աւ

— Անիծած ա, բաս, մին որսկանությունը, մին էլ ձրկնորսությունը, երկուսն էլ անիծած են։ Հնուց դրած նզովք ա, որ տրսկանի ու ձկնորսի փորը կշատնա ոչ։ Որսկանի վրա Քյարամն էլ նղովը դրեց։ Երբ էրվելով իր Ասլու ետևից ման էր գալի՝ մի վիրավորված պախրա տեսավ։ Տեսավ՝ անասունը մղկտալով շունչը տալիս ա, Հորթն էլ մոլորած մնացել ա կողջին կանդնած, էստեղ սապա առավ ու մի խաղ ասավ։

Մենք խնդրեցինք Օվակիմ բիձուն, որ էդ խաղճ ասի մեզ Տամար, ու ծեր բոստանչին իր պառավ ձենով, խարույկի առաջ երդում էր մութեր ձորում.

> ՀԵ՜լ, պարոնմներ, տեսա կանաչ գարունջին՝ Էս սարերում լաց էր լինում մի պախրա. Սիրուն հորթը մոլոր կանգնած իր կողջին՝ Էս սարերում լաց էր լինում մի պախրա։

Գընդակն առած դընում էր փուչ աշխարբից, Գանդատվելով մարդու անգութ աթարջից, Արյուն տալով, մըղկըտալով իր վերբից էս սարերում լաց էր լինում մի պախրա։

Աստված սիրող՝ որսին Թրվանջ չրբռնի, Երկինջ սիրող՝ որսի միսը Թող չառնի. Դարդոտ Քյարամ տեսավ ծովում արյունի՝ Էս սարերում լաց էր լինում մի պախրա։

Ամենսջը ջնեցին. Ես մնացի ղարթուն։ Գիշերն էս տեսակ տեղերում անսովոր մարդը չի կարողանում ջնել, Հազար ու մի ձեն է լսում, Հազար ու մի բան է երևակայում։ էն անշուշտ գիշերվա հովն էր, որ շարժում էր սիմինգրըները, բայց ինձ թվում էր, թե Օվակիմ բիձու ասած պախրեն էր բոստանը մտել։ Գիշերվա մթության մեջ հեռվում սև կերպարանջներ էին երևում՝ ու կարծես շարժվում էին։

Ac magnite the hor

-չարդար մի ժամին դուրս եկա դապի դուսը։ Պարդ աչ չուսի որվորոն էր։ Ձոր ցուրոր սեղման էր։ Ձորերը հուլ թշշում էին։ Նրանը էլ ասես բնել էին, Օվակիմ բիձու նման փշշացնում էին խոր ու հանդիստ։

Բայց Քաթվան-ղռան աստղը արդեն դուրս էր եկել. մեր Տամփա ընկնելու ժամանակն էր։ Ես վեր կացրի իմ ընկեր-Ներին։ Նրանք շտապով Հագան իրենց տրեխները ու վեր կացանք դեպի Եղնուտի կիրճը...

Արշալույսից առաջ մենք դարան էինք մտած Եղնուտի կիրձում։ Ես իմ դիրքից պածում էի առաջիս ընկած բացատը, Դիմացս կանգնած էր խոր ու անթափանցելի մութն անտառը։

Հնաղջնան գիշհրվա խավարն սկսեց նոսրանալ։ Ժայռերը խոժոռ, ջնանանախ դուրս նայեցին աղջամուղջի միջից։ Երկինչն սկսեց գունատվել ու պարզվել։ Ապա երևաց Եղջերուն—Լուսաստղը։ Վեր կացավ վաղորդյան զեփյուռը։ Ծաղիկները շարժեցին իրենց գլխիկները, խոտերը գողդողացին, տերևները շրջացին։ Անտառն սկսեց զարիննել։ Մոտակա նփից մի ծիտ ճկաց, մի ուրիշը՝ մյուս նփից, մեկն էլ Տեռվից...

Ես աննկատելի դուրս էի եկել իմ խարստից ու զմայլած դիտում էի շուրջո – բնունկունը, էն սրբաղան ժամին, երբ ծաղում է առաջին լույսը։

Հանկարծ մի ձայն... չորացած ճյուղ կոտրվեց մոտիկ անտառում։ Նայում եմ էն կողմը։ Անտառը տակավին մութն է։ Աչօս չի որոշում, թե ինչ կա էնտեղ, միայն պարդ լսում եմ ղղույշ ստնաձայնը, որ խաշամը կտիսելով առաջ է դալի-իը՛շտ, խը՛շտ, իը՛շտ... Բան չի երևում, բայց դարձյալ խը՛շտ, խը՛շտ, խը՛շտ, մոտենում է ավելի ու ավելի... Եվ, առա, դուրս եկավ...

bu առաջին անդամն էի տեսնում եղջերուն աղատ բնու-Թյան մեջ։ նա դուրս հկավ մի խաղաղ հպարտությամբ, վեհ ոն չջնաղ, ինչպես բնության էն ամեն դեղեցկությունների տերն ու թադավորը։ Կիսովին, դեռ անտառի մթության մեջ կանդնեց, թուխ դունչը գրավ գետնին, ապա թե գլուխը բարձրացրեց, վայրեմի շնորձքով ոլորեց երկայն վիզը ու նայեց ին կողմը։

Ամենապեղեցիկ Հայացբը, որ ես տեսել եմ իմ կյանչում։ Ես շփոթվեցի, ամաչեցի, ուղեցի թաջցնել Հրացանս... Շարժվեցի թե չէ, նա շտապով ետ թեջնց իր կարապի վիզը. վիզը ետ թեջելուն պես Հարևան դիրջից որոտաց որսկան Օսեփի Հրացանը։ Հրացանի ձայնից անտառը որոտաց ու սկսեց Հումուսը։ Էն եղջերուն էր փախլում։

— Հա՛յ թո տունը չըջանդվի,— ինձ հանդիմանելով դուրս Թռավ որսկանն ու վաղնց դեպի մոտիկ թլուրը, տեսնի ո՛ր կողմից կերևա փախած որսը։ Առավոտը բացվում էր, և Լնբան լուս էր. կարողացանը կանաչ խոտերի վրա գտնել Թարմ արյան հետջը։

Վիրավորված էր եղջերուն։ Արյան հետջը բռնեցինջ ու դնացինջ որոնելու։

– Էսթան որ արյուն է տվել, ինչքան ուղում է գնա՝ մերն է,– Հայտնեց որսկան Օսեփը։

Իրիկնապահին նրան գտանը մի խոր անտառում։ Նա ընկած տեղից իր երկայն վիդը մեկնեց մեղ վրա։ Շս տեսա՝ ինչպես չէր կարողանում գլուխը պահի, շարժում էր տեր դադար ու նայում էր մեղ իր պղտոր, շըշկլած, անորոշ հայացըով։ Հանկարծ կարծես գլխի ընկավ, աշխատեց վեր կենա, ծնկները վեր բարձրացրեց ու կրկին ճըդփալով ընկավ իր արյան մեջ մի ծանր, անղոր թառանչով։

Որսկանը վրա վաղեց... Ես ուղեցի մի բան ասևմ, ամաչեցի... Նա բռնեց եղջերուի գլուխը, ոլորեց գեղեցիկ վիզը... Ես կրկին ուղեցի մեջ մտնեմ... դարձյալ սիրտ չարի... Եվ ահա դաշույնը փայլատակեց։

Ես հրեսս շրջեցի, իբրև Թե սարերին, եմ նայում։ Ետևից մի խուլ տնջոց լսևցի... ու, չրդիտեմ ինչու, սկսեցի մտածել կյանջի տւ մահվան մասին, և էնպե՞ս տպեղ էր Թվում ինձ կյանջը...

1910

ՆԵՍՈՑԻ ՔԱՐԱԲԱԳՆԻՍԸ

Կիրակոսը մրսել էր, անկողին էր ընկել, տանչվում էր տաքության մեջ։ Հարևանները հիվանդի շուրջը հավաքված օդեն լիքը վրույց էին անում, չիբուխ քաշում։

Տղե՛ք, սա որ բրանի ոչ, բան չի գառնալ, էկեք սրան մի քարաբաղնիս անենք,-- ծիսի միջից առաջարկեց Նեսո բիձեն։

— Հա, էդ իւելքս կարեց,— հավանություն ավեց մի nspher

-- Գրան էլ ուրիշ ճար չըկա, -- ձեն տվին էս ու էն կողմից։

... Կիրակո՞ս... - 2p~~ – Ասում ենբ բարարաղնիս անենը, ի՞նչ ես – ում։ - Վախենում Եմ... չրդիմանամ... — Տո՛, կրդիմանաս, էրեխա Հո չե՛ս։

— Դե... դուք գիտեք... ձեզ... մատաղ։

- Ա'ղջի, պղինձը ջուր լցրեք բերեք. մի փեշ էլ քար բերեք կրակը ածենը տաքանան։

Պղինձր դրին կրակին, քարերն ածին կրակի մեջ ու Նոտոտեցին։ Նեսո բիձեն սկսեց պատմել, թե քանի՝ Հոդի են ազատվել քարարաղնիսով. Մատնանց Դանելը, Մաթոսանց Մինասը, Ծատուրանց Ստեփանը, Մաշկավորանց Միկոն.... մինչև որ ջուրն եփ էկավ, ըարերն էլ կարմրեցին։ -- Դե ժամանակն ա, վե՛ր կացեր։ - Տղե՛րը, վախում եմ...- կանչեց հիվանդը։

— Գու սո'ւս կաց։ Աղջի, մի երկու Հաստ լեներ րերեք, մի չորս ու նինդ ուժով աղեք էլ էկեք էստեղ։

Շորերով փաթեաթեած եռման ջրով լիրը պղինձն ու հիվանդին դրին իրար հետ, կարմրած քարերը լցրին ջրի մեջ. քարերը թշշացին, ամպի նման գոլորշին սկսեց բարձրանալ, շտապով վերմակները ծածկեցին ու շորս կողմից վրեն պինդ նստոտեցին։

— Վա՜յ, խեղդվեցի՞, — խուլ դոռում էր հիվանդը։ — Խեղդվիլ չես... տղեք պինդ նստեցեք։ Գլուիմն ու ոտները ամուր պահեցեք։

Հիվանդը աղաղակում էր, օրհասական ջանքեր էր անում ջարժվնլու, բայց հինգ-վեց աժդահա աղամարդ վրեն նըստած չէին Թոդնում։

— Ո՞ւթ ես պատուն,— կամոչոտն էին էս ու էն կողմից, վերևից սևղմում ու Հուշռում։

- Հիմի Թե չըքրանի՞ւ

Ու Նևսո բիձեն, հիվանդի վրեն նստած, չիբուխը բերա-Նին շարունակում էր իր պատմությունը։

— Մի տարի էս մեր Արդարն էլ էսպես միսևլ էր։ Ղան-Թափու ծաղիկ ըերին չայ շինեցին խմացրին, պրաշոկ բերին, ջուր արին, տվին իրան, ջացախ ջսեցին, բան չի դառավ։

Ասի տղեջ, բնրեջ ես դրան մի ջարաբաղնիս անեմ։ Թե՝ դե դու գիտես։ Բերի մի Թեժ կրակ արի, Գարան տատի պռունգը կոտրած պղինձը ջուր լդրի վրեն դրի, ջար հավաջեցի ածի շեղջը։ Ջուրն եփ կկավ, ջարը կարմրեց։ Սա թե՝ վախում եմ։ Ախր նա էլ սրա նման մի լեղապատառ օջմին ա։

- Ագա, ընչի՞ ես ասում, Արգարը հո սրտոտ մարդ ա։ - Վա՜յ է՛, նրա սրտոտը որն աւ Մի աշունջ ես մի արջի բուն գտա։ Էկա ասի` Արգար, արջի բուն եմ գտել, արի գնանք արջին բնիցը հանենք։ Գնացինք։ Ես մի ձող վեր կալա էս արջի բունը խըրխըրթորեցի։ Մին էլ հանկարծ էն անտեր արջը դուրս եկավ ու ինձ կալավ։ Արգար, քոմագ հա բումագ. Ո՞վ կրտա Արգար - մին էլ տեսնեմ հրեն փախած դնում աւ Արջի ձևոիցը մի կերպով պրծա էկա տուն։ Ասում եմ, ադա, դու էս ի՞նչ արիր։ Թև՝ էկա տուն, որ թվանը բեթեմ։ Սուտ։ Վախիցը փախավ։

– էն էի ափում–հինի սա կանդնել ա, թե Նեսո ջան, վախենում եմ, ինձ ջարաբաղնես մի' անիլ։

Ականջ չի դրինք, բերինք կեծացած ջարերն եփման ջուրը լցրինք ու հննց էնպես բուղը վեր ըլելով սրա հետ կոխեցինք տեղի տակը.— վա՜յ, մեռա հա, մեռա։ Լսողն ո՞վ աւ Վրեն նստոտեցինք։ Ես եմ, էս մեր Ղուկասն ա, Փիլոն ա, Գաբոն ա, Արունն աւ Հիմի սա տակից գոռում ա, ո՞նց ա գոռում... էնքան цոռաց մինչև դինջացավ։ Բաց արինք, տեսանք ջուր ա կտրել։ էն էր ու էն, լավացավ, տեղիցը վեր կանդնեց ողջ առողջ մարդ։

Նեսո բիձու պատմությունը որ վերջացավ, վեր կացան վերմակները ետ թաշեցին։ Գոլորշին օդեն բռնեց։ Բայց Կիբակոսը...

— Կի՛րակոս։ Ժաժ չի դալի։ — Կի՛րակոս... Գատասկան չի տալի։

— Կիրակո՞ս.—ձեն տվին, շարժեցին, թաշրշեցին։ Կի. բակամ չրկա։

--- Ա՛լ տղա, էս ո՞նց էլավ, – մոլորված արտասանեց Նեսոն։ Մյուսները լուռ էին։

— Վա՜լ, տունա ջանդվե՞ց... —ծղրտաց Կիրակոսի կինդը։ Իրար Հըրշրելով տղեջը դուրս էկան կասպորը։ Ու մինչդեռ Ներջև Կիրակոսի կինդը սուպ էր անում, կտերը արևում նստոտած տղեջը պատմում էին, թե ջանի-ջանի Հոդի են խեղղվել ջարաբաղնիսից. Հանըսանց Հարոնը, Մելջանանց Վանեսը, Հախվերդոնց Աղեն, Շիմալանց Շամիրը... ո՞ր մինն ասես։

— Sn', ηδ δωկատի դիր ա էլի, <n նրան էլ Նևսոն չի խեղդել։

Նեսոն լուռ, դլուիսը կախ արած լսում էր ու չիրուխ էր ջաջում։

ՔԵՌԻ ԽԵՉԱՆԸ

- Ampfi thu Shar

— Ա⁻⁻, ρω'ροվ, ρω'ροվ, φέκβ Νοζωώ Աղջի, չայ բեρές, ζωυ μέρες, ωρωη μέρες φέκβ Νοζωύβ ζωύωρι ζ⁻, βετρ υίβ, φέκβ Νεζωύ, β^{*}υζ կω, β^{*}υζ ζ պատանել, πρ. դու <u>ρ</u>ωημε ես եկել:

- Ինչ պետը է պատահի. ձեր կարոտն էինք ջալում։ Ասի՝ մեռնիլ կա, ապրիլ կա, մի գնանը տեսնենը։

— Շնորհակալ Ենթ, շնորհակալ ենթ, քեռի Խեչանո Քեռի Խեչանը դեսից-դենից խոսելով Թեյ խմեց, հաց կերավ, վերջը լռեց ու սկսեց չիբուխ ջաշել։

՝ Մին էլ չիրուիսը բերնից հանեց թե՝

- Բա էս ո՞նց պրտի ըլի։

— Ի՞նչը, թեռի Խեչան։

— էս, որ էրեխին սալդաթ են տանում։

- Supported ... by pro furming be with con

— Էլ ինչը ո՞րն ա, Տրեն ջեռեկինդ նստած լաց ա ըլում։

— Դե ասա, ինչ որ կարող եմ անել,— պատրաստ եմ։ — Ասում եմ՝ գնանը մի մետրիկեն հանենը, տեսնենը ինչ ենը անում։ — Լա՛վ, համեցեր գնանը։

Գնացինը կոնսիստոր։ Գնացինը կոնսիստոր։ Գիվաճապահին խնդրեցի՝ ընդի Խնչանի ցույց աված βվականի մետրիկական մատյանները Հանեց, ման եկանը, ըրբրեցինը, ընտի Խելանի տղեն չրգաւ

— էդ ոնց ա, ախպեր։

- Դե լրկա էլի, քեռի Խելանյ

- Հլա մի քանի տարի էլ ցած մտիկ արեք, կարելի՝ սիսալվել ննջ։

Նոր մատյաններ բերինը, ման եկանը, նրանը մեջ էլ չրկաւ

— Մենը սխալվել ենը... անպատճառ սխալվել ենը էլի,— կրկին խոսնց քեռի Խելանը,— Էրեխին իմ մաշվով մեծ պետք է ըլի. Մըթամ պետք է ասեի բարձր մտիկ արեք, ցած եմ ասել։

- Լավ, քեռի Խեչան, բարծը էլ մտիկ կանենք։

υση δωσιμούτεη μεγήρε, υπρήμ δωτι είμους, υπούη δει էι τρίω:

— Չըկա, թանանեն գրել չի։ — Բա էս տ՞նց պրտի ըլի։ Դե որ չըկա՝ ի՞նչ անենք... Գնանք, քեռի Խեչան։ — Գնալով ո՞նց կըլի... հրեն քեռեկինդ նստած լաց

្រករោះ

- Դև ինչ անենը, որ չրկա։

Դուրս եկանը։ Մի հիսում քայլ գնացինք, քեռի Խհչանը կանգնեց։

- Կա՛ց Հլա։ — Ի՞նչ կա, բեռի Խնչան։
- Մրթամ էս ո՞ւր հկանը, ուր ենք գնում։

– Մեր տունն ենը գնում, էլի։

- binn kn kjwil np ...

- Pm p by withing

— Ախթ էնտեղից էստեղ ջու անունը տվել եմ եկել, Տիմի որ դնամ՝ ի՞նչ խաբար տանեմ։

— Դե ի՛նլ անեմ, ջեռի Խելան, մատյաններն էն էին, Լնբան տարի տեսանը, տակն ու վրա արինը—չըկա։

— Ո՞նց իե չըկա. էն ոնց ա ամենր տղեն էլ կա, «ենց իմը չրկա... — Դե որ էդպես է, ի՞նչ անենթ։ Քեսի Խեչանը մինչև տուն բան չրիսոսեց։ — Հը՞, ինչ արիք,—Հարցրեց կինս։ — Դեռ Հալա տեսնենք,—պատասխանեց քեռի Խեչանը։ — Էլ ի՞նչ տեսնենք, մատյանումը գրած չէ, վերջացավ գնաց,—մևջ մտա ես։

Քեռի Խնչանը տնքաց։

— Վերջացավ, վերջացավ, ես էլ ինչ ճամվուվ եկել եմ. էն ճամփովն էլ ետ կերքամ մեր տունը,— վճռեց ու վշտացած նատեց, սկսեց չիբերին զոռ տալ։

Ճաշի ժամանակն հկավ։ Լուս նստած ճաշում էինթ. Հանկարծ բեռի Խնչանը ճաշն ընդճատեց ու ինձ գիմեց. — Բաս ես որ հիմի գնամ՝ բեռեկնկանդ ի՞նչ ասեմ։ — Ընչի՞ համար։ — էս մետրիկականի։ — Վա՛հ, չըկա, չըկա, բեռի Խեչան. տերտերը դրել չի,

204.001

 $- k^{*}$, դե ասում նս, k^{*} լի։ - Ի՞նչոլես Թե ասում ես, էլի. բեղ ասում են—չըկամ Քեռի Խեչանը դարձյալ տնդաց ու չիբուկսը սար**բեց**։

Ճաշից հետո մտա իմ առանձնասենյակը, որ հանդատա-Նամ։ Մտածում էի, թե ինչ տեսակ մարդիկ են մեր գյուղացիը...

2006. Profution 4. 1-24

կչդնամ մեր տոմեր։ Մնաբ բարով,... ու քրիմնջալով դուրս դնաց։

- Գնաս բարով. դե ինչ անեմ, որ չրկա։

Վեր կացա, տեսնեն՝ թեռի Խեչանը պատշգամբում Նստած չիբուխ է բաշում։ Գլխարկս վերցրի, որ տանիցը գուրս գամ։

— էդ «`ւր ես ղնում',— ետևիցս կանչեց բեռի Խեչանը,— բա ի՞նչ ես ասում'...

- Բան չեմ աստում։
- 9ha ul bu...
- 2ш'т
- էլ մետրիկին չես տեսնի՞լ...
- 21, 26,8 400,000

ξυ պատմունյունից Տետո թեռի Խեչանը դնացել էր դյուղումը պատմել, նե իր տեղը նեղ էր, եկել էր բաղաք՝ խնչ խնդրել, որ օդնեմ, իսկ ևս ասել էի՝ չեմ կարող, ու ոչ նրա խոսքին էին ականջ դրել, ոչ երեսին մաիկ արել։

1911

ԱԼԼԱՀԻՑ ԳՐԿՎԱԾ

(Մի ճիշողություն թուշք-նայկական ընդնաշումներից)

1905 ինքի աշնանն էր, Թուրը-Հայկական ընդՀարումների ամենակատաղի ժամանակը։ Ես իմ Հայրենիքում էի—Լոոու սարերում։ Մենք մի ժողով արինք ու որոշեցինք, Թե՝ լոռեցիներս շենք կովում մեր Հարևան Թուրքերի Հետ, որովՀնաև եԹև ուժեղ ենք՝ անխղճուԹյուն է դա, իսկ եԹե Թույլ ննը՝ Հիմարություն է։ Բարձրացնում ենք սպիտակ դրոշակ և աշխատում ենը սերն ու խաղաղուԹյունը պահել մեր սարերում ու Հորերում։

Եվ ամա մի որ էլ տեղեկություն է գալիո, թե այս ինչ տեղը մի ջանի մամմեդական են սպանված։ Կենդանի մնացածները փաթհլ են X կայարանը։

Մի խումը ձիավորներով շտապում ենք X կայարանը։ Կայարանը գրեկե դատարկ է։ Գնացքների երկենկությունը դադարած է, ծառայողներն ու առևտրականները ցրված։ Լոռու ձորերի երկարությամբ տոնալով փչում է նոյեմբերի ցուրտ քամին։ Կայարանի առջև, Ճանապարհի մեջտեղը կանդնած է մի մենակ մարդ։ — Փախածներից մինն է,— բացատրում են կողբիմ ձիավորները։

Դեռ րավական հեռու ենթ։ Նա մեզ չի նկատել։ Երեսը հակառակ կողմը կանդնած է օտար, մենակ, դատարկ, ահռելի ձորում, Թշնամու հողում։

Մի տրոշ տարածունյան վրա կանդ առանք, իջանք ձիերից։ Ես դիմիցի դեպի նրան։ Շտապում եմ մի րոպե առաջ ութախացնել նրան, նե ապահով է ու գտնվում է իր եղրայրների մեջ, ուղում եմ մի րոպե առաջ վայելել այդ վայրկյանի գերազանց հաճույջը։ Մեր ձիաներից մինը խրխնջաց։ նա ետ նայեց, տեսավ դինված մարդկանց բազմունյունը, տեսավ ինձ, որ գնում եմ ուղիղ իրեն վրա տւ սարսափահար տեղիցը նռավ... Թռավ, բայց ուր գնա... Մտավ կայարանի դռան տակն ու կուչ եկավ։ Ես վաղեցի։

- Մի՛ վախիր, մի՛ վախիր...

Բայց նա արդեն բառաչում էր սաբսափով լիջն աչքերը։ հառած երեսիս։

- Մի՛ վախրու ինչո՞ւ ես վախննում... ամոն չի՞...

Բայց նա իմ բառերը չէր լսում, բառաչում էր ավելի զարհուրհլի, և երը իրեն հասա, անկսուտափելի օրհասը տեսնելով առաջին մի վայրկյան ուղեց մի բանով պաշտպանվել և, ասես նե հանկարծ հիշելով, ձեռբը տարածեց դեպի ջինջ կապույտ երկինքը ու սպառնալի աղաղակեց. — Ալյա՛հ...

— ԱլլաՀը կա Հապա՜... Քանի որ նա կա՝ ընչի՞ց ես վախենում. վե՛ր կաց։

Ձեռջը բռնեցի, նա վեր կացավ։ Ինձ Թվաց, Թե դեռ լավ չէր հավատում, և կարծես սաուդելու համար մին էլ ցույց տվեց երկինջը։

— Ալլած վար... (Աստված կա)։

— Մի' վախիր, արի', ինձ հետ արիւ

Նա սառած, դողալով դալիս էր իմ կողջին։ Հանկարծ փղձկաց ու սկսեց լաց լինել։

— Ինլո՞ւ ես լաց լինում․ տւմի՞ց ես վախենում․․․ Դու մեր դոնադն ես․․․ մեր ախպերն ես․․․ – Ախր չէ" որ այլա՞ն կա էնտնդ... – Կա, կա. մի՛ վախենար...

Ես նկատեցի, Թե խնչպես ավելի սկսեց նա դողալ, երբ մոտեցանք մեր ձիավորներին։ Երբ հասանք՝ նրանց էլ ցույց սվեց երկինքը։

— Այլա՝ Հ...

Մի դյուղացի, որ ճանաչում էր սրան, առաջ եկավ. Բարով Բայրամ, ասավ ու սկսից հանդիմանել.

— Այ մարդ, չես ամաչո՞ւմ, լաց ես ըլում։ Փառը ասա∝ ծու՝ աղատվել ես՝ էլ ինչի՞ ես լաց ըլում. ամոթ չի՞։

— Ձեղ ղուրբան, ես էլ ծեր ախպերն եմ...

— Ի**Հարկե մեր ախպերն ես․․․ Մի՛ վախենար,** աղթ Հետ դնաւ

Ես ներս տարա նրան այն սենյակը, որ պատրաստել էին ինձ համար. ասի, որ ոչ ոք ներս չրմանի, առանձին խոսելիք ոմսեմ հետը։

Տաբ սենյակում վառարանի մեջ ճարճատում էր թեժ կրակը։

— Նոտի՝ Բայրամ։

Նա նստեց կրակի դեմը քախտի վրա։ Ես Նկատեցի, թե ինչքան էր ուժասպառ եղած։ Ուզեցի Հաց բերել տամ ուտի, արդելը եղավ։

— Երկու օր է Հաց չեմ կերել, բայց իշտահ չունեմ իսկի. շատ հմ բեզարած... բունս է շատ տանում...

Եվ ընդարմացած թերվում էր դեպի մութաբեն։

— Մարդը չի կարող իմանալ, Թե ինչ կա իր առջևը պահված,— սկսեց խոսել ասես ինջն իր հետո.— Պարսկաստանի խորջից վեր կացա եկա աշխատանջ անեմ, տանեմ բյուլփաթ պահեմ—էս պատահեց...

— Հանգստացի՛, Բայրամ, հանգստացի՛...

- Ամեն բան սուտ է, մենակ ալլահն է ճշմարիա...

— Ճշմարիտ ես ասում։

— Ամենբո ալլահով մին ենթ

— Մին ենք, — կրկնեցի ես։

- Նա է քեզ զրկել,- մրոնջաց վերջին անգամ.

bu inbyht

Նա բնեց։ Սո նայում էի նրան և ինձ Թվում էր, Թև նա հանդրատանում էր ալլահի հովանավորուԹյան տակ, որ ասես Թե, նաթում էր վերևի ջինջ կապույտից, իսկ ևս նրանից պահապան էի կարգված, որ ոչ ոք չխանդարի Բայրամի հանդիստը։ Սո այն րոպեին պոոմ էի իմ պաշտոնի ամբողջ վեհուԹյունը, և տչ ոք չէր կարող խանդարել նրա հանգիստը։

ՈՒԲԱԽ ԳԻՇԵԲ

ի՞նչթան ծիծաղեցին ին գիշեր...

Ամենջը պաղթականմներ էին։ Նոր էին Թիֆլիպ հասել։ Զանոն էլ նրանց հետ էր։ Իր հոր փեշիցը բռնած նա անց էր կացել ձյունոտ սարերով, ամայի, ցուրա դաշտերով, երկա՜ր-երկա՜ր ճանապարհ։

Նա չէր Տասկունում, Թև ինչու պատահեց էն ամենը, ինչ որ ինջը տեսավ. էն հրացանների ճայիկունը, էն աղաղակը, էն ծուիւն ու կրակը, էն փավսուստը, որ փավորում էին ամենբը, ամենքը... Եվ չէր հասկանում, Թև ինչպես եղավ, որ խր մայրիկը կորավ էն ժամանակ։

Հայրիկը փախցրեց իրեն ու իր փոքրիկ եղբորը՝ Սուրիկին։ Ամբողջ ճանապարճին ճայրիկը պինդ դրկած էր Սուրիկին, իսկ Զանոն բռնած էր փնշից։ Ճանապարճին ճաճակո լաց էր լինտում Սուրիկը։ Հայրիկն աշխատում էր նրան տաբացնել ու ճանդստացնել.

— Սո'ւս, Սուրիկ ջան, սո'ւս։ Ամեն անդամ Զանոն էլ Տոր հաևից կրկնում էր.— «Սո'ւս, Սուրիկ ջան, սո'ւս», ու միշտ էլ ավելացնում էր՝ «մայրիկը հիմի կըդա»։ Նա դարմանում էր, Ռե ի՞նչու հայրիկն էլ չի ասում՝ մայրիկը կըդա։ Հայրիկը հննց ասում էր՝ կըհասնենը Թիֆլիդ... կըհասնենը Թիֆլիդ...

Վերջապես Հասան Թիֆլիդ։ Մի մունը, մոայլ ու ցեխ աշնան իրիկուն էր, որ Հա⊮ սան Թիֆլիզ։ Չանոն ՝մտածում էր, թե Թիֆլիղում կարոտած մարդիկ են սպասում իրենց, որ դեմ կրդան կրդրկնն, կը-Համբուրեն. գուցն և մայրիկը նրանց մեջ լինի։ Ոչ որ լնրևաց։ Ամենջը անց էին կենում նրանց խողթով։ Մինչև անդամ նրանր, որ մոտենում մի բան էին տալի կամ շնտաթրրջրվում, այնպես էին վերաբերվում՝ ինչպես աղջատների։ Եվ այստեղ իմացավ նա առաջին անգամ, որ Հայրիկն էլ Հայրիկ չի, ոչ Սուրիկը՝ Սուրիկ, ոչ էլ ինգը՝ Զանո, այլ օգաղթականներ» են։ Հայրիկը ու մյուս գաղթականները դնացին ման եկան, շատ խնդրեցին սրան, նրան, ցույց ավիննրեկանների վրա, որ Հոդնած էին, մրսում էին, երկար խընդբեցին, երկար սպասեցին, մինչև որ բերին էս տունը։

Միակ լամպը աղոտ լուսավորում էր հին մեծ սրահը մի ծայրից մյուսը։ Պատհրի երկարությամբ տեղավորվել էին գաղթականները ընտանիք-ընտանիք։ Զանտյի հայրն էլ իր երկու երեխաների հետ մի անկյունում էր տեղավորվել։ Հայրիկը թինկը աված՝ ծոցն էր առել Սուրիկին, իսկ Զոնոն մի զույդ կոշիկ դրկին նստած էր նրանց կողջին։ Ու էնպես սակ էր զղում Զանոն իրե՞ն... էլ չրկար էն երկյուղը, որ տես սան, էլ չրկային երկար, ցուրտ ճամփեքն ու սովը։ Տար սննյակում հաց էր կերել, ու հոփությունից հետո մի ախորժելի հանդիստ էր զդում։ Քունը տանում էր թեռև, թայց նա մտածում էր էն փոքրիկ ազջնա վրա, որ ժպտալով իրեն նվիրեց դոդին դրած կոշիկները։ Ի՞նչ լավն էր էն աղջիկը, ի՞նչ լավն էին նրտ ժպտուն, դվարթ աչթերը, ի՞նչ սայն էր էն տար ապահով սննյակը, ի՞նչ լավն էր էն

Քաղաքում մի խումբ տիկիններ ճնամաջ շորեր էին հավաքել ու բաժանում էին դաղքականներին։ Գաղքականներից ոմանք ստացած շորերն էին շինում, հարմարեցնում Իրենց, ոմանք հաց էին ուտում, ոմանք ծխում զրույց անում։

էν φիշեր ամենթն էլ լավ էին պառմ իրենց, ամենթն էլ ուրախ էին։ Իրենցից որը ներս էր դալի՝ թաղաբացու մի որևէ շոր Յադին կում կրկնակոշիկները ստներին, էս ու էն կողύμο υρωμουοιά էին, ծիծաղում, ուրախանում։ Մանավանդ երը ներս եկավ էն խեղկատակ Մարտոն։ Ամեն ծիծաղելի բան էլ հակառակի նման հննց նրա հետ էր պատահում։ Չրգիտես ում խելքին էր փչել, մի հին ցիլինդը էին ավել նրան ու մի քևը կոտրած հովանոց։ նվ ահա գաղքականների ուրախ ժամանակ դոնից ճերս մտավ Մարտոյի հովանոցը, նրա ետևից ցիլինդրավոր Մարտոն։ Գաղթականները առաջին րոպեին շփոթվվեցին, բայց աղաներից մինը շուտով ճանաչեց, վեր կացավ ցիլինդրին զարկեց, ցիլինդրը դետին թեռավ, մի ուրիշն էլ հովանոցը փախցրեց, ու մեջանդը կանդնեց էն մասխարա Մարտոն։

- Տո Մարտո, քու տունը չբրանդվի, առ մասիսարա... Ամբողջ սրաշը սկսեց շրոշուալ։

- Տո զարկե՛ը էդ խեղկատակին։

Ու սկսեցին կատակով ղարկել Մարտոյին, էս կողմը բարշ տալ, էն կողմը ձգել։ Ի՞նչ ծիծաղ ընկավ սրա⊰ը, ի՞նչ ծիծաղ։

Ծիծաղում էին ամենքը, ծիծադում էր Հանոն։ Նա ուղեց Սուրիկին վեր կացնի, որ նա էլ ծիծաղի, բայց Սուրիկը բնած էր։ Հվարի աղմուկի մեջ կամաց, կամաց իր բունն էլ տարավ ու նվերը կրծրին սեղմած ջնեց Հանոնւ

Քնեց, և աձա եկավ, երևաց մայրիկը։ Տխուր էր մայրիկը, բայց Զանոյին ժպտում էր։

— Մայրի՞կ, մայրի՞կ, տե՞ս էն աղջիկը տվեց ինձ... Լնպես լավ աղջիկ է՞ր, էնպես լավ աչքիր ունե՞ր, էնպես լավ մայրիկ ունե՞ր... մայրի՞կ... մայրի՞կ...

Ու երկար, երկար մայրիկի Տետ էր Զանոն, երբ վեր Ոռավ մի զիլ ձենից։ Գաղթականներից մեկն էր, որ ընդՏանուր աղմուկի մեջ երդ էր երգում։

> «Արև շողցեր ա պայծառ, Նախշուն ա դաշտ, Ճյուղն ու ծառ. Հրդկի վերև հավաքվեր՝ ԿուՏլվըլան մեր հավընը, Վայ լե՞ վայ լե՞

Այնինչ մյուս անկյունում Մարտոն դեռ անում էր իր ծաղրածությունները ընդհանուր ծիծաղի մեջ։ Քնաթաթախ Ջանոն չէր հասկանում, թե որտեղ էր գտնվում. բայց որտեղ էլ լիներ, նրան թվտոմ էր, թե սրահը լիդն էր մոտիկներով, հարադատներով, աարությունով ու լույսով, գվարթ թրքիջով, հայրիկի շնչով, մայրիկի ժպիտով, էն աղջկա պայծառ հայացրով, հայրենի երդի մրմունջով...

եմենըն էլ էնտեղ էին, ամենքն էլ ուրախ... Եվ ի՞նչբան ժիծաղեցին էն գիշեր ամենքն էլ, ի՞նչբան ծիծաղնց Զանոն...

Ինչ ուրախ գիշեր էր, ի՞նչ ուրախ գիշնը...

1913

<u>'</u>ፖቢቦኮԴԸ

Renn Sonn Spinkein, Senn ...

Լսե՞լ եր էն Թախծալի ճրուոցը, որ ծաղկի թուրմունքի ու կաճայի Թարմության հետ խասնված հոսում է դարնան ղաշտերի երևսով։

Ինարկն լսել հր, և խնչթա՞ն հր լսել։ Դեռ ով դիափ, դուցե էդ ժամանակ մի ծառի կամ նփի տակ էլ պառկած խսրասուղվել եր ջինջ, կապույտ երկնքի խորունյան մեջ, մաբուր, նենև հրաղների մեջ, իսկ չորս կողմերդ ծավալվում է Համատարած՝ Տրո՞ո՞ Տրո՞ո՞

Հանդի կամ դաշաի ծղրիդն է իր անβիվ ու անՏամար ընկերներով։

Կամ զուցե հիշում եր էն մելամաղձոտ ճրոտացը, որ ամառվան իրիկունները մենակ ու միալար հնչում է գյուղական խաղաղ տան մի որևէ անկյունից։ Ավ ի՞նչ դյուրեկան Թախիծ է բերում մարդու հոգուն, ի՞նչ իւաղաղություն, ու մանկության օրերից, մանկության իրիկուններից, նրանցից էլ կարծես թե դենը՝ հեռավոր ու անորոշ հիշսղություններ։

էս էլ տան ծղրիղն է։ Ապրում է տաք անկյուններում, տովորաբար բուխարու կողջին կամ վառարանի ետևը, մի որևէ փոջրիկ Տեղջում։ Դիշերները իր թարստից դուրս է պալիս, Հայի, պանթի և ուրիշ ուտելիքների փշրանջներ է որոնում, նրանավ ապրում ու նրղում ամբողջ տարին։ Նրա տան մեջ լինելն ու երդելը մեր տատերը բախտի նշան էին Տամարում։

աշտարիտ որ, րախտ է էս տեսակ երգիչ ունենալ տանը։

Հին հույները ծղրիդներին բռնոտում, ածում էին փոքրիկ վանդակներն ու կախում իրենց լուսամտւտների շրջանակներին, որ երդեն։

Եվ, օրական մի Թերի սալան ստանալով, դերության հետ հեշտ հաշտվում են ծղրիդներն ու երգում, ու ավելի էլ շատ հն ապրում, քան ազատ ժամանակը, երբ ենթակա են հաղար ու մի փորձանքի։

Մի մեծ միջատագետ, որ և մեծ բանաստեղծ է միաժա մանակ, ասում է՝ հս ծղրիդին համույքով կրդնեի գարնան վերածնության հրգիչների գլուիր։

Եվ սրանով՝ միջատ սոխակը ջիչ է մնում խլի Թռչուն սոխակի փառբը։

Բայց դուք դույն էս էլ նք փորձնլ։ Ուղել նք դանել, տեսնել մնը փոքրիկ ու նշանավոր նրդչին ու չեք կարողացել։ Առաջիդ նրղում է, ծննի վրա դնում ես, մին էլ տետնում ես կտրեց ու սկսնց հնովից։ Էն կողմն ես դնում, հանկարծ լսում ես, որ աջից է նրդում, ձախից, ետևից...

Quepfinitured by, 224 performed by A purchas & Aboremittan

Խնչ ապատք են՝ արա, ձենով չես գտնիլ նրան, շարունակ Հոպես խարոր կրտա։

Բայց ինչո՞ւմն է Հնարքը, տ՞նց է անում, որ էսպես խարան է տալիս։

Շատ հասարակ ու պարզ բանո

Երկու գողղոջուն, սպիտակ, բարակ, չոր ու թափանցիկ արտաքին թևեր ունի, որոնց նղնրքները իջնում նն ցած։ Սրանց աջը միշտ գալիս է ձախի վրա, ու արմատում տակից մի կոշտ տւնիւ էդ կոշտից հինդ փայլուն ամուր հրակներ են ձգվում, հրկուսը վերև, երկուսը ներքև, իսկ հինդերորդը, որ շեկավուն է և փշփշոտ՝ մեջտեղով։

Հենց սա է էն գործիքը, որ թևին ըսելով ձեն է Տանում ու նվագում ծզրիդը։ Կընտընտոցի (CMBNICK) պաշտոն է կատարում։ Ներջևի ձախ արտաջին նևն էլ նույն կազմն ունի, միայն Թե սրա կընտընտոցն ու մյուս հրակները վերևի կողմիցն են։ Էնպես որ վերևի ու Ներջևի արտաջին նևևրի հրակները խաչաձև դալիս են իրար վրա։

Կընտընտոցներն իրար բսելիս, նայած թե որ երակին կամ թեր ինչ տեղին է բսում — նրա համեմատ էլ ձևնը փախում է։

Դրա համար էլ ձենը լսում եջ, բայց չեջ կարողանում Նրան գտնել։

Նրան գտնելու Համար պիտի դաներ նրա բույնը։ Գրեβե միշտ իր բնումն է կում ընի առաջը, ու չի Տեռանում։

Ահա, աևսե՛ք, ընից դուրս հանած նրա սև գլուխը, դես ու գեն է շարժվում երկար շոշափուկները, որ մենք թեղեր ենք ասում։ Իմացավ՝ մոտենում ենք — շտապով ետ ետ գնաց, ներս մտավ, Յաքնվեց։ Էլ գուրս չի գալ։ Բայց ես գիտեմ նրան դուրս բերելու ձևը։ Էսպես դեպքերում, երեխա մամանակ, լոփ էինք առնում, կոխում ծղրիդի՝ մատնաչափ երկարություն։ ունեցող՝ բույնը, խատնում ու ետ հանում։ էլ չէինք հմանում, цարմացած Թե գարհուրած, ծղրիգը շշկած դուրս էր գալիս ու գես դեն ընկնում։ Իսկ եԹե նորից ներս էր մանում, կամ իսկի զուրս չէր գալիս, ավելի հիմնավոր բան գիտեխնը — ջուր էինք լցնում նրա փոքրիկ բույնը, կամ տունը։ Էս անգամ արդեն ուղեր-չուղեր մեր երգիչը գուրս էր դալիս արևի տակ։

Տունը ջրով լյվեց։

Տուն որ ասում եմ-Հանաջ չիմանաջը Ես չեմ եղել նրա տանը, բայց Հայտնի միջատագետների ասելով, ծղրիդի տունը Թե մաջրության, Թե գեղերկության և Թե առողջապահության կողմից ավելի լավն է ու Հարմար, ջան մարդկանցից շատ շատերի տները։

Տեղն ընտրում է արհղունի ու ջրփախ մի կանաչ տեղ. արևոտ, առողջ ու դիրքը գնվեցիկ։ Բնի մուտքի վրա սովորաբար կախված է լինում մի փունջ խտտ կամ ծաղիկ, որ համ դուռը ծածկի շար աշբերից, համ հովանի լինի շոգի դեմ։ Մուտքի առաջ փոքրիկ ավլած բակը։

Μυμία δοιστρρ, ζύμδα ζι ύδρυμ-υδύμυμρ, μωρη, δωφοιρ σι χορι δυή ύδρυμ υδύμυμμ μωστρη ήση οι ζημωδ, γδα υδύμυματό ζι μωζωρωύι Οι δήχοι ζι ρωύμ ήδυφωύμ ζ σι ωμροιό ζ μη μύσιδ, ωχρωποιοί ζ ωιδήμ οι ωιδρή φδηδηήωσυμβιώνησηδηι Οι μη υδημιβή οι αιδρή φδηδηήδη δύωμ μυρί ζ, ση ζυμδυ ματιβί ζ χρίσιοί μη ζωσωη, ύρωυπημων ήμωνρή, δχοτιμού μυμη, ζωδ μωζωρωδι ζωσ διωμωνδύμωμ, ζωσ υδύμωμ, ζωδ μωζωρωδι

Ասացեք խմդրեմ, ի՞նչով է տանից պակատ Ինթն էլ համ հիանալի նվապում է, համ էսպես տուն է շինում. ինչո՞վ է մարդուց պակաս։ Գլխին էլ որ լավ մտիկ անեք, պատավ մարդի գլիրի նման է։ Երևի էդ շնորհքի ու էդ գլխի պատճաոսվ էս տեսակ մի ավանդություն էլ կա։ Ասում է. «Ծղրիզը մի ժամանակով մարդ է եղել։ Ծատ ուրաիւ ու կյունքը սիրալ Տարդ է եղել։ Աստծուն խնդրել է, որ իրեն հավիտենական կյանք տա, բայց մոռացել է հավիտենական կյանք խնդրելիս էն էլ խնդրի, որ միշտ ջահել մնա։ Աստված նրա կիսատ խնդիրքը կատարել է։ Ես մարդն ապրել է, ծերացել, ծերացել, ենջան ծեթացել, կորացել, շորացել ու կուլ եկել, փոքրացել, որ վերջը ծղրիդ է դարձել»։

Խնչպես բոլոր արտիստ մարդիկ—ծղրիդն էլ ատում է ամբոխը և սիրում է մենակությունը։ Մենակ ապրում է իր գեղեցիկ տանը ու շատ էլ ծույլ է, ինչպես առՏասարակ երդիչները։ Մայիսը գալիս է թե չէ—տուն ու տեղը սարջում է թե չէ—սկսում է երգել։ Եվ միշտ իր շեմբում։ Իրիկնապա-Տերին փուրս է դալիս վերջալույսի դիմաց կամ խաղաղ լուսնյակ գիշերները լուսնի լուսի տակ, իր մաջուր շեմթում նվագում, կամ ինչպես ընդունված է ասել՝ երգում – Տը՜ռո... Տր՜ռու..

Սկզբում հրդում է իրեն Տամար, փառաբանում է գարնան գիշերների գեղեցկունյունը, նոր կյանքի քաղցրունյունը։ Մի քիչ Տետո սկսում է սեր երգել ու քնքշալով կանչել իր դրկից Տարևանուհուն՝ տան առջևը կախած ծաղկի կամ խոտի փնջի տակ գանվող մաքուր բակում—լուսնյակի լուսի տակ ժամանակ անցկացնելու։

Հարևանուհին երգել չրգիտի ու երբևը չի ևրգում, սակայն սիրում է երգը, մանավանդ երբ երգում իրեն են գովում ու կանչում։ Լսում է ևրգչին, և լսում է իր առաջին ծնկներով, ու էդ ձևնի վրա գալիս է հրավերբին։

Գալիս է, գուրդուրում, դդվում են իրար, սիրում են իրար, սիրելով էլ իրար Տետ կապում են իրենց կյանջը, Բայց շատ կարճատև ու դժբախտ է լիճում առճասարակ նրանց էդ բարեկամունյունը։ Մի տասը տեսակցունյունից Տետո հաճախ ժեռնում է մեր ուժասպառ երդիչը։ Էն էլ է պատահում, որ էս ամենից Տետո իր նախկին ընկերուհին է վրեն հարձակվում, ծեծում, ծվատում, ուտում, դեն շպրտելով անբախտ երդչի փալաս դարձած ջունակը։ Էն ջունակը, որ էնջան սրտառուլ եղանակներ էր նվադել իրեն Տամար.

b/b կերպարածափոխու/)յան շրջանումն է պատահում, որ ծղրիդը կորցնի իր մարմնի որևէ մասը, նորից պոկված անդամը դուրս է դալի, ինչպես բույսի կտրած ճյուղը դուրս դա։

Տան ծղրիդը իր ապահով տեղը, իր տաք անկյունում սովորաբար երկար է ապրում, իսկ հանդինը ենթակա է հապար ու մի փորձանքի։ Քարաթոթող կա, մողես կա, մեղու կա, վերջապես էն չարաձընի ծաերը կան, որ անդադար թուկոտում են չորս կտղմը, մին էլ տեսար մինը մոտակա նփի վրից պը՞ժժ զարկեց, կտցեց մեր տկար երդչին ու տաոավ շամփրեց մամխի թեփի փշերին—իրեն համար ձմեռվա սյաշար։

Բայց ենե դրանից էլ ազատվի—բնունյունից ո՞ւր պիտի փախչիւ 2ωυύπου δύ ωջύων γρωτρει 2πηστάμειμου ή γπερα ορ ξι, ήδργδύ αύσμα βε 25 δερ ωπως, ωρυώ υπου ήδργωετου μόδ, πρατοί ξ δηρέτω βε ήδργδυ πε εδοτοί δων ήστο δωμά διατί θωτε γρωτό το τρωσμο διατο δεστή το βων ανάωδ δωηβήδερο δωδήστα ξ ύρω αύδωμο τροβαίδει μα ή εξε δόσα, ωύδεω βωητοί ξ διατό σωη το ήστο για ζ δάπων ματρρ-ητίται στα ξυμίνο μοι βωί μωρτε δύημο, ωτηρές το δεπωή, διακή βοηνδεροί μο υδρούτρ – 300-600 δηρέτ, δύρωμο ωνατοί δυ τρωνωμούδηση

Մարիկ ծղրիդը Լսջան Հու է ածել մի էն աեսակ Հարմար ու ապահով տեղ, որ համ վտանգից ու փորձանջից աղատ լինեն ձվանը, համ էլ, երբ ձաղերը դուրս պան, հենց տեղն ու տեղը կերակուր լինի նրանց համար։

Բայց ով գիտի, մի՞βև չի կարող պատահել, որ բացի բնազդից ուրիշ ընդունակություն էլ ունենա մեր փուրրիկ երգիչը, օրինակ՝ գիտակցություն, դատոսյություն։ Հեշտ կարող է պատահել, որ էղպես լինի, թեև ինջը բնազդն արդեն շատ մեծ բան է, և շատ կենդանիների մեջ ավելի է զարգացած, բան թե մարդու մեջւ

Անա կսպես Հոգում է ծղրիղն իր ապագա սերունդի նամար, ապանովում է նրա ծնունդն ու ապրուստը և նոր գարունքին նայտնվում են նրա ձագնրը։ Նորելուկ ձադերը ձվից դուրս գալուց նետո չորս անդում իրենց կաշին ու կերպարանջը փոխում են չորթորդ կերպարանափոխությունը պուրս են դալիս կատարյալ ծղրիդներ։ Անմիջապես իրենց բնակարանի հոգսն են ջաշում, իրար հետ կովում են ծնողական օջախին տիրելու համար, որն էս կովում մեռնում է անժամանակ, որը տիրում է, մյուսներն էլ դնում են իրենց աշքատանքով նոր բնակարան են շինում, և դարձյալ նույն կապույտ, ժպտուն երկնջի տակ, նոր կանաչ ծաղկոտ դաշտերի մեջ խնդալով ու թնդալով շարունակվում է նույն կյանբն ու նույն հրդը – Ֆը՞սու.. Ֆր՞սո...

upoten for nghing of hinfudtie

ԳԵԼԸ

1

Խոթն աշունքին Լոռու սարերով անցկենալիս մի գյուղում մութը վրա հասավ։ Հյուր ընկա Անդրիաս բեռու տանը, որ մի հին ու փորձված հովիվ էր։

Սարհրում սովորություն կա, որ տեսան մեկի տունը Հյուր եկավ` Հարևանները կըՀավաքվեն եկվորի գլխին, կը-Հետաքրքրվեն, Հարց ու փորձ կանեն՝ իմանան ի՛նչ կա, ի՛նչ չրկա աշխարբում։ Եվ աՀա ՀետզՀետե գյուղացիք Հավաքվեցին Անդրիաս բեռու օթակոր։

Տան տերը բուխարին Թեժ արավ, մենք էլ ով ինչպես ուղեց, տեղավորվեցինը լեն արձակ տաիտերի վրա ու սկսեցինը զրույց անել։

էս խոսակցության միջոցին պյուղի շներն սկսեցին ան-Հանդիստ հայել ու ոռնալ։

– Գել է,– միարերան րացականչեցին գյուղացիր։ – Ընչի՞ց եր իմանում,– Հարցրի ես։

- Գիլահայ են տալի, աղայ

— Գիլա՝ Հայը ո՞րն է։ Մի՞քե շները միշտ մի տեսակ յեն Հայում։

— Չէ, աղա, դիլի վրա ուրիշ տեսակ են հաչում, մարդի վրա ուրիշ։ Մարդկանցից էլ՝ գողի վրա ուրիշ տեսակ են հաչում, անցորդի վրա՝ ուրիշ։ Խմբի վրա ուրիշ տեսակ են հաչում, կենդու մարդի վրա՝ ուրիշ...

Հենց էս խոսքի մեջն էինք, որ մի հրացան տրաքեց, չնե-

րի հաչոցը սաստկացավ ու միաժամանակ մի աղմուկ բարձրացավ։

-- Հասեք Տևյ՜... տարա՞վ, տարա՞վ, Տև՜յ... Գյուղացիք դուրս թափեցին։

2

Գյուղիցը դուրս գիշերվա մինում լսվում էր խուլ աղմուկ։ Ես մենակ էի մնացել։ Տան կնանիքն էին միայն դռան առջև հավարված վաշ ու վիշ անում։ Միջների պառավո անիծում էր. – Վո՞ւլ, անտեր մնաս դու, անտեր։

Ու մրմնջում էր «Գիլկապի» աղոթըը։ «Ալալոս, Գալալոս, Գեյր կապեմ Երկու բրթով, Երկու բրթով, երկու մատով, Աստվածածնա քաղցը կաթով, Инерр Ишранр Арнс Ашрац, Նահատակաց կարմիր քարով։ Գիլի ճամփեն մոլոր անեմ, Գիլի ատամը խրմոր անեմ, Ուոննրը թեուլ, Ականջը խուլ... AL hphund tp. - Վո՞ւյ, անտեր մնաս դու, անտեր... - էն ի՞նչ է, նանի,- Հարցրի հս, թեև Համողված էի, nn nbi tn: - Գել է, որդի, գել։ Ոչխարը սարից գեղն են բերել-

3

timber by by by to

Վերջապես խառոն ի խուռն բարձր-բարձր խոսեչով ու ծիծաղելով եկան պյուղացիջ։ — Աղա, բա որ ասի՞նջ։ - Acphills ab [tp:

Моծ պատասխան տալու փոխարեն առաջ բերին մի թխադեմ 17—18 տարեկան պատանու։

- Ալ տղա, Սիմոն, էդ ո՞նց էլավո

— Այ տղա, դե էն ա ոշխարը բերում էի տուն անեն։ Բերի դեղին մոտեցրի, մին էլ տեսնեն ոշխարը դես ու դեն խախալ խախալ է անտում. շունն էլ հա է անում, Թե ոշխարի մեջն ընկնի, Հենց էս ժամանակը շները Թփի տակիցը մի դիլի վեր կալան ու ետևիցը լարվեցին։

— Հասի' հա հասի', рпնр' հա բռնի...

Մին էլ տեսնեմ ոլիսարը կտրկան էլավ ու փախս առավ։ Ետ մտիկ տամ, որ մի անտեր գել էլ մի ոչիարի բռնել է, Հետը կողք կողքի ընկել ու պոչով ետևիցը ջշում է, ոչիւարն էլ Հետը չափ ընկած գնում է, ոնց որ Հարսանիջի ձիտվոր ըլի...

— Հա՜յ հա հա՜յ... շուռ հկա դեսը։ Թվանքը որ տրաբեց, սա ոչխարը Թող արտվ փախավ։

— Անտերը ոշխարի միջին տապ տրած է էլել Հա՛,— Նկատեց բեռի Անդրեասն ու դարձավ դեպի ինձ.

- Էդպես է դրանց սովորությունն, ս՛ղաս էդ ու որձ դնում են։ Մինը ոչխարիցը մոտիկ տապ է անում կամ ենև աջողեցնում է՝ Հենց ոչխարի միջին է տապ անում, մյուսը գալիս է երևունք ըլում, խարսը տալիս, շանն ու չորանին առնում փախչում։ Տապ արած ընկերը ետևիցն էս խառնակ ժամանակը ոչխարը տանում է։ Շատ անդամ էլ ոչխարը տանում է պահում ու ետ գալիս ընկերին օգնության։ Ուստա չշբանը փախած դիլի ետևից դնալ չի, դիտի որ հանուց փառնդ կա պատրաստած։

— Սա էլ է լավ ժաժ նկել, – դովեցի ես պատանի «ովվին, – կարողացել է գիլի բերանից անփորձանք ազատել ոշխարը,

— Գիլի բերանից անփորձանը ոլխար ազատիլն ինչպես կլինի, աղա,— խոսեց պատանին։— Գնլը տեստվ, որ ոլիարը ձեռիցը գնում է, մինչև իմ հասնելը մի օխելում ոլիարի գմակը պոկեց տարավ։ — Հա՛, էդպես է,— դարձյալ մեջ մատվ տաճանրու— Գելը ոլիարին Հասավ նե չէ, ենե տաներու Հնար լրկա, դմակին կըտա ու մի տալումը դմակը կրպոկի։

-- Տավարին էլ հասավ Թև չէ՝ բողազիցը կըրոնի, քեռի Անդրիաս,-- մեջ մտավ մի տավարած։

— Տավարին էնջան էլ Հեշտ չի,— պատասիսանեց ջեռ՝։ Անդրիասը։— Տավարիցը մինը գուսոց Թև չէ, ամբողջ տա վարը Հասկանում է բանն ընչումն է, որով հետև գելի գոռացնելն ուրիշ տեսակ է. իսկույն բոլորը հավարվում են, բամակ ջամակի տալիս ու պոչները դեմ անում, կանդնում...

— Տավարը Հեշտ է շաղվում, բեսի Անդրիաս, ու Հեշտ էլ գիլի փայ է դառնում, էն, ինչ ձի՛ն է անում գիլի Հետ, ոչ մի անասուն չի անիլ։

Չին գիլի հոտն առավ նե չէ, ականջները սրում է, վրոռայնտում, փոնչացնում ու ձեռաց բոլոր ձիերը հավաքվում են մի տեղ։ Մադիանները իրենց քուռակները մեջտեղն են առնում ու նրանց շրջապատում կանդնում, երեսները դեպ ներս, թամակները դեպի դուրս—դելերի կողմ, արած՝ քացիները պատրաստի, Ու աստոծ հեռու տանի. նե մի դել մոտեցավ։ Բալց կովում դիլի համար ամենավտանդավորը որձ հին է։ Որձ ձին մադիանների հետ շրջանի մեջ չի մանատն նաշը նափ տալով ու փոռացնելով կատաղի պարավում է շրջանի չորս կողմը, հարձակվում է դելերի վրա ու առաջն ընկած դելին արորում, ջարդում առաջի սաններով կամ քացու մի պարկով փռում դետին։

հթե մադիանը մենակ է, բուսակը դոշի տակն է առնում ու կանդնում։

Մենակ ձիու էս կողմն էն կողմն է Թռչում գելը ու Համոկարծ վրա է Թռչում բողադիցը բռնում կամ մի զարկով փորթ պատռում։ Երբեմն ջնԹիցն էլ է բռնում, շունչը կտրացնում։ Երբեմն էլ ձիու առաջն է ընկնում ու փախսը տայիս – իբբե Թե վախենում է. ձին էլ զունչը տնկած նտևիցն է ընկնում, իբրև Թև Հալածում է։ Հանկարծ ետ է դառնում ու բռնում։

— էդ Հո էշն է, — խոսեց թեռի Անդրիասը։ — Գելն էշի

հետ խաղում է, խաղում, ու ականջներն իրեն ջաշում, առաջը փախս հարում։ Էշն ընկնում է ետևիցը, իբրև թե հալածում է։ էսպես հեռացնում է, հասցնում մի ապահով տեղ տւ նտ դառնում ուսում... Դրա համար էլ, ասում են՝ «Իշի գերեղմանը գիլի փորձ է»։

— Ոչխարն էլ է գիլի ետևիցն ընկնում.— նկատեց մի ուրիշը։

— Հենց գելն էլ էդ հրկուսին—իշին ու ոլիսարին—ամենից շատ է սիրում։

— Իսկ ամենից քիչ մոտենում է խողին ու գոմշին։

— Պա՜, իծի բանը ծիծաղ է։ Խամ գելն իծին բռնած Համանակը՝ Լծը էնպես է Ճղըղում, որ գելը Թող է անում, խախչում։

— Բայց մի՞թե դելն էդքան անվախ ու համարձակ մոտենում է գյուղին,— հարց տվի ես։

— Գելը, Երբ որ կուշտ է, շատ վախկոտ կենդանի է, աղա, — պատասխանեց բեռի Անդրիասը, Բայց Տիմի սկսվում է գիլի դժար ժամանակը։ Ձմեռը գալիս է, անտառի որսը սժարանում է, ապրանջը սարից ցած է գալիս — տուն է մտնում։ Գիլի ապրուստը կտրվում է։ Սովը որ նեղացնի գեղ էլ կըմտնի, դեռ տուն էլ։ Սովի ձեռիցը ձմեռը դալիս է շեմբիցը շուն է տանում լափում։ Մուկն է որսում։ Ծառի ինոակ է ուտում, իր լակտոն է ուտում... Գե սովն է պատնտան էլի, որ ձմեռը միանում են, բոլուկ են (ումակ) կազնում, որ ուժեղ լինեն, միասին Տարձակվեն...

Ձմեռը դեռ էլի մեզանում, մեր սարերում, մեր անտառհերում մի բան է ճարվում, նապաստակներ են կամ ուրիշ քանր-մունը կենդանիներ։ Վերջապես եղնիկների ու եղջեուների ետևից են ընկնում, քշում են դեպի սառած գետեու Տանում են սառուցի վրա ճղատում—ու վրա են հասհում խեղդում, ուտում։ Բայց էն ինչ դաշտ տեղերն են, որ դրանք էլ չրկան, գելը սովից ավելի համարձակ ու վսանդավոր է դառնում։ Շատ անդամ կատաղում է։ Ու դաշտ տեղերը մարդկանց վրա էլ է հարձակվում ու վնասում։

[–] Բա իծի՞ն։

-- Sybp, yh funuph tumby fus milhp, -- to hnyshy խոսեց Շորագյալցի Ավոն ու սկսեց իր պատմությունը։

— Մեզանում, դաշտ տեղերում, դելը շատ ավելի վտանդավոր է, քան սար տեղերում։ Մեղանում դելերը ձմեռվան դիշերը դալիս են դեղի մնջը ման դալիս։ Շներին պահում՝ ենք, որ չտանեն չուտեն։ Ձմեռները մեզանում շատ վտանդավոր է մենակ ճանապարհորդելը. մանավանդ, եթե մութո էլ վրա հասավ։ Այ ձեղ պատմեմ իմ գլխին եկած մի դեպը։

Ծիրան անունով մի եղն ունեինը։ Մի ծմեռ էս եղը կորավ։ Ախարհրա ինձ դրկեց ման գայու Ես էլ էսպես 16-17 տարեկան ջահել ազա հմ։ Գնացի գեզի չորս կողմը ման հետ ման-յրդյուս։ Գոմամանդ ունենը, էնջան էլ դեղիցը Shane the Rup' byp undap t, huptip t ty handle up գնացած։ Գնայի էդ գոմահանդը։ Գնացի, էս գոմը նայեցի, էն դոմը նայեցի, վերջը տեսնեմ՝ դրուստ որ եզը մի դոմումն է։ Եղը դուրս արի. դուրս գամ տեսնեմ արդեն մութն ընկնելու վրա է։ Սիրտս մի ահ ընկավ։ Տեսնում եմ, որ լուսով լեմ կարող գեղը Հասնեմ։ Մտածում եմ՝ գնա՜մ-չըգնա՜մ։ P*12 white ...

Չորս կողմս ամայի ձյունապատ դաշտ, շեն չրկա, ձեն ւրկա. ձևռիս էլ մի միպոտ ու մի դանակ։

ի՞նչ պետը է աննմ։ Աստծու անունը տվի, եղն առաջն արի բշեցի։ Մի թիլ տեղ անց էի կացել. Հանկարծ իրիկվան էն դառը քամու հետ մի տիսուր ձեն ընկավ ականջովու կանը. ubgh, whinny app...

Stutitut apply anting t. - "un" ....

Ո՞ւ... էս ոռնոցին միացավ ամբողջ խումբը ու սարսափով լցվեց դաշտը։ Մտիկ տամ՝ որ աջ կողմս, հեռվում, մխան մեջ, ջուխա-ջուխտ վառված ճրագների մի բաղմու-Pinch & zwodynest ... & p"by. abawg Swuhwgw, no abiboh այբերն են-սոված բոլուկ է... Եղը ետ տվի դեպի դոմերն ու panul bit, n'uy bi panul, duquul bit, n'un bit duquul ... bu Նայեմ, որ արդեն գալիս են։ Եզր թեող արի փախա, ընկա գոմը։ Ընկա գոմը, բարձրացա սների գլխներին գերանների Inu numunt manter bis primat f' ...

— Հա՛, իմանում ենք, կոնդերի վրա։

— Հա՛, էգ կոնդերից մեկին վեր էլա։ Դեռ չէի տեղա» վորվել—մին էլ տևսնեմ նղանս գոռոցը բարձրացավ։ Զար» մանք րան է, նե էնքան տարաժունյունը ինչպես մի երկու րոպեումը կարեցին ու հասան։

— Վա՛չ, գիլի ռուին ինչը կըՏասնի,— խոսեց բեռի Անդրիասը։— էն սարի գլխիցը որ մի բան նկատեց՝ մին էլ կանոնես կոզբիղ դուրս նկավ։ Դրա Համար են ասում էլի, Թե՝ գելն աղրհիլ էւ

— Հա', էն էի ասում,— չարոմնակեց Շորադյալցի Ավոն։— Եղանս գոտոցը բարձրացավ ու իսկույն էլ կարեց, խոխոռցն ընկավ։ Խոխոռցն էլ կարեց, միայն գելերի ժընդժընգոցն եմ լսում, ու լսում եմ՝ ոնց են լափում...

Վա՜յ Ծիրան ջա...... ηπιρα Θռավ սրտիցու Բայց ի՞նչ Ծիրանի ժամանակն է։ Ես իմ գլուխն եմ լաց բլում։ Մտածում եմ Թե՝ էս լավ էր, եզնովը կրլեն մինչև կրլուսանա, կամ կրկշտանան ու կզնան, կամ, ասում եմ, ինձ չեն գտնիլ... Դու մի ասիլ՝ սոված գիլի բոլո՞ւկ, ես Հիսուն ասեմ, դու Հարլուր իմացի, ձևռաց Հախոնլ են, ու մին էլ տեսնեմ, մունը գոմը լցվեցին էն ջուխտ-ջուխտ վառած Շրադները ռեխները բաց արած...

Դաան...

Եկել են լցվել, ներջևից աղաքշագամ ինձ են մտիկ անում։ Ես էլ լորացել եմ մնացել վերևը ղերանին կպած։ Մտիկ արին մտիկ ու Թող արին դուրս դնացին։

Շունչս հա եկավ։ Ասի՝ «Փառթգ շատ ըլի աստոծ էս էր՝ աղատվեցի...»։

Դեռ աստծու փառըը բեթանումս, մին էլ ինչ եմ լտում։ Իմ ուղղությամբ վերևից կտուրը ջանդում են, չանդերովը Հոգը ետ են տալիւ Արդեն լսում եմ չանդերը կո՞երին է դիպչում...

Սառը ջրաինջը վրա ավեց... Շտապեցի տեղո փոխեցի, անցկացա մյուս կոնդի վրա կուլ եկա։

Բաց արին, կո՞մը վեր կալան, տեսան տակին չըկամ։ Էլի եկան ներջև։ Մտիկ արին, որ մյուս կոնդի վրա եմ. նտ դուրս դնացին։ Հիմի էս կոնդի վերևից սկսեցին թանդել պտուրը։

Դարձյալ տեղս փոխեցի։ Էսպեսով՝ նրանը քանդելով, ես տեղս փոխելով՝ Հասամը վերջին կոնդին։

էլ ո՞ւր գնամ։

Սկան մտիկ արին կատաղած ու ետ դնացին։ Քանդում են, ո՜նց են ջանդում...

Մի սուր դանակ ունեի դրպանումս, Հանեցի, բաց արի ու ձեռիս բռնած՝ մտքումս աղոնքը եմ անում. – Տեր աստված, դու ինձ աղատ անհո էս նեղ տեղիցը...

νομ ζίνο υνημάρο վերևը επινητιά ένι Բանդելով Հաκαι կոներին։ Հասան կոներին. մինը կոների արանդով քա βը մեկնեց, որ կոնը ետ քաշի։ Թաβը բռնեցի ու էն սուր դանակովը զըոց կարեցի... Թաβը փախցրեց, ոռնալով, կոնձկոնձալով ետ զնաց, ու կանին իրարով անցան։ Իմացել էի, որ դելերի մինը ենե վիրավորվեց, մյուսները վրա են թափում նրան ուսում։ Ասի՝ ուրեմն սրան ուսում են։ Հիմի սպասում եմ, որ սրան կուտեն կրարծնեն ետ կղան։ էլի դանակս ձեռիս պատրաստ սպասում եմ։

Ականջո ձենի է։ Գիշերվա մի ժամին, տնց որ երազում՝ մի բարակ ձեն եմ լսում.

- U.J. 46 j...

Ինձ են կանչում...

— Տեր աստոծ, մի՞նե ինձ են կանչում... Մի՞նե ակսպերս է... Մի՞նե մերոնը են... Գոմից ձեն եմ տալիս, գոռում եմ.

— Աղանիկ Տե՞լ... Էստեղ և՞մ... Գոմնրումն հ՞մ... Գևլերն ինձ ուսում հ՞ն... Օդնեցեջ Տե՞լ...

էլի նրանք ձեն են տալի, ին ձենը չեն լսում, թեև ես ջարունակ կանչում եմ։

Մին էլ անսնեն Հրացանները արաքեցին, ետևից լսվեցին Հեռացող գելերի կաղկանձն ու մարդկանը Հարայշրոցը։ Պարզ ճանաչեցի ախպորո ու մեր գեղացի տղերանը ամեն մեկի ձեծը։

- U.In &ta ...

— `Էսաեղ ե՜մ... էստեղ և՞մ... կենդանի և՞մ... Ներս թափեցին գոմը։

– Փառը ջեզ աստոծ... Փառը ջեզ աստոծ,– ուրախացած ու ղարմացած կանչում են ամենջը։ Ցած եկա վերջին կոնղի վրից։ Ախպորս դիրկն ընկա ու սկսեցի հեկեկալ։

-- Էլ լաց մի ըլի, գնու աստծուն փառը տուր, որ էսօր նոր մորից ծնվեցիր,-- կանչեցին էս տւ էն կողմից ու ինձ ռուրս բերին գուռը, ուր թափված էին մեր Ծիրան եզան ոսկորները։

Դես լուսը չէր բացվել։ Հեռվից լովում էր գելերի սոնոցը։

4

Շորագյալցի Ավոյի պատմությունից Տետո խոսըն ընկավ զիլի ազմակի վրա։

Երկար ձմեռներն ու ապրուստի գժվարությունն են պատճառը, որ գելերը ոճմակ են կաղմում, բացատրում էին գյուղացիր։

Ոռնում են, իրար կանչում, հավարվում, միանոա, որ ուժեղ լինեն իե՛ հարձակվելու և իե՛ հարձակման դիմագրելու ժամանակ։

Ամեն մինը մենակ շեշտ կըՉազիկի ձմեւմ։ – կըկորչի, քան իե իւմբով, և ամեն մինը չի կարող էն ճանկել, ինչ որ կըՏանկի խումբը։

Եվ հավարվում են հիռունով, հարյուրով, մի քանի հարյուրով։

Սարտափելի բան է գիլի ռնմակը, մանավանդ էգ լինտան է ձմեռը, գիլի ամենաթաղցած ժամանակը, երբ շատ անգամ գելը թաղցից կատաղում է։ Էդ ժամանակ, ասում են, գելերը իրենք էլ են իրարից վախենում։ Երբ ռնմակով մի տեղ կանգնում են հանդստանալու՝ շրջան են կազմում ու էնպես են վեր քափում, որ իրար երես պահեն, չեն հավատում մեկմեկու։ Վախում են իրար ուտեն։ Բայց տմանք էլ ասում են՝ նրա համար են էդպես անում, որ իրար տեսնեն ու հարկավոր դեպբում իսկույն նշան տան իրարու, և իբրև թե բոլորը։ Նայում են իրենց գլխավորին։

Գիլի համար մութը, ճամփի դժվարությունը, հեռավորությունը – ոչ մի նշանակություն չունեն։

Գելն Լնթան արագավաղ է, որ մի գիշերվա մեջ երեթ չորս օրվա ձիու ճամփա կըկտրի։ Իսկ գիլի սրատեսության վրա Լսպես մի զրույց կա ժողովրդի մեջ։

Ասում են։ Մի անդամ արծիվն ու գելը վեճի բռնվեցին, Թե իրենցից ո՛թն է ավելի սրատես։ Գելն ասավ` մի ամպոտ օր ես սարի գլուխն ելա, ամպի միջով մտիկ արի տեսա՝ հեռու մի դաշտում մի սև ցելի (վարած հոդի) մեջ մի ակոսում մի սև գառն է նստած։

Արծիվն էլ βե՝ ես էլ երկնքի երեսն ելա, ներըն մտիկ արի, մի ծխնելույսի միջից տեսա կրակի վրա դրած մի պղինձ խուփը վրեն։ ափան ձեղջիցը նայեցի, տեսա պղնձի միջին կաքը, կաննի երեսին էլ մի սպիտակ մազ։

էսքան արադավաղ ու սրատես գաղան է դելը։ Եվ էս անենի հետ միասին՝ շատ խորամանկ։

Նա մինչև լավ չիմանա, որ հարձակումն ապահով է չի հարձակվիլ։ Ուրիշ բան է, հնև սովից խելադար մի գել իրեն կորցրած գցի ափաշկարա վտանգի մեջ. բայց տվորաբար դելը շատ է ղղույշ ու խորամանկ։

Մի գյուղացի էսպես պատմունյուն արավ։ Ասում էր. մի տարի նակարդ էի սարել։ Առավոտը վաղ վեր կացա գնացի տեսա մի դել է ընկել մեջը։ Միայն ստիցն է ընկել ու օտը փշրվել է, սատկել է։ Վեր կալա նակարդիցը հանկցի, էն կողմ դցեցի։ Մինչև դլունս կան ես նակարդովն էի եղած, մին էլ տեսնեմ վեր կացավ կադին տալով փանավ։ Հա՛յ հա հա՛յ, էլ ո՞րտեղ, իրեն տվեց անտառը։ Դու մի՛ ասիլ անտերը օրտամեռնուկ է աված եղել.

Գիլի ումակն Լլ, Հոնտոր ճառնիա կարհվիս իրար հառեց է դնում — ծլլաշարուկ, ու միշտ ամենից ուժեղն ու փորձվածը առաջին է գնում։ Եվ սա երկու Հարմարություն ունի նրանց Համար։ Մին, որ առաջի գնացողները ծնի մեջ կոպար (շավիղ) են բաց անտւմ, ետևից եկողների համար բաց-պատμωνος δωσιμα է լինում, σին էլ` որ ոչ որ չի կարող իմանալ, Թե իրենը քանիսն են եղել։ Եվ էդ է պատճառը, որ ոչ մի որսկան չի կարող ասել, Թե էս ո՞մակը, որ անցել է, քանի դել է նղել մեջը։

Աստված հեռու տանի, Թե ոհմակի աչքովը մի որս լակավ։ Ուրիշ գաղան լինի, Թե ընտանի կենդանի, իսկույն չորս կողմից շրջապատում են ու էլ վրկություն չըկա։ Իսկ կճղակավորներին, հատկապես եղնիկներին ու եղջերուներին, ըշում են ղեպի սառած գետերը, սառուցի վրա ճղատում ու վրա Թափում կամ բշում են դեպի բարձր ժայռերը, ժայռերից խոցնում ու իջնում ներքև լափում։

Ումակը վտանգավոր է և մարդու ռամար։ Եթե բազմություն չեղավ՝ մի կամ երկու մարդից ումակը չի վախենալ, թեկուղ շրացան ռանենան։ Մինչև անգամ Հրացանն ավելի վտանգավոր է։ Հրացան արձակես թե չէ, իսկույն կընաթձակվին։ Հիմի կասեր՝ շապա ինչի՞ց է վախենում գելը։ էս մասին դյուղացիր մի քանի պատմություն արին։

5

Գելը ոչ մի բանից էնպես չի վախհնալ, ինչպես կրակից,— առաջինը խոսեց իմ տանտերը, բեռի Անդրիասը։

Մեր կողմերը, դե դիտեր, որ դել չատ կա։ Էնպես տեղ ունենը. որ Չենց գիլի բուն է, որ կա։ Մի մեծ ծմակ ունենը, Մոտկորա ծմակ ենք ասում։ էդ ծմակումը մի Բալա (անտառումը բաց տեղ, բացատ) կա։ Էդ Բալումը էնքան գել կա, որ անունը դրել են Գիլի Թալա։

Մի ձմեռնամուտ իրիկուն սարի գուներիցը տուն եմ գալի Հակառակին էլ էս Ստեփան աղևս էլ հետո է. ինը-տասը սարեկան էրեկսա է։ Որ եկանք էդ Թալի դիմացը, մի շան ձեն ընկավ ականջովս։ Ասի՝ ով դիտի ոչխար են բերել էս կողմերը, շորանի շունն է հաշում։ Ձեն տվի.

— Ա՛յ չորան, «Ե՛յ... Էս ձեն տալն էր, էլի։ Շան «աչոցը կարեց 🏾 ձեզ ժատաղ, մին էլ էն տեսնեմ էη δάωկիցը դիլի տուտը բաց էլավ, ռևիւները բաց արած դալիս են, ո՞նց են դալիս, ալջերս սևացան...

Դումի՝ ասիլ, Տաշողը դել է եզել։ Ախր չէ որ գելը ոռ-Նում է, բայց շանից Չաչել է սովորում ու շատ անգամ էլ Տայում է։

Ձեռիս թեվանը կա, միայն լավ գիտեմ, որ դիլի բոլուկի վրա թվանը չեն զցիլ. թեվանը գցես թե չէ՝ ավելի կատաղի վրա կրտանո

Ephfuhu flu mup, to prog hor

Ասի՝ վախիլ մի՛, բեղ մատաղ, դոչաղ կաց։ Արի օգնի էս խաջանն (չոր տերև) ու չոր ճյուղերը հավարենքը Չարս կողմից խաջանն ու չոր ճյուղերը ձեռաց կիտեցի կրակ տվի, բոցը ծուլ էլավ։ Մոտկորտ ծմակը լիբը փետո Մինչև սրանց հասնելը վրա տվի, թեժ արի. բոցն էլով ծա-

ռերի ծերը։

Սրանը եկել են, ի՞նչքան են եկել, չորո կողմներո կրարել են, հեռու կանդնոտել ժընդժընդում են ու ատամները չխկչիկացնում։ Աչմները ծմակի մինոն մեջ բութուրնի (ծծումբի) բոցի նման ջուխա ջախտ վառվում են։ Մարդ մակկ տալիս դարդանդում է։

էրեիւնն կպել է փեջիցս լաց է լինում։

— Վախիլ մի՛, Սանփան ջան, վախիլ մի՛, ես էսանդ Եմ.., լաց մի՛ ըլի, որ լաց ըլես—կը պան, մեղ կուտեն...

ξρόμου Δάδρ ψομή է αυή το φάρμου μομού αραγικά է, σύμ τ πρακά...

Տեր առաված, ասում եմ, դու աղատես էս նեղ տեզիցը։ Ի՞նչ անեմ։ Հույոս դրել եմ կրակի վրառ էն էլ փետը հատնում է, էրեխնն էլ փեշիցս պինդ բանել է, թողնում չի ծի թիչ հեռանամ, փետ բերեմ կրակին վրա տամ։

Մոտիկ մի ցրցչորի ծառ կար։ Կրակը բոքեցի օրա տակը, օրա կողջին էլ մի կստրած ծառի չոր բլուլ կար, էն էլ բաշեցի վրճն, քեժացավ, ոնց քեժացավ, կարմիր լույսն ընկել է ամբողջ ձորը։

Գիմացի սարիցը չորանները նկատում են, որ, ախպեր,

էս ձորումը, էս ժամանակին, էս ի՞նչ կրակ պետը է լինի, որ ջիչ է մնում ծմակը կրակի։

Մտածում են, մտածում ու ձեն են տալի։ Ականջ գնեմ, որ էս մեր Շամիրի ձենն է։ Ուրախանաջ, ինչ որ մենք ուրախացանջ։ Ձեն տվի.

— Շամիր Տե՞յ... գիլի բոլուկ է. չորս կողմս կտրել են... էրհիսեն Տետս է... օդնեցեր Տե՞յ...

Հենց էս կանչելն էր։ Մի քանի չորան իրար Հետ ծեն տվին.

- Վախիլ մի՛ք, վախիլ մի՛ք, դալիս ենք Հե՛լ...

Ու պարզ լսում ենթ, ոնց են իրար ձեն տալիս շտապեցնում, ոնց են չներին կանչում։

— $\mathcal{P}_{n_{F_{1}}(m)}$ $\langle b_{j}, \chi_{m_{j}} \mathcal{P}_{m_{P_{1}}} \rangle \langle b_{j}, \chi_{m_{j}} \mathcal{P}_{m_{P_{1}}} \rangle$

Շահրի կլանլոցը վեր էլավ ու մտավ ձորը։

tumby toblate inphy uluby stilling or ing pili

Վախիլ մի՛, Սաեփան ջան, վախիլ մի՛, Հրես կրդան։ -- Տղե՛բ, էս մեր Շամըրին Թոբլան անունով մի դելխելդ շուն ուներ։ Մին էլ անսա էս շան ձենը մոտիկ ծմակում գրնդաց։ Սրա ետևից մնացած շները, շների ետևից կորնկակոխ չորանները։ Չորանների գչրրդուն ու շների Հաչուցը ծմակը գրմբացնում է։ Մին էլ Սաեփանոս խե՝ «ապի, գելերը փախչում են»։

Աստվ, ու ուրախությունը խառնվեց սարտափին, սկսեց աղադակել ու առաջն ընկած փետի կատը, ըար, Հող շպըրանյ դեյնրի նաևից։

էլ գելն ո՞վ կրտա։ Ծմակի մինումը կորան, դնացին։ Տղերն եկան։

— Ա՛յ տղա, էս ի՞նչ րան էր։

— Բանն էլ որն է, ձեր տունը չրքանդվի, հապա էսպես էսպես...

Հատեղից վեր կացանը դնացինը չոբանների մոտ, մինչ! լուսացավ, առավոտը խմրով եկանը տուն։ էս բանն, ախպեր, իմ գլուխն եկամ։ Կրակը մես աղատեյ, – վերջացրեց խոսքը քեռի Անդրիասը։

8

— Ուստա Սարդիս, Հիմի բտ պատմությունն արա, էս ու էն կողմից ձեն ավին գյուղացիք. — Շորագյալից գալիս ոնց էլա՞վ։

— էլ ի՞նչ ասեմ, դե գիտեր էլի,— պատասխանեց ու տա Սարգիսը։

- Մենը գրտենը, ամտ աղեն գրտի ոլ։

— Պա՝ամի, ուստոս Սարդիս, պա՝տմի լսենք, տեսնենդ Շորագյալի ճամփին քեղ հետ ի՞նչ է պատամել,— խընդրեցի ես։

Ուստա Սարդիսը զուռնաչի էր։ Թինկը տված չիբուխ էր չաշում, վրա նսանց ու սկսնց պատմությունը.

— Շորազյալի ճամփին պատահած պատմությունս էսպես է, աղա ջան։

Մի Հացապակաս տարի վեր կացանը ես, դամբաշ (ղուռնի ձեն պահող) Ակոփն ու դեռլչի (թմբկանար) Դավիթը մեր զուռնա դեռլը վեր կալանք, ասինը գնանք Շորագյալ դեղերը Հարսանիքներ անենք, Հացանատիկ հավաքենը բերենք Հմեոր կառավարվենը։

Դե պիտեր էլի, որ Շարագյալա Հացը Համ լավն է լի-Նում, Համ առատ, իսկ մեղանում, սարերում, սակավ է լի-Նում, եղածն էլ շատ անդամ կարկուտը տանում է։

ԳԽացինք վուռնա ածելով, Հարսանիք անելով գեղեղեղ ման եկանք։ Բավական ցորեն-դարի Հավաքեցինք, մի ծանո-Թի պահ տվինք, մենք ետ ճամկա ընկանք գեպի մեր տները։

Գիտեմ ոչ Շորագյալ եղել եր թե չէ։ Հոսոմ անունով մի գեղ կա. էգ գեղիցը գուրս ենջ եկել գալիս ենջ դեպի Արթիկ։ Եկանջ, Ճամփին մութն ընկավ։ Ծնկնահար ձյուն. ցուրան էլ Տո—թրի նման մարդի երևս է կտրատում։ Ճամփեն էլ լավ չգիտենջ։ Գնա թե պետջ է հասնես Արթիկ։ էս մեր Դավիթն առաջին էր գնում։ Մին էլ թե՝ տղեք եկեր. որ դեղը գտել եմ։

- the inque, n'in to

- ԹԵ՝ հրեն ճրագները երևում են։

Մտիկ տանք տեսնենը, ճշմարիտ որ հեռվում շատ ճրագներ են երևում։ Միայն ես նկատում եմ, որ էս ճրագները ժաժ են գալի, դես դեն են գնում։

Ասի՝ տղեր։

PL' puz ti

Ասի՝ էս գեղ չիւ Մին, որ ձմնոր սրանց գեղերի տների վուռն ու կտուրը փակ, ճրադները չեն երևալ, մին էլ որ՝ էս ճրագները որ տեսնում եղ՝ ման են գալի։

b` p w t u h ~ w 2 b w

Ասի՝ գելեր են։ Գիլի բոլուկի բերան ենք ընկել, պատրաստվեցեք։ Ես լսել եմ, որ զուռնի ձենին գելը—էլ վախենում է Թե ինչ,— մոտ չի գալի։ Ջուռնա գշոլը սարքեցել։ էս խոսբումն ենք, տեսանը ճրագները մոտենում են, մինումը, ձնոտ դաշտումը դես ու դեն վաղում են, ցրվում են, ուզում են մեզ շրջապատեն։ Էնըա՞ն են, էնքան են, որ էլ շաշիվ լրկաւ

ου n. Ակոփը գուռնեն գլեցինը, էս Դավիթն էլ գնոլը դը՝ մբ նա դը՝ մբ, կես-գիջերին, էս վերանա գաջառւմը ածում ե՞նը։ Զուռնա գնոլի ձենը վեր էլավ թե չէ—էս գելերս, «նց որ անդն ու տեղը մեխնս, մնացին իրենց տեղերը մեխված։

Մին էլ ոռնոց վեր ջաշեցին, տեր աստված, ի՞նչ ոռնոց։ Զուռնի հետ ձեն ձենի են տվել, ոռնում են։

– Վայ ծիծա՞ղ,– էս ու էն կողմից բացականչեցին գյուղացիք։– Ուստա Սարդիս, լավ է ծիծաղներդ գալիս չէր։

— Այ տղա, ի՞նչ ծիծազ կըգար, սիրտներս սևացել էր. դանակ տայիր՝ արյուն չէր կանիլ։

— bmn^, bmn~...

— Ետո մենք Համփա ընկանք, սրանք էլ մեզ հետ։ Մենք ածելով դալիս ենք, սրանք էլ չորս կողմերս կտրած հեռու մինումը ցինգիր-ցինգիր անելով գալիս են։ Կարծես պար են գալիս։ Գլուիններդ ինչ ցավեցնեմ. էսպես գնալով գիշերվա մի ժամանակը առաջներս մի շան հաչոցի ձեն լսեցինը հեռու։ Էս հաչոցի վրա մի բանի շներ սկսեցին հաչել ու ոռնալ, ու մին էլ տեսնենք մոտիկ դեղի ճրագները դուռը դուրս եկան։ Մարդկանց ձեները հասնում է մեզ։

Ուրախությունից ղուռնա գՏոլի ձենն ավելի գլեցինը։ Քանի դեղին մոտենում ենք, գելերը հա են ընկնում։ Վերջապիս հասանք գեղին, սրանք ետ դառան, կորան։

Գեղացիք ճրապներով, աղմուկով առաջ եկան—մնացին ղարմացած։ Տեսնում են՝ երկու ղուռնաչի ու մի դՀոլչի ածելով գալիս են ու հետները Հարսանքավոր չըկա։

— Այ ուստեր, բա Հարսանթավորնե՞րը որտեղ են։ Ասում ենը՝ Հարսանջավորները ետ դառան գնացին։ Չուսեցին ձեր գեղը մտնեն։

- ky n°d thu np...

- 961800...

- Arug pt qtibpp...

— Ախպեր, ասինը, պատմելու ժամանակը չի, ցրատտար էլանը, մեռնում ենը, մեղ մի տար տուն տարեր, էնտեղ կպատմենը։

Swawa մի տաք օդա, բուկսարին Թեժ արին, հացը դրին առաջներս, գլխմերիս հավաքվեցին էսպես, ինչպես որ մենք հավաքվել ենք, ու սկսեցինք պատմել։ Պատմում ենք ու ծիծաղում, պատմում ենք ու ծիծաղում։

Վերջն էլ իմանանը, որ էն գեղը չենք եկել, որտեղ գա. լիս էինը, Ճամփեն կորցրել ենը — ընկել ենք Պարնի գեղ։

7

— Դուբ Տո կրակն ու զուռանեն եք ասում, բայց գելը մի բանից էլ է վախենում. Թե իմանար ընչի՞ց,— Տարց տվեց օտարականը։

— Թոկից, ձեն տվին մի քանիսը։ — Ո՞նց Թե Թոկից,— զարմացան չըգիտեցողները։ — Հա՛, ճշմարիտ է, ՞ի՞ոկը որ ետևիցդ քաշ տաս՝ գելը կվախենա, մոտ չի գալ,— Հաստատեց քեռի Անդրիասը։

2nd4. Prestutymie, 4. 1-26

- Ա՛լ տղա, Թակն ի՞նչ է, որ դելը Թակից վախենա։

— Ո՞վ գիտի, օձի տեղ է դնում ի՞նչ է, ի՞նչ իմանաս։ — Մեր գեղումը Եղո անունով մի ջահել մարդ կար, սյատմեց Շորագյալցին։— Մի չատ սրտոտ ու ջաջ մարդ։ Իրեսին որ թուր բռնեիր՝ նրեսը ետ չէր թեքիլ։ Ինքն էլ թրիթվանքի հետ խաղացող մարդ էր։

Սրանից մի 4-5 տարի առաջ մի ձմնո գործով գնում է մեր «արևան գյուղերը և մի քանի օր ուշանում։ Մի երեխա ուներ, շատ էր սիրում։ Մի իրիկուն լուր է առնում, թե բա՝ bpluby Shiluten t, phy t negative the t hours, Ba' whene է գնամ։ Սրա առաջն են ընկնում, բռնում են, Համոզում են, նե մունը գիշեր-հաղար ու մի չար փորձանը, հաղար ու մի գել ու գազան, սպասիր՝ ասում են, գիշնրը լուս ունի, կըլուսանա կրգնաս երեխիդ կտեսնես։ Սա պրպին է կանգնում Bh' it np it, shug tu hbu ahitaphu abaan t guud, Baina drbu, shu muhhu, h'u, wemp t mumushi Muuuuh Ampuniթյուն էլի։ Չեն կարում հաղթեն, կես-գիշերին ծի է նստում, ճամփա ընկնում։ Կիսաճամփին գիլի բոլուկը սրան շրջապատում է։ Դու մի ասիլ Տետը Թոկ ունի, ինքն էլ փորձված, publichen durp t. Palp bolun pung t Pagunal an ohne habby քաշ տալիս։ Գելերն էլ մոտ չեն դալիս, հրկու կողմից քեկին մտիկ տալով վաղ են տալի։ Էսպես բավական տեղ անց է 44unca: Up mby, "ug & phund, pub & phund, But Ship ձևոքիցը պուրս է պրծնում ու վեր է ընկնում։ Սա ձին քշում է։ Մի ջիչ տեղ դնում է, գելերը վրա են տալիս։ Թուրը Հանում է Տենց առաջին հասնողին տալիս... Դե դելերի սովորությունն էլ դիտեր էլի, մինը թե վիրավորվեց...մյուսները նրա վրա կրթափեն, կուտեն։ Էդպես էլ ձիավորին թող են անում, վրա են թափում էս վիրավորվածին։ Եղոս ձիուն մարակում t, pond, puduhus mby power wind to the pudupudardaծին յուփում են պրծնում, նա նորից ընկնում սրա ետևից։ Սա էլի Թուրը ուզում է հանի, որ զարկի, քայում է քայում, ղուրս չի դալի։ Տեսնում է՝ Հասնում են իրար --- Հերսից պատյանը ատամով կրծոտում է, ինչ անում է, չի անում՝ թուրը դուրս չի գայիս։ Դու մի ասի՝ գիլին որ զարկել է,

առանց արյունը սրբելու տեղն է դրել, արյունոտ Թուրը կպել է պատյանին, ամրացել։

էլ ի՞նլ երկարացնեմ, դելերը վրա են տալի, իրեն էլ են ուտում, ձիուն էլ։

Մյուս օրը լուրն եկավ. գնացինք տեսանք արնոտ ձյունի վրա իր ոսկորներն էլ, ձիոմնն էլ, Թուրն էլ, պատառոտած շորերն էլ Թափված, ցրված դես ու գեն։

— Բա էն մարդին, որ գելերը կերել էին՝ ձեղ էդ բոլորն ո՞վ պատմեց.— Հարցրեց մի գյուղացի։

— Հապա մարդուս խելքն ու փորձն ընչի՞ համար է, պատասխանեց պատմողը, Գնացինք տեսանք ձընի պարդ հետքնրը երևում են, որ կողմից է եկել ու որտեղ շրջապատել գիլի բոլուկը. որտեղից է նգոն սկսել Թոկը քաշ տալ, մինչև որտեղ է քաշ տվել, որտեղ է ձևոիցն ընկել։ Մի քիլ էլ գնացած է ու հետքերն իրար են խատնված, տակն ու վրա են եղած, ու Թափված են գիլի բուրդն ու ոսկորները։ Նրանցից բավական հեռու էլ իրեն ու ձիուն են կերել։ Թուրն էլ բերինք, տեսանք պատյանը մարդու ատամներով կրծոտած Քաշեցինը, բաշեցինք, չըկարացինը պոլոս քաշել. ավինք վարպետին, քանդեց, հանեց. տեսնենք արյունոտ, կպած պատլանին։

— Ափսոս մարդ,— էս ու էն կողմից ափսոսացին գյուղացիջ։— Ա՛յ Թե ընչի համար են ասել, Թե համբերությունը կյանք է։ Ասա, հեր օրհնածի մարդ, մի բիչ համբերի, լուսանա էլի...

8

— Տղե՛ք, Հավատա դիլիցն էլ վերը վնասակար գաղան չլինի, դուբ ի՞նչ եք ասում, – խոսեց մի գյուղացի էս պատմությունից Հետու

— Էդպես էլ խմացած կենաջ, որ չի լինիլ, – Տաստատեց բեռի Անդրիասը ու դիմեց ինձ.

– Դու ի՞նչ կարծիթի ես, պարոն։ – Ես էլ էդ կարծիջին եմ,– պատասխանեցի և ս։– Արդեն գրջերից էլ Հայտնի է, որ ոչ մի դաղան գիլի չափ վնաս չի տալիս մարդուն։ Մանավանդ էն երկրներում, որտեղ գլխավորապես անասնապահությամբ են պարապում Ամեն մի տերության մեջ էլ ահաղին վնաս է տալիս։ Միայն Ռուսաստան տարեկան մոտ մեկ միլիոն անասուն է փչացնում։

— Հապա ի՞նչպես է, որ տերություննները գրա մասին չեն մտածում, մի նար անում, — խոսքս կարից մի գյուղացի։ — Ի՞նչպես չեն մտածում, Տերություններ կան, որ առանձին վարձատրություն են տալիս գել սպանողներին։ Կանոնավոր կովում են գիլի դեմ, Դրա համար էլ էնպես տերություններ կան, որ մեջներն էլ գել չըկա. օրինակ Անվլիան, Գերմանիան...

— Վա՞հ,— զարմանքից րացականչեցին գլուղացիք։--Ո՞նց թե... հիմի էդ երկիրներում էլ դել չըկա՞։

— *Չըկա*...

— Ա՛յ երկիր... Ապրանչդ աղատ բաց թող ու Հանդիստ գնա բու գործին...

— Էնպես տերություն էլ կա,— շարունակեցի ես,— որ Հաշվով գիտեն, թե բանի դել կա իրենց երկրում, չորսը թե Հինդը...

— էդ ի՞նչ բան է, ավելի գարմացան գյուղացիները, մեզանում իսկի մարդի հաշիվը գիտեն ոչ, նրանք գելն էլ են հաշվել։

— Որ ասում ես գելը վերջացնում են, ի՞նչպես են անում վարժապետ,— Հարցրեց մի ծերունի, որին ՍաՀակ էին ասում։

— Ջանապան միջոցներով, բի՛ձա Սանակ։ Ինչպես ասի՝ տերություններն առանձին վարձատրություն կամ պարգև ։ն տալիս ամեն մի սպանած գիլի համար, որսկաններն էլ աշիսատում են շատ գել սպանեն, որ շատ փող ստանան։ Մինչկ անդամ կազմակերպված ընկերություններ կան, որ միայն գիլի որսի համար են։ էնպես երկիր էլ կա, օրինակ Իսպանիան, որ նթե տերությունը չի վարձատրում գել սպանողին ժողովուրդն է վարձատրում։ Սպանողը գելը գցում է իշի կամ ծիու վրա ու գեղե դեղ ման ածում, ապրանդատերերից փող է՝ Տավաբում։ Եվ ամենջն էլ ուրախությամբ տալիս են։

— Չէ՛ ես էդ չէի Տարցնում, պարոն ջան, ես էն էի Տարցնում Թե ընչո՞վ են սպանում, ինչպես են կոտորում։

— Հա՛, էդ ես Տարցնում։ Ասեմ, բիձա Սահակ, էդ էլ ասեմ։

.— ԻՀարկե, Հրացանով սպանելն ու Թակարդով բռնելը արդեն գուց էլ գիտեց։ Բացի Հրացանն ու Թակարգը, էնպես տեղեր էլ կան, որ խորը փոսեր են փորում, օրինակ մի սաժեն ու կես խորությամբ, մի սաժեն էլ լայնությամբ։ Երեսը ցախ ու մախով ծածկում են, վրեն միս են դնում, շորս կողմն էլ դեռ ցած ցանկապատում, որ գելը Թռչի, Հանկարծ ընկնի մեջը։ Սրանով, իշարկե, չի կարելի շատ բան անել։

ξυψία ωեη էլ կω, πρ ωδραης հասարակություններով հավաքվում են, գնում են շրջապատում անտառի որոշ մասեթը։ Որսկանները հրացանները ձեռներին պատրաստի երեք կողմը կտրում են, իսկ չորրորդ կողմից մի բաղմություն անտատ է մանում ու հրացան արձակելով, ազմկով, հարայհրոցով, շանով-բանով գաղաններին բշում, բերում դցում որսկանների բերունը։ էս էլ անտառուտ տեղերն է լիճում, էս միջոցն էլ չի մեծ արդյունք տալիս։ Պատահում է, որ ահագին ազմուկից հետո մեջտեղը մի կամ երկու նապաստակ են հայտնվում կամ պատահում է, որ դուրս հկող գաղան-

ները անվճան էլ դեսնալում, աղատվում են։ Շատ բիշ են ոպանվում։ Ռուսաստանի ձնոտ ղաշտերումն էլ մի ուրիշ տեսակ որս

Ռուսաստանի ձնոտ ղաչտերումն էլ մի ուրիչ տեսակ որս են անում։ Ձիով ընկնում են գիլի հաևից։ Ծնկնաձար ձյունի մեջ Թաղվելով՝ գելը զոռով է վաղում և շուտ էլ հոգնում է։ Նտևիցը հասնում են՝ հննց տեղնուտեղը դագանակով սպանում։ Բայց ավելի շատ գիլին կոտորում են Թույնով։ Սատկած ոչխարը մաշկում են, միսը շերտ-շնրտ կարատտոմ, արանջները Թույն են լցնում, նա նորից մորքին վըրեն ջաշում ու տանում գիշերը հանգերում վեր գցում։ Սոված գելեր-գայիս են ուտում ու տեղն ու տեղը կոտորվում. 9

— Վարժապետ, ճշմարիտ է, գելը դաղան է ու մարդուն էլ շատ է վնաս տալիս, միայն էդ որ պատմեցիր, ախպեր, ինչ թաջցնեմ, մեղցս եկավ,— խոսեց ծերունի Սահակը։

— Հետո գիլին մեղը կըդա՞ն որ, Սահակ բիձա,— ձեն։ տվեց մի հովիվ։

– ԸՆչի՞, դելը շունչ կենդանի չի՞,– սկսեց վիճել Սահակ բիձեն։

— Գելն ի՞նչ է որ,— մեր շան պես անասուն էլի, խոսքն առավ բեռի Անդրիասը։ — Ուղիղ շան պես։ Որ էն շունն էլ չոլերը գցես՝ անտեր, սոված Թողնես, Հալածես կրվայրենանա, կդառնա դիլի պես մի բան, էլի։ Ինչպես որ էն սոված, վայրենի գելն էլ, որ բերես կուշտ պահես, պահպանես, իւնամես, կընտելանա, կրդառնա մեր շան պես տանու կենդանի։

- Հետո գելը տանու կըլնի՞ տր, բեռի Անդրիաս։

— Լա՜վ։ Շատ է պատահել։ Գիլի ճուտը բռնի բեր տանու արա, տես կըլինի թե չէ։

— Հապա ինչո՞ւ է ասած՝ գելն ինչքան էլ տանու անես—էլի աչթը անտառումը կբլինի։

էη էլ է δշմարիտ։ Մի սերնդի, երկու սերնդի աչքն անտառումը կրլինի, բայց կամաց կամաց անտառը կըմոռանա կրդառնա տանու կենդանի շան նման։ Եվ հենց ինքն էլ շան ցեղից է, էլի։ Գելն էլ կազմված է էնպես – ինչպես շունը։ Գելն էլ շան պես տարին մի անդամ 3–10, բայց ոովորաբար 4-6 ձագ է ծնում, ու ինչպես շունն իրեն համար բույն է փորում կամ մի անկյուն է դանում ու էնտեղ ծնում ու մեծացնում ձադերը, էնպես էլ դելը։ Կամ դետնում բույս է փորում, էնտեղ ծնում ու մեծացնում իր ձադերը կամ ընկած ծառի փչակում, կամ մերում, կամ հենց ծմակի խիտ տեղերը։ Նա էլ է էնպես տիրում իր ձադերին, ինչպես ամեն մի ծնող կենդանի։ Մի վտանդի հոտ առնելիս բերանով` շատ դույշ ու ընքուշ իրենց տեղից տանում է ավելի ապահով անը։ Եվ երբեց իր ընկ մոտերքում որս չի անիլ ու վնաս ապ, որ կասկած չորերի էդ տեղի վրա։

Գիլի էզն էլ, ինչպես ջանը, ավելի ընքուջ է, դունչն ապ լի տուր ու պոչն ավելի բարակ։ Գելն էլ պատահում է, նույնպես կատաղում է, ինչպես շունը։ Եվ կատաղած գիլ շատ եծ վախենում ու տարսափով հեռու են փախչում բոլ վայրենի կենդանիները։

Վերջապես գելն էլ շատ պես 12---15 տարի է ապրու Ավելի երկար շատ ջշերն են ապրում, ինչպես և շների մե

Մի խոսքով միևնույն կենդանիներն են. մինը խնա թե տակ ու կուշտ, մյուսը վայրենի, Հալածված ու սովա Իսկ սովը...

Սովն ինչ ասես կանի, ձեզ մատաղ։ Սովը մարդին կըդարձնի սարտափելի, ո՞ւր մնաց էն անտառի գիլին, խոսջը վերջացրեց ջեռի Անդրիասը։

— Ճշմարիտ ես ասում, բեռի Անդրիաս,- ասացի է Մեղանում սովորություն չըկա, միայն լուսավոր երկրներո լատ է պատահում, որ մարդիկ վայրենի անասուններին գաղաններին բռնում են, բերում են տանու անում. փորձո են, վարժեցնում են, բան են սովորեցնում։ Մինը երկու գի ճուտ էր բռնել բեթել տաճը պահել։ Կարճ ժամանակում է բան էին ընտանիացել, որ աղատ տան մեջն ամենքի հետ խաղ էին անում ու շան հետ միասին միևնույն բնումը բնու Մի քանի ժամանակից նար մինը սատկում է։ Ասում է՝ մ նակ մնացածը քանի ժամանակ էր էլ ոչ խաղ էր անում, կարդին կերակուր էր ուտում։ Տիսուր վեր ընկած դարդ անում ու ոռնում։ Իհարկե հետղհետե մոռացավ ու էլ է աշխատժացավ։ Մեծացավ, ու ասում է, մեզ հետ էնթան կապվել, որ որտեղ նստում էինք, միշտ կողընհրիս վեր ընկնում և ուրիշներին չէր Թողնում, որ մեզ մոտենան։ Աստ է՝ վախեցինը մարդու վնաս տա, շղթալով կապեցինը, ի մի բանի ժամանակից հար մի շրջիկ դաղանանոցի վրա ծ իւեցինը։ Անցավ դրանից մի տարի ու կես թե երկու տալ լավ չի միտս, էդ դազանանոցին պատահեցի մի բաղաքու Հետաքրքվեցի, ներս մտա, ասի տեսնեմ իմ դելը կենդանի

θε εξε ύերս մուս Հարդրի։ Գու մի ասիլ գիլը մուռիկ վանգակում պառկած է նդեր։ Ձենս իմացավ Թե չէ՝ վեր խռավ, ճանաչեց, ուրակացավ, ու ի՞նչ էր աճում, ի՞նչ էր անում, չեր կարող երևակայել։ Աշխատում էր ինձ մոտենալ, պոշը շարժելով, ծմըրալով դես – դեն է ընկնում վանդակում։ Ինձ էլ խվաց Թե մի մոտիկ, Տարապատ արարածի հանդիպեցի, ա գուրս դալիս մի անսակ ցավ զգացի։

Բնչ կասնը որան։ ԱՏա պատամած դնպըը։ Եվ Հշմարիտ է ասում թնոի Անդրիասը, դնըն էլ շան պես մի արարած է, միայն վայրենի, մալածված ու սոված։

Արդեն զիջերվա կեսն էր, որ մեր զրույցը վերջացրինը։ Շները դուրսը Հայում ու երկար ու ծիդ ոսնում էին։

- Անտերը գեղի վրա պահա է գալիս. Տեռանում չի։ Հանդստանալու չի, մինչև էս գիշեր մի վտաս չրատ Տղե՛ր, ղղույշ կացեր, ապրանը չրտաբ ռենը, տսավ բեռի Անդրիասը դյուղացիներին, որ բարի գիշեր ասելով, իրար ետևից դուրս էին գնում մեր օնախից։ Դուրսը նրանցից մինը ձրկար ու դել Տե՛յ Տե՛յ աղաղակեց, ու գյուղի շները Տնոու նաղերից սկսած ավելի կատաղի սկսեցին Տաշել ու ռոնալ կայումին։

Սոված ղելը պարտվում էր դյուղի չորս կողմը։

____

1914

ԵՄ ՉԴԿԵՐ ՆԵՍՈՆ

I

Մի խումը ընկեր երեխաներ էինը։ Գյուղացի երեխաներ Ոչ ուսումնարան կար, ոչ դաս, ոչ դաստիարակություն. ապատ էինք միանդումայն խաղում էինք, ի՞նչքան էինք խաղում։ Ու ո՞նց էինք իրար սիրում, ո՞նց էինք իրար վորել։ Սոված ժամանակներս էլ՝ վտղում էինք Տացի տաշանցը մի կտոր հայ տոնում, պանրի կարասիցը մի կատր պանիր ու էլ ետ շտապում իրար մոտ։ Երիկուններն էլ Տավարվում էինք, ծիծաղ թաներ տառմ կամ Հերիաթ պատմում։

Մի ընկեր ունեինք, անունը նեսո։ Է՞նքան Հեքիաք գիաեր. է՞նքան Հեքիան դիտեր, ոչ ծեր ուներ, ոչ տուտը։

Ամառվա լուսնյակ դիջերները մեր դռան գերանների վրա շուրջը-բոլոր նստոտում էինը, Տիացած պլըշում Նևսոյի՝ ողևորուվյունից ղեղեցկացած դեմւթին։ Ու պատմում էր նա Հուրի փերիներից, Զմրուլստ Ղուջից, Լիս ու Մութ աշխարհից...

— Նեսո ջան, Նևսո, Հիմի էլ Կուր Թագավորի Տերիաթը սյատմի, Հիմի էլ Թութի դուշի Տերիաթը պատմի... Հիմի էլ Քաչալի ու Քոսակի Տերիաթը պատմի...

11

Էնպես պատանեց, որ մեր դյուղում ուսումնարան բաց արին, Ինձ ուսումնարան տվին, ինձ նետ էլ մի քսանշերեսուն երեխաւ Ամեն մի երերի նամար տարեկան երեր ռուբլի վարձ էին ուղում. էս պատճառով էլ գյուղի երեխաներից շատերը, որոնց ծնողները չէին կարող տարեկան երեք ռուբլի տան, մնացին դուրսը։ Դուրսը մնացին և իմ խաղընկերների մեծ մասը, նրանց հետ և Նեսոն։

Առաջին անգամն էր, որ մեղ ջոկում էին իրարից և ջոկում էին ուսումնարանն ու վարժապետը, առաջին անգամն էր, որ մենջ գլխի էինջ ընկնում, Թև մինս ունևոր ենջ, մյուսս աղջատ։ Դեռ էսօր էլ ականջումս է Նեսոյի լացի ձննը, որ իրննց դռանը Թավալ գալով գոռում էր, ԹԻ ես էլ եմ ուղում ուսումնարան գնամ։ Եվ դեռ ականջումս է նրա Հոր ձենը, որ կանչում էր.— «Կա ո՜լ, կա ո՜լ, ա՛լ ոլ ու փուլ, ո՞րտեղից տամ... Երեջ մանեԹ ունենամ՝ կրտանեմ Հացի կրտամ, կրբերեմ կուտեջ, Հրես մնացել եջ սոված էստած. կա ո՛լ...»

Նեսոն ու մյուս դուրսը մնացած ընկերներս դալիս էին ուսումնարանի շեմքում հավաքվում՝ մեզ մտիկ անում, բայց վարժապետը Թող չէր անում, էնտեղից քշում էր։ Դատամիչոցներին խաղի ժամանակ էլ չէր Թողնում մեզ հետ խաղան, ասում էր՝ կողմնակի, օտար երեխանները իրավունք չունեն աշակերտների խաղերին խառնվելու։ Եվ նրանք դնում էին ուսումնարանի պատի տակին նստոտում՝ սպասում էին մինչև դասներս վերջանար, որ միասին դնայինք։

էսպեսով էլ առաջին տարին ուսումնարանում ես մոտեցա ճոր ընկերների հետ, Նեսոն ու մյուս դուրսը մնացած ընկերներս էլ տարվա վերջը էլ չէին գալիս ռւսումնարանի պատի տակին նստոտում ու սպասում ինձ։

III

Մի երկու տարի մեր գյուղի ուսումնարանումը կարդալուց ետը հերս ինձ տարավ մեր կողմերի գյուղաքաղաքը, էնտեղի ուսումնարանը տվավ, էս արդեն բոլորովին ուրիշ աշխարք էր։ Տները սիպտակ, կարմիր տանիջներով, ժողովուրդը գուդված ու մաքուր. տւսումնարանն էլ մեծ ու դեղեցիկ, ու ոչ Թե մի վարժապետ, ինչպես մեր դյուղունն էր, այլ մի քանի վարժապետ ու մինչև անգամ վարժուհիներ, որ նորություն էր ինձ համար ու ղարմանալի, սակայն շատ դուրեկան։

Տեղին ու դպրոցին վայել իմ հագուստն էլ փոխեցին. Քաղաքացի աշակերտի շորեր հագա, գեղեցիկ, մաքուր,ու էսպես կերպարանափոխված էլ տոների արձակուրդին վերադարձա մեր գյուղը։

Նեսոն ու Հին ընկերներս իմացել էին, թե վերադարձել եմ, առավոտից եկել էին մեր տան չորս կողմը պարտվում էին ու պատատակերիցը ծիկրակում։ Գուրս եկա, դնացի մոտեցաւ Չեմ հիշում ինչպես բարևեցինը. միայն էն է միտո մնացել, որ նրանք էլ առաջվա նման մտերիմ ու համարծակ չէին ինձ հնա։ Ամննից առաջ ուշադրություն դարձրին իմ շորերի վրա։ Նեսոն մինչև անգամ իմ աշակերտական կարն բլուղն ակնարկելով մի որախոսություն արավ՝ մյուսներին դառնալով ասավ.— «Կասենաս պոյատ կայաղակ ըլի...»։ Նրանը ծիծաղեցին։ Ես վջտացա, բայց բան չասացի։ Ապա թե Նեսոն ձեռըը քսեց իմ շորերին, նրան հետևեցին մյուսները ու զարմանը Հայտնեցին, թե ինչ փափով են։ էդ օրը առաջին անդամն էր, որ ես էլ ուշը դարձրի նրանց շորերի վրա ու նկատեցի, Թե ինլջան էին կեղտոտ ու պատրոտված։ Եվ առհասարակ մեր ամբողջ գյուղը թվաց աղքատ ու կեղառայ

IV

Երկու տարուց հետո էստեղից էլ հերս ինձ տարավ մեծ բաղաք, ավելի մեծ ուսումնարան։ Երբ էնտեղից էլ վերադարձա՝ իմ առաջվա խաղընկերները, որ արդեն մեծ աղիրք էին, եկան բարևեցին մյուս գյուղացիների նման ու նրանց հետ էլ հեռու կանդներին։ Միայն մի անդամ, խոսակցության մեջ, երբ ուրիշները ինձ հարցնում էին, թե հիշո՞ւմ եմ արդյոբ, որ միասին կարդում էինք, Նեսոն էլ հարցրեց թե՝ «Միտդ ա, որ ձեր դռան դերանների վրա գիշերները հեբիաց էինք ասում...»։ — Վա՜, ի՞նչպես չի միտս... Միթե կըմոռանամ։ էդ իմ մանկության ամենալավ հիշողություններից մինն է,— պատասխանեցի նու

Նեսոն կարծես թե պրախացավ, բայց դուրձյող մնաց Հար ու հեռում

Χωύωպարհին մի տեղ իջանք, հանդատացանք ու հայ կերանք։ Ձմերուկ ուտելու ժամանակ իմ դրպանի դանակը հանեցի տվի Նեսոյին, որ ձմերուկը կարի։ Ճամփա ընկնելու ժամանակ դանակը կորավ։ Նեսոն պնդում էր, թե դա-Նակն ինձ տվավ դրպանըս դրի։ Ես թեև լավ դիտեի, որ ինձ չէր տվել, բայց դրպաններս ման եկա ու ճանապարհ ընկանք Ես պարզ նկատեցի, որ նա իմ դանակը տակով արավ, վերջն էլ ուրիշները տեսել էին ձեռին։ Եվ ճանապարհ ընկանք սրտումս մի ծանր վիշտ, որ ոչ թե դանակս եմ կորցնում, այլ մի ուրիշ շատ թանկազին բան, որ Նեսոյի համար անհասկանայի էր... Իսկ երբ տեղ հասանք ու Նեսոն պետք է ետ վերադառնար՝ ես նրա համար մի ալխալուղացու առա նվեր րեցի, բացի ձիու վարձը, իսկ նա ինձ դիմեց թե՝ «Բա մի չայի փող չես բաշխո՞ւմ...»։

Ես սաստիկ ամաչեցի ու էդ չայի փողն էլ տվի։ Բայց ՖրաՆից հետո, ամեն, անդամ, երը հիշում էի իմ մանկության օրերը և էն երեկոները, գերունների վրա, լուսնյակի տակ ճատած մեր խումբը ու Նեսոյին՝ Տեջիաթ ասելիս ամեն անգամ սիրտս լցվում էր ցավով ու ափսոսանքով։

V

— Նեսոն աղքատ է... Նեսոն տղետ է... Նևսոն լցված է դյուղական չարքաշ կյանքի դառնություններով... Նա էլ եխև ուսում առներ, կրթվեր, ապահով լիներ՝ լավ մարդ կրլիներ, դուցե ինձանից էլ շատ ավհլի լավը...

Այժմ Նեսոյին Հիշևլիս միշտ էսպես եմ մտածում ու աշխատում եմ արդարացնեմ, լավացնեմ ու Նորից սիրեմ Լնպես, ինչպես սիրում էի էն ժամանակ։ Ուզում եմ՝ շարունակ էն խաղաղ, աստղալի լուսնյակ դիշերների Նեսոյի պատկերը լինի աչբիս առաջին, մտքիս միջին, բայց չի լինում, էլ չի լինում. իսկույն ևեժ առաջ է դայիս մի ուրիշ պատկեր, մի շատ ամոժայի ու ցավալի պատկեր։

Երբ արդեն ուսումս ավարտած, կլանք մատծ մարդ էի, մի անգամ էլ մեր գյուղը վերադարձա ու գնացի դյուղամեջ։ Գյուղամիջում ժողովուրդը հավաքված աղմկում էր տւ աղաղակում, իսկ մեջտեղը մի հաչից Թոկով կապած ու ղվրակոր կանգնած էր Նեսոն.

Իմ Հարցին պատասիաննցին, Թե՝ գողություն է արել։ Խս միջամտեցի, բաց Թողնել ավի հրանո Բայց իմ երևակայության մեջ նա դեռ մնում է Թեժ արևի տակ Թոկերով Հաչիցը կապած ու դլխակոր, իսկ շուրջն աղմկում է մեր գյուղը։

Մեր գյուղում սովորական բան է և՝ գողությունը, և՝ Հայիցը կապնլը, և՝ ծհծելը, բայց էս մինը իմ աչքի առաջից ու մաքի միջից չի Հևռանում, ինչպես չի Հեռանում և էն մանուկ Նեւտն, յուսնյակ դիշերներին դերանների վրա նըստած Հեջիաթ ասող Նեսոն, մաքուր ու միամիտ Նեսոն, իմ մանկության ընկեր Նեսոն։

ՇՈՒՆԸ

ՄԻ ԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ

Հավ չեմ հիշում՝ երկրորդ թե երրորդ դասարանի աշակերտ էի։ Մի ուսումնական ծանոթ ունեինը. օտար մարդ էր, մե մեն, մեր տունն էր դալիս, մերոնց հետ դթույց էր անում։ Էդ ժամանակները մի էսպես դեպը պատահեց։ Մեր հարևան հովիվը մեռավ։ Նա երեք շուն ուներ։ Էս երեր շունը իրենց տիրոջ մեռնելուց մի բանի օր առաջ անդադար ոռնում էին էնբան ողբալի ու չարադուշակ, որ ահ ու սարսափ էին դղել ամենթի սիրտր։

— Չո՜ո, չո՜ռ, ձեր գթուփոն ուտեր, բա՞նի ոռնար, կանչում էր նրիտասարդ Հովվի մերն ու փետով ղարկում չներին։ Շները կլանչկլանչելով էս կողմ, էն կողմ էին փախչում ու մի բանի րոպեից Հետո Նորից սկսում ոռնալ։ Հավիվը մեռավ Թե չէ՝ բոլոր Հարևանները թացականչեցին.

— Ա՛լ, ընչի համար էին շները ունում...

Սրանից Հետո մի անգամ էլ, երբ մեր ուսումնական ծա-Խոխն եկել էր զրույց անելու, մերտնը էս դեպքը պատմեցին ու խոսքն բնկավ շան վրա։

— 0°, չըգիտեր Թե ինչ տեսակ կենդանի է շունը, յուրջ ու խորհրդավոր խոսեց նա։

— Շունը իմաստուն կենդանի է,—նույն լրջությամբ վրա բերեց Հերս։

— Այո՛, շունը իմաստումս կենդանի է, լավ է նկատել ժողովուրդը,— ասավ մեր ծանոԹն ու ավելացրեց. — Մարդկային կյանքի ղարդացումը շան վրա է հիմնված։ Մենք դեռ լավ չըդիտենք, ին ինչ կենդանի է շունը, դեռ լավ չի ուսումնասիրված շունը...

Հակառակի նման իմ դասն էլ շունն էր, ու լավ էլ անդիր էի արել։ Իսկույն մեջ մտա։ Ասի.— Ես դիտեմ։ Մենթ շունը սովարել ենթ

-- Չէ, ըս սովորածը շունը չի.- մեղմ ու բարի ժըպտալով նկատեց մեր լարեկամը։ Ես վիրավորվեցի։ Ո՞նց վե իմ տովորածը շունը չի... Ինքն ասում է՝ լավ չըդիտենը... իսկ մեր ուսուցիչն էնտեղ... իմ տետրակն էնտեղ.... ես էլ դրեկե անդիր դնանմ... և առանց լսևլու ասում է՝ թո սովոլածը շունը չի...

— Լա՛վ, լա՛վ Նեղանալ մի՛, դե ասա տեսնենը ո՞րն է բու սովորած շունը,— նույն մեղմ ժպիտով հարցրեց նա ու խերցս բոնեց իրեն մոտ բաշեց։

bu uhukyp.

«Շունը չորդուսանի, կախնասուն, մտակեր, ընտանի կենդանի է, նա ունի մի գլուխ, երկու աչը, մի ջին, մի պոչ, երևսունչորու ատամ։ Նրա մորնին ծածկված է մաղով։ Նա ծնում է սովորաբար 4—6 ձագ, բայց պատահում է, որ մինչև 12 էլ է ծնում։ Շան ձագերը ծնում են առաջին ատամներով, բայց կույր են լինում և միայն 10—12 օրից հետո են աչթները բաց անում։ Շունը ապրում է 15—20 տարի։ Նա մարդուն շատ օգուտ է տալիս...»։

Մեր ծանոնը չարունակ ժպտում էր։ Ես սկսեցի չփոնիվել, մանավանդ դիտեցածս էլ Հատնում էր։

— Այո՛, այո՛, ճիշտ ես ասում, սիրելի՛ս,— վրա Հասավ նաւ— Դասդ լավ ես սովորել, բայց... Էդ շունը չիւ

— Ո՞նց թե էս շունը չի։ Հապա էլ ո՞րն է շունը... Դուք Հինի մեր վարժապետիցը լավ գիտն՞բ...

- Սո՛ւս,- թարկացավ վրես հերու

- Հա՛, ոո՛ւս... իրենք չրդիտեն ու՝ սո՛ւս...

Եվ, Տիշում եմ՝ էն օրը թավական անհամություն արի, մինչև որ վերջապես ինձ լռեցրին։ Այնինչ մեր ծանոթեր շարունակ ժպաում էր։ Վաղուցվա խոսք Եմ ասում. մեր էն բարի, տասումնական ծանոθն էլ վաղուց է մեռևլ։ Նրանից հետո հս մեծացա, դանազան գրքեր կարդացի, նոր-նոր բաներ իմացա ու սովորեցի։ Ու ինչթան սովորեցի՝ էնքան էլ տեսա, որ ես շատ ու շատ քիչ բան գիտեմ։ Շան մասին էլ կարդացի։ Համ կարդացի, համ լսեցի, համ կյանքում տեսա, և ահա էդ բոլորից հետո հիմի գրում եմ շան մասին։ Բայց համ գտում եմ, համ մաածում, Թե ո՞վ գիտի, դեռ ի՞նչթան բան կա, որ ես չըգյտեմ։

Այժմ առանձին սիրով եմ հիշում մեր հին ծանոβին ու անսնում եմ՝ ճիշտ որ, էն, ինչ որ ինձ ու իմ ընկերներին սովորեցրել էին՝ իսկի շունը չէր։ Շունը շատ ավելի մեծ բան է եղել, բան Թե ես էի կարծում էն ժամանակ, և դեռ ո՞վ դիտի, մեղանից հետո էլ դիտությունն ինչեր է բաց անելու։

Ţ

Գիաությունը դեռ չի կարողացել որոշի, թե ո՞ր ժամա-Նակից է շունը մարդուն ընկերացել, միայն կարծիք կա, որ ձեռնասուն կենդանիների մեջ շունը մարդու ամենամին ընկերն է։

Քրիսասնեությունից առաջ եղած Տին կրոնները իրենց Յոդևոր երդերի մեջ փառարանում էին շան Տավատարքությունն ու մարդուն արած ծառայությունները։

Ասորական ու բաբելական պալատների վրա քանդակած են ասորական ու բաբելական Թագավորները իրենց որսի շների Հետո

Ծրանից էլ դենը, Քրիստոսից Հինգ Հաղար տարի առաջ՝ եզիպ։ուսկան Հին Հիշասակարանների վրա ղանաղան՝ տե֊ սակի շների պատկեղներ կան փորագրած։

Նրանից էլ դենը դնանթ, նախապատմական ժամանակ-Ների, ջարե շրջանի մարդկային բնակարանների շուրջը գտնված մնացորդների մեջ շան ոսկորներ են դտնվում։ Նրանից էլ ավելի խոր գնանջ, արդեն մարդը ինջը վայρλύμ է։ Ճշմարիա է, էսօր էլ կան աշխարհրի զանաղան մասերում վայրենի ցեղեր, բայց մի ժամանակ, շատ հաղար տարի առաջ, մարդր վայրենի է եղել ամեն տեղ։

Նայած Թե սրտեղ է դանվել վայրենի մարդը՝ բաց լեռներում, Թե խոր անտասներում, դետափերին ու ծովափերին, թե լերկ, ընդարձակ տափաստաններում, ամեն տեղ էլ: Հարմարվել է իրեն շրջապատող պայմաններին։ Կերել է ինչ որ կարողացել է ճանկել՝ վայրենի պաուղներ ու բույսեր, սերմահատիկներ ու արմարչներ, կամ թե չէ՝ քարով կամ Նիզակով որո է արել, Յում որոի միս է կերել։ Բայց երաշտ կա, ցուրա կա, կարկուտ կա, մորեիւ կա, պատահում է, որ րուսեղենն ու պատգը փչանում են, վերջապես ձմեռ կա, ձմե. որ Հո' արդեն վերջանում են։ Կենդանի որսալն էլ հեշտ բան չի, որսը ամեն անդամ ձեռ չի ընկնում։ Եվ ահա հայտնվում t under but stars and the formand the put t under Under մեր լուսավոր դարում և ամենարադարակիրի երկրներում էլ ստիպոսն է մարդոմն ուտել ամեն բան, մինչև անդամ մարարու միս ուտել, նույնիսկ իրեն մոտիկների միսն ուտել։ Հենց մեր մոտիկ ժամանակներում ամեն մի ժողովրդի պատմու-Punt step by manual gaugeby june to byby by byt the մածակներում յուսավոր ժողովուրդների մեջ մարդը կաթող է մարդ ուտի, էն խոր ու իւավար ժամանակներում Հո կուտեր ու կուտեր։ Եվ էն ժամանակները մարդակերությունը ընդունված սովորություն էր։ Մարդը ինչպես դնում էր մի npht hhumih noumlas, no phop nearly, that to fund to մարդ որտում լերում ուսում կամ մարդադու էր անում, մատաղ էր անում իր կուռջի առջև։ Մի խոսքով, ճիշտ էնպես, ինչպես էսօր մեղանում սովորունյուն է անտասնե միս ենթ ուսում կամ անասունը մատաղ ենջ անում մեր hunghph at untpphph unghi

Էսպես էլ մարդակերության սովորությունը շարունակվեց երկար ժամանակ, մինչև որ մարդը ընկերացավ շան Հետ, Շան Հետ ընկերանալով՝ մարդը նրա Հետ ժիասին որո էր անում, Լնպես, ինչպես էսօր էլ երկու գիշատիչ գազան իրար երբեմն օդնում են մի որևէ կենդանու բռնելու կամ όωյ κից μցելու, բայց μμω μπρ πրο չէր։ Գլխավորն էն է, որ շանը ձև նասուն անելուց, աանու անելուց հետո, դամփըռ ուն ննալուց հետո, մարդը կարողացավ հոտ ու նակոր կաղմել։ Հոտ ու նախիր կապմելուց հետո ուն եցավ և' պատրաստի միս, և' կախնելեն, և' հագուստի ու այլ դործված բների համար բուրդ ու կաշի, ապա խե վար ու ցան ք անելու, ծանրություններ տեղափոխելու լծկան։ Նրանից հետո էլ կարողացավ ապահով ապրուստ ուն ենալ, հանդիստ ապբել, պարապել խաշնարածությամբ, երկրա դործությամբ, դանա արհեստներով ու արվեստն նրով, սկսեց իր շուրջը դիտել, ուսումնասիրել, դարդանալ ու բարձրանալ, ստեղծել դիտություններ ու դրականություններ։

Մին էլ ետ նայեց, տեսավ՝ վաղուց էր մարդակերության սովտրությունը վերացել, էն օրվանից, ինչ օրվանից շան օղ~ Նությամբ Հոտ էր կաղմել ու ստեղծել պատրաստի ապրուստ։

Թե շունը է մարդակերության վերանալու և մարդկային կյանըի ղարգացման գլխավոր պատճառը՝ դրա համար էսօր էլ աշխարհըը լիըն է ապացուլյանըով։ Արևելըն է ջան հայրենիթը, արևելքն էլ համարվում է մարդկային ցեղի լուսավորուիկան, ըաղաքակրիության հայրենիքը։ Եվ արևելըն էլ նրա Համար է Համարվում լուսավորության ու քաղաքակրըիության հայրենիք, որովհետև արևելքի ապգերը անհիշեյի ժամանակներից ի վեր շուն են ունեցել, Հոտ ու նախիր են կազմել, պարապել են խաշնարածությունով, երկրադործությունով ու արեհստներով ու ղարդացեր Եվ հետք ու «իշասակություն չըկա, թե արևելքի խաշնարած ժողովուրդների մեջ երբեիցե եղած լինի մարդակերության սովորությունը։ Lungha & pagan to briphing and a non f day t day. դուն ընկերացել, ինչքան էլ Թեկուզ ազբատ ու անբերի երկրներ լինեն — էն բոլոր տեղերը մարդակերություն լըկա։ Իսկ, ընդՉակասակը, էն հրկրնհրում, սրտեղ շուն չրկա, ինչբան էլ նեկուց լիքն ու բարելի նրկրննը լինեն, էն երկներում մինչև էսօր էլ ջարունակվում է մարդակերությունը։ Օրինակ՝ Տյուսիսային մշտական ծյունի ու սառնամանիքի մեջ տպրող լոպարները (լապլանդացիք), ոստյակներն ու սամոյեղները՝ չրդիտերն, խե ինչ բան է մարդակերությունը, որով հետև շուն են ունեցել, եղջերուների հոտեր են կազմել ու միշտ պատրաստի ապրուստ են ունեցել։ Իսկ միջօրեականի կլիմայի տակ գոնվող Բորնեոյի, Ցելերեսի և Տիմորի կղզիների նման տաք ու բարելի երկրներում, որտեղ շուն չի եղել ու չրկա, մնացել են մարդակեր։

Գիտությունը մինչև կօօր դեռ չի կարողացել հաստատ որոշի և շան ծագումը։ Ոմանը ասում են տանու շունը առաջ է եկել մի վայրենի տեսակից, որ այժմ անհետացած է, ոմանը ասում են դելից է առաջ հկել, ոմանը ասում են շնագելից (չախկայից), ոմանը էլ՝ աղվեսից։ Գիտնականներ էլ կան, որ ասում են և՝ գելից է առաջ հկել, և՝ շնադելից, և՝ մարդագելից, և՝ աղվեսից, դրա համար էլ շուն կա, որ գելի է նման, շուն կա՝ շնադելի, շուն կա՝ մարդագելի, շուն կա՝ աղվեսի և հասցնում են մինչև սկղոնական յոնը տեսակի, որոնը էլ շան անունով ընդհանրապես կոչվուն են շան ցեղ։

Κυπτά δύ էη յnfle υιδαωկից էլ δίωπ, տարբեր կլիմաների, տարբեր կուլտուրաների կատնուրդների աղդեցության տակ առաջ են նկել եղած բաղմադան տեսակները, որ հասնում են մինչև իննսունի և ցրված են ամբողջ աշխարհթում, բացի մեծ Անտիլյան կղզիներից (Կութա, Հայինի կամ Ս. Գոմինդը, Յամայկա. Պորտո-Ռիկո և այլն), Մաղադասկարից, Նոր Զելանդիայից, Բորննոյից, Ցելեբեսից, Տիմորից և Ավստրալիայից, Ճշմարիտ է, Ավստրալիայում մի տեսակ շուն կա, որ կոչվում է դինդո, բայց էն էլ տանու չի, վայբենի էւ

¹ Սանդվորները իրննց անվանում են Խազ-ավո կան Խաս-ավո, որ կնչանակի միայն ինթը կան ինթը մենակ։ Ռուսները էս բառը թարդմաննը են Самодим կան само-едим, և ժամանակի ընկացրում աղավաղելով շինն։ են самоед, որ կընչանակի ինթնակեր և տեղիր են տվել էն տարածված սխալ կարծիջին, թե հրանք իրննց իրննց ուտում են կամ իբրև թե մարդակեր են։ Ճիշտ էնպես, ինչպես որ շինական սմովար բառը շինել են самовар, մենթ էլ թարդմանել ենց ինդնահու Հ. Թ.

Ինչպես աշխարհագրական և կլիմայական, էնպես էլ կույտուրական պայմանները, մարդու պարապմունը» ու ապրելու հղանակը ահադին ազդեցություն են արել շան թե՝ ֆիղիկական կազմվածըի, խե՛ մտավոր ընդունակությունների ու բնավորության վրա։ Ժողովրդական առածն ասում է. ապրանքը ենե տիրոջը չրդցի, այսինքն տիրոջ նման չըլինիգողանովի էւ ննե էսպես է, ապրանքը տիրոջ նման է լինում, որովհետև նրա հնա ու նրա մոտ է լինում և ամեն կերպ ազդվում է նրանից, էն ժամանակ շունը Տո էն ապրանըն է, որ բոլոր ապրանըներից ամենից շատ է լինում իր աիրոջ մտաւ Եվ որովՏետև ապրանքներից կամ անասուն-Stin ներից գրեքնե ամենից ընդունակն է, կամ, ինչպես ժողովուրդա է առում, իմաստուն կննդանի է, միշտ ազդվում է, կրիվում է, սովորում է և լուրացնում է իր տիրոջ բնավորու-*Ալան առանձնա*նատկու*Ալունները*։ Առանց մանրամասնությունների մեջ մանելու՝ նկատված է ընդՀանրապես, n_{P} դյուղացու շունը կոպիտ ու անձոռնի է լինում, բայց Տավատարիմ, Հովվի դամվոր ժիր ու մտացի է լինում, որսկանի շունը ճարպիկ ու հնարադետ. անբան, պարապ-սարապ պաըոնի շունը՝ ծույլ ու քմապաշտ և դյուղայու անկիրի շանից էլ ավելի կոպիտ. փակ, անհյուրասեր մարդու չունը՝ տիութ ทเ มิกษฏก

Մեր հովիփների մեջ սովորություն է համակս իրենց հոտը թողնել շների հսկողությանը։ Ամեն մի հովիվ հաստատ գիտի, որ իր շունը միանգամայն կըփոխարինի իրեն։ Պատահում է, որ մթնագիշերով գելը կամ դողը վրա է տալիս, հարձակվում է, հոտը ցրվում է, կարկան է անում ոչխարի մի մասն ու ջշում։ Սակայն հովիվը չի հուսահատվում, նա լավ գիտի, որ իր շները կըփրկեն։ Միմիայն շներն են իր հույսը և միմիայն ճրանց է աղաղակում։ Էդ ժամանակ շների մի մասը ցրված ոչխարն է հավաջում, մյուս մասը կամ մինը ընկնում է թշնամու տարածի, կարկանի ետևից՝ անդադար բարձր հայելով կլանչելով, որ տերն իմանա որ կողմն է գնում և աղատում է թշնամու ճանկից, հավաջում ու պահում, չորս կողմը պարտում, մինչի տերը վրա է համնում։ Եվ էդպես ժամանակը ոչ մի սպառնուլիրով ու ոչ մի դենքով չի կարելի ետ դարձնել հովվի շանը։

Հիմի դութ նայեցեր մուրացկանի շանը։

υլիաղար Բլաղ անումավ մի հվրոպացի դրում է. ասում Է՝ կառջում, դիլիժանսում նստած էի, մի չուն մոտեցավ՝ Թախերը բարձրացրեց դրեց առջևս ու աղաչավոր աչբերը ձգեց երեսիու Կառապանը, որ Ճանաչում էր շանը, ասավ,---«Մանը փող կունենար, ավեր իրեն, պարոն. տեսեր ինչ է անում»։

Մի սև փող ձգեցի իրեն, վեր կալավ՝ վաղեց մոտիկ հաց-Սուխի խանունը, փողը ավեց, հայ առավ, ու մի կողմ բաշվեց, սկսեց ուտեր Բանից դուրս եկավ, որ մի մուրացկանի շուն էր, աերը նոր էր մեռել, մնացել էր անտեր ու իր տիբոջ նման ողորմունյուն ուղելով ապրում էր։

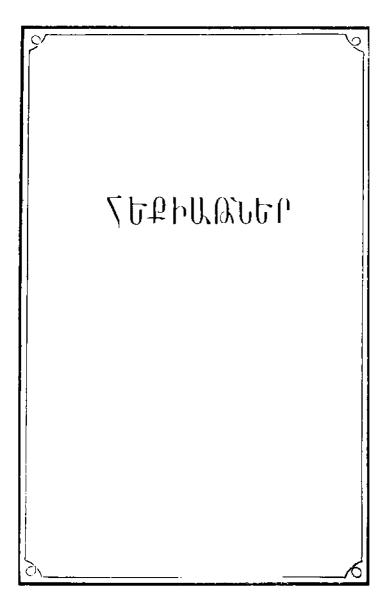
Zhah & ap amp/2 20180:

Մենթ Հո լավ դիտենը բարձրաստիձան մարդկանց բնավորությունը։ Նրանը Հասարակ խոժոռ են ու կոպիտ դեպի ամեն մի մարդ, որ ներկայացրած չի իրենց։ ԱՀա էս տեսակ մարդկանցից մեկը, կոմս Բոասիե (Անդրեզի) 1774 թվին մի մեծ շուն ուներ, անունը Պլուտոն։ Շատ էլ սիրում էր։ Պլուտոնը տանել չէր կարող ոչ մի օտար մարդու, ու կոմսի Հյուրերը միշտ վտանդի մեջ էին։ Սրա առաջն առնելու Համար կոմսը սկսեց իր Հյուրերին ամենից առաջ ներկայացնել Պրուտոնին ու ասել. Պյուտոն, աշա էս ինչ պարոնը, իմ բարեկամն է, և միայն էսպես՝ Պլուտոնին ներկայանալուց ու ծանոթանալուց Դետո մարդիկ կարող էին ապատ ել ու մուտը ունենալ կոմսի տանը։ Ճիշտ իր տիրոջ նման։

Լνώդոնի Հայտնի վիրաբույժ Բելկանին էլ իր շանից Հնտելալ պատվությունն է անում։ Ասում է՝ մի փոքրիկ շուն ուննի, որ միշտ Հետս Հիվանդանոց էի տանում ու միշտ կողջիս ախոսին ճստած ներկա էր լինում տնդամաՀատություններին։ Մի անդամ էլ Հիվանդանոց մանելիս, չէի նկատել թե շունս ետ է մնացել, Հանկարծ դուռն ամուր զարկեցի ու շանս թաթը մնաց դռան տակը։ Շունս սկսեց աղիողորմ կլանչել ու կլանչելով էլ կաղին տալով վաղեց, բարձրացավ աթոռին, աթոռից էլ թուտվ անդամաՀատության սեղանին, սեղանի վրա մեկնվեց ու կոնծկոնծալով թաթը մեկնեց ինձւ նայեցի, տեսա ոտի մի մատը ջարդվել է, իսկույն փաթախնդի, կապեցի, ու մի ջիչ անց Հանդատացավ, ու իր աթոռի վրա կծիկ հկավ ջնեց։ Մյուս օրն էլ եկավ իրան իրան նույնն արավ, ու էսպես ամեն օր, մինչև որ լավացավ։

1881 խվին, Մոսկվայում երաժիշտ Բենեատու շունը էն֊ բան վարժ էր նվադում, որ մասնակցում էր երաժշտական խմբի մեջ և իր տիրոջ երգելու ժամանակ նվադակցում էր նրան։

ፋፒՑ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԵՔԻԱԹՆԵՐ

1894

ԱՆԽԵԼՔ ՄԱՐԴԸ

ժամանակով մի աղբատ մարդ կար. որքան աշխատում էր, որքան չարչարվում էր, դարձյալ միևնույն աղջատն էր մնում։

Հուսահատված մի օր նա վեր կացավ, Թե՝ պետք է գնամ գտնեմ աստծուն, տեսնեմ ես երբ պետք է պրծնեմ այս աղբատունկունից ու ինձ համար մի բան խնդրեմ։

Ճանապարհին մի դայլ պատահեց.

– Առաջ բարի, մարդ-ախոյեր, ո՞ւր ես դնում,– Հարցրեց դույլը։

«Գնում եմ՝ տծու մոտ,— պատասխանեց աղքատը, ղարդ ունեմ ասելու»։

— Դե որ դնաս աստծու մոտ, —խնդրեց դայլը, —ասա մի սոված գայլ կա, դիշեր ցերեկ ման է դալիս սար ու ձոր, ուտելու բան չի գանում, ասա՝ մինչև ե՞րբ պետք է սոված մնա. որ ստեղծել ես՝ ինչո՞ւ չես կերակուր հասցնում։ «Լա՛վ», — ասաց մարդն ու շարունակեց Տանապարհը։ Շատ գնաց թե բիչ, պատահեց մի սիրուն աղջկա։ «Ո՞ւր ես դնում, ախպեր», — հարցրեց աղջիկը։ ոԳնում եմ աստծու մոտ»։

— Երը որ աստծուն տեսնես,— աղաչեց սիրուն աղջիկը,— ասա այսպիսի մի աղջիկ կա՝ ջահել, առողջ, հաթուստ—բայց չի կարողանում ուրախանալ, րախտափոր զգալ իրտա– ի՞նչ պիտի լինի նրա ճարը։

≁Կասեմ» — խոստացավ ճամփորդն ու ղնաց. պատաձեց մի ծառի, որ թեև ջրափին էր կանդնած, բայց չոր էր։ - Ո՞ւր ևս գնում, ա՛յ Տամփորդ, - հարցրեց չոր ծառը։ «Գնում եմ աստծու մոտ»։

— Դե կանդանի՛ր, մի երկու խոսը էլ ես ապսպրեմ,--կոնդրեց չոր ծառը,--- աստծուն կասես, այս ի՞նչ բան է, բռահլ եմ այս պարզ ջրի ափին, բայց ամառ-ձմեռ չոր եմ մնոտք. հ՞րբ պետ, է ես էլ կանաչեմ։

Այս էլ լսեց աղբատև ու շարունակեց ճանապարհը։

Այնքան գնաց մինչև գտավ աստծուն։ Մի բարձր ժայռի Բակ, մեջքը ժայռին դեմ տված, ալևոր մարդու կերպարանբով նստած էր աստվածը։

— Բարի օր,— ասաց աղթատն ու կանգնեց աստծու առաջին։

— Բարով եկար, – պատասխանեց աստված, – ի՞նչ ես ուղում։

«էն եմ ուզում, որ ամեն մարդի էլ Տավասար աչքով մտիկ անես, մեկին ավար չանես, մյուսին խավար. ես այնքան տանջվում, աշխատում եմ, էլ չեմ կարողանում կուշտ վորով Տաց դանեմ, իսկ շատերը, որ իմ կեսի չափ էլ չեն աշխատում, հա⁶րուստ ու հանդիստ ապրում են»։

— Դե գնա, Հիմի կըՀարստանաս, թո բախտը տվեցի, գնա վայելի՛ր,—ասաց աստված։

«Էլթան ունեմ ասելու, տե՛ր»,—առաց աղթատն ու պատմհց սոված դայլի, սիրուն աղջկա ու չոր ծառի ապսպրտնգը։ Աստված բոլորի պատասխանը տվեց, և աղջատը շնոր-Հակալություն արավ ու Հեռացավ։

Վերադարձին պատահնց չոր ծառին։

— Ինձ Համար ի՞նչ ասաց աստված,—Հարցրեց չոր ծառը։

«Ասաց, թուտակին տոկի կա. մինչև այդ ոսկին չրՉանեն, որ արմատներդ Տողին Հատնի, դու չես կանաչիլ»,— պատմեց մարդը։

- Էլ π^{*}ւթ ես գնում. արի' ոսկին Հանիր էլի, Համ քեղ ο**դուտ** կըլինի, Համ ինձ, դու կը Հարստանաս, ես էլ կըկանայեմ։

«Չէ՝, ես ժամանակ չունեմ, չտապում եմ»,- պատաս-

խամնեց աղքատը, «աստված ինձ բախտ տվեց, ես շուտով պետք է գնամ իմ բախտը գտնեմ, վայնլեմ»,— ասաց ու գնաց։

Հետո սիրուն աղջիկը պատահեց ու ճամփորդի առաջը կտրեց.

— Ի՞նչ լուր բերիր ինծ համար։

«Աստված ասաց՝ դու պիտի քեղ համար մի մտերիմ կյանքի ընկեր գտնես, այն ժամանակ էլ տվսուր չես լինիլ, ուրախ ու երջանիկ կըլիննս»։

— Դե որ այդպես է, արի՛ դու եղիր իմ կյանքի մտերիմ ընկերը,— Թախանձեց աղջիկը ճամփորդին։

«Չէ՛, ես քեղ ընկերակցելու ժամանակ չունեմ, աստված ինձ բախտ է տվել, պետք է գնամ իմ բախտը գտնեմ, վալելեմ»,— ասաց աղքատն ու Տեռացավ։

Ճանապարհին սպասում էր սոված գայլը, հեռվից հենց որ տեսավ ճամփորդին, վաղեց առաջը կտրեց։

- Հր, աստված ի՞նչ ասաց։

«Ախպեր, աստծու մոտ դնալիս թեղանից Հետո մի սիրուն աղջիկ ու մի չոր ծառ էլ պատահեցին. աղջիկն ապրսպրեց, Թե խնչու ինջը չի կարողանում ուրախանալ, ծառն էլ ԹԵ՝ ինչո՞ւ է գարուն, ամառ չոր։ Աստծուն պատմեցի, ասաց—աղջկանն ասա իրան համար մի կյանջի ընկեր գտնի—կրբախտավորվի, ծառին էլ ասա, թո տակին ոսկի կա, պետք է այդ ոսկին հանեն, արմատներդ հողին հասնեն, որ կանաչես։ Եկա իրանց պատմեցի աստծու խոսջերը. ծառն ասաց, դե արի, հանիր ոսկին տար, աղջիկն էլ ԹԵ՝ ես հնսց թեղ եմ ընտրում ինձ ընկեր։ Ասացի, չէ՛, ախպեր, չեմ կարող, աստված ինձ բախտ է տվել, պետք է գնամ իմ բախտը գտնեմ, վայելեն»

— Իսկ ինձ համար ի՞նչ ասաց աստված,— հարցրեց սոված գայլը։

«Քեզ Համար էլ ասաց՝ սոված ման կրգաս՝ մինչև մի անխելը մարդ կրդտճնես, կուտես, կրկչտանաս»։

— էլ ջեղանից անկսելը մարդ ո՞րտեղից գանեն, որ ուտեմ,— ասաց գայլն ու կերավ անխելը աղըատին։

1907

ՊՈՉԱՏ ԱՂՎԵՍԸ

Հինում է, չի լինում՝ մի պառավ։ Էս պառավն իր էծը կթում է, կաթը վեր է դնում, գնում է ցախ ու փետ բերի, որ կրակ անի, կաթն եփիւ

Մի աղվես գալիս է, գլուխը կոխում կախեի ամանը, կախե ուսում։

Պառավը վրա է հասնում, ցաջատով տալիս է,— աղվեսի պոչը կտրում։

Պոչատ աղվեսը փախչում է, գնտում է մի քարի վրա կանդնում է ու էսպես խնդրում.

– Տատիկ, տատիկ, պոլըս տուր, կըցեմ, կրցմըցեմ, գնամ ընկերներիս Հասնեմ, որ ինձ չասեն՝ պոլատ աղվես, ո՞րտեղ էիր։

Պառավն ասում է.

— Դև գնա իմ կաթը բեր։

Աղվեսը գնում է կովի մոտ։

— Կովիկ, կովիկ, կա՛թ տուր ինձ, կաթը տանեն պաշ ռավին տամ, պառավը պոչս տա, կըցեմ, կըցմըցեմ, գնամ ընկերներիս Հասնեմ, որ ինձ չասեն՝ պոչատ աղվես, ո՞րտեղ էիր։

Կովն ասում է. — Դե գնա ինձ համար խոտ բեր։ Աղվեսը զնում է արաի մոտ։ — Արտիկ, արտիկ, խո՛տ տուր ինձ, խոտը աանեմ կովին տամ, կովը ինձ կան տա, կանը տանեմ պառավին տամ, պառավը պոշըս տա, կըցեմ, կըցմըցեմ, գնամ ընկերներիս Հասնեմ, որ ինձ չասեն՝ պոշատ աղվես, ո՞րտեղ էիր։ Արոշն ասում է.

— Դև գնա ինձ համար ջուր բեր։ Աղվնոր գնում է աղթյուրի մոտ։

— Աղբյուր, աղբյուր, ջո՛ւր տուր ինձ, ջուրը տանեմ արտին տամ, արտը ինձ խուտ տա, խոտը տանեմ կովիծ տամ, կովը ինձ կան տա, կանը տանեմ պառավին տամ, պառավը պոչըս տա, կըցեմ, կըցմըցեմ, գնամ ընկերներիս Տասնեմ, որ ինձ չասեն՝ պոչատ աղվես, ո՞րտեղ Լիր,

Unpjneph munch t.

— Դե գնա կուծ բեր։

Աղվեսը դնում է աղջկա մոտ։

— Աղջիկ, աղջիկ, կուժը՝դ տուր, կուժը տանեմ աղբյուրին տամ, ազբյուրը ինձ ջուր տա, ջուրը տանեմ արտին տամ, արտը ինձ խոտ տա, խոտը տանեմ կովին տամ, կովը ինձ կաթ տա, կաթը տանեմ պառավին տամ, պառավը արչըս տա, կրցեմ, կրցմըցեմ, դնամ ընկերներիս հասնեմ, որ ինձ չասեն՝ պոշտտ տղվես, ո՞րտեղ էիր։

Илерии шиныя Е.

— Դե գնա ուլունը բեր ինձ համար։

Աղվեսը գնում է չարչու մոտ։

— Չարչի, չարչի, ուլո՞ւնը տուր, ուլունըը տանեմ ազջկան տամ, աղջիկը ինձ կուժ տա, կտւժը տանեմ ադրյուրին տամ, աղրյուրը ինձ ջուր տա, ջուրը տանեմ արտին տամ, արտը ինձ խոտ տա, խոտը տանեմ կովին տամ, կովը ինձ կան տա, կանը տանեմ պառավին տամ, պառավը պոչըս տա, կըցեմ, կրցմըցեմ, դնամ ընկերներիս Հասնեմ, որ ինձ չասեն՝ պոչատ աղվես, ո՞րտեղ էրըւ

Չարչին ասում է.

- Դե դնա ինձ համար ծու բեր։

Unitan gamed & South Some

--- Հավիկ, Տավիկ, ձու-ձուտուր, ձու-ձու տանեմ չարչուն տան, չարչին ինձ ուլունը տա, ուլունըը տանեմ աղջկան տան, աղջիկն ինձ կուժ տա. կուժը տանեն աղբյուրին տան, այլըյուրը ինձ ջուր տա. ջուրը տանեն արտին տան, արտը ինձ խուտ տա, խոտը տանեն կովին տան, կովը ինձ կախ տա. կաթը տանեն պառավին տան, պառավը պոշըս տա, կրցեն, կըցմըցեն, դնամ ընկևթներիս հատնեն, որ ինձ չասեն՝ պոչատ աղվես, ո`րտեղ էիր։

Հավա տորը է.

— Գե գնա ինձ համար կուտ բեր։

Աղվեսը գնում է կալվորի մոտո

— Կալվոր, կալվոր, կո՛ւտ տուր ինձ, կուտը տանեմ հավին տամ, հավը ինձ ձու տա, ձուն տանեն չարլուն տամ, չարլին ինձ ուլունք տա, ուլունքը տանեն աղջկան տամ, աղջիկն ինձ կուժ տա, կուժը տանեն աղբյուրին տամ, աղբյուրը ինձ չուր տա, շուրը տանեն արտին տամ, արտը ինձ խոտ տա, իստը տանեն կովին տամ, կովը ինձ կան տա, կանը տանեն պառավին տամ, պառավը պոչըս տա, կրցեմ, կըցմըցեմ, դնամ ընկերներիս հասնեմ, որ ինձ չասեն՝ պոչատ աղվես, ո՞րտեղ էիր։

Կալվորի մեղջը դալիս է. մի թուռ կուտ է տալիս։ Աղվեսը կուտը տանում է Հավին, Հավը ձու է տալի, ձուն տանում է չարչուն, չարչին ուլունը է տալի, ուլունքը տանում է աղջկան, ազջիկը կուժ է տալի, կուժը տանում է ազբյուրին, աղբյուրը ջուր է տալի, ջուրը տանում է արտին, արտը խոտ է տալի, իստը տանում է կովին, կովը կանն է տալի, կանը տանում է տալի պառավին, պառավը պոչը տալիս է իրնն, կրցում է, կրցմըցում, վաղում է գնում, իր ընկերներին Հատ նում։

ՈՒԼԻԿԸ

1

Խոր անտառում մի այծ է լինում։ Ունենում է մի գեղևջիկ ույ։

Ուլին ամեն օր խողնում է տանը, ինջը գնում է արոտ անելու, Արածում է և իրիկունը կուրծքը լիջը տուն է գալիս, Տուն է գալիս, գուռը դարկում ու մկրկում, կանչում.

> Ubhh nighh, Uppnin paiph, Uan ha hhli amph ump, Uan ha hhli amph ump, Aumh ha mphi abh ama hu, Aumh pu y, uhpu qua hu, Ubnih paiph, Uppnin paiph, Auhan dh humu ama ama

Ուլիկն իսկույն վեր է Ոռչում, դուռը բայ անում, Մայրը ծիծ է տալիս նրան ու կրկին գնում արոտ։

2

էս սոլորը Թաբուն տեսնում է գայլը։ Մի իրիկուն այծից առաջ դալիս է, դուռը զարկում ու իր հաստ ձայնով կանչում.

> Սևուկ ուլիկ, Սիրոմն բալիկ, Ման եմ եկել սարե ստր,

Կաթե եմ արևլ բեղ Համար, Դռնակը բա՛ց, ներս գամ ես, Անուշ-անուշ ծիծ տամ`ջեղ. Սևուկ ուլիկ, Սիրուն բալիկ,

Ուլիկը լսում է, լսում ու պատասխանում. «էդ ո՞վ ետ դու. չեմ ճանաչում։ Իմ մայրը էդպես չի կանչում։ Նա քաղցր ու բարակ ձայն ունի։ Քո ձայնը կոշտ է ու կոպիտ։ Դուռը բաց չե՛մ անի... Գնա՛ Չեմ ուղում քեզ...»։

Ու գայլը հեռանում է, գնում։

3

Գալիս է մայրը, գուռը ծնծում. Սևուկ ուլիկ, Սիրուն բալիկ, Ման ևմ եկել սարե սար, Կաթն եմ արել ջեղ Համար, Գոնակը բա՛ց, ներս գամ ես, Անտւշ-անուշ ծիծ տամ ջեզ. Սևուկ ուլիկ, Սիրուն բալիկ։

Ուլիկը գուռը բաց է անում, ծիծ է ուտում՝ ու մորը։ պատմում.

— Գիտե՞ս, մայրի՛կ, ինչ հղավ։ Մի բիչ առաջ մինը Եկավ, դուռը զարկեց ու կանչում էր.

Սևուկ ուլիկ, Սիրուն բայիկ։

Ատոտ էր՝ դուռը բա՛ց արա։ Էնպե՞ս Հաստ ձայն ունն՞ր։ Էնպե՞ս վախեցա՞, Լնպե՞ս վախեցա՞... Դուռը բաց չարի, ասի՝ չեմ՝ ուսյում, դնա՛...

- Պա', պա', պա', պա', Սևուկ ջան, ի՞նչ լավ է Եղել, որ բաց չես արել, – ասավ վախեցած մայրը. – Էդ գայլն է Եղևլ. եկևլ է, որ բեզ ուտի։ Մյուս անգամ էլ որ գա, բաց չանես. ասա՝ գնա', թե չէ իմ մայրը բեզ կըսպանի իր սուր պողերով։

ԾԻՏԸ

Ipunul 1, sh phunul dh shimi

Մի անգամ էս ծտի ոտը փուջ է մտնում։ Դես է թռլում, դեն է թռլում, տեսնում է՝ մի պառավ փետի է ման գալի, թոնիր վառի, Հաց թիրի, Ասում է.

— Նանի ջան, Նանի, ոտիս փուշը Տանի, Թոնիրդ վառի, bu էլ գնան բուջուջ անեն, գլուխս պահեն։

Պառավը փուշը Հանում է, Թոնիրը վառում։ Ծիտը գնում է, ետ գալի, ԹԵ՝ փուշը ետ տուր ինձ։ Պառավն ասում է.

- Փուշը թոնիրն են դցել։

Ծիտը կանգնում է, թե՝

- Իմ փուշը տուր, βե չէ դես βαչեմ, դեն βαչեմ, լոշիկգ առնեն, դուրս βαչեմ։

Պառավը մի լոշ է տալի։ Ծիտը լոշն առնում է խռչում։ Գնում է տեսնում՝ մի հովիվ անհաց կաթնն է ուսոում։ Ասում է.

— Հովիվ ախպեր, կաթեն խնչո՞ւ ես անհաց ուտում։ Ա՛յ լոշը ա՛ռ, կաթենի մեջ բրդի՛, կե՛ր. Ես էլ գնամ թուջուջ անեմ, գլուխս պահեմ։

Գնում է, ետ դալի, Թե՝ լոշս տուր։ Հովիվն ասում է. -- Կերա։ -- Չէ՛,-- ասում է,-- իմ լոշը տուր, Թե չէ դես Թոչեմ, դեն Թոչեմ, դառնիկդ առնեմ, դուրս Թռչեմ։

2nd 4. Pridation 4. 1-28

Հովիվը ՇարաՇատած մի դառն է տալի։ Առնում է Թոյում։

Գնում է տեսնում՝ մի տեղ Տարսանիք են անում, մսացու Հունեն, որ մորինն։

Ասում է.... Ի՞նչ եք մոլորել։ Ա՛յ, իմ գառն առեք, մոր-Բնցեք, քեֆ արեք։ Ես էլ գնամ՝ բուջուջ անեմ, գլուխս պահեմ։

Գնում է, ղուլի, թեն՝ իմ դառը տվեր։

Ասում են.— Մորթել ենթ կերել, ո՞րտեղից աանթ։

Um կածգնում է, Թb՝ չէ, իմ գատը տալիս եթ՝ տվեր, Թb չէ՝ դես Թռչեմ, գեն խոչեմ, Հարոին առնեմ, գուրս խռչեմ։ Ու Տարսին առնում է Թռչում։

Գնում է, գնում. գնում է տեսնում՝ մի աշուղ մի ճամփով դնում է։

Ասում է. – Աշուղ ախպեր, առ էս հարոին պահի թեղ մոտ, Ես էլ գնամ բուջուջ անեմ, գլուխս պահեմ,

Գնում է, ետ գալի աշուղի առաջը կտրում, թև՝ իմ հարսը ինձ տուր։

Աշուղը ասում է.— Հարսը դնաց իրենց տուն։

Սա ԹԵ՝ չէ, իմ Հարոր տուր, Թե չէ՝ դես Թոչեմ, դեն Որչեմ, տաղիկդ առնեմ դուրս Թռչեմ։

Աշուղը սաղը ատլիս է իրեն։

Սազն առնում է, ուսը գյում, խոչում, մի տեղ ճատում է, սկսում է ածել ճըտվըտալով երգել.

> Ծընգլը, մընգլը, Փուշիկ տվի, լոշիկ առա, Լոշիկ տվի, գառնիկ առա, Գառնիկ տվի, գառնիկ առա, Չարսիկ տվի, սազիկ առա, Սազիկ առա, աջուզ դառա, Ծընդլը, մընդլը,

ՃԱՄՓՈՐԳՆԵՐ

Աըլորը մի օր կառորը բարձրացավ, որ աշխարհը տես-Նիւ Վիզը ձգնց, երկարացրեց, բայց բան չրաեսավ. զիմացի սարը խանդարում էր։

– Քուչի՝ ախպեր, կարելի է դու գիտենաս, էն սարի հահն ի՞նչ կա,– Հարցրեց վերևից բակում պառկած շանը։ Ես էլ չըգիտեմ,–պատասխանեց Քուչին։

– Հապա մինչև ե՞րը պետք է այսպես մնանք. արի' դնանք մի տեսնենը՝ աշխարհումը ինչ կա, ինչ չրկաւ

Ծունը էլ Հումաձույներ։ Խոսքը մին արին ու փախոնն

Գնացին, դնացին, իրիկունը Հաստան մի անտառ։ Գիշերը մնացին էնտեղ։ Շունը պառկնց մի Թփի տակ, իսկ աքլորը բարձրացավ մոտիկ ծառին, ընեցին։

Լուսադեմին աբլորը կանչեց՝ ծուղրուղո՞ւց

Մի աղվես լսեց աքլորի ծայնը։

— Վա՞հ, սա ո՞րտեղից գուրս եկավ, ա՜յ լավ Նախա-Տաշիկ.— մտածեց աղվեսը ու վաղեց։

— Բարի՛ լուս, սանաձեր աջլոր։ Ի՞նչ ես շինում էս կողմերը։

– Գնում ենը աշխարհ տեսնելու,– պատասխանեց արյորո

— 0´, ինչ լավ բան եր մտածել, — խոսեց աղվեսը։ — Քանի ժամանակ է ես էլ մի կարդին ընկերի եմ ման դալի։ Ինչ լավ էր՝ պատահեցինը։ Դե՜, ցած արի, որ չուշանանը։ — Ես Համաձայն եմ, — առավ աթլորը. — տևս, թե թն-Լերս էլ Համաձայն է, ցած դամ՝ գնանթ։ — Ո՞րտեղ է ընկերդ։ — Էն թկի տակին։ «Սրա ընկերն էլ երևի իր նման մի աթլոր կրլինի, էս էլ

իմ Տաշը», – մտածեց ազվեսը ու վաղեց Թփի կողմը։ Հանկարծ որ շունը գուրս եկավ, աղվեսը, պո՞ւկ, փախավ, ո՞նց փախավ։

— Կա'ց, աղվե՛ս ախպեր, մի' վռազի, մենք էլ ենր պալի, էդպես ընկեր չի լինի, – ծառի դլխից ծայն էր տալիս ազրորը։

ԿԱՑԻՆ ԱԽՊԵՐ

Մի մարդ դնաց Հնռու երկիր աշխատանք անելու։ Ընկավ մի գյուղ։ Տեսավ՝ այս գյուղի մարդիկ ձեռով են փայա կոտրատում։

— Ախպե՛ր, ասավ, ինչո՞ւ ևը ձեռով փայտ անում, մի՞քե կացին չուներ։

— Կացինը ի՞նչ բան է,— Հարցրին դյուղացիք։

Մարդը իր կացինը գոտկից Տանհց, փայտը ջարգեց, մանրեց, դարսեց մյուս կողմը։ Գյուղացիր այս որ տեսան, վաղեցին գյուղամեջ, ձայն տվին իրար.

— Sn', եկե՛ք, տեսե՛ք, կացին ախպերը ինչ արավ։

Գյուղացիր Հավարվեցին կացնի տիրոջ գլխին, խնդրեցին, աղուչեցին, շատ ապրանը տվին ու կացինը ձեռիցն առան։

Կացինը առան, որ Հերքիսվ կսառրեն իրենց փայտը։

Առաջին օրը տանուտերը տարավ։ Կացինը վրա բերավ Թե չէ՝ ոար կտրեց։ Գոռայով ընկավ գյուղուներ։

— Տո՛, եկե՛ը, ևկե՛ք. կացին ախպերը կատաղել է, ոտոս կծեց։

Գյուղացիջ հկան, Հավաջվեցին, փայտերն առան, սկսնցին կացնին ծեծել։ Մեծեցին, տեսան՝ բան չրդառավ, փայտերը կիտեցին վրան, կրակեցին։

Բոցը բարձրացավ, չորս կողմը բռնեց։ Երբ կրակն իջավ, եկան բաց արին, տևսան՝ կացինը կարմրել է։ Գոռացին. — Վա´լ, տղե`ջ, կացին ախպերը բարկացել է, տեսե´ջ` ոնց է կարմրել. որտեղ որ է, մեր դլխին մի փորձանջ կրբերի։ Ի՞նլ անենջ։

Մտածեցին, մտածեցին, վճռեցին տանեն բանտը գցեն։

Տարան դցեցին տանուտերի մարագը։ Մարագը լիջը դարման էր. գցեցին Թե չէ՝ կրակն առավ, բոցը երկինք բարձբացավ։

Գյուղացիր սարսափած վաղեցին տիրոջ ետևից թե՝ «Ի՛կ, աստծուսիրու**ն, կացին ախպորբ** բան հասկացրու»։

ՍՈՒՏԱՍԱՆԸ

Լինում է, չի լինում մի Թադավոր։ Էս Թագավորը իր Երկրումը հայտնում է.

«Ով էնպես սուտ ասի, որ ես առևմ՝ սուտ է, իմ թաղավորության կեսը կրտամ նրան»։

Quipu & Sp Sniple Bund &.

— Թաղավորն ապրած կենա, իմ Տերը մի դադանակ ուներ, որ էստեղից մեկնում էր, երկնբում աստղերը խաշնուն։

— Կըպատահի՛, — պատասխանում է Թագավորը։ – Իմ պապն էլ մի չիբուխ ուննը. մի ծերը բերանին էր դնում, մյուս ծերը մեկնում, արեդակիցը վառում։

Ստախոսը գլուխը քորելով դուրս է գնտան։

Smiph & Sp aboduly Unned &.

Ծնթողունյո՞ւն, նադավո՞ր, ես վաղ պիտի դայի, ուլատ⊣ ցաւ Երնկ շատ անձրև եկավ, կայծակները տրաբեցին, երթկինջը պատովեց, դնացել էի կարկատելու։

— Հա՛, լավ հս արհլ, —ասում է թագավորը,— բայց լավ լէիր կարկատել. էս առավոտ մի քիչ անձրև թափվեց։ Սա էլ է դուրս գնում։

Ներս է մանում մի աղջատ գյուղացի, կոտը կանատակին» — Դո՞ւ ինչ ես ուղոտք, ա՛յ մարդ, – Հարցնոտք է թետգավորը։ — Ինձ մի կոտ ոսկի ես պարտ, եկել եմ տանեմ։ — Մի կոտ ոսկի",— զարմանում է Թադավորը։— Սո՛ւտ հս ասում, ես ջեղ ոսկի չեմ պարտ։

— Թետրսուտ եմ ասում, Թագավորությանդ կեսը տուր։ — Չէ՛, չէ՛, ճշմարիտ ես ասում,— խոսքը փոխում է Յագավորը։

— Ճշմարիա եմ ասում՝ մի կոտ ոսկին տուր։

ՉԱԽՉԱԽ ԹԱԳԱՎՈՐԸ

Լինում է, չի լինում մի աղթատ ջաղացպան։

Մի պատուված բուրք հագին, մի ալրոտ փոստալ դլխին սպրելիս է լինում գետի ափին, իր կիսավեր ջաղացում։ Ունենում է մի մոխրոտ բաղարջ ու մի կտոր պանիր։

Մի օր դնում է, որ ջաղացի ջուրը թեողնի, դալիս է տես-Նում պանիրը չրկա,

Մին էլ գնում է ջուրը կապի, դալիս է տեսնում՝ բաղարջը չկաւ

Էս ո՞վ կըլինի, ո՞վ չի լինի։ Մտածում է մտածում ու ջաղացի շեմբում Թակալոդ է լարում։ Առավոտը վեր է կենում։ տեսնում մի աղվես է ընկել մեջու

— Հը՞, գող անիծված, դու ես կերել իմ՝ պանիրն ու բաղարջը հա՞. կաց՝ հիմի ես թեղ պանիր ցուլց տամո— Ասում է ջաղացպանն ու լինդը վերցնում է, որ աղվեսին սպանի։

Աղվեսը աղաչանդ պազատանդ է անում։ Ինձ մի սպանի,— ասում է,— մի կտոր պանիրն ինչ է, որ դրա Համար ինձ սպանում ես։ Կենդանի բաց Թող, ես թեպ շատ լավու-Թյուն կանեմ։

Զաղացպանն էլ լսում է, կենդանի բաց է Թողնում։

էս աղվեսը գնում է, էդ երկրի Թագավորի աղթանոցում ման է գալի ման, մի ոսկի է գտնում։ Վաղ է տալիս Թագա. վորի մոտո —Թագավորն ապրած կենա, ձեր կոտը մի տվեք։ Չախ∍ լախ Թադավորը մի քիչ ոսկի ունի, չափենք ետ կրբերենը։ — Չախչախ Թադավորն ո՞վ է,→ զարմացած Հարցնում է Թադավորը։

— Դու դեռ չես ճանաչում, — պատասխանում է աղվեսը։ — Չախչախը մի շատ ճարուստ թաղավոր է, նս էլ նրա վեզիրն եմ։ Կոտը տուր, տանենք ոսկին չափենք. հետո կըճանաչես։

Կոտը առնում է տանում, աղբանոցում գտած ոսկին ամրայնում կոտի Ճեղջում, իրիկունը ետ ըերում, տալիս. — Օֆ,— ասում է,— զոտով չափեցինք։

— Միթե ճշմարիտ սրանը կոսով սոկին են չափել, մտածում է թաղավորը։ Կոտը թափ է տալիս, զըրնդալեն մի տոկի է վեր ընկնում։

Մյուս օրը աղվեսը ետ դալիս է, խԵ՝ Չախչախ խաղավո֊ ըր մի բիչ ակն ու մարդարիտ ունի. ձեր կոտը տվեր, չափենը կըբերենը։

Կոտն առնում է տանում։ Մի մարդարիտ է գտնում. կսխում է կոտի արանջը, էլ ետ իրիկունը ետ բերում։

- Օֆ, ասում է,- մեռանը մինչև չափեցինը։

Թադավորը կոտը քափ է տալի, մարդարիաը զուրս է քույում։

Մնում է զարմացած, թե էս Չախչախ թագավորն խնչքան Տարուս։ո պետք է լինի, որ ոսկին, ակն ու մարգարիտը կոտով է չափում։

Անց է կենում մի քանի օր։ Մի օր էս աղվեսը դալիս է Թագավսրի մոտ խնամախոս, Թե՝ Չախլախ Թագավորը պետը է ամտւսնանա, քու աղջիկն ուղում է։

Թագավորը ուղախանում, աշխարհրով մին է լինում։

— Դե դնացեր, ասում է, շուտ արեր, հարսանիրի պատրաստություն տեսեր։

Թագավորի պալատում իրար են անցնում, հարսանիջի պատրաստութերոն են տեսնում, իսկ աղվեսը ջաղացն է վագում։

Վաղում է չաղացպանին աչթալուս տալի, թե՝ հապա թա-

դավորի աղջիկը ընդ Համար ուղել եմ։ Պատրաստ կաց որ դնանը Հարսանիք անենք։

— Վա՞լ, թու տունը բանդվի, այ աղվես. էդ ի՞նչ ես արել,— ասում է վախեցած ջաղացպանը։— Սս ով, թագավորի աղջիկը ով։ Ոչ ապրուստ ունեմ, ոչ տոմս ու տնղ, ոչ մի ձեռա շոր... Հիմի ես ի՞նչ անեմ...

— Դումի վախևնա, ես ամեն բան կանեմ,— Հանդրոտացնում է աղվեսն ու ետ վաղում Թադավորի մոտ։

Վաղելով ընկնում է պալատը. Հայ-Տարա՜լ, Չախչախ Թագավորը մեծ հանդեսով դալիս էր, որ պսակվի։ Ճամփին խշնամի զորջնրը հանկարծ վրա տվին, մարդկանց կոտորեցին, ամեն բան տարան։ Խնջը աղատվեց փախտվ։ Ջորում մի ջաղաց կա, եկել է մեջը մտել։ Ինձ ուղարկեց, որ դամ իմաց անեմ, շոր տանեմ, գա պսակվի շուտով դնա իր Թըշնամիներից վրեմն առնի։

Թագավորը իսկույն ամեն բան պատրաստում է, տորիս աղվեսին, Հետն էլ շատ ձիավորներ է դնում, որ պատվով ու փառթավ իր փեսին պալատ բերեն։

Գալիս հն Հանդեսով ջաղացի դռանը կանգնում։ Ջաղացպանի բուրբը Հանում, թադավորի շորերը Հազցնում, նստեցնում են նժույդ ձիուն։ Շրջապատված մեծամեծներով, առջնից ձիավորներ, ետևից ձիավորներ — էսպես Հանդեսով բերում են թագավորի պալատը։ Իր օրումը պալատ չրաեսած ջաղացպա՞ն — շշկլված, բերանը բաց մին չորս կողմն է նայում, մին Հադի շորերին է նայում, խլշկատում ու ղարմանում։

— Էս ինչու չբտեսի նման դես ու դեն է նայում, աղվես ս.խպեր, — Հարցնում է Թագավորը։ — Կարծես առմա չոյինի տեսած, շոր չըլինի հագած։

— Ձէ, դրանից չի,— պատասիանում է աղվեսը։— Նայում է ու Համեմասում իր տւնեցածի հետ, իե իր ունեցածը որտե՞ղ, էս որտեղ...

Նսաում են ճաշի։ Տեսակ տեսակ կերակութներ են բեոում։ Ջաղայպանը չի իմանում՝ որին ձևռը տա կամ ինչպես ուտի։ - Ի՞նչու չի ուտում, աղվես ախպեր, - Հարցնում է Բաղավորը։

— Գալու ժամանակ ճամփին որ կողոպաեցին, նրա Չամար միտջ է անում։ Չեջ կարող երևակայել, տեր թագավոր, թե ինչքան բան տարան և վերջապես ինչ անպատվություն էր էդ մեր թագավորի համար։ Ի՞նչպես հաց ուտի,— պատասխանում է աղվեսը հառաչելով։

— Բան չըկա, ղարդ մի անի, սիրելի փեսա, աշխարհը է, էդպես էլ կըպատահի,— խնդրոտք է խաղավորը։— Այժմ հարսանիք է, ուրախանանք, քեֆ անենք։

Ու բեֆ ևն անում, ուտում, խմում, ածում. պար գալի. յոնն օր, յոն գիշեր Հարսանիք անում։ Աղվեսն էլ դառնում է քավոր։

Հարսանիքից հնտո Թագավորը իր աղջկանը մեծ բաժինք է տալի ու հանդհսով ճամփա դնում՝ Չախլախ՝ Թագավորի հետ։

— Կացե՛ք, ես առաջ գնամ տունը պատրաստեմ, դութ իմ ետևից եկեք, ասում է ջավոր աղվեսը ու վազ տալի։

Վազ է տալի վաղ, տեսնում է մի դաշտում մեծ նաիդիր է արածում,

- էս ո՞ւմ նախիրն է։

Band by. - Jus-Wappbp

— Պա, Շան-Մարի անունը էլ չրաագ, որ թագավորը նրա վրա բարկացել է, վորջով իմ հաևից դալիս է. ով նրա անունը ավավ՝ դլուվսը կարել կրտաս։ Որ հարցնի թե ումն է, ասևջ, Չախչախ թագավորինը, թե չէ՝ վայն եկել է ձևղ տարել։

Վաղ է տալի վաղ, տեսնում է ոլիսարի հոտը սարերը բոճսել էւ

-- էս ո՞ւմն է, -- Շահ-Մարինը, Հովիվներին էլ նույնն է ասում, Վազ է տալի վաղ, տեսնում է ընդարձակ արտեր, հընձվորները միջին հնձում են, -- էս ո՞ւմ արտերն են, Շահ-Մարինը։
Հնձվորներին էլ նույնն է պատվիրում։
Վաղ է տալի վաղ, տեսնում է անվերջ խոտհարըներ։
— էս ո՞ւմն են։
— Շահ-Մարինը։
Խոտ հարողներին էլ նույնն է ասում։
Հասնում է Շահ-Մարի պալատին։
— Շահ-Մար, ա Շահ-Մա՛ր, – գուտում է հեռվից վասելով։ Քու տունը չրջանդվի, միամիտ նստել ես։ Բագա վորը բեղ վրա բարկացել է, մեծ պօրթով գալիս է, որ բեղ սպանի, տուն ու տեղղ ջանդի, տակն ու վրա անի, ունեցածչունեցածդ էլ Թագավորական գրի։ Մի անգամ ջեղ մոտ մի վառիկ եմ կերել. էն աղուհայը դեռ չեմ մոռացել։ Վաղեցի, եկա, որ բեղ իմացնեմ։ Շուտ արա, գլխիդ ճարը տես, ջանի չի եկել։

— Ի՞նչ անեմ, ո՞ւր գնամ, – Տարցնում է սարսափած Շահ-Մարը ու տեսնում է, որ ճշմարիա, հեռվից փոշի րարձրացնելով գալիս է Թազավորը։

— Փախի՛, շուսով ձի նստի փախի, էս երկրից կօրի, էլ ետ չընայես։

Շահ-Մարը իսկույն նստում է իր լավ ձին ու փախչում էդ երկրից։

Աղվեսի ետևից գալիս են Հարսանքավորները։ Գալիս են պուռնով, ինբուկով, երդով, պորբով Հրացան արձակելով ու աղմուկով։

Գալիս են Չաիւչախ խագավորն ու իր կինը ոսկեղոծ կառջի մեջ, նրանց առջևից ու ետևից անհամար ձիավորներ։

Հասառում են մի դաշտի։ Տեսնում են մեծ նախիր է արաժում։

- էս ո՞ւմ նախիրն է, - Հարցնում են ձիավորները։

— Չախչախ Թադավորինը,— պատասխանում են նախրապանները։

Անց են կենտում։ Հասնում են սարերին։ Տեսնում են ոչխարի սիպտակ հոտը սարերը բռնել է։

- Էս ո՞ւմն է,- Հարցնում են ծիավորները։

Չախչախ թագավորինը,— պատասխանում են Տովիվները։

Անց են կենտում։ Հասնում են ընդարձակ արտերի։ — էս ո՞սք արտերն են։ — Չախչախ Թագավորինը։ Հասնում են կոստնարջներին։ — էս ո՞ւմն են։

Չախչախ իաղավորինը։

Ամենբը մնացել են դարմացած, Չախչախ թաղավորն ինթն էլ թիչ է մնում խելթը թոցնիւ

էսպեսով Աղվեսի հուևից դալիս են, Հատնում ՇաՀ-Մորի պալատներին։

Քավոր աղվեսն էնտեղ արդեն տեր է դառել, կարդադրություններ է անում։ Ընդունում է խնամիներին - նորից օկսում են ըեֆը։

Յոքի օր, թոք գիշեր էլ էստեղ են թեֆ անում – խնամիները վերադառնում են իրենց տեղը։

Չախչախ Թադավորը, իր կինն ու ջավոր Աղվեսը ապրում են Շած.Մարի պայատներում։

Իսկ Ոադավորից վախեցած ՇաՀ-Մարը մինչև էսօր էլ դեռ դնում է։

1908

ՈՍԿՈՒ ԿԱՐԱՍԸ

ου δωμ δέμεμης έν μυση, δερ δέρεης ηρείος պատգերից, Έρωνη պատգերն էլ իրենց մեծներից, βե մի ժամանակ մի աղբատ Տաղագործ է լինում, ունենում է մի օրավար հաղ ու մի լուծ եղթ։

Չմեսը էս աղջատ Հողադործի եղները ստակում են։ Գարունջը, վար ցանջի ժամանակը որ դալիս է, եղը չի ունենում Ձե վարի, ժողը վարձով տալիս է իր Յարևանին։

էս Հարևանը վարելու ժամանակ խոփը մի տեղ դեմ է ընկնում, զուրս է դալի մի կարտո, մեջը լիթը ոսկի։ Եղները լծած Թողնում է, վաղում է գյուղը Հողատիրոջ մոտո

— Հեյ, աչթգ լուս,— ասում է,— բու հողումը մի կարաս ոսկի գուրս եկավ, արի տարո

— Չէ', ախպե՛ր, էդ իմը չի,— պատասխունում է Հողատերը։— Հողի վարձը գու ուվել եռ, դու վարում ես, էն Հողումն ինչ էլ գուրս դա, ըստնն է, ուկի է դուրս եկել, թող օսկի լինի, էլի բունն է։

Սկսում են վիճել. օու ում է՝ բոման է, նա, նե չէ՝ բունը։ Վեճը տաջանում է, իրար ծեծում ենո Գնում են նադավորի մոտ դանդատ։

Թաղավորը մի կարաս ոսկու անունը լսում է Թև չէ՝ աչբերը չորս է բաց անում։ Ասում է.

– Ոչ բունն է, ոչ դրանը, իմ Տողումը կարասով ոսկի է դուրս եկել – իմն է։ Իր մարդկանցով գնում է, որ Տանի բերի։ Գնում է կարասի բերանը բաց անել է տալի, տեսնում – ի՞նչ ոսկի – կարասը լիջը օձ...

Ջարհուրած ու կատաղած նա է դալի։ Հրամաբում է պատժեն անգնտ ռանչպարներին, որ համարձակվել են իրեն խարել։

-- Չէ՞, թաղավորն ապրած կենա, — դոռում են խեղճերը, — մեզ ինչո՞ւ ես սպանում. լավ չես տեսել, օձ չրկա էն. տեղ, ոսկի է, ոսկի...

Թագավորը նոր մարդիկ է ուղարկում, որ դնան ստուդեն։ Մարդիկը գնում են, ետ գալի, թե՝ ճշմարիտ, տսկի է – Վա՜հ,– ղարմանում է թագավորը։ Ասում է.– երևի լավ չրահոտ, կամ տեսածս էն կարասը չէր։ Վեր է կենտա մին էլ գնում։

կարասը բաց է անում, – դարձյալ մեջը լիքը օձ։

էս ի՛նը Հրաշը է, ի՞նը միտը ունի, – չեն հասկանում։

Թադավորը Հրամայում է, Հավաքում է իր երկրի իմասառւններին։

— Բացատրեցեջ,— ասում է,— ո՛վ իմաստուններ, ի՞նչ Տրաշջ է սա։ Էս Տողադործներն իրենց Տողում կարասով ոսկի են դտել։ Ես եմ դնում—կարասը լիջն օձ է գառնում, սրանը են գնում—ոսկի։ Էս ի՞նչ կրնշանակի։

— Դրա բացատրությունն էս է, թագավոր, ենե չես բարկանալ, — ասում են իմաստունները։ — Կարասով ոսկին աղչատ Տողագործներին պարզև է գրկած իրենց աղնվության ու արդար աշխատանթի համար։ Երբ ար ճրանք են զնում, իրենց արդար վարձին են գնում ու միշտ էլ ոսկի գտնում, իսկ երբ որ դու ես զնում, գնում ես ուրիշի բախտը հափըշտակես, ճրա համար էլ ոսկու տեղ օձ ես գտնում։

Թաղավորը ցնցվում է. խոսք չի գտնում պատասխանհլոււ

— Լա՛վ, —ատում է,— ղե Տիմի էն որոշեցեբ, թե էդ երկուսից ո՞րին է պատկանում գտած ոսկին։

— ԻՀարկե Տողատիրոջը, — Հայն է տալի վարող գյուդային։ — Չէ, վարողինն է,— մեջ է մտնում հողատերը։ Ու Նորից սկսում են կովել։

— Լա՛վ, լա՛վ, կացե՛ք,— կանդնեցնում են իմաստունները,— ի՞նչ ունեք դուս — աղա կամ աղջիկ։

Υπιρυ է գալի, πր մեկը մի տղա ունի, մյուսը մի աղջիկ։ Իմաստունները վճռում են, որ սրանք գնան իրենց աղջիկն ու աղեն իրար հետ պսակեն, էն պտած ոսկին էլ տան նրանց Էստեղ համաձայնում են բարի մարդիկը, ուրախանում են, ու կռիվը վերջանում է, սկսում է հարսանիքը։ Օխտն օր, օխտը գիշեր հարսանիք են անում, կարասով ոսկին էլ, որ պարզև էր զրկած իրենց աղնվության ու արգար աշխատան բի համար, տալիս են իրենց ղավակներինս

Բարին էստեղ, չայն էն ապահ թաղավորի մոտ։

ՏԵՐՆ ՈՒ ԾԱՌԱՆ

Աստված բարի տա ձևղ էլ, երկու տիսպորն էլ, էինում են, չեն լինում երկու աղջատ տիսպեր են լինում։ Մտածում են ինչ անեն, ոնց անեն, որ իրենց տունը պաշենս։ Վշռում են՝ փորրը տանը մնա, մեծը դնա մի ունևտրի ծառա մտնի, ռո-Հիկ ստանա, դրկի տուն։

էսպես էլ մեծը վեր է կենում դնում մի Հարուստի մու ծառա մտնում։

Ժամանակ նշանակում են մինչև մին էլ կըկվի ձեն ածելը։ Էս Հարուստը մի չըլսված պայման է դնում ծառույին։ Ասում է՝ «մինչև էն ժամանակը Թե դու բարկանաս--ղու զար մանենի առւզունը տաս ինձ, նե ես բարկանամ ես տամջո

— Ես որ Հայլար մանեխ չունեմ ո՞րտեղից տամ, ասում է ծառան։

— Բան չրկա, փոիւարենը ինձ տասը տարի ձրի կըծա ռայես։

Տղեն մին վախենում է էս տարօրինակ պայմանից, մին էլ մտածում է, Թե ինչ պետք է պատահիւ Ինչ ուղում են անեն, ես եմ ու չեմ բարկանալ, պրծանը դնաց։ Իսկ Թե իրենը կըբարկանան, Թող իրենը էլ տուժեն իրենց դրած պայմանով։

Ասում է լավ. Տամաձայնում է։ Պայմանը կապում են ու մտնում ծառայության։ Մյուս օրը վաղ տերը վեր է կացնում ծառային դրկում է արտը Հնձելու։

— Գնա',— ասում է,— քանի լուս լուս է Հնձի, որ Կութն ընկնի կրդաս։

Ծառան դնում է ամբողջ օրը հնձում, իրիկունը հոգհած դալիս է տուն, Տերը հարցնում է.

- էդ ո՞ւր եկար։

— Դե արևը մեր մտավ, ես էլ եկա։

— Չէ՛, էդպես չիւ Ես թեպ ասել եմ՝ քանի լուս է, պետբ Է՝ հնձես։ Արևը մեր մտավ, բայց տես, նրա տիպեր լուս-Եյակը դուրս եկավ։ Սա ինչ պակաս է լուս տալի...

— էդ ո՞նց կրլինի...— զարմանում է ծառանո

— Հը", դու արդեն բարկանո՞ւմ ես, — հարցնում է տերը։ — Չէ՛ չեմ բարկանում... ես միայն ասում էի՝ հոգնած եմ... Մի թիչ հանդստանամ... կրզկրզում է վախեցած ծառան ու գնում է նորից հնձևլու։

Հնձում է, Տնձում, մինչև լուսնյակը մեր է մտնում։ Բալդ լուսնյակը մեր է մտնում ին չէ, դարձյալ արեդակն է դուրո դալի։ Ծառան ուժասպառ արտում վեր է ընկնում։

— Վա՞յ, թու արտն էլ Տարամ ըլի, բու Տացն էլ, թու աված ռոնիկն էլ...— ոկսում է հայնոյել ծուսահատված։

— Հը՞, դու բարկանո՞ւմ ես,— կանգնում է գլխին հարուստը։ Երբ որ բարկանում ես, մեր պայմանը պայման է։ Էլ չասես Թե քեզ հետ առանց իրավունթի վարվեցին։

Ու պայմանի ուժով ստիպում է, ծաստն կամ հաղար մանեն տուղանը տա, կամ տառը տարի ծրի ծառայի։

Ծառան մնում է կրակի մեջ։ Հաղար մանեն չուներ, βե տար հոգին ակատ աներ, տասը տարի էլ էս տեսակ մարդու ծառայելն անկարելի բան էր։ Միտը է անում, միտը, վերջը հաղար մանենի պարտամուրհակ է տալիս հարուստին, դառն ու դատարկ վերադառնում տուն։

— Հ՛ը, ի՞նչ արիր,— Հարցնում է փոքր ախպերը։ Ու ՛մեծ ախպերը նստում է, դլուխն էկածը պատմում, ինչպես որ պատահել էր։ — Բան չկա,— ասում է փոթրը,— դարդ մի անի. դու տանը կաց, հիմի էլ ևս գնամ։

Վեր է կենում՝ հիմի էլ փոջը ախպիրն է գնում՝ ծառա մտնում է՛լ նույն հարուստի մոտ։

Հարուստը դարձյալ ժամանակը որոշում է մինչև գարնան կրկվի ձեն ածել, ու պայման է դնում, որ հեն ծառան բարկանա, Հաղար մանեն տուդանք տա կամ տասը տարի ձրի ծառայի, նե ինքը բարկանա, Հաղար մանեն տա ու էն օրից էլ ծառան աղատ է։

- Ձէ', էդ քիչ է, - Տակառակում է տղենւ - Թև զու բարկանաս, դու ինձ երկու հաղար մաճեն տաս, նե ես բարկանամ, ես քիդ երկու հաղար մանեն տամ կամ քսան տարի ձրի ծառայեմ։

— Լա՛վ, – ուրախանում է հարուստը։ Պայմանը կապում հն ու այժմ էլ փոքր ախպերն է մանում ծառայության։

Առավոտը լուսանում է, էս ծառան վեր չի կենում տեզիցը։ Տերը դուրս է գնում, տուն է գալի, էս ծառան դեռ բնած էւ

- U' j wyw, yk dtep hwy E', opp Swe ywnwdi

— Հը՝, բարկանո՞ւմ ես դու... գլուխը վեր է քաշում ծառանւ

– Ձէ՛, չեմ բարկանում,– վախեցած պատասխոռնում է տերը. միայն տոում եմ՝ պետք է արտը գնանք Հնձելու

— Հա, որ էդ ես ասում ոչինչ, կրդնանը, ինչ ես վռագում։

Վերջապես ծառան վեր է կենում, սկսում է արեխչները Հաղնել։ Տերը դուրս է գնում, ներս է գալի, սա դեռ արեխ-Ները Հաղմառմ է։

- Ա՛յ տղա, ղե շուտ արա, հադի է...

- Հ՛ը, հո լե՞ս բարկանում։

— Չէ՛, ո՞վ է բարկանում, ես միայն ուղում էի ասել՝ ուշանում ենը...

— Հա՛, էդ ուրիշ բան է. Թե չն՝ պայմանը պայման է։ Մինչև ծառան արհիսները Տագնում է, մինչև արտն են գնում, Տաշ է դառնում։ -- Էլ ինչ հնձևլու ժամանակ է, -- ասում է ծառան, -տեսնում ես ամենջն էլ ճաշտոն են, մենք էլ մեր ճաշն ուտենք՝ հետու

Նստում են, ճաշն ուտում։ Ճաշից հետո էլ ասում է՝ «Մշակ մարդիկ ենք, պետք է մի քիչ քնենք, հանդատանանը, Բե չէ՞»։ Գլուվսը կոխում է խոտերի մեջն ու քնում մինչև իրիկուն։

— Տո', վեր կաց է, մի՞նեց է', ուրիշները Հնձեցին, մեր արտը մնաց... Վա՜լ քու դեսը դրկողի վիզը կոտրի, վա՜յ քու կերածն էլ Հարամ ըլի, քու արածն էլ... էս ինչ կրակի մեջ ընկա...- սկսում է գոոգոռալ ՀուսաՀատված տերը։

– Հը՞, չըլինի՞ Թե բարկանում ես,– գլուխը վեր է քաշում ծառան։

— Ձէ՛, ո՞վ է բարկանում, ես էն էի ասում թե՝ մխնել Հ. տուն գնալու ժամանակն է։

— Հա՛, էդ ուրիշ բան է, դնանը, նե չէ Տո մեր պայմանը գիտես. վա՛լ նրա մեղջը, ով բարկացավ։

Գայիս են տուն։ Տեսնում են Հյուր է եկել։

Ծառային զրկում են թե՝ գնա ոչիսար մորթի։

- n°pgi

— Որը կըպատահիւ

Ծառան պետում է։ Մի թիչ հետո լուր են ընթում հարուսաին. Թե՝ հասի, որ թու ծառան ամբողջ հոտդ կոտորեց։ էս հարուսաը վազում է, անսնում է՝ ճիշտ որ, ինչ ոչիսար ունի, բոլորը ծառան մորԹել է։ Գլխին տալիս է, գոռում.

— Էս ի՞նչ ես արել, ա՛յ անաստված, թու տունը թանդվի. ինչ իմ տունը թանդեցիր...

— Դու ասիր՝ «ո՛ր ոչխարը պատահի՛, մորթի», ես էլ եկա, բոլորը պատահեցին բոլորը մորթոտեցի—ուրիշ ավել պակաս ի՞նչ եմ արել,— հանգիստ պատասխանում է ծառան,— բայց կարծեմ դու բարկանում ես...

— Չէ՛, րարկանում չեմ, միայն ափսոսս գալիս է, որ էսբան ապրանջո փչացավ...

— Լա՛վ, որ բարկանում չես, է՛լ կըծառայեն։

Հարուստը մտածում է ինչ անի, ոնց անի, որ էս ծա-

ռայիցն ազատվի։ Պայման է կապել մինչև մին էլ դարնան՝ կրկվի ձեն ածելը, այնինչ դեռ նոր են մահլ ձմեռը, դեռ ո՞րահղ են դարունն ու կրկուն...

Միաք է անում միաք, մի ճնար է մտածում։ Կնոջը տանում է անտառում մի ծառի վեր հանում ու պատվիլում, որ «կուկու» կանչիւ Խքը դալիս է ծառային տանում իե՝ արի գնանը անտասը որսիւ Հենց անտառն են մտնում իե չէ, կինը ծառի վրայից կանչում է— «կուկո՛ւ, կուկո՛ւ...»։

— ԸՀը՞, աչթդ լուս,— ասում է ծառային տերը. կըկուն կանչեց, ժամանակը լրացավ...

Տղեն գլխի է ընկնում տիրոչ խորամանկությունը։

- 2ξ', ատում է, ով է լսել, որ տարու էս հղանակին, ծմեռվա կիսի՝, կրկուն ձեն ածի, որ սա ձեն է ածում։ Ես պետւջ է էս կրկվին սպանեմ, սա ինչ կրկու է...

Ասում է ու շրացանը բաշում դեպի ծառը։ Տերը դոսալով ընկնում է առաջը.

— Վա՜յ չըդարկես, աստծու սիթուն... սև լինի ջու պաշ տածելու օրը, էս ինչ փորձանը էր, որ ես ընկա մեջը...

- Հ'ը, չթյինի՝ թե բարկանում ես...

— Հա', անսպեր, Տերիք էր. արի` ինչ առշղանը տարու եմ տամ, քեղանից աղատվեմ։ Իմ դրած պայմանն է—ես էլ պետք է տուժեմ։ Հիմի նոր եմ հասկանում էն հին խոսրը` Թե «մարդ ինչ անի, իրեն կանի»։

Էսպես Տարուստը իսելոքանում է, իսկ փոջը տիոպերը մեծ ախպոր տված պարութի Թուզիկ պատռում է, Տագար մանեն տուգանջն էլ առնում տւ վերադառնում առնո

ԽԵԼՈՔՆ ՈՒ ՀԻՄԱՐԸ

Երկու ախարեր են լինում․ մինը խելոջ, մյուսը «իմար։ Խելոք ախարերը միշտ բանեցնում ու չարչարում է հիմարին։ Էնջան չարչարում է, որ հիմարը հուսահատվում է, մի օր էլ կանգնում է, Յե՝

— Ախագեր, էլ չեմ տողում բեզ Տետ կենամ, բաժանվում եմ, իմ բաժինը տուր, դնամ ջոկ ապրեմ։

— Լա՛վ,— ասում է իսկզգը.— էսօր էլ դու ապրանջը ջուրը տար, ես կերը տամ. երբ ջրից բերես, ս՛ր ապրանքը գոմը մտնի — ինձ, որը գուրսը մնա — քեզ։

ժամանակն էլ լինում է ծմեռա

Հիմարը համաձայնում է։ Ապրանդը ջուրն է տանում նա բնրում։ Չմեովա ցուրտ օ՞ր, մրսած անասունններ. հենց տար գոմի դուռն են հասնում ին չէ՝ իրար նաևից ներս են իափում։ Դուսնը մնում է մի հիվանդ բոսոա մողի դերաններին բոր անելիս։ էն է մնում հիմարին։

էս Հիմարը թոկը վիզն է կապում, իր մոզին տանում ծախելու։

— Ա' մոզի, արի, Հե՞յ, — կանչելով գնում է։ Մի Հին ավերակի մոտից անցնելիս էլ որ ձեն է տալի մոզի, արի, Հե՞յ... – ավերակի արձագանքը կրկնում է. – Հե՞յ... Հիմարը կանգնում է։ – Ինձ Տետ ես խոսում, Հա"

Հիմարը համաձայնում է ու մողին ծախված համարելով՝ ավերակի դուսնը կապում է, շրվշրվացնելով վերադառնում առմա

Մյուս օրը առավոտը վաղ վեր է կենում գնում փողնթն առնելու։ Դու մի՛ ասիլ՝ գիշերը գայլերը մոզին կերել են։ Գնում է տեսնում՝ ոսկորները գես ու գեն ցրված ավերակի առջև։

- 2n°, - ωυπεσ ξ, - σπρβh_l bu μbpb_l, ςω[·], - 2ω[•]... - 2ωη ξ°ρ, βb <u>ε</u>ξι - 2ξ°:

Հիմարը էստեղ վախենում է, կարծում է ավերակի մըտսումը կա, որ իր փողը չրտա։

— էդ իմ բանը չի,— ասում է,— առել ես պրծել, ես իմ փողի տերն եմ, բեր իմ փողը—տաս մանեն գեղին ոսկի"...

- U4h ...

էս էլ որ լսում է հիմարը, թարկանում է, ձեռի փետը ետ է տանում, տուր Թե կըտաս, ավերակի խարխով պատերին։ Մին, երկու զարկում է. պատերից մի բանի քար են վեր ընկնում։ Դու մի ասիլ՝ հնուց էդ պատում գանձ է եղել պահած։ Քարերը որ վեր են ընկնում՝ ոսկին Թափում է հանկարծ առաջը՝ լցվում։

- Այ էդպես... բայց էսբանն ի՞նչ եմ անում. տաստ

մենենի ես պարտ—իմ տասը մանենի տուր, մնացածը քու փողն է, ընչի՞ս է պետք... Մի ոսկի է վերցնում, գալի տունս — Հը՞, մոզիդ ծախեցի՞ր,— ծիծաղելով հարցնում է խելոք ախպերը։

— Ծախնցի։ — Ո՞ւմ վրա։ — Ավերակի։ — Հետո, փող տվա՞վ։ — ԻՀարկե տվավ։ Դեռ չէր ուզում տա, ամա ձեռիս փետովը որ մի ջանի հասցրի, ինչ ուներ՝ առաջիս փռեց։ Իմ

տասը մանենը վեր կալա, մնացածն իրենն էր, հենց թողեցի Լնպես փոված։

Ասում է ու ոսկին հանում ցույց տալիս։

— էդ ո՞րտեղ է,— աչքերը չորս է անում խելոք ախ պերը։

— ξ'4, gaijy չեմ տալ, դու աչքածակ ես, էնքան կըհավաքես, շալակս կրտաս, որ մեջքս կրկոտրի։

Խելոբը երդվում է, որ մենակ ինջը կըշալակի, միայն Թև տեղը ցույց տա։

- Բեր, ասում է, - ձեռինդ էլ ինձ տուր, մնացածի տեղն էլ ցույց տուր, որ ես տեսնեմ տկլոր ես, քեղ համար նոր շորեր առնեմ։

Հիմարը նոր շորերի անումը որ լսում է՝ ձեռինն էլ է տալիս ախպորը, տանում է մնացածի տեղն էլ ցույց տալիւ Խելուը ոսկին հավարում է, բերում տուն, հարստանում, բայց ախպոր համար նոր շորեր լի առնում։

էս Տիմարը ասում է, ասում է, որ տեսնում է չի լինում, գնում է դատավորի մոտ գանգատ։

— Պարոն դատավոր, – ասում է, – ես մի մոզի ունեի տարա ավերակի վրա ծախեցի...

— Հերիք է, հերիք,— ընդհատում է դատավորը.— էս հիմարը ո՞րտեղից եկավ, ո՞նց Թե մոզին ավերակի վրա ծախեցի...— վրեն ծիծաղում է ու դուրս անում։ Գնում է ուրիշներին գանգատվում, նրանք էլ էն վրեն ծիծաղում։

Πι ասում են, մինչև էսօր էլ խեղճ հիմարը կիսամերկ ման է գալի, պատահողին գանգատվում, բալը ոչ ոք չի հավատում, ամենքն էլ ծիծաղում են վրեն, իսկ խելոր ախպերծ էլ ծիծաղում է ամենքի հետո

_ · ____

ԽՈՍՈՂ ՉՈՒԿԸ

1

Լինում է, չի լինում մի աղքատ մարդ։ Էս աղքատ մարդը գնտան է դառնում մի ձկնորսի շալակտար։ Օրական մի քա-Նի ձուկն է աշխատում, տուն բերում, նրանով ապրում են ինքն ու կինը։

Մի անդամ էլ ձկնորսը մի սիրուն ձուկ է բռնում, տա լիս իր շալակտարին, որ պահի, ինջն էլ հա ջուրն է մրտնում, էս շալակտարը դետավին նստած՝ նայում է նայում էն սիրուն ձկանն ու միտք է անում.

— Տեր աստված, — ասում է, — սա էլ, որ ՛մեզ նման շունչ կենդանի է, դու ասա՝ սա՝ էլ մեզ նման ծնող ունի, ընկեր ունի, աշխարհրից բամ է հասկանում, ո~~ւ~~րախություն կամ ցավ է ղդում՝ թե չէ...

Հենց էս մաածելու ժամանակ ձուկը լեզու է առնում. — Լսի՛, — ասում է, — մարգ-ախալեր, Ընկերներիս հետ ես խաղում էի գետի ալիջների մեջ։ Ուրախունյումնից ինձ մոռացա ու անդղույշ ընկա ձկնորսի ուռկանը։ Հիժի, ով գիտի, իմ ծնողն ինձ որոնում է ու լաց է լինում, հիժի ընկերներս տխրել են։ Ես էլ, տեսնում հս, ինչպես եմ տանջվոտ. շունլս կտրում է ջրից դուրս։ Ուզում եմ էլ ետ գնամ ապրեմ ու խաղ անեմ նրանց հետ էն պաղ ու պարզ ջրերում։ Ընպես եմ ուղո՞ւմ, էնպես եմ ուղո՞ւմ... Եկ խեղճ արի, ազատ արտ ինձ, բա՛ց խող, բա՛ց խող դնամ... երակես էր ասում ցա՞ծ, շատ ցա՞ծ ձենով, ցամաջած բերանը բաց ու խումի անելով։

էս շալակտարի մեղջը գալիս է, առնում է ետ գցում գետը։

– Գնա, սիրում, ձկնիկ, թեող լաց չոլինի թո ծնողը։ Թող չրադարեն քու ընկնդները, Գնա ապրի ու խաղ արա նրանց Հետ։

Ձկնորսը սաստիկ բարկանում է շալակտարի վրա։

— Տո' ախմախ, — ասում է, — էստեղ ջրի մեջ թրջվելով ձուկն եմ բռնում, դու իմ աշխատանջն առնում ես էլ ետ ջուրը գցո՞ւմ... Դե գնա կորի, էլ իմ աչբին չերևաս, էլ իմ շալակտարը չես էս օրից. դնա սովից մեռիւ

Ձեռի տոպրակն էլ խլում է ու Համփու դնում։

— Հիմի ես ո՞ւր գնամ, ի՞նչ անեմ, ո՞նց ապրհմ... տարակուսած մտածելով դառն ու դատարկ վերադառնում է աղջատը դեպի տուն։

2

էս տխուր մտածմունքի ժամանակ ճամփին դեմը դուրս է դալի մի մարդակիրպ Հրեշ առաջը մի դեղեցիկ կով։

— Բարի օր, ախպերացու, էդ ի՞նչ ևս մտլորել, ի՞նչ ես միազ անում, – Հարցնում է Հրեշը։

Աղթատը պատմում է իր գլխին եկածը, Թե ինչպես Հիմի մնացել է անգործ, անձար ու չի իմանում, Թե ռնց պետջ է ապրեն ինջն ու իր կինը։

«Լսի՛, բարեկամ, — ասում է Հրեշր։ — Էս կաթնատու կովը ես ջեզ կրտամ երեջ տարվան ժամանակով։ Ամեն օր էնբան կաթը տա, որ բու կնիկն ու դու կուշտ-կուշտ ուտեջ, ապրեջ։ Երեջ տարին լրացավ Թե չէ, Տենց էն գիշերը կրգամ ձեզ Տարց կրտամ։ Թե Տարցիս պատասխանեցիջ — իմ կովը ձեղ լինի, Թե չէ՝ երկուսդ էլ իմն եր, տանելու եմ, ինչ ուղեմ կանեմ։ Համաձայն ե՞ս։

— Մի բան՝ որ առանց էն էլ սովից մեռնելու ենք, մտածում է աղջատը, — կովը կրտանեմ. էս երեջ տարին կապրենը, մինչև երեր տարվա լրանաչն էլ աստված ողորմած է։ Մի տեղից մի դուռը կրրացվի, կամ գուցե հենց պատաս֊ խանը տալիս ենը, ով գիտի․․․ /

— Համաձայն եմ, ասում է, ու կովն առաջն անում, տանում տուն։

3

Βράρ տարի կթեում են, լիուլի ուտում, ապրում։ Չեն էլ Նկատում, թե ինչպես անցավ երեք տարին. և աճա ճատնում է Նշանակած օրը, որ Հրեշն էն գիշեր պիտի գաւ

Մարդ ու կնիկ վերջալուսի տակ տխուր նստում են դռանը ու միտը են անում, իե ինչ պատասխան տան Հրեշին կամ ով գիտի՝ ինչ կրհարցնի նա. ո՞վ կիմանա Հրեշի միտբըս — Ա՛լ իե ինչ դուս կրգա, երբ մարդ Հրեշի հետ գործ բռնի... Հրեշի հետ հաշիվ ռաննա... Հրեշից լավություն ընղունի... հառաչելով զղջում էին մարդ ու կին, բայց անցկացածն անց էր կացել, էլ հնար չըկար։ Իսկ ղարհուրելի գիշերն արդեն վրա էր հասնում։

էս ժամանակ նրանց մոտենում է մի անծանոթ գեղեցիկ երիտասարդ։

— Ρωρή ήρήψαι», — ասում է, — ճամփորդ մարդ եմ. մութն ընկնում է, ես էլ հոդնած եմ, հյուր չե՞ր ընդունի ձեր տանն էս դիշեր։

- Ընչի չէ, ճամփորդ ախպեր, Հյուրն աստծունն է։ Բայց մեզ մոտ վտանգավոր է էս դիշեր։ Մենք Հրեշից մի կավ ննջ առել էն պայմանով, որ երեք տարի կթենք, ուտենք, երեք տարուցը ետը գա մեղ ճարց տա, թե պատասխանենք, կովը մեղ լինի, թե չէ – իր գերին ենք։ Հիմի ժամանակը լրացել է, էս գիշեր պիտի գա, մենք էլ չրգիտենք, թե ինչ պատասխան տանք։ Հիմի մեղ ինչ անի մենք ենք մեղավոր, վայ թե քեղ էլ վնասի։

– Բան չրկա, որտեղ դուք՝ էնտեղ էլ bu,– պատաս։ խանում է օտարականը։

Համաձայնում են. հյուրը մնում է։

Մին էլ կես-դիշերին դուռը դղրդում է։ Ո՞վ է.— Հրեշը: Խկել եմ որ եկել եմ, դե պատասխանս տվեր։— Ինչ պատասխան. սարսափից մարդ ու կնդա լեզուն կապվում է, մնում են տեղները բարացած։

— Մի՛ վախենաջ, ես ձեր տեղակ սրա պատասխանը կրտամ,— ասում է նրիտասարդ հյուրը ու դնում է դեպի դուռը։

Եկել ե՞մ, — դոան հտերց ձայն է տալիս Հրեշը։
Ես էլ եմ եկե՞լ, — պատասխանում է ներսից Հյուրը։
Ո՞րտեղից ես հկել։
Ծովի էն ափից։
Ընչո՞վ ես եկել։
Աղ մոծակը խամբել եմ, վրեն նստել եմ, եկել։
Ուրեմն ծովը պատիկ է եղել։
Ի՞նչ պատիկ. արծիվը չի կարող մի ափից մյուսը խոչի։
Ուրեմն արծիվը Ճուտ է եղել։
Ի՞նչ մուտ. խևերի շվաջը քաղաք է ծածկում։
Ուրեմն քաղաքը շատ է վուրիկ։
Ի՞նչ փորտիկ. Նապատանիը մի ծայրից մյուսը չի

հասնի։

- Ուրեմն նապատակը ծաղ էլ

— Ի՞նչ ծաղ, մորքին մի մարդու քուրք գուրս կրդա, գլխարկն ու տրեխն էլ ավել։

- Ուրեմն մարդը թզուկ է։

-- Ի՞նչ խվուկ, ծընկան ծերին աբյորը ծուզրուղու կանչի ձենը ականջը չի հասնիլ։

— Ուրեմն խուլ է։

-- Ի՞նչ խուլ. սարում որ պախրեն խոտ որդեի նա կըլսի։ Հրեշը մնում է կապված, մոլորված. զգում է, որ ներսը մի ուժ կա իմաստուն, Համարձակ, անՀաղիելի, էլ չի իմանում ի՞նչ ասի, ու փուս թուշվում, կորչում է գիշերվա խավարի մեջ։

Սրանը նոր մեռած տեղներիցը ետ են դալի, ուրախանում աշխարհրովը մին են լինում։ Հետճ էլ թացվում է րարի լուսը, և երիտասարդ Հյուրը վեր է կենում, մնաջ րարով է ասում, որ դնա իր Հանապարհը։

– Չենբ թողնի, որ չենք թողնի, – առաջը կարում են մարզ ու կին.– դու որ փրկեցիր մեր կյանքը, ասա՛, ինչով ետ վճարենք քո լավությունը...

— Ձէ՞, անկարելի բան է, պետք է դնամ իմ ճանապարհը։

— Դե արոնն անունդ ասա, նթե լավությունդ կորչի ու չրկարողանանը ետ վճարել, գոնե իմանանը՝ թե ում ենդը օրհնելու...

— Լավությունը արա ու թեկուղ ջուրը գցի—չի կորչի։ Ես Հենց էն Խոսող ձուկն եմ, որի կյանքը դու խնայեցիր...– ասում է անձանոթն ու չբանում ապշած մարդ ու կնդա աչբերից։

ԿՌՆԱՏ ԱՂՋԻԿԸ

L

Ժամանակով լինում են, չեն լինում, մի թույր ու մի ախպեր են լինում։ Քույրը էնջան սիրուն, էնջան շարմաղ է լինում, ինչպես լուսի կտոր, անունն էլ Լուսիկ։

Ախարերը պատկվում է, կնիկ է բերում։

Սա տեսնում է, βե ինչպես ամենքը սիրում են Լուսիկին, ու նախանձը, օձի նման բույն է գնում սրտի մեջ։ Սկսում է Լուսիկին բամբասել ու լացացնել ամեն օր, ամեն օր...

Ախպերը ամեն կերպ աշխատում է ուրախ պահի բրոջը։ Մի՛ն տուն է գալիս՝ հետը ծաղիկ է բերում նրա համար, մյուս օրը միրդ, մի ուրիշ անդամ հաղուստ։

Եվ Լուսիկը մնում է միշտ բարի, գեղեցիկ ու սիրված ամենջից։

Հարսը նախանձից բիչ է մնտոմ տրաբի, մտածում է, ինչ անի, ոնց անի, որ մեջտեղից կորցնի Լուսիկինո

Մտածում է, մտածում է. ու մի օր էլ, երբ մարդը տանից դուրս է դնում, վեր է կենում, տան կահ-կարասին, աման-չամանը իրար գլխով է տալի, ջարդում ու գնում ձեռները ծոցին դռանը կանգնում մինչև մարդու գալը։

Αρ տեսնտում է մարդը գալիս է, սկսում է լաց լինել։ — Ա΄,,— ասում է,— էս էլ բո սիրած բույրը, տանը ինչ ունեինւք-լունեինը՝ ջարդեց։

— Բան չրկա, այ կնիկ, դրա Համար ինչո՞ւ ես լաց լինում. էդ բոլորն էլ առնելու բաներ են։ Աման է՝ կոտրհը, նորը կառնենք, բայց Լուսիկի սիրտը որ կոտրենք, Տետո ի՞նչ անենք։ Կինը տեսնում է, որ էս մինը չեզուվ։ Մյուս անգամ, Երբ մարդը դուրս է դնում, նրա սիրած ձին տանում է, դշում կորցնում ու գալիս ձեռները ծոցին կտերը կանգնում, մինչև մարդը հա է գալի։

— Ա'յ,— ասում է,— էս էլ քո սիրած քույրը, քու էն լավ ծին դուրս է արել, կորդրել, մեպ էսպես տնաքանդ արել։ Մարդը ասում է.

— Բան լրկա. ծի է, կորել է, կաշխատեմ մի ուրիշ ծի էլ կառնեմ, բայց հո չեմ կարող մի ուրիշ քույր առնել։

Չար կինը տեսնում է, որ էս անգամ էլ վուր անցկացավ, ավնլի է կատաղում իրեն կրծում։

Մի գիշեր էլ քնած ժամանակը իր երեխին օրորոցումը մորթում է, արնոտ դանակը թաթուն դնում քնած Լուսիկի գրպանը։

Գիշերվա մի ժամանակը մազերը շաղ է տալի, երեսը պոկում, ճչում, ծղրտում.

- 4wi, bpbfubu, bpbfubu...

Տանըցիք վեր են Թոչում, տեսնում երեխեն օրորոցումը մորթած։ Մնում են սարսափած, սասանած կանդնած։ էս ո՞վ կըլինի, ո՞վ չի լինիլ...

Հարսն աստոն է.

— էլ ո՞վ պետք է լինի. էս տունը մեղանից բացի հո էլ ուրիշ մարդ լի մտել. ման գանք, ում գրպանում արնոտ գանակը գտնենը—նա կրլինի։

Համաձայնում են։ Մած են դալի, արնոտ դանակը Բանում հե Լուսիկի գրպանից։

Մնում են քար կտրած, բայց էլ ի՞նչ...

— է՛ս էլ քո սիրած քույրը,— ճչում է չար կինը ու Երեսը պոկում---Երեխես, երեխես...

Առավոտը լուսի հետ աշխարհրով մին լուրը տարածվում էւ Ժողովուրդը վրդովվում է, դատաստան է պահանջում, մայրը լալիս է, դատաստան է պահանջում, ու գեղեցիկ Լուսիկին քաշում են դատաստանի դուռը։ Դատում են վճոում, կոները կտրում են ու էնպես, կոնատ, տանում, հեռացնում, կորցնում են հեռո՞ւ, հեռո՞ւ անտառներում։

2nd S. Paul willy with S. 1-30

էսպես կռնատ, մեն-մենակ Թափառում է Լուսիկը անբնակ անտառներում։ Շատ Թափառելուց Թփերն ու փշերը Հագի շորերը տանում են, մնում է տկլոր։ Մոծակներն ու մժեղները կծոտում են, ձեռ չի ունենում Թև ջշի, մտնում է մի ծառի փչակ։

Օրերից մի օր Թադւավորի տղեն էս անտառը որսի է գալի։ Որսի շները անտառում էս ու էն կողմն են ընկնում, մի ծառի շրջապատում ու սկսում են հաչել։

Թաղավորի աղեն, իր Տետի մարդիկը մատծում են, նե շները երևի դաղանի հետքի վրա են ընկել կամ որջ են դտել, ու սկսում են շներին հիս անել։

– Հիս մի՝ անիլ ինձ վրա, խագավորի որդի,– ձեն է տալի աղջիկը ծառի փչակից,– ես մարդ եմ, դաղան չեմ։ – Թե մարդ ևս, դե դուրս արի։

— Չեմ կարող, մերկ եմ, ամաչում եմ։

Թագավորի աղևն ծիուց իջնում է, վերարկուն հանում սալիս իր մարդկանց, որ աանեն գցին աղջկա վրա։ Վերարկուն տանում են, գցում են աղջկա վրա. դուրս է գալիս մի սիրուն, մի աննման աղջիկ, որ ոչ ուտես, ոչ խմես, կանգնես ու մտիկ անես։ Թաղավորի աղեն հայիլ-մայիլ է մնում։

- Λ'վ ես դու, υիրուն աղջիկ, β'նչ ես շինում էս անաստում, β'նչու ես մանլ էս ծառի փչակը...

— Ես մի էսպես աղջիկ եմ. աշխարհրումը մի ախպեր ունեմ. բայց ախպերն էլ է ինձ թողել, աշխարհըն էլ...

— Ախակերդ էլ է բեզ Թողել, աշխարհբն էլ, բայց ես չեմ Թողնիլ,— ասում է արջաորդին ու առնում է Լուսիկին տանում իրենց տունը։

Տանում է իրենց առանը, Հորն ու մորը Հայտնաս, թե պետը է պսակվի նրա Հետ։

— Բե սրա հետ կրպսակվեմ, լավ, թե չէ հո՝ ինձ մի փորձանջի կրտամ։

Հերն ու մեթեն ասում են.

– Ա՛յ որդի, աշխարհրի աղջիկները հո վերջացել չեն. Թագավորի աղջիկներ կան, նազիր-վեղիրների աղջիկներ կան, Տարուստ, դեղեցիկ... էդ կռնատ, տկլոր, անտեր աղջիկն ո՞վ է, որ դու դրան ուղում ես։ — Չէ՞, որ չէ...

Հերն ու մերը Տարահատված իրենց քաղաջի խելոք մարդկանց հավաբում են, մի խորհուրդ են հարցնում, ին ինչպես անեն, իրենց որդուն էդ կռնատ աղջկա հետ պսակեն, թե չէ։

Խելոր մարդիկ ասում են.

— Մարդ ու կնկա բախար որ կա՝ սրտիցն է։ Ձեր աղի բախան էլ, երևի, էդ աղջիկն է, որ սիրտը կպել է դրան։ Աստված դրանց համար էլ, էդպես է բարի տեսել։

էս որ լսում են՝ Տերնւ ու մերն, էլ համաձայնվում են, յոխն օր, յոխը գիշեր հարսանիք են անում, ու խադավորի տղեն ամուսնանում է գեղեցիկ Լուսիկի հետո։

Մի առժամանակ ունց է կենում, էս թագավորի տղեն գնում է հեռու երկիր։ Գնալիս տանը պատվիրում է, որ երթ կինը ծնի՝ իրեն տեղեկություն գոնն։ Պատվիրում է ու գնում։

Սրա դնալուց մի քանի ամիս անց է կենում, Լուսիկը աղատվում է, մի սիրուն, շարմադ, ոսկեղանդուր տղա է ծնում։

Թաղավորն ու խուղուշին էնպես ուրախանում են, էնորես ուրախանում են, որ աշխարհրովը մին են լինում։ Աչջալուս են դրում, նամակը տալիս են սուրհանդակին, ուղարկում են։ Դու մի ասիլ, էս նամակը տանողը գնում է ճանապարհին հյուր է ընկնում Լուսիկի նղթոր տանը ու գիշերը մնում է նրանց մոտ։ Իրիկունը գրույց անելիս պատմում է, խի՝ հապա՞, էսպես-էսպիս մի բան է պատահել ու հիմի աչբալուսի խուղն եմ տանում Թաղավորի աղին։

Չար Հարսը էստեղ գլխի է ընկնում լանը։ Գիշերվա մի Ժամանակը վեր է կենում, էս մարդի գրպանից նամակը Հա-Նում, կրակը գցում ու ինքը մի նոր նամակ գրում, դնում տեղը։ Գրում է, Թե՝ Հապա չես ասիլ, քու գնալուց ետը կինդ ծնեց՝ մի շան լակոտ բերա՞վ... Էսպես խայտառակվեցինը աշխարհքի մեջ. Հիմի քեղ իմացնում ենք—գրի ինչ անենք, ինչ չանենք։ ՍուրՇանդակը էս Նամակը տանում է տալի Թագավորի տղին։ Կարդում է Թագավորի տղեն ու շա՜տ շատ վշտանում։ Հորն ու մորը նամակ է գրում, Թե իմ բախտն էլ երևի էդ է եղել. ինչ որ աստված տվել է—իմն է, պահեցեջ, կնկանս էլ մի Թխու խոսջ չասեջ, մինչև ես դամ։

Գրում է, նամակը տալիս սուրհանդակին, ետ դրկում։ Էս սուրհանդակը վերադարձին դալիս է կրկին իր հյուրատունը ու էլի գիշերը մնում է նրանց մոտո

Չար Հարսը գիջնրվա մի ժամանակն էլի վեր է կենում, սրա գրպանից թաղավորի աղի նամակը Հանում, գցում կրակը, խնթը մի նորը գրում, գնում տեղը։ Գրում է, թե՝ իմ կինն ինչ որ ծնել է, իր ծնած շան լակոտը գոշիցը կըկապեր ու գուրս կաննը, կըկորցներ, որ ես չըգամ ու մեր տանը ահսնեմ, թե չէ ինձ մի փորձանքի կրտամ։

Հերն ու մերը էս Նամակը որ ստանում են, մնում են կարմայած։ Ասում են,

— էս ի՞նչ բան է. ինջը բերավ մեր կամջին հակառակ Տետը պսակվեց, Տիմի էլ գրում է, Թև՝ գուրս արեջ...

Շատ հն տխրում, շատ է մեղքները գալի, րայց ինչ որ դրել էր՝ պետք է կատարեին։

Բերում են երեխին կապում են մոր դոշիցը, լաց են լի-Խում, օրՀնում են ու իրենց տանիցը դուրս են անում։

Երեխեն դոշիցը կապած՝ Լուսիկը գնում է լալով։ Անց է կենում խոր ձորեր, մուք անտառներ, անբնակ դաշտեր, ընկնում է մի անջուր, ամալի անապատ։

էս անապատում՝ ծարավ, ջրչոր՝ գնում է, գնում է, շատ է գնում, թե ջիչ է գնում, շատն ու ջիչն էլ աստված գիտի – հասնում է մի ջրհորի։ Նայում է ջրհորի մեջը, աչջին թվում է, թե ջուրը մոտիկ է։ Կռանում է թե ջուր խմի՝ Երհխեն գրկիցը ընկնում է ջրհորի մեջը, Ճչալով ջրհորի էս կողմն է թոշում, էն կողմն է թոչում, Հանկարծ ետևից մի ձեն է գալը. – Մի՛ վախիլ, աղջիկ ջան, մի՛ վախիլ, հա՛նի...

ծա է նայում, ահսնում՝ սիպտակ միրութը մինչև գոտկատեղը մի ծերունի։ Ասում է.

— Ո՞նց Հանեմ, չեմ կարող, պապի ջան, ձեռներ չունեմ։

— Հա'նի, Տա'նի, ազջիկ ջան, ձեռներ ունես, մեկնի... Լուսիկը կոները մեկնում է, ձեռները բացվում են, ու Երեխեն ջրհորից հանում է։ Ետ է դառնում Թե շնորհակալուխյուն անի, տեսնում է ծերունի յրկա, աներևութացել է։

Սրան էստեղ խողնենք իր երեխի Տետ ու Տիմի ո՞ւմնից տեղեկություն տանք։ Հիմի տեղեկություն տանք խաղավորի աղիցը։

Թագավորի տղեն օտարությունից վերադառնում է, ամեն բան իմանում է, ու էլ տուն չի մտնում. դռնից ետ է դառնում, գնում է աշխարհը է աշխարհը ման գա, որ իր կնկանն ու երեխին գտնի։

Գնում է ման է դալի. էս կողմը հարց ու փորձ, էն կողմը հարց ու փորձ, մի տեղ պատահում է մի մարդում

- Puph opt

-- Աստծու բարին։

— П"ір шпше ршррі

- Իմ բրոջն եմ ման դայի։

— Դե մինս չոլինենը, երկու լինենը, գնանը, հո էլ իմ կնկան... երեխիս եմ ման գալի։

Ընկերանում են, գնում են ման են գալի, մի տարի, Երկու տարի, երեք տարի, ոչ տեղն են իմանում, ոչ տեղեկուβյուն։ Էս թագավորի տղեն վերջը գալիս մի մեծ Հանապարհի վրա քարվանսարա է պահում, ընկերն էլ իր տուն ու տեղը, իր կնկանը բերում է ու էնտեղ ապրում են, որ գուց. Թե դնացող-եկողից մի բան իմանան։

Մի անգամ էս թարվանսարի դուռն է դալի մի ազրատ կին իր փոջրիկ աղի հետո

Թադավորի աղեն իր ընկերոջը ասում է.

— Եկ Ներս կանչենը էս աղքատ կնկանն ու իր երենին։ Սրանք լավ Հեքիաններ են գիտենում ու լավ էլ պատմում են. Հեքիան կրպատմի, մենք էլ դարդի տեր մարդիկ ենք, կըլսենք, գիշերն անց կրկենա։

Ընկնրոջ կնիկն էն կողմից Հակառակում է, թե՝ մենք Հակիվ ննջ տեղավորվում, դրանց ո՞րտեղ բերենջ։

Թագավորի տղեն որ շատ խնդրում է, ներս են թողնում

մուղացվան կեկանն ու իր երեխին։ Մերը պատի տակին կուչ է գալի, երեխեն էլ կողջին։ Թագավորի աղեն ասում է.

— Քումմերս չի տանում, ջուրիկ, Տեբիաթից, ասակից կիմանաս, պատմի լսննը, գիշերն անցկենա։

— Ես ոչ հեջիան գիտեմ, ոչ առակ,— պատասխանում է աղջատը,— հս մի ճշգրիտ պատմունյուն գիտեմ, մի պատահած դեպը և շատ հետաըրջրական. Թև կուղեք, պատմեմ, լսեցեք։

— Լավ, էդ պատմի։

Ու աղբատ կինը սկսում է պատմել։

— Մի ժամանակ մի աշխարհրում լինում են, չեն լինում, մի բույր մի ախպեր են լինում։ Ախպերը պատկվում է, կին է բերում, մի չար ու նախանձոտ կին։

Տանտիկինը էն կողմից բարկանում է.

— Հը՛, սկսեց պիրիցը դուրս տալ։

— Ա՛յ կնիկ, ի՞նչ ես ուղում, ինչո՞ւ ես խանդարտաք, Թող պատմի,— նեղանում է մարդը։--- Պատմի, բույրիկ, դու պատմի...

Աղքատ կնիկը շարունակում է իր հերիաթը.

- Քույրը մի դեղեցիկ ու թարեսիրտ աղջիկ է լինում, ամենւթը սիրում են նրան։ Ախպերն էլ ամեն տումս դալով միջա ճրա Համար մի բան է բերում՝ կամ ծաղիկ, կամ միրգ, կամ Հագուստ և կամ Թե չէ՝ մի թաղցր խոսք է ասում։ Նախանձում է չար Հարսը, Հնարբներ է մտածում, Թե ինչպես անի, որ կորցնի դեղեցիկ աղջկանը։

— Հը, դե տեսեր ինչ է ասոտ՝ է՛ս անզդամը... – կրկին մեզ է ընկնում տանտիկինը։

— Ա՛յ կնդեպ, ի՞նչ պատոանեց բեզ. Թող լսենը, տեսնենը ինել է ատում։ Դու չարումնակի, բույթիկ, սրան ականջ մի դեսիլ։

Unpurn Wiphp zupnchulyned f.

— Հնարըներ է մտածում չար հաղոր։ Մի օր տան կահկարապեն է ջարդում ու դնում անմեղ աղջկա վրա, մյուս օրը մարդու պերած ձին է բաց Թողնում, կորցնում ու մեղադրում բրոջը. տեսնում է բան չի դառնում, վերջը իր երեխին օրորոցի մեջ մորքում է, դանակը դնում ընած աղջկա գըրպանը...

— Ձենդ կարի, լիրբ, անզգամ, ո՞վ է իմացել, որ մերն իր երեխին մորթի, __ ճլում է տանաիկինը։

— Ի՞նչ ես ընդՏատում,— գոռում է մարդը կնոջ վրա։— Թող պատմի, չե՞ս տեսնում՝ ինչ Տետաջրքրական բան է պատմում։

Աղբատը շարունակում է.

— Դատաստան են անում, կտրում են անմեղ աղջկա կոնները ու Լնպես կռնատ հալածում, կորցնում՝ հեռո՞ւ, հեռո՞ւ...

Հալածված թափառում է նա անծանոթ անտառներուն։ Են երկրի թաղավորի աղեն օրերից մի օր որսի է դուրս գալի էն անտառները, գտնում է գեղեցիկ աղջկանը ու պսակվում է նրա հետ, Թագավորի աղեն հետու երկիր է գնում։ Նրա գնալուց հետո կինը ծնում է մի ոսկնգանգուր երեխա։ Աչբալուսի ճամակ են դրում հորը։ Նամակատարը համփին հյուր է ընկնում կոնատ աղջկա եղբոր տունը։

Չար Տարսը գիշնրը փոխում է նամակը, նոր նամակ է գրում Թագավորի աղին, Թև՝ «բու կնիկը ծնել է, շան լակոտ է բերել...»։

— Սո'ւս, Հերիք էր ինչ որ տակից-գլխից դուրս տվիր, դուրս կորի գնա, — կատաղում է տանախկինը։

— Ախպեր, կնկանդ ասա Հանգիստ կննա, լոենը, տես-Նում ես ինչ պատմություն է անում, – խնդրում է թագավորի տղեն ընկերոջը։

Աղքատը շարունակում է.

— Թագավորի տղեն կարդում է փոխած նամակը, վրշտանում է, բայց էլի գրում է, որ պահեն, մինչև խնթը կլթրա։ Նամակատարը վերադարձին կրկին Տյուր է ընկնում նույն տունը։ Ես նամակն էլ է փոխում չար հարսը ու գրում է, թե՝ «Նամակն ստանալուն պես իր ծնածը կրծրիցը կապեցեր ու գուրս արեր իմ կնոջը», էս ճամակն ստանում են թագավորն ու թագուհին, շատ են պարմանում, շատ են տանցվում. բայց ինչ անեն – կատարում են ինչ որ դրած է. հրեխին մոր դոշիցն են կապում ու ղուրս անում։

— էս ո՞րտեղից եկավ էս շունը, – ազաղակում է տանտիկինը։

— Բավական է, – դոռում են վրեն մարդն ու թագավորը տղեն։ – Պատմի, բույրիկ, Հետո^... Հետո^...

Աղթատը շարունակում է.

— Հետո թագավորի տղեն տուն է դալի։ Լսում է ինչ է պատանել, հա է դառնում, գնտւմ է իր կնոջն ու երեխին ման գալու։ Պատանում է կռնատ աղջկա եղթորը։ նա էլ դուրս էր եկել իր քրոջը ման դալու։ Ընկերանում են ու ման են գալի։ Շատ են ման գալի, չեն գտնում։ Գալիս են, մեծ Հանապարնի վրա մի քարվանսարա են պանում...

— Սուտ է ասում, — գոչում է տանտիկինը։ Իսկ մարդն ու թաղավարի տղեն ապուշ կտրած սպտսում են վերջին։ Եվ աղջատ կինը հասնում է վերջին.

— Սոված ու ծարավ Թափառում է Տալածված մերը իր ոսկեզանդուր երեխի հետ, վերջը աղջատ, տկլոր գալիս է, հասնում էդ քարվանսարայի գուռը... Ախսկերն ու ամուսինը մեղքանում են, չերս կանչում, խնդրում են, որ մի հեքիա/ տոի իրենց համար...

– Վա՜լ...– տւշաթափվում է տանարկինը։

— Լուսիկ ջա՞ն... մի՞քե դու ես... վեր են թռչում թագավորի տղեն ու ընկերը, Լուսիկ ջան...

— Հա՛, ձևր Լուտիկն եմ ևս, ահա իմ ախպերը, ահա իմ ամուսինը, ահա իմ ոսկեդանգուր երեխան, և ահա լար հարսը...

Լեզվով չի պատոնվիլ, Թե ինչպես են ուրախանում ամենջը, որ իրար որոնտւմ էին ու գտնում են վերջապես։

Իսկ չար Հարսին կապում են կատաղի ձիու պոչից ու րաց են Թողնում արձակ դաշտերում։ Որտեղ արյոմսն է կա-Թում, էնտեղ փուշ ու տատասկ է դուրս գալի, որտեղ արտասութն է Թափվում, էնտեղ լիճ է դոյանում։ էն լճի խորբում երևում է մի երեխա՝ քնած օրորոցում, դանակը դրած դլխի տակին, Ասում են՝ երևում է և մի վանք. էն վանքում չոքած է մի կին ու լալիս է, լալիս է, անվերջ լալիս էւ

1909

ԱՆՀԱՂԹ ԱՔԼՈՐԸ

Լինում է, լի լինում՝ մի աջլոր է լինում։ Էս աքլորը թուջուջ անելիս մի տսկի է գտնում։ Կտուրն է բարձրանում, ձեն է տալի. — Սուդրուղո՞ւ, փող Եմ գտե՞լ... Թագավորը լսում է, իր նազիր-վեղիրին Տրամայում է՝

գնան խլեն ընթեն։ Խագավորը լսում Հ, իր նազրը-վօվրրին շրասայուս է

Նաղիր-վեդիրը դնում են՝ իլում բերում։ Արյորը կանչում է.

— Մուղրուղո՞ւ, թագավորն ինձանով ապրե՞ց...

Թադավորը ոսկին ետ տալիս է իր նազիր-վեզիրին, ասում է.

— Ստ տարեր իրեն տվեր, Թև չէ աշխարհրովը մին կիսայտառակի մեղ էդ անպիտանը...

Նազիր-վեզիրը ոսկին տանում են ետ տալիս աթլորին։ Աթլորն էլ կաուրն է բարձրանում.

- Ծուղրուղո՜ւ, թագավորն ինձանից վախե՞ց...

Թագավորը բարկանում է, իր նաղիր-վեգիրին հրամայում է.

— Գնացն'ը,— ասում է,— բռնեցեը էդ սրիկային, դլուխը կտրնցեր, եփեցեր բերեր ուտեմ, պրծննմ դրանից։ Նազիր-վեզիրը գնում են արլորին բռնում, որ տանեն։ Տանելիս կանչում է.

- Մուղրուղո՞ւ, թագավորն խնձ հյուր է կանչե՞լ...

Տանտում են մորթում, պղինձն են կոխում, որ նփեն, ձեն է տալի.

— Ծուղրուղո՞ւ, Թագավորն ինձ տաք-տաք բաղնիք է դրկե՞լ...

Եփում են բերում խագավորի առաջն են դնում, կանչում է.

- Թաղավորի հետ սեղան եմ նստե՛լ, ծուղրուղո՞ւ...

Թագավորը շտապով վերցնում է կուլ տալի։ Կոկորդով գնայիս կանչում է.

— Նեղ-Նեղ փողոցՆերով անց եմ կենում, ծուղրուվո՞ւ... Թագավորը որ տեսնում է՝ կուլ տվեց, էլ չի ձենը կրտրում, իր նազիր-վեզիրին հրամայում է թուրները հանած պատրաստ կենան, որ մին էլ ձեն ածի— ղարկեն։

Նադիր-վեգիրը թերը հաճած՝ պատրաստ կանդնում են մինը էս կողմը, մյուսը էն։

Աբլորը որ թաղավորի փորն է հասնում, ձեն է տալի.

- Լուս աշխարհրունն էր, մութ տեղն եմ ընկել, ծուլրուղո՞ւ...

— Զարկեցե՛ ... Հրամայում է թագավորը։

Նագիր-վեգիրը զարկում են, տալիս են **թադավորի** փորը պատոռմ

Աբլորը դուրս է պրծնում, փախչում է, կտեր ծերին կանդնում ձեն տալի.

— Ольприят....

1910

ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆԸ

Ժամանակով մի մարդ ու մի կնիկ են լինում։ Էս մարդ ու կնիկը իրար հավանելիս չեն լինում։ Մարդը կնկանն է ասում հիմար, կնիկը մարդուն, միշտ կռվելիս են լինում։

Մի օր էլ մարդը մի քանի փութ եղ ու բրինձ է առնում, տալիս մշակի շալակը, տանում տուն։

Կնիկը բարկանում է.

— Ա՛յ, որ ասում եմ Տիմար ես, չես հավատում. էսրան Եղն ու բրինձը միանդամից ինչի՞ համար ես առել բերել. Տորդ բե՞լեխն ես տալիս, Թե տղիդ հարսանիքն ես անում։ -- Ի՞նչ բելեր, ի՞նչ հարսանիք, այ կնիկ, ի՞նչ ես խո-

սում, տար պահի, բարեկենդանի համար է։

Կնիկը հանդատանում է, տանում է պահում։

Անց է կենում մի առժամանակ, էս կնիկը սպասում է, սպասում է, բարևկննդանը դալիս չի։ Մի օր էլ շեմբումը Նստած է լինում, տեսնում է մի մարդ վռաղ-վռաղ փողոցով անց է կենում։ Ձեռը դնտոմ է ճակատին ու ձեն տալի.

– Ա՛խաղեր, ա՛խաղեր, հալա մի կանգնի։

Տղեն կանգնում է։

– Ա՛խագեր, բարեկենդանը դու հո չե՞ս,

Անցվորականը նկատում է, որ էս կնկա ծալը պակաս է, ասում է՝ Հա՛ ասեմ, տեսնեմ ինչ է դուրս դալի։ — Հա, ես եմ բարեկենդանը, թույրիկ ջան, ի՞նչ ես ասում։

-- Էն եմ ասում, որ մենք քո ծառան հո չենք, որ բո եղն ու բրինձը պահենք։ Ինչ որ պահեցինք, հերիք չէ՞... չես ամաչո՞ւմ... Ընչի՞ չես գալի քո ապրանքը տանում...

— Դե էլ ի՞նչ ես նեղանում, բույրիկ ջան, ես էլ Տենց դրա Տամար եմ եկել, ձեր տունն էի ման դալիս, չէի դանում։ — Դե արի տար։

էս մարդը ներս է մտնում, սրանց եզն ու թրինձը չալակտւմ կրունկը դեսն է անում, երեսը դեպի իրենց գյուղը։

Մարդը պալիս է տուն, կնիկն ասում է.

— Հա՛, էն բարեկենդանձն եկավ, իր բաները իրեն սեցրի տարավ։

– Ի՞նլ բարեկենդան... ի՞նչ բաներ...

– Ա՛յ էն հղն ու բրինձը... Մին էլ տեսնեմ՝ վերևից գալիս է. մեր տունն էր ման գալի. կանչեցի, մի լավ էլ խայտառակ արի, շալակը ովի տարավ։

— Վայ բու անկսելը տունը թանդվի, որ ասում եմ հի-Մար ես — հիմար ես էլի... Ո՞ր կողմը գնաց։

— Ալ էն կողմը։

էս մարզը ձի է ճստում, ընկնում բարեկենդանի նտևից։ Ճանապարհին բարնկենդանը հա է մտիկ անում, տեսնում է՝ մի ձիավոր բշած գալիս է։ Գլիրի է ընկնտոմ, որ սա էն կնկա մարդը պետք է լինի։

Գալիս է հատնում իրեն։

– Բարի օր, ախպերացում

— Աստծու ըարին։

- Հո էս ճամփովը մարդ չի անցկացավ։
- -- Անցկացավ։
- Ի՞նչ ուննը շալակին։
- Եղ ու բրինձո
- Հա, հենց էդ եմ ասում։ Ի՞նչքան ժամանակ կըլինի։
- Բավականին ժամանակ կըլինի։
- Որ ձին բշեմ՝ կըհասնե՞մ։

— Ո° μπեղից կը Չամնես, գու ձկով, նա ուռով։ Մինչև բու ծին չորս ոտը կըփոխի— մի՞ն, երկո՞ւ, երե՞ր, չո՞րս նա երկու ռառով մե՛կ-երկո՞ւ, մե՛կ-երկո՞ւ, մե՛կ-երկո՞ւ, շուտշուտ կըդնա, անց կըկենա։

— Բա ի՞նչպես անեմ

-- Ինչպես պետը է անես, ուղում ես, ձիդ թող ինձ մու դու էլ նրա պես տառվ վաղի, գուցե հասնես։ --- Հա՛, էդ լավ ես ասում։

Վեր է գալիս, ձին Ոսղնում սրա մոտ ու ստով ճանապարճ ընկնում։ Սա ճեռանում է Ձե չէ, բարեկենդանը շալակը բարձում է ձիուն, ճամփեն ծռում, բշում։

էս մարդը ոտով գնում է, դնում է, տեսնում է չրճառավ, Եա է դառնում։ Ետ է դառնում, տեսնում՝ ձին էլ չրկա, Գալիս է տուն։ Նորից սկսում են կռվել, մարդը եղ ու բրինձի Տամար, կնիկը ձիու։

Մինչև օրս էլ էս մարդ ու կնիկը կովում են դեռ։ Սա նրան է ասում հիմար, նա սրան, իսկ բարեկենգանը լսում է ու ծիծաղում։

ՍՈՒՏԼԻԿ ՈՐՍԿԱՆԸ

Հորս կնունքով, մորս ծնունկով, վեր կացանք մի օր հինդ ու վեց հարով, Թրով-Թվանքով որսի դնացինը։ Հադին էր, Հյուդին էր, Չատին էր, Մատին էր, հերս էր, ես էի, դնացինը որսի...

Սարեր, ձորեր դուզ դնացինը, որտեղ որս կար՝ սուս փուս գնացինը, որտեղ ահ էր՝ կտւզ ու կուղ գնացինը...

Գնացի՞նը, պնացի՞նը, շատ թե ջիլ, մին էլ տեսնենը Երեր լիճ. երկուսը ցամար, մընի մեջ էլ ըսկի ջուր լըկա։ Մին էլ, ըՉը, մտիկ տանը, որ էս անջուր լճում լողում են ճչում երեր Չատ սիպտակ բաղ, երկուսը սատկած են, մինն էլ կենդանի չի։

Հաղի՛, տո՛ւր հա, տո՛ւր։
Թե՝ Եվանք չունեն։
Հյուղի՛, տո՛ւր հա, տո՛ւր։
Ես էլ չունեն։
Չատի... Մատի...
Մենք էլ չունենը։
Բա ի՞նչ անհնջ...

2πρυ ձեռին կարճ ու երկար, Տաստ ու բարակ մի փետ կար. երեսն առավ, նշան դրեց, մին էլ տրա՜ք, որ կրակեց... Նա կրակեց, ես զարկեցի. որ զարկեցի` փռվեց էսպես ամեն թներ հինգ գաղ ու կես...

էս անըերան դանակը ջաշնցինը։ Հաղին մորինց, չըկարաց. Հյուղին մորինց, չըկարաց, Չատին չրկարաց, Մատին չրկարաց, հերս էլ չրկարաց, ե՛ս ջաշնցի մորինցի։

Մորնեցի, վեր գցեցի. բաղ մի ասիլ—մի գոմեշ ասա Հապին շալակեց, չբկարաց, Հյուդին։ շալակեց, չրկարաց, Չատին չրկաթաց, Մատին չբկաթաց, Հերս էլ չբկարաց, ե՛ս Հալակեցի, Շալակեցի, գնացինը։

Գնացինը, դնացինը, հասանը մի տեղ, մին էլ տեսնննը երեր դեղ, երկուսի տեղն իսկի չի երևում, մընումն էլ իսկի շենլիկ չրկա։ էս անշեն դեղում դես ման եկանը, դեն ման եկանը, մի տուն դտանը, մեջը եթեր պառավ, երկուսը մեռած, մընկ բերևումն էլ շունչ չրկա։

– Տղերը, ասինը, եկեր բաղով փլավ անենը։

. Ես անջուն, պառավը դնաց դես ման եկավ, դեն ման եկավ, կես բրինձն դտավ, երեր պղինձ, երկուսը ծակ, մինծ էլ իսկի տակ չունի։

Ջուրը լցրինը էս անտակ պզինձը, մեջը ածինը բաղն ու բրանձը, անկրակ հփեցինը։ Եփեց, եփեց, միսն ու րրինձը պետցին, քնաց բուրը։

Որաից նկած օոված մարդի՞կ, վրա նկանը, կերա՞նը, կերա՞նը. ոչ աչբներս բան տեսավ, ոչ բերաններս բան Քատփո

1911

ԱՆԲԱՆ ՀՈՒՌԻՆ

Լինում է, չի լինում մի կնիկ։ Էս կնիկը մի աղջիկ է ունենում՝ անումը Հուռի։ Մի ծույլ, անշնորճը աղջիկ։ Օրը մինչև իրիկուն պարապ-սարապ նստած։

Բածն ինչ կանեմ՝ կեղտոտ է. Բամբակը կորիզոտ է։ Մաստակ պիտի, որ ծամեմ, Կրտերը տիտիկ անեմ, Անցնողին մրտիկ անեմ. Ուտեմ, իսմեմ, Մըթնի, բրնեմ։

Հարևանները անունը դնում են Անբան Հուռի։ Ինչ մերն է՝ աղջկանը դովելով ման է գալի.-- լիդրը գղող, լիդրը մանող, համ խըճճող, համ խճուճը հանտղ, ձևող-կարող, հունցող-Թխող, եփող-Թափող, մի խոսքով՝ հուրի-հրեղեն, մատները ոսկիւ

էս դովասանքը գնում մի նրիտասարդ վաճառականի ականջն է ընկնում, էս երիտասարդ վաճառականն ասում է՝ իմ ուղածն էլ հենց սա է, տր կա, Գլխապատառ գալիս է անբան Հուռիին ուղում է, հետը պսակվում, տանում իրենց աունը։ Մի քանի ժամանակից ետը մի տասը-ջսան բեռը սամբակ է առնում տալիս խնկանը, ԹԵ՝ ես գնում եմ գեռու աներեր առուտուրի, դու էլ էս բամբակը զդի, մանի, գամ տահեն ծախեմ, «արստանածը։

Անբամ Հուռին է, իրեն համար մաստակ ծամելով ման է գալի։ Մի օր էլ գետի ափովն անց կենալիս լսում է, որ գորտերը կռկռում են։

_ *Փե*՝ փել... Կե՛ կել... Փև՝ փել... Կև՝ կել...

– Վո՛ւլ, աղջի Փեփել, Կեկել,– ձեն է տալի անբան Հուռին,– որ բամբակը բերեմ ձեղ տամ՝ կըգղ^եր...

— Fb'p, eb'p, eb'p...

Անթան Հուռին ուրախանում է։ Գնում է բամիակը կրում բնթում, ածում գնտը։

– Դև զղեցեջ, մանեցեր։ Մի բանի օրից ետ կրգամ, մանածը կրտանեմ, որ ծախննը։

Գնում է մի բանի օրից ետ է դալի։

Գորտերը էլի կռկռում են.

- Φέ'ψbi-4b4bi... Φέ'ψbi-4b4bi...

- Աղչի Փե՞փել, Կեկել, ղե մանածը բերհը։

Գորտերը շարունակում են կոկռալ, իսկ մանածը չեն բերում։

Հուռին մին էլ որ ճայում է, ալքովն ընկնում է դետի ափերին ու ջարերին փաթարված կաճալ մուռը։

— Վո՜ւլ,— ասում է,— թոռանամ ես, տե՛ս, Համ զգել ու մահել են, Համ քսալիչա են պործել իրենց Համար։

Ձևոր ճակատին է դնում ձեն տալի.

— Դե որ խալիչա եր գործել, մեր բամբակի փողը բեթեթ։ — Ձեն է տալի ու ոտը փոխում է, մանում ջուրը։ Հանկարծ ոտը առնում է մի կոշտ բանի։ Հանում է տեսնում՝ մի կտոր ոսկի։ Փեփելին ու Կեկելին շնորհակալություն է անում, ոսկու կտորը փեշը դնում, գալիս տուն։ Մարդն էլ առուտութի տեղիցն է գալիս։ Գալիս է տեսնում՝ իրենց թարեջին մի մեծ ոսկու կտոր։

- lk 4264, tu p*22 nulp ti

Թե՝ բա չես ասիլ բամրակը Փեփելի ու Կեկելի վրու ծախեցի. բամբակի փողն է։

Մարդը ո՞նց է ուրաքսանում, էնպես էլ դուք ուրաքսա-

նար։ Զոբանչին Հրավիրում է, ընծաներ է տալի, դովում է. չնորՀակալություն է անում, որ էնպես խելոր, չնոր շրով, աշխատասեր աղջիկ է մեծացրել։ Քևֆ է սարբում. նստում են բեֆիւ

Ջոբանչը խորամանկ կին է լինում։ Իմանում է, ին բանը ինչպես է պատահել. վախենում է փեսեն էլի աղջկանը գործ հանձնի, ու գաղտնիջը բացվի։ Քեֆի լավ ժամանակը մի բղեղ է ներս մտնում ու բըսռացնելով պարտվում սենչակում։ էս դոբանչը վեր է կենում գլուն է տալի բղեղին։ Ասում է.

– Բարով հկար, մորչուր ջան, ո՞նց հս. ո՞րտեգ ես. Լոքան ժամանակ չիս հրևոտք... Ախր բեղ ո՞վ էր ասում էղբան բան անես, որ էդ օրն ընկնես...

Փեսեն մնում է ղարմացած։ Ասում է.

— Այ մեր, խելաղարվեցի*ր, բեզ ի*Նչ պատանեց. Լգ բզեցին էզ ի*Նչ ես ասում— մորջո*ւթս որն է...

Ջոթանչը ԹԵ.— Այ որդի, բեզանից ինչ Թաթցնեմ, դու էլ իմ որդին եու Չես ասիլ էս բղեզն իմ մորքուրն էւ Խեղճը շատ աշխատասեր կնիկ էր։ Ամբողջ օրն աշխատում էր, շատ աշխատելուց կուչ եկավ, պստիկացավ, էնքան պստիկացավ, որ դասավ բղեղ։ Մեր ցեղն էստրես էւ Շատ աշխատասեր ենք։ Բայց աշխատելուց պստիկանում, բղեղ ենք դառնում։

ξυ αρ φεούδη ματώ է, վωխից ρής է αυτώ αμαιχη Δωρή. το τ μίνατα αρ τά, ωρητεριό τ ζαταρήδι δεαδι τι μωθή χηωω, πρ απρητική δαωδι ρητη χρηματών:

ՔԵՖ ԱՆՈՂԻՆ ՔԵՖ ՉԻ ՊԱԿՍԻԼ

U,

θωմանակով Բաղղագ քաղարում նստում էր Հարուն Ալ Ռաշիդ խակավորը։ Հարոնն Ալ Ռաշիդ խաղավորը սովորություն ուներ՝ շորերը փոխած ման էր գալիս իմանալու, խե ինչ է կատարվում իր մայրաթաղաքում։ Մի զիշեր էլ էսպես, դերվիշի շոր մտած, անցնելիս է լինում մի խուլ փողոցով։ Մի աղքատ տնակից երգի ու նվագածության ձայներ է լսում։ Կանդ է առնում, միաք է անում միար, հետաթրքրվում է ու ներս է մանում։ Ներս է մանում ահսնում՝ դատարկ մերկ մի տնակ, կրակի գեմը փուած կարպետի վրա նստոտած տան տերն ու երաժիշաները։ Աղջատ ընդրիդի շուրջը բոլորած նվադում են, երդում ու զվարճանուն

— Խուլություն ձեղ, ո՛վ ութախ ժարդիկ,— ողջու-Նում է զերվիշն – քսոնաթշություն է անում ատն տիրոչը։

Բարով եկար, դերվիչ բարա, Համեցեր, միասին ուտենը աստըծու տված մի կառը Հտցն ու միասին ուրակաս-Նանք,— խընդրում է տան տերը։ Դերվիջին էլ նստեցնում են իրենց Հետ ու շարունակում են ջեֆը։

Գիշերվա մի ժամին տան տերը երաժիշտներին վճարում է իրենց հասանելիքն ու համփու դնում։ Երբ հրաժիշտ-Ները հեռանում են՝ դերվիշը տան տիրոջը հարյնում է.

— Անունդ ի՞նչ է, բարեկամ։

— Հասան։

- Ամոթ չըլինի հարցնելը, Հասան ախպեր, ի՞նչ ար-

հեստի տեր ես զու, ի՞նչքան փող ես աշխատում, որ էսպես թեֆով ես անցկացնում ջո ժամանակը։

— Քեֆը շատ փողով չի լինում, գերվիշ բարա,— պատասկատնում է տան տերը։ — Ամենաչնչին ապրուստն էլ կարող է մարդ ուրախ վայնլել։ Ես մի փինաչի եմ, չուստեր եմ կարկատում, օրը մի չնչին բան եմ վաստակում։ Երեկոները բերում եմ մի մասը ապրուստի եմ տալիս, մյուս մասն էլ էս նշաժիշտներին, որ տեսար։ Նստում ենք, ուրականում։ Թե բեղ նման մի ազնիվ Հյուր էլ աստված Հասցնում է՝ ավելի լավ։

— Անպակաս լինի քո ուրախությունը, ո՛վ Հասան, բայց հթե հանկարծ աշխատանքիդ էդ րարակ աղբյուրն էլ կտրի՝ ի՞նչ պիտի անհու

- Ինչո՞ւ է կարում, դերվիշ րաթաւ

— Օրինակ, Թագավոր է ու Թագավորի քմահաՏույք. հանկարծ հրաման արավ, որ էլ փինաչուԹյունը չրպիտի լինի։

— է՞ Հ, թադավորի դարդը կտրե՞լ է ընկնի փինաչիների ետևից... կամ ի՞նչ են արել նրան փինաչիները։ Երբ էդպես բան կպատահի, էն ժամանակ կըմտածենք. այժմ քնենք, դերվիշ բարա։ Աստված ողորմած է. քեֆ անողին քնֆ չի պակսիլ։ Աշխարհքի բան է՝ ինչպես բռնես՝ էնպես էլ կերթա.

— Լա՛վ, աստված տա, որ էդպես լինի, – բարեմաղթում է դերվիշն, ու ջնում են։

R

Առավոտը վաղ դերվիշը գնում է։ Նրա գնալուց հետո մունետիկները լցվում են Բաղդադի փողոցներն ու հրապարակները՝, գոռալով հայտարարում, Ձե քագավորի հրամանն է, փինաչիների խանուքները փակ պիտի մնան. էս օրվանից էլ ոչ ոք իրավունք չունի էդ արհեստով պարապելու։ Զանցառուների գլուխները կՁոչեն։

ծեղճ Հասանի ձեռքից էլ թիզը խլում են, վզակոβին տալով դուրս անում իր նեղլիկ խանութից ու գուռը փակում։ Մյուտ պիշերը, դարձյալ դերվիշի շոր մտած, Հարուն Ալ Ռաշիդ Թագավորը գնում է քաղաք շրջելու։ Դարձյալ տացնում է էն փողոցով, ուր ապրում էր ուրախ Հասանը։ Դարձյալ երգի ու երաժշտության ձայներ է լսում նրա տանից։ Ներտ է մտնում։

— 0°, բաթով, բարով, դերվիչ բաբա. Համեցեբ, Նստիր թո տեղը։

Նոտում են, ուտում, խմում, ածում, երգում, ուրախա-Նում մինչև կես-գիշեր։

Կես-գիշնրին, նրաժիշտներն իրենց վարձն առնում են Տեռանում։ Մնում են տան տերն ու Հյուրը։

-- Գիտն՞ս ինչ պատահեց, դերվիշ բաբաւ

— Ի՞նչ պատահեց։

— Հենց էն, ինչ որ դու պուշակեցիր երեկ իրիկուն։ էսօր Բաղավորը հրաման հանեց – մեր արհեստն արգելեց...

– Ի՞նչ ես ասում,– զարմանում է հյուրը։– Հապա ո՞րտեղից փող գտար, որ էս գիշեր էլ ջեֆ սարբեցիր։

– Մի կավե կուժ եմ գտել, հիմի էլ ջուր եմ ծախում։ Օրական ինչ աշխատում եմ՝ մի մասը տալիս եմ ապրուստի, մյուսը երաժիշտներին ու դարձյալ ջեֆ եմ անաւմ։

— Իսկ եթե թագավորը չուր ծախելն էլ արդելի՝ էն ծամանակ ի՞նչ ես անելու։

— Ջուր ծախելով Թադավորին ի՞նչ վնաս ենջ տալի, որ արգելի։ Եվ ինչո՞ւ էսօրվանից դարդ անեն գրա համար։ Երբ որ կարգելի, էն ժամանակ կըմտածեն։ Մի՛ վախենար, բարեկամ, երբեջ չի պակսիլ մի կտոր հաց ու մի անկյուն, որ ես էնտեղ ուրախանամ։

— Անպակաս լինի ուրախությունը բո օջախից, ով Հասան,— թարհմաղթում է դերվիշն ու հեռանում։

Գ

Առավոտը վաղ ամբողջ Բաղդադը Թնդում է մունետիկ-Ների ձենից, Թե Հարուն Ալ Ռաշիդ Թագավորն էսպես է Հրամտյում. ջուրը աստըծունն է և էսօրվանից ոչ ոբ իրավունք չունի փողով ծախելու։ Պատռել բոլոր ջրկիրների տիկերն ու ջարդել նրանց կժերը։

Աղջատ Հասանի կուժն էլ ջարդում են ջրի ճամփին ու դատարկ ետ զրկում։

Մյուս գիջնը Թադավորը կրկին դնրվիշի շոր է հազնում ու գնում քաղաքը շրջնյու։ Կրկին մոտննում է ուրախ Հասանի տանը։ Դարձյալ ուրախության և նրգի ձայննը։ Նհրա է մտնում։

— Ա՜յ, դերվիշ բաբա՜, Համեցե՜թ, Համեցե՜թ, Նստիր թ. տեղը, ջեֆ անենք, ցերեկը երկարացնենք, դիշիրը կար-Հացնենք։ Ուրախանանք, գերվիշ բաբա, ավելի լավ է ուրատ խանալ, ջան արտմել։

- Ինարկե, ուրախունյունը ավելի լավ է։ Ամենդա էլ մեռնելու ենը, ո՛վ կարող է Թող ուրախանա,--րացական» չում է դերվիշն ու նստում Հասանի կողջին։

Գիշերվա մի ժամին երգիչներն իրենց վարձն առնում են Տեռանում։ Մնում են դերվիշն ու տան տերը։

– Հասան ախպեր. էսօր ի՞նչ լսեցի. ասում են թադավորը արդելել է ջուր ծախելը, ճշմարի՞տ է արդյոք։

— Ի՞նչպես չէ, ի՞նչպես չէ, ամենքիս ջրի ամաններն էլ ոչնչացրին։ Ա՛խպեր, դու կատարյալ մարդարե ես եղել. ինչ ստում ես՝ մյուս օրը կատարվում է։

-- Հապա ի՞նչպես է, որ դու դարձյալ ջեֆ ես անում։ Ո՞րտեղից ես դտել էս փողը։

υρωύի βε մարդու պակասը փողը լինի։ Φողի գտնելը հեշտ է, գերվիշ բարա։ Գնացի մի գործատիրոջ մշակ մտա. օռական մի բան է տալիս. բերում եմ մի մասը ապրուստիս եմ անում, մյուսը նրաժիշտներին եմ տալիս ու շարունակում եմ իմ բեֆը։ Բանը մարդու սիրտն է, գերվիշ բաբա։

— Ես իմ Հոդին, արժե, որ էդ սրտով թաղավորի պալատական լինեիր դու, – բացականչեց դերվիշը։

-- Վա՛հ, դերվիշ, բո ասածները կատարվում են ճրշտունյամբ, հիմի որ էս խոսքդ էլ կատարվի՞։

-- Ինչո՞ւ չի կատարվի, աշխարհրում անկարելի բան չկա,-- պատասխանեց դերվիջն ու բաժանվեցին։ Առավոտը վաղ տևրության պաշտոնյաները կտրեցին Հասանի աղջատ տնակի դուռը.

- Էստե՞ղ է կենում ջեֆ սիրող Հասանը։

— Ես եմ,— պատասխանեց զարմացած Հասանը։

— Թագավորի հրամանով հետևիր մեզ։

Ուղիղ պալատը տարան Հասանին։ Հայտնեցին, որ Թագավորը իրեն պալատականի պոշտոն է տվել։ Պալատակա-Նի ղդեստ հաղցրին, մի Թուր էլ կապեցին մեջջը ու կանգնեցրին պալատի մուտքերից մեկի ասջև։ Ամբողջ օրը էն մուտքի առջև պարապ կանգնեց Հասանը։ Իրիկունը որ մըթնեց, դատարակ ճամփու ղրին առշն, թե՝ դնա, առավոտը ետ կրդաս քո անղը կանգներու։

Գիշերը դարձյալ դերվիշի շոր մտավ Հարուն Ալ Ռաշիդ Թադավորն ու ղճաց քաղարը շրջնլու։

Գնաց մոտնցավ Հասանի տանը։ Ականջ դրեց։ Զարժանքով լսեց, որ դարձյալ հնչում են երդն ու երաժշտությունը։ Հասանը ջեֆ է անում դարձյալ։ Ներս մտավ։

— Դերվի՞շ, դերվի՞շ, թո տունը չըրանդվի, արի է՛. երեկվա խոսքդ էլ կատարվեց, թագավորդ ինձ պալատուժ պաշտոն է տվել։

- Phy ho monule
  - Աստված վկալ
    - Եվ երևի շատ փող է տվել...

– Չէ՜, ինչ վող. մի դրոշ չրավին։ Դատարկ տուն դրրկեցին։

— Հապա որտե՞ղից ես փող գտել, որ դարձյալ բեֆ ես անում։

— Նատի՛ր, ասեմ որտեղից։ Մի Թուր են կապել մեջու Իրիկունը տուն դալիս մտածեցի, ԹԻ՝ Հո ես մարդ չեմ սպա-Եկու Տարա պողպատի շեղբը (մեջը) ծախեցի, պողպատի փոխարեն փայտե շխնել ովի, մեջը գրի՝ եկա տուն։ նկա

ዯ

պողպատի փողով ջեֆ սարջեցի։ Լավ եմ արել, չէ՞, գերվիշ. ավելի լավ է ուրախություն ունենալ, ջան մարդ սպանելու սուր։

— Հա՛, Հա՛, Հա՛, — ծիծաղեց դերվիչը։ — Լավ անելը՝ լավ ես արել, Հասան, բայց ենե էդուց քեց նադավտրը Հրամայի, նե՝ կտրի էս Հանցավորի գլուխը՝ ի՞նչ ես անելու։

— Բերանդ թարի բաց արա, ա՛լ չարագուշակ դերվիշ, բարկացավ Հասանը։— Հակառակի նման ինչ էլ ասում եւ, կատարվում է. չե՞ս կարող մի լավ բան ասել...

Ու շատ վշտացավ Հասանը։ Սիրտը երկյուղ ընկավ, ամբողջ գիշերը չըկարողացավ ընի։

Իրավ որ, մյուս օրը թագավորը կանչեց Հասանին ու ամբողջ արքունիքի առջև հանդիսավոր հրամայեց, որ մի հանցավորի գլուխը կտրի։

— Հանիր թուրըդ ու կարի էս հանցավորի գլուխը։

— Ապրած կենաս, մեծ թագավոր, — պատասխանեց սարսափած Հասանը, — ես իմ օրում մարդու գլուխ չեմ կտրել, չեմ կարող, Փորձված մարդիկ շատ կան քո պալատում. հրամայիր մի ուրիշը կարի...

— Ես քեղ եմ Հրամայում,— սաստեց Թադավորը, եթե մի վայրկյան էլ ուշացրիր, գլուխդ կրթոչի։ Հանի՛ր խուրըդ...

էս խոսքի հետ Թշվառ Հասանը մոտեցավ հանցավորին, ձեռջերը տարածեց ու աղաղակեց դեպի երկինք.

— Տեր աստված, արդաթել ու մեզավորը թու գիտես։ Եթե էս մարդը մեղավոր է, ինձ ուժ տուր, որ մի զարկով Թռցնեմ սրա գուխը, իսկ եթե արդար է, թեող փայտ դառնա իմ թուրը...

Ասավ, դուրս բաշեց թուրը... Փա՞լտ։ Հրաշբի վրա պալատականները մնացին ապշած։ Էստեղ Հարուն Ալ Ռաշիդ թագավորը փառ-փառ ծիծաղեց ու ամեն բան բաց արավ, պատմեց իր պալատականների առջև։ Շատ ծիծաղեցին պալատականները ու շատ գովնցին թե՛ ուրախություն սիրող Հասանին, թե՛ թագավորին։ Ծիծաղեց մինչև անգամ էն գրժրափա հանցավորը, որ չոքած, վիզը մեկնած սպասում էր թրի զարկին։ Թագավորը բաշխեց հանցավորին իր կյանքը, իսկ Հասանին դառնալով՝ հռչակեց նրան իր սիրելի մարդը ամբողջ տերության մեջ ու լավ պաշտոն տվեց, որ միշտ աշխատի ու անպակաս ուրախ ապրի, ուրիշներին էլ սովորեցնի ուրախ ապրել աշխարհքում։

ԵԴԵՄԱԿԱՆ ԾԱՂԻԿԸ

Ժամանակով մեր աշխարհքում մի վաճառական է լինում։ էս վաճառականը ունենում է մի աղջիկ՝ անունը Ծաղիկ։ Ծաղիկ որ ծաղիկ, Լնբան թնբուշ, Լնբան նախշուն, Լնբան սիրուն է լինում։

Հերը անչափ սիրելիս է լինում աղջկանը։ Մի անգամ էլ օտարություն դնայիս հարցնում է.

— Ի՞նչ կուզես ըեղ համար բերեմ։— Թև՝ եդեմական ծաղիկը կուղեմ ինձ համար բնրես։— Լավ, ասում է, կըըերեմ։

Գնում է աշխարհրից աշխարհը անց է կենում, իր

Ζαρ υիρտ է։ Ծերունու ցույց տված ճամփեն բռնում է գնում։ Գնում է, գնում, շատ է գնում βե ջիչ, գուրս է գալիս էնտեղ, որտեղ բացվում է եդհմական ծաղիկը։ Հենց հասնում է ծաղիկը պոկում է Թե չէ, մի հողմ, մի փոթորիկ է վեր կենում, փոթորկի հետ հայտնվում է մի հրեշ, Մարդ ասես, մարդ չի, դոսղան ասես, դապան չի, բայց դագանի Նման մռնչում է.

— Ո՞ւր պոկեցիր իմ ծաղիկը... թո մահն է հիմի... — Քո մահն է հիմի...— ծեն է գալի ամեն կողմից... Մարդը ոչ մեռած, ոչ կենդանի՝ հրեշի առաջն է ընկնում։ — Ներիր,— ասում է,— ո՛վ հղոր... իմ աղջիկն էր

mq41...

– կըներեն,– կանչում է Տրևշը,– միայն էն պայմա-Նով, որ էդ աղջիկը ինձ տաս։

- Հումաձայն եմ։

— Որ Համաձայն ես՝ թեղ եմ բաշխում թո կյանբը։ Գնա։ Հենց որ ձեր տան դիմացի սարն սիպտակի—էդ իմ նշանն է, կգամ Շաղիկին տանելու։

Գու մի ասիլ Սիպտակ դևը ինթը հրևշն է, որ կա։

Վաճառականը վերադառնում է տուն։ Աղջիկը միամիտ առաջն է վաղում, վղովը փախախվում։ Հերը համրութում է՝ եղեմական ծաղիկը տալիս իրեն, իսկ պատահած դհաթն ու իր խոստումը խարցնում է։ Թացցնում է, բայց ինջն իր մեջ միար է անամ ու ախրում։ Բանի օրերն անց են կենում, էնթան ավելի է տխրում։ Մի առավոտ էլ վեր է կենում տեսնում իրենց տան դիմացի սարն արդեն սիպտակել է։ Լաց է լինում։ Պատճառը հարցնում են. էլ չի կարողանում ծածկի, պատմում է, Թի՝ հապա չեր ասիլ էսպես-էսպես բան է պատահել, ես էլ խոսը եմ տվել, հիմի Սպիտակ դեր գալու է Ծաղիկին տանի։

— Բան չըկա, Հայրիկ,—ասում է Ծազիկը,— զու լաց մի լինի, ես կերիամ Սիպտակ դևի Տետ. ինչ կըլինի կըլինի։

Այնինչ Սիպտակ դևը արդեն դուռը կտրել է ու մորնչում է.

— Ո՞ւր է Ծաղիկն, ո՞ւր... ինձ տո՞ւր...

Մոնչում է ու նրա սառը շնչից դողում են ծառերը, աշխարհըը գունատվում. ի՞նչ պետը է անեին խեղ մարդիկը։ Զուգած, ղարդարած, եղեմական ծաղիկը ձեռթին դուրս են բերում Ծաղիկին հանձնում են Սպիտակ դևին, որ չարախինդ սուլոցով ու ագահ ռոնոցով, սառով, սևով, հողմի թևով իսկույն Հափշտակում է տանում։ Տանում է Մասիսի մեծ վիհը։ Էնտեղ, Մասիսի էն մեծ վիհում, էն անմատչելի, միջտ մռայլ ու միշտ սառն աշխարհբում կանդնած էր իր բյուրեղյա ապարանջը։ Էն ապարանջից իջնում էր նա, սառով ու սարսափով աշխարհջը պատում, հափշտակում տանում ամեն կյանջ ու կենդանություն։ Ծաղիկին էլ տանում է փակում էն բյուրեղյա ապարանջում։

ζυպես ամիսներ են անցկենում։ Մի անգամ էլ, գարնան սկզբին, երբ Սիպտակ դևը տանից դուրս է դնում, աղջիկը վեր է կենում փախչում։ Ետ է գալի դևը՝ տեսնում է՝ Ծաղիկը չըկա։ Կատաղում է, հավաքում է իր բոլոր դիվական ուժն ու մրրիկի նման սուրալով, օձի նման սուլելով՝ ընկնում է ետևից։ Աղջիկը արդեն Արագածի ստորոտն է լինում հասած։ Ետ է նայում տեսնում է Սիպտակ դևր գալիս է։ Գալիս է, ո՞նց է գալիս, աստված ևտ ու հեռու անի։ Սարսափից ճչում է, օգնություն է կանչում։ Կանչելու հետ, աստըծու հրամանով, առաջը մի դուռն է բացվում։ էն դռնովը մտնում է սարի մեջն, ու կրկին դուռը փակվում է դևի առաջին։

Ավելի է կատաղում Սիպտակ դևը. իր լայն Թևերով բամփում է Արագածի գաղաթին ու մոնչում.

- Ո՞ւր է Ծաղիկն, ո՛ւր... ինձ տո'ւր...

Um էստեղ βαη մռնչա, մենբ գնանք Ծաղիկի ետևի՞ց, տեսնենբ էն կախարդական դռնից որ մտավ, ինչ եղավ։

Ծաղիկը էն կախարդական գռնից ներս է մտնում թե չէ, գուրս է գալի մի դրախտական այգի, որտեղ հաղարավոր Հայներ երգում են.

> Ωδρατίων պալատում, ոυկի դագաղում, Φωռկած է չարի ուժով կախարդված, Պառկած է Արին ոչ մեռած, ոչ քուն, Ու աշխարհբն ամեն սև սուգ է մտածո Պառկած է մինչև օրը ցանկալի, Էն պայծառ օրը, երը որ նա կըգա, Կրգա նոր կյանքով ու նոր սիրով լի, Կարտասվի անուշ ու համբուլը կրտաւ

Առաջ է գնում Ծաղիկը, Հանկարծ այգին լցվում է զվար» աղմուկով ու տարածվում են ուրախ երգի ձայննիր.

> ՝ ԱՀա նկավ, Հասավ չքնաղ Իր ԹագուՀին, իր սիրելին, Հիմի կնլնի պաղ դազաղից Մեր քաջ Արին—Արմաննլին։ Հիմի կնլնի Թադավորը, Հղոր Արին—Արմաննլին Ու կրժպտան վառ աչքնրը Ողջ աշխարհքին, ծաղկին, ծըլին։ Հիմի կընկնի կախարդանքը Չար Թշնամու, Սիպտակ դևի, Հիմի կըդա դալար կյանքը, Բույրը ծաղկի, շողն արևի։

υψ άλρια αρ, Ծաղիկը գնում է, ինչ է տեսնում. այգու 'մեջ մի ղմրուկստ պալատ, պալատի մեջ ոսկի դագաղ, գագաղի մեջ մի ջա՞ն, գեղեցիկ երիտասարդ, որ ոչ քնած է, ոչ մեռած, շունչը վրեն հաղիվ արրփում է։ Տեսնում է Թև չէ, շիրտը փուլ է գալի, էլ չի ղիմանում, լաց է լինում ու կռանում է համբութում։ Արտասուքի կաԹիլնեթն ընկնում են երիտասարդի երեսին. Երիտասարդը հանկարծ բաց է անում աչթերն ու վեր է կենում կանդնում, ինչպես էն դրախտում բուսած սոսիներից մինը։

Դու մի' ասիլ՝ Հննց ինջը Արին—Արմաննլին է, որ կաս — Ո՞վ ես դու, սիրուն աղջիկ,— Հարցնում է Արին— Արմաննլին,— և ինչպես ընկար էս աշխարհջը։

Λι Ծաղիկը կանգնում պատմում է իր գլխին եկածը, թե ինչպես ինջը գերի էր եղած Սպիտակ գևին, որ այժմ էլ ետևիցն է ընկել ու հալածում է իրեն։

— Լսում եմ, լսում եմ նրա դաժան ձայնը,... պատաս խանում է Արին—Արմանելին։ Ինձ էլ նա է կախարդել ամիսներ առաջ ու գցնլ էս մահանման բնի մեջ։ Էսպես է անում ամեն տարի։ Պետք է էսպես էլ մնայի, մինչև մինը խորտակեր նրա չար կախարդանքը։ Դու եղար էդ մինը։ Այժմ ես դուրս կըդնամ նրա դեմ։

Ասելն ու անելը մին է լինում։ Առնում է կայծակի Թուրը ու դուրս է դալի։ Երկու Թշնամի ուժերը պատահում են իրար. բացվում է օրհասակոիվը։ Զարկում են ղարկվում – Երկինը ու դետինը իրար են խասնվում։ ՄուԹն ամպերում մոնչում է Սիպտակ դեը, Արին – Արմանելին ահավոր որոտում ու շոդացնում է կայծակի Թուրը. Երկիրը դողում, դղրդում է հիմբէց։ Կովի վերջում պարտված-դարկված Սիպտակ դեր վշշալով ու Թշշալով, լացով ու Թացով բաշվում է նորից իր մուայլ ԹադավորուԹյունը, Մասիսի էն մեծ վիհը, դարձյալ փակվում է իր բյութեղյա սառն ապարանըում։ Աշխարհըը մնում է դեղեցիկ հաղթողին։

Ու աստվածային Հանդես է բացվում Արաքսի Հովիտում։ Արին — Արմանելին պսակվում է Մաղիկի Հետ, Բնությունը առատորեն փոռո՞ է իր փարթամ վարդերն ու զարդերը, ինո ու ջինս, մրջյուն ու թուուն իրար են խառնում իրենց զվարթ աղմուկն ու աղաղակը, խաղն ու տաղը, ամենի վրա Հոյակապ կամար է կապում կանաչ-կարմիրը — ծիածանը, իսկ նրանց վերև Տառագում ու աշխարհրովը մի ժպտում է դարնան կենսատու արևը։

Ու էսպես կրկնվում է ամեն տարի, որով≎ետե ամեն տա∝ թի Սիպտակ դեր կախարդում է Արին—Արմանելիին ու Հա∝ փրշտակում է սիրուն Ծաղիկին։

1912

ՔԱՋ ՆԱՉԱՐ

1

Ιρώσωϊ է, չի լիώσει մի խեղջ մարդ՝ անանը ծաղար։ Էս Նաղարը մի անչնարքը ու ալարկատ մարդ է լինում. է՞նքան էլ վախկատ, է՞նքան էլ վախկատ, որ մենակ ստը ստի առաջ չէր գնիլ, նեկուզ սպանհիր։ Օրը մինչև իրիկուն կնդա կողչը կարած՝ նրա ճետ դուրս գնալիս դուրս էր դնում, տուն դայիս՝ առա գալի։ Դրա ճամար էլ անունը գնտում են Վախկոտ Նաղար։

էս Վախկան նազարը մի դիշեր կնդա Հետ շեմբն է դուրս դալիւ Որ շեմբն է դուրս գալի՝ տեսնում է Շրբընրըքան լո՞ւսլուսնյակ դիշեր՝ ասում է.

Ա՛յ կնիկ, ի՞նչ թարվան կտրելու դիջնը է՞․․․ Սիրտո ասում է՝ վեր կաց գնու Հնդրստանից եկող Շահի քարվանը կտրի բեր տունը լցրու...

Կնիկը թե.

— Ջենդ կարի, տեղդ նստի, ջարվան կտրողիս մաիկ արտ...

Նազարը թե.

-- Ա՛նղգամ կնիկ, ինչո՞ւ չես Թողնում ևս գնամ թաթվան կարեմ բերեմ տունը լցնեմ։ Էլ ի՞նչ տղամարդ եմ ես, էլ ինչո՞ւ եմ դդակ ծածկում, որ դու համարձակվում ես իմ առաջը խոսես։

Որ շատ կովում է՝ կնիկը տուն է մանում դուռը փակում։

- Հո՝ղեմ էդ վախկոտ գլուխդ, դե հիմի գնա քարվան կարիւ

էս Նաղարս մնում է դռանը։ Վախից լեղապատառ է լինում։ Ιնչջան աղաչում-պաղատում է, որ կնիկը դուռը բաց անի, լի լինում, բաց լի անում։ Ճարը կտրած գնում է մի պատի տակի կուչ է գալի, դողալտվ գիշերն անց է կացնում մինչև լուսը բացվում է։ Նաղարը խռոված պատի տակին արևկող արած սպասում է, որ կնիկը դա տոմն տանի, ու միտք է անում։ Ամառվա շոդ օր գաղաղած ճանճեր. ինջն էլ կնջան ալարկոտ, որ ալարում է ջինը սրբի—ճանճերը գալիս են սրա ջինը ու պռունդին վեր գալի, լցվում։ Որ շատ նեպացնում են՝ ձեռը տանում է երեսին ղարկում։ Որ երեսին դարկում է՝ ճանճերը ջարդվում են առաջին նափում։

- Վա՛հ, էս ինչ էր...- մնում է զարմացած։

Ուզում է Տամրի թե մի զարկով քանիսն սպանեց՝ չի կարողանուն։ Մտածում է, որ հազարից պակաս չի լինիլ։

— Վա'հ, ասում է, ես էսպես տղամարդ եմ էլել ու մինչև էսօր չեմ իմացե՞լ... Ես, որ մի դարկով կարող եմ հաղար շունչ կենդանի ջարդել, էլ ի՞նչ եմ էս անսլիտան կնդա կողջին վեր ընկել...

Էստեղից վեր է կենտում ուղիղ գնում իրենց գյուղի տերսերի մոտո

- Տե'րտեր, օրհնյա ի տեր։

- Кишијша орбир, прарии

- Տե'րտեր, բա չես ասիլ էսպես էսպես բան։

Պատմում է իր քաջադործությունը ու Տետն էլ Հայտնում է, որ պետք է իր կնգանից կորչի, միայն խնդրում է՝ իր արածը տերտերը գրի, որ անհայտ չրմնա, ամենջն էլ կարգան իմանան։ Տերտերն էլ, կատակի համար, մի փալասի կտորի վրա գրում է.

Անհաղթ հերոս Քաջըն Նազար, Որ մին ղարկի՝ ջարդի հազար, Ու տալիս է իրեն։ Նաղարո էս փալասի կտորը մի փևտի ծերի ամլացնու։ է, մի ժանդոսած իրի կտոր կապում մեջըը, իրևնց Հարևա-Նի իշին նստում ու գյուղից Հնռանում։

2

Իրենց գյուղից դուրս է դալի, մի ճամփա է ընկնում ու դնում, Ինջն էլ լի իմանում, Թե էդ ճամփեն ուր է տանում։

Գնում է գնում, մին էլ ետ է նայում, տեսնում է գյուղից Տեռացել է, Էստեղ սիրտն աճ է ընկնում։ Իրեն սիրտ տալու ճամար սկսում է ընի տակին մոմոալ, երդել, իրեն իրեն խոսել, իշի վրա բարկանալ։ Բանի ճեռանում է՝ էնրան վախը սաստկանում է, ըանի վախը սաստկանում է՝ էնջան ձենը բարձրացնում է, սկսում է գոոգոռալ, ճարալնրոց անել, ճետն էլ մյուս կողմից էշն է սկսում ղոալ... էս աղմուկից ու աղաղակից խոչունները մոտիկ ծառերից են Մոչում, նապաստակները խփերից են փախչում, գորտերը կանաչիցն են ջուրը թափում...

Նազարը ձևնն ավելի է գլուխը գցում. իսկ որ մտնում է անտառը – նվում է նե ամեն մի ծառի տակից, ամեն մհ Թփի միջից, ամեն մի քարի ետևից՝ որտեղ որ է գազան է Հարձակվելու կամ ավաղակ. սարտափած սկսում է գոոգոռալ, ոնց դոռդոռալ – ականջդ ոչ լըսի։

Դու մի ասիլ Հենց էս ժամանակ մի գյուղացի ձին քաշելով անտառում միամիտ գալիս է։ Էս ղարհուրելի ձենը ականջն է ընկնում Թե չէ՝ կանգնում է.

— Վա՜լ, — ասում է, — ո՞նց թե իմն էլ էստեղ էր հատե՜լ. կա-չըկա էս ավաղակներ հն...

Ձին Թողնում է, ընկնում է ճամփի տակի անտառն ու՝ հրկու տան ուներ երկուսն էլ փոխ է առնում՝ փախչում։

Բախարդ սիթեմ, Քաջ Նազար. դոռդոռալով գալիս է տեսծում մի Թամբած ձի ճամփի մեջտեղը կանգնած իրեն է սպասուք։ Իշիցը վեր է գալի էս Թամբած ձիուն նստում ու շարունակում իր ճամփեն։

Lufs. Produbjuh, S. I-32

Շատ է դնում, բիչ է գնում, շատն ու քիչն էլ ինբը կիմանար, դնում է ընկնում մի գյուղ. ինքը գյուղին անծանոβ գյուղն իրեն։ Ո՞ւր դնա, ուր չի գնա։ Մի տանից զուռնի ձեն է լսում. ձին ըշում է էս ձենի վրա, դնում է ընկնում մի հարսանքատուն։

3

- Fuiph or Shy:

— Ա՛յ աստծու բարին բեղ, բարով Տազար բարի եկարո Համեցն՛ր Տա, Տամե՛ցեր, դե զոնակոն աստծունն է, որան տանում են իր դրոշակով սուփրի վերի ծերին բաղմեցնում։ Աչբդ էն բարին տեսնի, ինչ որ լցնում են առաջը — Թե ուտելիր, Թե խմելիր։

Հարսանքավորները հետաբրբրվում են իմանան, թե ով է էս տարօրինակ անձանոնը։ Ներքի ծերից մինը բոնում է իր կողքի նստածին ու հարցնում, սա էլ իր կողքի նստածին է բոնում, էսպես հերնով իրար բոնելով ու հարցնելով տանը մնում է վերի ծերին նստած տերտերին։ Տերտերը մի կերպով ղոնախի դրոշակի վրա կարդում է.

> Սահաղթ հերոս Քաջըն Նաղար, Որ մին ղարկի՝ ջարդի հաղար,

Կարդում է ու զարհուրած հայտնում է իր կոզջի նստածին, սա էլ իր կողջի նստածին, սա էլ երրորդին, **Երրորդը** չորրորդին. էսպեսով հասնում է մինչև դռան տակը ու ամբողջ հարսանջատունը դրըմբում է Թե՝ բա՞ չես ասիլ նորնկ ղոնախն է ինդը.

> Անճաղի ճերոս Բաջըն Նազար, Որ մին զարկի՝ ջարդի հազար։

— Քաջ Նազարն է հա^{*}... թացականչում **է պար**ծենկոտի մինը. – Ի՞նչքան է փոխվել. միանգամից լավ լճանաչեցի...

Եվ մարդիկ են գտնվում, որ պատմում են նրա արած բաջադործությունները, Հին ծանոթությունն ու միասին անցկացրած օրերը։ — Հապա ինչպես է, որ էսպես մարդը հետը ոչ մի ծա աս չունի,— ղարմանքով հարցնում են անծանոնները։

— Էդպես է գրա սովորությունը, ծառաներով ման դալ չի սիրում։ Մի անդամ ես Տարցրի, ասավ՝ ծառան ի՞նչ եմ անում, ամբողջ աշխարհըն իմ ծառան է ու իմ ծառան։

— Հապա ի՞նչպես է, որ մի կարգին Թուր չունի, է։ ժանդոտ երկաթի կտորն է մեջջին կապել։

— Շնոր-ծջն էլ Հենց սրա մնջն է՛, որ էս ժանգոտ եր կաթի կտորով մին դարկես ջարդես Հազար, թե չէ լավ թրով ի՞նչ կա որ, սովորական ջաջերն էլ են ջարդում։

Ու ապշած ժողովուրդը ոտի է կանգնում խմում է Քաչ Նազարի կննացը։ Իրևնց միջի խելոջն էլ դուրս է գալի ճառ է աստոն Նազարի առաջ. ասում է՝ մենջ վաղուց էինք լսել քա մեծ Տուակը. կարոտ էինք երեսդ տեսնելու և ահա էսօր բախտավոր ենք, որ քեզ տեսնում ենք մեր առաջ։ Նազարը հառալում է ու ձեռըը քափ է տալիս։ Ժողովրդականները խորհրդավոր իրար աշտով են անում, հասկանում են, Թե էգ Հառաչանըն ու ձեռը քափ տալը ինչըան բան կընշանակեր... Աշուղն էլ, որ էնտեղ էր, ձեռաց երգ է Տորինում

bpq. isti

«Բարով Եկար, Տազար բարի, Հզոր արծիվ մեր սարերի, Թաղ ու պարծանք մեր աշխարհի, Անճաղի հերոս Քաջըդ Նազար, Որ մին ղարկես ջարդես հազար։

Νοίηδι υπημωρήδι ητι ωυμωιμέδη Ապատ կանեն ամեն ցավեն, Մեղ կրփրկես անիրավեն, ԱնՏաղթ հերոս Քաջրդ Նապար, Որ մին զարկես ջարդես հազար։

Մատաղ ենջ մենջ ջո դըրոշին, Մեջջիդ Թըրին, տակիդ ռաշին, Նրա ոտին, պոչին, բաջին, ԱնՏաղթ Տերոս Քաջրդ Նազար, Որ մին ղարկես ջարդես Տաղար։

Ու ցրվելով Հարբած Հարսանջավորները տարածում են ուժեն տեղ, թե դայիս է

Uhsmyd Shona Puent hungup,

Որ մին ղարկի՝ ջարդի հաղար։

Պատմում են նրա զարմանալի բաջաղործությունները, նկարագրում են նրա աշռելի կերպարանջը։ Ու ամեն տեղ իրենց նորածին երերաների անունը գնում են Քաջ Նաղար։

4

Հարսանգատնից ճեռանում է նոսղարն ու շարունա**կում է** իր ճամկեն։ Գնում է ճառնում մի կանաչ դաշտու էս **կանաչ** դաշտում ձին ինգնում է արածի, դրոշակը տնկում է, ինթն էլ դրոշակի շվարումը պասկում բնում։

Υπι մի ասիլ օխտը Տսկա նդրայթներ կան, օխտը ավաղակապետ, էս տնղերը նրանցն են, իրննց ամրոցն էլ մոտիկ սարի դլիւին է։ էս Տսկաները վերևից մտիկ են տալիս՝ որ մի մարդ նկնլ է իրևնց Տանդում վեր է նկեր Շատ են զարմանում, քե էս ինչ սրաի տեր մարդ պնալ է լինի, թանի գըլկանի, որ առանց թաշվելու եկնլ է իրևնց Տանդում Տանդիստ վեր է եկնլ ու ձին էլ բաց քնոլել։ Ամեն մինը մի պուրդ ուներ բառասուն լդրանոց։ էս բառասուն լդրանոց դուրդները վերց նում են գալիւ Գալիս են ի՞նչ են տեսնում. Տրես մի ձի արածում է, մի մարդ կողջին բնած, դվասվերևը մի դրոշակ արնկած, դրոշակի վրեն դրած.

Whangft Shone Pugete Varque,

Որ մին ղարկի՝ ջարդի հաղար։

Վա՜լ, Քաջ Նաղարն է... Մատները կծում են Հսկաներն ու մնում են տեղները սառած։ Դու մի՝ ասիլ Հարրած Հարսանքավորների տարածած լուրը սրանց էլ է լինում Հասած։ Էսպես վուբները ցամաքած, չորոցած սպատում են, մինչև Սակարն իր թունն առնում է ու լարինում. որ զարինում է ալբերը բաց է անում գլիւավերեր թառասուն լղրանոց դուրգներն ուսներին օխտն անռելի նսկաներ կանգնած՝ էլ փորումբ սիրտ չի մնում։ Մտնում է իր դրոշակի նտեն ու սկսում է դողալ, ոնց որ աշունքվա տերեր կրդողա։ էս նսկաները որ տեսնում են սա գունատվնց ու սկսեց դողալ, ասում են՝ բարկացով, նիմի որտեղ որ է մի զարկով սխտիս էլ կրս պահի, առաջին գետին են փովում ու խնդրում են.

— Աъςաղթ գերոս Քաջըն Նապար, Որ մին գարկես՝ ջարդես գաղար։

υ δύφ լսել էինց εո առափոր անունը, տև սո βյանդ էինք փափազում. այժմ բախտավոր ենց, որ ջո ոտով ես եկել մեր հողը։ Մենջ, ջո խոնարդ ծառաներդ՝ օխտն ախպեր ենջ, առա մեր ամրոցն էլ էն սարի գլխին է՝ մեջը մեր գեղեցիկ բույրը։ Աղաչում ենջ շնորդ անես գաս մեր հացը կարես...

ἐυտեղ Նալարի շունչը տեղն է դալի, նստում է իր ձին, նրանք էլ դրաշակն առած առաջն են ընկնում ու հանդիսավոր տանում են իրենց ամրոցը։ Տանում են ամրոցում պահում պատվում Բաղավորին վայել պատվով, ու էնքան են խոսում նրա քաջաղործություններից, էնքան են դավում, որ իրենց գեղնցիկ քույրը սիրահարվում է վրեն։ Ինչ ասիլ կուզի՝ Հարգն ու պատիվն էլ հետն ավելանում է,

5

էս ժամանակ մի վագր է լուս ընկնում էս նրկրում ու սարսափ է գցում ժողովրդի վրա։ Ո՞վ կըսպանի վագրին, ո՞վ չի սպանիլ, ԻՀարկե Քաջ Նաղարը կըսպանի։ էլ ո՞վ սիրտ կանի վագրի դեմը գնա, Ամենջն էլ Նաղարի երեսին են մարկ տալի. վերևը մի աստված, ներքևը մի Քաջ Նաղար,

Վադրի անունը լսևլուն պես Նազարը վախից դուրս է վաղում, ուղում է փախչի ետ գնա իրենց տունը, իսկ կանդնածները կարծում են Թե վաղում էր, որ դնա վադրին սպանի։ Նրանածր բռնում է կանդնեցնում, Թե՝ տ՞ւր ես վաղում էդպես առանց ղենջի, ղենջ առ Հետղ էնպես գնա։ Ջենթ է բերում տալիս իրեն, որ գնա իր փառջի վրա մի ջաջություն էլ ավհլացնի։ Նազարը զենջն առնում է դուրս գնում։ Գնում է անտառում մի ծառի բարձրանում, վրեն տապ անում, որ ոչ ինջը վագրին պատահի, ոչ վագրը իրեն։ Ծառի վրա կուչ է գալի ու Նազարն ո՞վ կրտա-հոգին դառել է կորկի հատ։ Հակառակի նման անտեր վագրն էլ դալիս է հենց էս ծառի տակին պառկում. Նաղարը որ վագրին չի տեսնո՞ւմ –լերին ջուր է կտրում, աչջերը սևանում են, ձեռն ու ոտը թուլանում են ու, թրը՞մփ, ծառիցը ընկնում է գաղանի վրա։ Վագրը սարսափած տեղիցը վեր է թոչում, Նազարն էլ վախից կպչում է սրա մեջջին՝ դապես պարհւրած Նաղարը մեջջին կպած էս կորոնած վագրը փախչում է, ոնց է փախչում, էլ սար ու ձոր, ջար ու ջոլ չի հարցնում։

Մարդիկ մին էլ տեսնում են, վա'հ, Քաջ Նաղարը վագրին Նստած քշում է։

- Հա'յ-Հարա'յ, եկե՛ք Հա, եկե՛ք, Քաջ Նազարը վադրին ձի է շիննլ Հեծել... տվն՛ք Տա տվե՛ք... Սրտավորվում են, ամենքի մի կողմից Հարայ-Հրոցով, ՏրոՀրռոցով Տարձակվում են՝ խանչալով, Թրով, Թվանքով, քարով, փետով տալիս են սպանում։

Լուրը գնում է հասնում է ամրոցը։ Մարդ, կին, մեծ, պստիկ՝ ժողովուրդը դուրս է թափում Նազարին ընդունելու։ Վրեն երդ են կապում ու երդում։

> ξυ ωζμωρεριτά, Մարդկանց շարթում Ո՞վ կրլինի ջեզ Հավասար, Ո՞վ Քաջ Նազարւ

Μιζωμία ατρατρ. Կայծակ αι հατα, Ρωράρ μέρημη βάτωρ հասար, Α΄ μ. Բաջ Նագար։

USby Jurgoph ۹. Մրիր բո ձին, Հեծար անցար գու սարեսար, R'd fury Duquin Մեղ փըրկեցիը, Unumbyhn, Փառը ու պարծանը քեզ դարեղար, N'd fue buques Ու պսակեցին Քաջ Նաղարին հսկաների դեղեցիկ բրող Som. ofumb on, ofumn ahits Sunumbhe unhb, brabbad anվեցին թագավորին ու թագուհուն։ - Լուսընկան նոր սարն հյավ, էն ո՞ւմ նրման էր։ — Լուսընկան նոր սարն ելավ, էն Քաց Նազարն էր։ - Արեդակ նոր շաղեշաղ, the n°ed update the - Արեգակ նոր շաղեշաղ, էն իր նազ-յարն էր։ Մեր թաղավորն էր կարմիր, Իրեն արևն էր կարմիր, Թաղն էր կարմիր, հա՞լ կարմիր, Կապեն կարմիր, Տա՞լ կարմիր, Գոտին կարմիր, Հա՜յ կարմիր, Սոլեր կարմիր, հա՞լ կարմիր, Թադուհին կարմիր, հա՞յ կարմիր, Կարմիր թագուծուն բարև, Կարմիր թագվորին արև Շնորհավոր, շնորհավոր, Քաջ Նազարին շնորհավոր, Իր նազ-յարին շնորհավոր, Ողջ աշխարհին շնորհավոր։

Դու մի՝ ասիլ էս աղջկանը ուգած է լիճտոմ Հարևան երկրի Թագավորը։ Որ իմանում է իրեն չեն տվել՝ ուրիշի Հետ են ամուսնացրել՝ զորք է կապում պատերազմով գալիս է օխտն ախպոր վրա։

էս օխտը Հսկան գնում են Քաջ Նազարի մոտ, պատետ րաղմի լուրը Հայանում են, գլուխ են տալի առաջը կանգնում՝ Հրաման են խնդրում։

Պատերազմի անոմսը որ լսում է՝ սարսափում է Նազարը. դուրս է պրծնում, որ փախչի ետ գնա իրենց գյուղը։ Մարդիկ կարծում են ուղում էր իսկույն գուրս վազել Հարձակվել Թշնամու բանակի վրա։ Առաջն են ընկնում րռնում են խընդրում, Թե ախը առանց զենջի ու զրահի մենակ ո՞ւր ես գնում, ի՛նչ ես անում, գվխիցը ձեռջ ես վերցրել, ի՞նչ է։

Բերում են զենջ ու զրահ են տալի, կնիկն էլ եղբայրնեոին խնդրում է, որ լրքողնեն Նազարին իր ջաջունյունից տարված մենակ հարձակվի նշնամու ստրջի վրա։ Եվ լուրը գնում տարածվում է զորջի ու ժոզովրդի մեջ, լրտեսների միչոցով էլ հասնում է քշնամուն, նե Քաջ Նազարը մենակ առանց գենջի Թռչում էր դեպի պատերազմի դաշտը, հազիվ են կարողացել ղսպել ու շրջապատված բերում են...

Պատերաղմի դաշտում մի ամենի նժույց ձի են թերում Նաղարին նստեցնում վրեն։ Ոգևորված դորքն էլ Տևոր վեր է կենում անադին աղժուկով, – կեցցե՛ Քաջըն Նաղա՞ր... մա՛ն իշնամո՞ւն...

Նաղարի տակի նժույգը, որ տեսնում է վրեն ինչ անպետբի մինն է Նոտած՝ խրխընչում է, գլուխն առնում ու Թըոչում առաջ, ուղիղ դեպի Թշնամու բանակը։ Զորբերը կարծում են Քաջ Նաղարը Տարձակվեց, ուռռա՞ են կանչում ու իրննջ էլ ետևից Տարձակվում ամենայն սաստկուԹյամբ։ Նազարը որ տեսնում է չի կարողանում իր ձիու գլուկոր պահի, ջիչ է մնում վեր ընկնի, ձևոր գրում է, ուղում է մի ծառի փա-ԹաԹվի, դու մի՛ ասիլ ծառը փտած է, մի գերանաչափ ճյուղը պոկ է գալիս մնում ձեռին։ Թշնամու գորջերը, որ առաջուց Տամբավը լսել էին ու ամը սրտներումն էր, էս էլ որ իրենց ալքով տեսնում են՝ էլ փորներումը սիրտ չի մնում. երես են շուռ տալիս,— փա՛խի, որ փա՛խի, թե մարդ ես դլուխդ պրծացրու, որ Քաջ Նապարը ծառեթն արմատաման անելով գալիս է...

Էդ օրը Թշնամուց ինչքան կոտորվում է կոտորվում, մնացածները Թուրները գնում են Քաջ Նազարի ոտի տակին, Հայտնում են իրենց Հպատակությունն ու Հնազանդությունը։

Ու պատերաղմի ահեղ դաշտից Քաջ Նաղարը հսկաների ամրոցն է վերադառնում։ Ժողովուրդը հաղթական կամարներ է կապում, աննկարագրելի ոգեորությամը, ուռաներով և կեցեներով, երդով ու երաժշտությունով, աղջիկներով ու ծաղիկներով, պատգամավորություններով ու ճառերով առաջն է դուրս դալի, էնպես մի փառը ու պատիվ, որ Նազարը մնացել էր ապշած շրջկված։

էսպես առքով-մառքով էլ բերում՝ Տրատարակում՝ են իրենց Թագավոր ու բաղմեցնում են Թագավորի խախտին։ Քաջ Նազարը դառնում է Թագավոր, էն Տսկաներից ամեն մեկին էլ մի պաշտոն է տալիս։ Մին էլ տեսնում է աշխարհըր իր բրոան մեջ,

Ասում են մինչև էսօր էլ դեռ ապրում ու իագավորում է Քաջ Նազարը, Ու՝ երբ քաջունկունից, խնլրից, Հանձարից մոտը խոսը են գցում՝ ծիծաղում է, ասում է.

– Ի՞նչ քաջունվուն, ի՞նչ խելը, ի՞նչ հանձար, դատարկ բաներ են բոլորը։ Բանը մարդուս բախտն է։ Բախտ ոՃսե՞ս– բեֆ արա...

իվ ասում են՝ մինչև էսօր էլ քեֆ է անում Քալ Նազարը ու ծիծաղում է աշխարհքի վրաւ

1913

ԿԻԿՈՍԻ ՄԱՀԸ

Մի ազգատ մարդ ու կնիկ են լինում, ոմսենում են երեց. աղջիկ։

Մի օր հերը աշխատելիս է լինում, ծարավում է, մեծ աղջկանը ջուրն է զրկում։ Էս աղջիկը կուժն առնում է գնում աղբյուրը։ Աղբրի զվաին մի բարձր ծառ է լինում։ Էս ծառը որ տեսնում է՝ իրեն իրևն միտք է անում.

— Հիմի որ ես մարդի գնամ ու մի որդի ունենամ, անունը էլ դնենը Կիկոս, Կիկոսը դա էս ծառին բարձրանա ու վեր ընկնի, թարովը դիպչի մեռնի...

— Վա^{*}յ, Կիկոս ջան, վա^{*}յ...

Տեղն ու տեղը ծառի տակին նստում է՝ սկսում՝ սուգ անել.

> Գընացի մարդի, Ունեցա որդի, Գրդակը պոպոս, Անունը Կիկոս. Վեր նլավ ծառին, Ցած ընկավ ջարին... Վա՞լ Կիկոս ջան, Վա՞լ որդի ջան...

Մերն սպասում է սպասում, տեսնում է չեկավ, միջնեկ աղջկանն է ղրկում։ Ասում է. – Գնա՛ մի տե՛ս, ջուլրդ ընչի՞ ուշացավ։ Միջնեկ աղջիկն է դնում։

Մեծ ջույրը սրան որ Տեռվից տեսնում է՝ ձենն ավելի է բարձրացնում։

— Արի՛, արի՛, անբախտ մորջուր, տես ջո Կիկոսն ինչ Եղավ։

— Ի՞նչ Կիկոս։ — Բա չես ասիլ՝

> Գրնացի մարդի, Ունեցա որդի, Գրդակը պոպոզ, Անունը Կիկոս. Վեր ելավ ծառին, Ցած ընկավ ջարին... Վա՜յ Կիկոս ջան, Վա՜յ որդի ջան...

— Վա^{*}յ Կիկոս ջան, վա^{*}յ,— գտոում է միջնեկ ջույրը, նստում է մեծ ջրոջ կողջին ու սկսում են միասին սուգ աննել։ Մերն սպասում է սպասում, տեսնում է լեկան, պստիկ աղջկանն է դրկում։ Ասում է.

— Աղջի՛, մի գնա տես բույրերդ ի՞նչ եղան։ Գնչոցին, Նա չեկան։

Հիմի պստիկ աղջիկն է գնում։ Գնտւմ է տեսնում՝ երկու բույրերն էլ աղբրի գլխին նստած լաց են լինում։

– Քա՛, ընչի՞ եր լաց ըլում։ Մեծ քույրը Թե՝ բա չես ասիլ՝

— Վա՜յ թու մորթուրին, Կիկոս ջան, վա՜յ, – սա էլ է դղիրին տալիս ու մյուսների կտղրին նստում, ձևն-ձենի տալիս։ Մերն սպասում է սպասում, տեսնում է աղջիկները չնկան, ինջն է գնում։

Հեռվից իրենց մորը տեսնում են նե չէ՝ երեք աղջիկն էլ կանլում են.

— Արի՛, արի՛, անբախտ տատի, տե՛ս Թոռանդ դլուխն ինչ է եկել։

- Γ΄ Έι βαα, ω΄ ματεμάρε, Γ΄ Έι ξ պատանել։ Մեծ աղջիկը βό μω του աυής, ω΄ μορ

> Գնացի մարդի, Ունեցա որդի, Գըդակը պապող, Անունը Կիկոս. Վեր ելավ ծառին, Ցած ընկավ ջարին... Վա՞յ հիկոս ջան, Վա՞յ որդի ջան...

— Վա՜յ, քոռանան բու տատի աչթերը, Կիկոս ջան. Ժերն էլ ծնկանը զարկում է, նստում է աղջիկների կողբին, սկսում է նրանց հետ սուդ անել։

Մարդը տեսնում է՝ կնիկն էլ գնաց աղջիկների ետևից ու սա էլ չեկավ։ Ասում է՝ մի գնամ տեսնեմ էս ինչ պոտանեց, որ սրանը իրար ետևից գնացին մնացին աղբրունը։

Abp & 4bunul gunul.

Կնիկն ու աղջկերթը Հենց սրա գլուխը հեռվից տեսնում են Թե չէ, ձեն են տալի.

— Արի', աթի', անբախտ պապի, արի տես ջու Կիկոսի գլուխն ի՞նչ է եկել... վա՞լ ջու Կիկոսին...

— Ի՞նչ Կիկոս, ի՞նչ եք ասում,— զարմանում է մարդը։ Մեծ աղջիկը թե՝ բա չես ասիլ, ա՛լ Դեր՝

Գրդակը պապող, Անունը Կիկոս. Վեր ելավ ծառին, Ցած ընկավ քարին... Վա՜լ Կիկոս ջան... Վա՜լ որդի ջան...

— Վա՜յ, Կիկոս ջա՜ն,— ծնկներին տալիս են ու սոտ. Խն անում մեր ու աղջկերը։

Upung dheh hubingn հերն է լինում։ Ասում է. — Ա՛յ հիմարներ, ի՞նչ եջ սստել էստեղ ու սուդ հր անում։ Ինչքան էլ սուդ աներ, ինչքան էլ լաց ըլեր, մո Կիկոսն էլ կենդանանալու չի։ Վեր կացեր, եկեր դնանը մեր սունը, մարդ կանչենք, ժամ ու պատարադ անենք, Կիկոսի բնլեխը տանք. լացով ի՞նչ պետր է անենք։ Աշխարհրի կարդ է, ինչպես եկել է, էնպես էլ պետր է գնա։

Դու մի՛ ասիլ՝ սրանց ունեցած-չունեցած չորսոտնանին մի եզն է լինում, ունեցած փոշին էլ մի ըթոց ալյուր։

Գալիս են էս եզը մորթում, էս մի քթիոց ալյուրն էլ հաց թխում, մողովուրդ են կանչում, ժամ ու պատարագ են անում, Կիկոսի քելեխն ուտեցնում, որ նոր հանդստանում են։

1914

ՉԱԽՈՐԴ ՓԱՆՈՍԻ ՀԵՔԻԱՔԸ

Ժամանակով մի աղթատ մարդ է լինում, անունը Փանոս։ Ինջը մի բարի մարդ է լինում, բայց ինչ գործ որ բռնում է՝ ձախ է դնում։ Դրա համար էլ անունը դնում են Ձախորդ Փանտու Ունեցած-չունեցածը մի լուծ եղն է լինում, մի սել ու մի կացին։

Մի օր եղները սելում լծում է, կացինը առնում գնում անտառը փետի։ Անտառում էս Փանտոսը միաք է անում, ին՝ մի բան որ ծառը կտրելուց հաը մին էլ նեղություն պետթ է բաշեմ՝ ամադին դերանը դետնից բարձրացնեմ գցեմ սելի մեջը, ավելի լավ է՝ մենց սելը լծած րերեմ ծառի սկին կանգնեցնեմ, որ ծառը կարեմ ին չէ, ընկնի մեջը։

Ասածն արած է։

Ճամփին մի լճի ափով անց կենալիս է լինում։ Տեսնում է մեջը վայրի բադեր են լոդում։ Ասում է՝ գլուխը քարը, չեզավ չեղավ, արի գոնե մի բաղ սպանեմ, տանեմ տամ կընկանու Ասում է ու կացինը պարտում, շպրտում դեպի բադերը, որ մինն սպանի, ըադերը ձղձղալով ցրվում են, փախչում, որը եղեգնուտն է մանում, որը խռչում դծում, կացինն էլ ընկնում է լճի խար տեղը, տակն անում, կորչում։ Փանոսը մնում է լճի ափին կանդնած միտը անելիս։ Ի՞նչ անի, ի՞նչ չանի։ Շորերը հանում է դնում լճի ափին, ինքը մտնում մեջը, որ կացինը հանի։ Գնում է, դնում. ջանի առաջ է դնում, չուրն Լնջան խորանում է, տեսնում է կարող է խեղղվել, նտ է դառնում, դուրս դայիւ

Φπ. մի' ասիլ՝ Φωώνου τομ (μέω է δωώνου το μορο ηδοτοί էη σωιίωδωμ (Δωιμνή τη ωδημένοη է (μίνοι, σευίνου) է ξυσεί βωμώς 2006 μων, επέσμουν δε μορο ηδωσικό Φωδουμε ζι 2μ διμωνικό, το 2006 σω μωροπό է, ωπίνου σύνομ

Փանոսը լնից դուրս է դալի, տեսնում շոր չըկա։ Մնամ է տկյոր կանդնած։

Միտւջ է անում. «Ի՞նչ անեմ, տեր աստված, էսպէս ակյոր ո՞ւր դնամ»։

Սպասում է մինչև մուին ընկնի։ Միևան Հետ վեր է կենում գնում դյուղը։ Որ գյուղին մոտենում է, ասում է՝ էսպես տկլոր որ գնում մեր տունը-ստնըցիր ի՞նչ կասեն։ Արի գնամ ախողորիցս շոր առնեմ Հադնեմ՝ էնպես գնամ կնկանրս մոտ։

Ճամփեն ծոում է դեպի ախպոր տունը։

Ψη'ε մի ասիլ՝ էդ պիշեր էլ ախարը մատ մեծարք կա, քեֆի էլ էն տաք ժամանակն է։ Գուռը ծերպ է անում, տեսնի ով կա, ով շրկա. Հյութերից մինը կարծում է, βե շունն է, ձեռի կրծած սսկորը շպրտում է գեպի դուռը, ոսկորը դիպշում է աշրին, աշրը հանում։

Φωύποι ցավից վայ- վայ անելով ետ է դառնում, շներն էս ձենի վրա վեր են կենում, տեսնում են, օհո՝, մինումը հրես մի տկլոր օքմին, ու չորս կողմից վրա են տալիս։ Շնհրի հաչոցի վրա մարդիկ դուրս են քափվում, տեսնում են՝ մի տկլոր մարդ փախած գնում է, շները ետեից։ Առանց երկար ու բարակ մտածելու վճռում են, որ կա քե չրկա սա սատանա է։ Բավական տեղ ղբչրդու տալով, ՀայՏոյելով, Հարայ-Տրոցով ընկնում են նտևից, Հալածում, տանում գյում անտառները։ Շներն էլ ետևիցը մի Ճուռը պոկում են, ու էսպես տկլոր, աչսը Հանած, կաղին տալով՝ խեղձ Փանոսը գնում է կորյում։

Մյուս օրը գյուղում տարածվում է, Թե Հապա չեք ասիլ՝ «Փանտսը կորել է։ Գնացել է անտառը փետի ու ետ չի եկել»։ ԳեղաՀավան Հավաքվում են գնում. գնում են անտառը ման գալի, սելն ու եզները գտնում են ծառի տակին ջարդված ինքը չրկա։

Դես Փանոս, դեն Փանոս. Հարց ու փորձով Հադուստն էլ դանտւմ են մեկի մոտ։

— Ա՛յ մարդ, էս Տազուստը ո՞րտեղից է ընկել ըեղ մոտ։ — Թե՝ ախպեր, էս հազուստը էսպես մի լճի ափին վեր ածած էր, հավաջեցի բերի։

Գնում են լճի չորս կողմը պտրտում, կանչում՝ «Փանո՞ս, Փանո՞ս», Փանտոր չրկաւ

Վճռում են որ Փանոսը խեղդվել էւ

Գալիս են ժամ ու պատարադ են անում, ջելեիսը տալիս։ Կնիկն էլ մի ջիլ սուդ է անում, Փանոսին դովում. ափսոսում, հետո մի ուրիշ մարդ է ուզում, հետը պսակվում դնում։

~~ՔՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹՅՈՒՆ~~

ՔԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒ**Թ**ՅՈՒՆՆԵՐ

Գուիկանի հրգը	7
Ustainda applane graciant	క
2pu opfuncfincu	9
abu huynid bit. fil unglin	10
«Ներիր, ով կույս, որ ζαιηδημ» .	11
etputniffach fo funanught Sactor flas	11
«Upp bu inform, SatanaSume»	13
IT whyme Bine &	14
ump bpg	15
Lupphi funap	16
Նախերգանը	17
ally programmed and interprete to be a	18
abfil ho dhocht faymoon dums .	19
«Awugachumb bughy onum hphpaid»	20
Մի՛ որոհիր	21
Twoshipp bank bus & faling diguide	21
Խորհրդածություն	22
Մարդարև	23
Գիլերային առաջին ասազի գիմաց	24
gwpwd hinteliphi	25
Thus hunder by	26
«Ra, pumply up, ap apalythe pass	26
Zhennuffinis Smiphipphy .	27
atha whipphip itung dinhipachipy .	30
Նրաև ,	31
A: poplicul wing.	31
Ludbpy	32
Սրգլին	33

2ndfi. Partialjueli, 1-33

Uhumph 9. Puzhugunzuwah «Impungamp ahzannal» ahump unsu 33 «Чигродо врововь ва է цирна և Кагуданов 34 «Քրիստոս Տարյավ հրրաչափառ» 35 36 Տարոնի դարունը . 37 Տարոնի առավոտը «Խղճայի մարդ. տողորված» 39 40 lifer, he brewten brach debde 40 44452 41 Quandpr 43 bybp U.S. U.P. hu . 43 N N-/1 44 Umphyned 46 «Երը անանում եմ, մարդ տակավին» 47 Angurumpy Shun 48 Znudbom 48 Դերասան Ադամյանի մահր 49 Uumnkah Sha 50 «Երթ խոսում էիր, պատմում էիր ինձ» 51 Խոստովանություն 51 ALTERL 52 all hphil wibno 52 Op; O. 9.- h wipodaid 54 «topp ahybnushu» 54 Andula 56Repaired aluquined 56 Unmy 57 «Մուβն էր երկինթը. ո։ որ լաևսավ» 58 Unaulam (ultr der unp behammunganfimbe) 58 hi uhpp 59 2hop n 59 « Pus of jubaphp, bu the brates 60 60 bdbn «Ախ, որքան փողթամ կյանքը ծաղկում է» 61 Usunuiph upbyn 61 «Lun"ed bu ane to, Ha hay bu hanneds . 62 63 Ommpachimb dby 64 ly worm on 64 «O, join hug, uhhbp. uja pitz bu bogaid» 0p. U. 4.-14 65 \$442 66 67

The second second	67
Unnwylud ubp daw anto	68
ζωσ ομδρ ζωι κιμυνωμημίδ	69
εως περοπωξηρησ «Αμήνοπου ζωρχωψε Աμυ, k ωχυ ζηδο	70
«τρηνοίου τωργωψη ωμ, κ. ωρυ τησο Ό. Ρωημοβωηψητι ημυθρωώς φόρω	71
Ե. Բարաթաղվրլու դասբանը վերա Աղբյուրը	71
ulainean an a	72
այզավողում ուսարը առջո	73
Primpo .	71
	75
Ти Котид էр Тип тирр	76
urp mwpp Dv wawgh	27
••	78
Up Swawywite	78
«bβb Sh op, where public public of the second secon	79 79
rtigonele wzebe	80
υμήσιο ω πιθυμ Ο ΓΓ	81 81
9-hjup ,	82
Հարություն Ռ. « ո	0.2 83
Բայրընին Գ. թ. դ. դ. դ.	83 83
Գաղթականի երգը Ածառուծ Բանկան	0.0 85
Անդարծ Տանվորդներ Իսկար եսելներ	86
Երկար դիշերներ Տե-ու է է	87
Sturip align ,	
Գաթնան հիշողություն Ա	87 88
Ust oppy .	89 89
Տրտաքության տաղմոսններից . Մես առաջունք և այց Թե Հ Թույն է ՀՀ է որ նրանցություն։	58 90
Γερ ωηςωյին վիպուսան Պեր ճ Պռոչյանցին՝ իր թառասնամյակին Ինչո՞ւ այդպես	91
Հոլու այդպոս Գութո համերկեր	
• •	92 93
g Uhu, for and the ourf draws	
<u><u><u>C</u></u><u>u</u><u>u</u><u>u</u><u>u</u><u>u</u><u>u</u><u>u</u><u>u</u><u>u</u><u>u</u><u>u</u><u>u</u><u>u</u></u>	93 94
Spundig	94 95
Գանդուիստ ևմ, բույթիկ	
Vip Swhinpysbopb	96
wanspamulan Shakin	96
Մարդարհություն	97
Հայոց լեռնիրում	98
Zwjng dþýmp	100
Մեր ուքատը	100
Сытизти	102
Կաբավի գովջը (ժողովրդական)	103
«Ժաժանակն անվերը, տիեղերըն անհուն»	104

Ծաղում ն	105
Դմար տարի (մողովրդական)	105
Գայնան առավոտ (ժողովրդակտն)	107
մախարակ (ժողովրդական)	108
։ Է 6, ո՞վ դիանի, մենք ապիկարո	108
Ավերակու	109
Awintsp	110
Սոխակի վիշտը (ժողովրդական)	113
Կարավի ողըը (ժողովրդական)	115
Գարնան հրավեր	117
Մահուկն ու չուրը (ժողովրդական)	118
Թեպնան բախորը մեղ չուս հարվածեց	119
Մաղիկների հրդր	120
«Հողմերի առջև ցրրված, Տալածված	123
«Sunnit hymit»	124
Վերջին տարճապը	125
Zayphappa Shu	126
Բարձրից	127
·U. plant with hyperst	128
«Grain I guijha danap parpis	129
Petupoph Subaching	131
L'ngh integham	132
Ad Upminya4/A	123
Then Byach Sty	133
I puraneurup Sunt ap	134
Երադեցի շարունակ	136
The symmetry	139
19 աստարուս էր	138
Approximately any file	138
Pat by ap	139
Եվեր Արաստանի բանաստեղծներին	141
Hppharah Spandlepap	143

ՔԱՌՑԱԿՆԵՐ

Անց կարան»	147
of the point of a start of the	147
ell'ige happines	148
willing subjects	148
a pup pugly the Suringhas	148
Trad & ful officiale, interrupt for pre-	149